Seria de literatură universală a BIBLIOTECII POLIROM este coordonată de De ni sa Comănescu.

Javier Marias **Traducerea** acestui **volum** a fost **realizată cu sprijinul acordat de Direccion General del Libro, Archivos y Bibliotecas del** Ministerio de **Cultura de Espana,** Javier Marias, *Tu rostro mariana. 1. Fiebre y lanza* Copyright © 2002 by Javier Marias © 2005 by Editura POLIROM, pentru prezenta traducere **www.polirom.ro** Editura POLIROM Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506 Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33, O.P. 37; P.O. BOX 1-728, 0 **Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:**
MARIAS, JAVIER Chipul tău, mîine/Javier Marias; trad. de Andrei Ionescu. - Iaşi: Polirom, 2005 2 voi.
ISBN .-973-46-0039-7 **Voi. 1: Febră şi lance.** - 2005. - ISBN: 973-681-939-6 I.Ionescu, Andrei (trad.)

821.134.2-31=135.1 Printed in ROMÂNIA

Chipul tău, mîine 1. Febră si lance

Traducere şi note de Andrei Ionescu POLIROM 2

Javier Marias (n. în 1951, la Madrid, în familia marelui filozof Julián Marias Aguilera) este unul dintre cei mai importanţi scriitori sp duse în peste treizc exemplare. A publica *Traversarea orizontul* contemporani Operele sale, trai de limbi, se vind in milioane de romanele *Domeniile lupului.* (1970).
■/ (19711, *Monarhul timpului* (19781, *Secolul* (1982), *Omul sentimental* i 1986. distins cu Fremio Herralde de Novela.', *Romanul Oxfordului {Todas las almas,* 1989, laureat cu Premio Ciudad de Barcelona, Premio de la Critica şi Prix L'CEil et la Lettre), *Inimă atlt de albă* (1992, distins cu ÎMPAC Literary Award şi Premio de la Critica), *Mline în bătălie să te gindeşti la mine* (1994, distins cu Prix Femina Etranger, Premio Romulo Gallegos, Premio Arzobispo Juan de San Clemente şi Premio Fastenrath de la Real Academia Espanola de la Lengua), *Secolul* (1995), *Spatele negru al timpului* (1998), *Chipul tău, mline. 1. Febră şi lance* (laureat cu Premio Salambo), volume de povestiri *(In timp ce ele dormeau,* 1990 ; *Cînd am fost muritor,* 1996); eseuri, articole. A tradus din W.B. Yeats, Thomas Hardy, Laurence Sterne, Joseph Conrad, Isak Dinesen etc. în anul 1979 i se decernează, pentru transpunerea în limba spaniolă a romanului *Tristram Shandy* de Laurence Sterne, Premiu] Naţional pentru Traducere. în anul 1997 a primit Premiul Nelly Sachs, iar în 2000 Premiul Grinzane Cavour pentru întreaga operă.
Javier Marias revine în *Febră si. lance* (prima parte a unei naraţiuni mai ample, cu titlul general *Chipul tău, mline)* asupra temei care-i străbate întreaga creaţie - dificila căutare a esenţei fiinţei umane prin mijlocirea lucrurilor pe care le spunem şi a celor pe care le trecem sub tăcere Este un roman despre încredere şi neîncredere, despre loialitate şi trădare. Conversaţia dintre narator şi un bâtrîn hispanist de la Oxford ne introduce în universul complex şi contradictoriu al Războiului Civil din Spania (1936-1939) şi în ariergarda celui de-al doilea război mondial. Un univers populat de temeri şi răzbunări, văzut din perspectiva zilei de astăzi. Febra şi lancea din titlu încearcă să rezume conflictul etern uman dintre iubire şi ură, adeziune şi respingere, în împrejurările de mare tensiune din acei ani, în domeniul spinos al informaţiei şi al serviciilor de informaţii, atrăgînd atenţia asupra „primejdiei cuvîntului". Bătrînul hispanist Wheeler a făcut parte din serviciul secret creat după al doilea război mondial în scopul „interpretării" politice a lumii, serviciu pentru care au lucrat şi lucrează subtili interpreţi ai vieţii altora, „traducători" de persoane şi „anticipatori" de evenimente.
De acelaşi autor, în colecţia „Biblioteca Polirom" va apărea *Chipul tău, mline. 2. Dans şi vis.*

Pentru Carmen Lopez M., dorindu-mi să vrea să mă asculte în continuare And for Sir Peter Russell, to whom this book is indebted for his long shadow, and the author, for his far-reaching friendship

I. Febră

N-ar trebui să istorisim niciodată nimic, nici să dăm informaţii, nici să spunem poveşti, nici să facem ca oamenii să-şi aducă aminte de fiinţe care n-au existat niciodată şi n-au călcat pe acest pământ, darămite să străbată lumea, ori dacă au trecut pe-aici erau la adăpost de orice primejdie, cufundate în uitarea capricioasă şi nesigură. Să povesteşti e aproape întotdeauna un dar; chiar şi atunci cînd povestirea e plină de venin şi ţi-l injectează, tot o legătură se cheamă că este, şi îţi dă încredere, şi rareori încrederea nu e înşelată mai devreme sau mai tîrziu, rareori legătura nu se încîlceste ori se blochează într-un nod şi ajunge astfel să te strîngă dureros şi trebuie s-o tai cu cuţitul. De cîte ori încrederea pe care am acordat-o a fost oare răsplătită? Nu o dată am fost dispus să acord încredere, fiindcă socoteam că instinctul nu mă înşală, dar n-am ţinut întotdeauna seama de el şi de cele mai multe ori am fost naiv. (Din ce în ce mai puţin, în vremea din urmă, dar această împuţinare a încrederii e foarte lentă.) A rămas intactă încrederea pe care mi-am pus-o în doi prieteni, ce încă o mai păstrează, dar există alţi zece prieteni în care mi-am pus încrederea, iar ei au pierdut-o ori au trădat-o; puţina încredere pe care am avut-o în tatăl meu şi sfioasa încredere pe care am avut-o în mama, foarte asemănătoare, dacă nu cumva erau chiar aidoma, dintre care încrederea în mama n-a ţinut de altfel prea mult, acum n-o

mai poate înşela ori poate s-o facă doar de dincolo de mormînt, dacă aş descoperi cîndva vreo dovadă de trădare şi ar ieşi la iveală ceva ascuns. S-a risipit încrederea în sora mea, aşa cum s-a risipit încrederea pe care am avut-o în logodnicele mele, în iubitele mele ori în nevestele mele din trecut, din

prezent sau doar închipuite (sora este de obicei prima soţie, soţia-copilă), pare obligatoriu ca în aceste relaţii să foloseşti ceea ce ştii sau ai văzut împotriva iubitului ori a soţului - ori împotriva fiinţei care a însemnat pentru cîteva clipe flacăra trupului -, împotriva celui care a făcut destăinuiri şi a admis un martor pentru slăbiciunile şi frămîntările sale şi s-a avîntat în confidenţe ori pur şi simplu şi-a depănat gîndurile şi amintirile cu glas tare în ceasurile de destindere, cînd încă nu ţi-ai ridicat capul de pe pernă, fără să bănuieşti că te-ar putea paşte vreun risc, uitînd că întotdeauna există un ochi scrutător care ne priveşte şi o ureche fină şi pretenţioasă care ne ascultă (de multe ori nu e nimic grav, e doar o utilizare strict personală, defensivă şi speriată, pentru a găsi argumente într-o dificilă dispută dialectică, atunci cînd se discută la nesfîrşit, o utilizare argumentativă).
înşelarea încrederii înseamnă şi asta: anume, nu numai să fii indiscret şi să pricinuieşti răul ori pierzania prin însuşi acest fapt, nu numai să recurgi la asemenea armă necinstită cînd vîntul îşi schimbă direcţia şi umflă pînzele corăbiei celui care a turuit vrute şi nevrute - acela care acum regretă şi tăgăduieşte şi se încurcă şi nu ştie cum s-o scoată la capăt şi ar vrea să şteargă tot şi tace mîlc -, ci să tragi foloase de pe urma lucrurilor pe care ai ajuns să le cunoşti din pricina slăbiciunii sau neglijenţei sau generozităţii celuilalt, fără să respecţi ori să ţii seama de calea pe care ai luat cunoştinţă de faptele pe care acum le pui pe tapet ori le tergiversezi ori e de ajuns să le enunţi ca să fie desfigurate de îndată ce ţi-au ieşit din gură: poate că au fost mărturisirile unei nopţi de dragoste ori ale unei zile disperate, ale unei înserări apăsate de vinovăţie ori ale unei dimineţi cînd te-ai trezit cu sufletul pustiu, sau poate destăinuirile beţiei guralive a unei insomnii: o noapte sau o zi în care cel ce vorbea o făcea de parcă n-ar mai fi existat viitor dincolo de acea noapte sau acea zi, iar limba lui slobodă avea să moară o dată cu ele, uitînd că întotdeauna există mai mult viitor, întotdeauna rămîne şi pentru mai tîrziu, puţin mai mult, un minut, lancea, o secundă, febra, şi încă o secundă, visul - lancea, febra, durerea mea şi cuvîntul, visul -, precum şi timpul nesfîrşit care nici măcar nu şovăie, nici nu-şi încetineşte mersul după ce noi ne săvîrşim din viaţă şi continuă să adauge şi să vorbească, murmurînd şi cercetînd şi povestind, deşi nu-l mai auzim şi am tăcut pentru totdeauna.
Să taci, să taci, aceasta e aspiraţia pe care nimeni n-o împlineşte nici măcar după moarte, iar eu mai puţin decît alţii, eu, care-am sporovăit fără încetare, ba chiar am făcut-o în scris în rapoarte, şi nu pot să nu privesc şi să nu ascult ce se petrece în jurul meu, deşi aproape niciodată nu mai întreb nimic în schimb. Nu, eu n-ar trebui să povestesc, nici să ascult nimic, fiindcă niciodată nu-mi va sta în putere să împiedic ca spusele mele să fie reproduse ori răstălmăcite împotriva mea, pentru a mă înfunda, sau, şi mai rău, să fie reproduse ori răstălmăcite împotriva unor fiinţe care-mi sînt dragi, pentru a le osîndi.

Şi pe urmă mai e neîncrederea, nici de ea n-am dus lipsă cîtuşi de puţin.
Nu întîmplător legea prevede, dar nimeni nu ne atrage atenţia, nu se osteneşte să ne atragă atenţia asupra unui fapt simplu: cînd cineva e arestat, cel puţin în filme, i se permite să tacă, fiindcă „orice lucru pe care îl veţi spune va putea fi folosit împotriva dumneavoastră", ăsta e primul fapt care i se aduce la cunoştinţă. Există în această înştiinţare o intenţie ciudată — ori, poate, indecisă şi contradictorie - de a nu juca întru totul necinstit.
Altfel spus, acuzatul este informat că regulile vor fi murdare începînd din clipa aceea, i se atrage atenţia sau i se aminteşte că e încolţit şi că vor fi folosite împotriva lui toate stîngăciile, inconsecvenţele şi erorile pe care le-ar putea săvîrşi - nu mai este un simplu suspect, ci un acuzat a cărui vină vor încerca s-o dovedească, distrugîndu-i alibiurile, nu mai este ocrotit de imparţialitate, din clipa de faţă pînă în ziua procesului -, nu vor precupeţi nici un efort pentru a obţine probe ca să-l condamne, va fi supravegheat, orice cuvînt al lui va fi înregistrat şi cercetat în această anchetă menită să adune indicii care să-i dovedească vinovăţia şi să confirme decizia pe care au luat-o de a-l aresta. Şi totuşi, i se oferă şansa de a tăcea, aproape că e silit să tacă; în orice caz, i se aduce la cunoştinţă acest drept al său de care poate că nu ştia şi, prin urmare, i se sugerează uneori ideea să nu **• <..

deschidă gura, nici măcar să nu tăgăduiască acuzaţiile care i se aduc, să nu aibă de înfruntat primejdia de a se apăra singur; să taci apare sau este prezentat drept lucrul cel mai înţelept fără nici o îndoială şi care ne poate scăpa chiar dacă ne ştim şi sîntem vinovaţi, singurul chip în care acest joc murdar ce ne-a fost anunţat ar putea să rămînă fără consecinţe ori n-ar putea fi pus în aplicare, sau, cel puţin, nu cu involuntara şi naiva colaborare a acuzatului: „Aveţi dreptul să nu faceţi nici o declaraţie", în America i se spune *Codul Miranda* şi nu ştiu nici măcar dacă are vreun echivalent în ţările noastre, mie mi-au aplicat-o o dată acolo, mai demult, sau nu chiar aşa demult, dar poliţistul mi-a recitat-o incomplet,

imperfect, a uitat să spună „în faţa instanţei" şi mi-a trîntit pe nerăsuflate faimoasa frază: „orice lucru pe care-l veţi spune va putea fi folosit împotriva dumneavoastră", au fost martori ai omisiunii şi de aceea arestarea mea nu a fost valabilă. Şi, potrivit aceluiaşi spirit atît de ciudat, acuzatul mai are un drept, şi anume să nu facă declaraţii împotriva lui însuşi, să nu-şi aducă prejudicii verbale prin relatarea sau răspunsurile sau contradicţiile sau bîlbîielile sale. Să nu-şi facă rău prin ceea ce povesteşte (căci povestirea, vai, ar putea să se dovedească un mare rău); şi, prin urmare, să mintă.
Jocul este în realitate atît de murdar şi de interesat, încît nu există nici un sistem juridic care să poată susţine că e drept plecînd de la asemenea premise, şi poate că justiţia nu e cu putinţă în acest caz, niciodată, nicăieri, justiţia fiind o închipuire şi o idee falsă. Fiindcă ceea ce i se spune acuzatului nu e în fond altceva decît:
„Dacă declari ceva care ne convine sau e în favoarea intenţiilor noastre, te vom crede şi vom ţine seama de spusele tale, ba chiar le vom întoarce împotriva ta. Dacă, dimpotrivă, invoci ceva în favoarea sau în apărarea ta, ceva care pe tine te dezvinovăţeşte, dar pentru noi e neconvenabil, atunci nu vom crede nimic din ce spui şi cuvintele tale nu vor avea nici o greutate, dat fiind că ai tot dreptul să minţi şi bineînţeles că toată lumea face la fel, mai bine zis toţi criminalii. Dacă-ţi scapă o afirmaţie care te învinovăţeşte ori eşti prins cu o contradicţie flagrantă ori mărturiseşti deschis, atunci cuvintele tale vor avea greutate şi vor acţiona împotriva ta: le vom auzi negreşit, le vom înregistra, vom lua notă de ele, vom putea da asigurări că au fost rostite, vor fi un fapt cert care va fi pus la dosar şi vor constitui un cap de acuzare. In schimb, orice afirmaţie care ar putea să-ţi uşureze vina va fi socotită fără importanţă şi va fi respinsă, ne vom face că n-am auzit-o şi nu vom ţine seama de ea, nu va conta, va fi vînt, fum, abur şi nu va lucra nicicum în favoarea ta. Dacă te declari vinovat, vom socoti că aşa e şi vom lua în serios cuvintele tale; dacă te declari nevinovat, vom socoti că declaraţia ta nu poate fi luată în serios, ci doar înregistrată sub beneficiu de inventar". Să presupunem astfel că atît nevinovatul, cît şi vinovatul vor susţine că sînt nevinovaţi, prin urmare, dacă vorbesc, nu va fi nici o deosebire între ei, vor fi egali, se vor situa la acelaşi nivel.
Din pricina asta se adaugă: „Puteţi să nu faceţi nici o declaraţie", deşi nici prin acest lucru nu se va deosebi nevinovatul de vinovat. (Să taci, să taci, aceasta e aspiraţia pe care nimeni n-o împlineşte nici măcar după moarte, şi totuşi sîntem sfătuiţi şi îndemnaţi să tăcem în clipele cele mai grele:
„Taci, taci, să nu spui nimic, nici măcar ca să scapi. Ţine-ţi gura, muşcă-ţi limba, înghite-ţi-o chiar dacă te sufoci, de parcă ţi-ar fi mîncat-o pisica. Taci, şi numai atunci poţi scăpa".)

..„ar- in societate, în viaţa obişnuită, nebîntuită de spaime, nu se dau asemenea avertismente, şi poate că n-ar trebui să uităm niciodată absenţa ori lipsa lor ori, ceea ce e acelaşi lucru, întotdeauna implicita şi ameninţătoarea reproducere directă sau ocolită a tot ce spunem şi vorbim. Lumea n-are leac: duce vorba şi povesteşte totul mai devreme sau mai tîrziu, lucruri interesante ori neînsemnate, personale ori publice, intime, inutile, lucruri care ar trebui să rămînă ascunse şi lucruri care ar trebui să fie cunoscute, necazuri şi bucurii şi resentimente, jigniri şi adoraţii şi planuri de răzbunare, lucruri cu care ne mîndrim şi lucruri de care ne ruşinăm, lucruri care păreau tainice şi s-ar fi cuvenit să rămînă aşa, lucruri arhicunoscute şi lucruri pe care nu vrem să le mărturisim, lucruri îngrozitoare şi lucruri obişnuite, lucruri esenţiale bunăoară, iubirea - şi lucruri neînsemnate - bunăoară, tot iubirea. Fără să stea prea mult pe gînduri.
Oamenii relatează necontenit şi povestesc fără să-şi dea măcar seama ce fac, fără să aibă habar de necontrolabilele mecanisme de perfidii, confuzii şi haos pe care le pun în mişcare şi care se pot dovedi funeste, vorbesc întruna despre ceilalţi şi despre ei înşişi, şi vorbesc despre ceilalţi şi atunci cînd vorbesc despre ei înşişi, tot aşa cum vorbesc despre ei înşişi atunci cînd vorbesc despre ceilalţi.
Această sporovăială neîntreruptă este percepută uneori ca o tranzacţie, deşi încearcă întotdeauna şi chiar izbuteşte *se* treacă drept dărnicie (fiindcă în toate cazurile are o doză de largheţe) şi adesea este mai curînd o ademenire, ori plata unei datorii, ori blestemul care ţinteşte pe cineva anume sau e azvîrlit la întîmplare, ca să aducă fără nici o noimă fie noroc, fie năpastă, ori moneda cu care cumperi relaţii sociale şi favoruri şi încredere, ba chiar prietenii şi, bineînţeles, desfătare trupească. Şi mai poate fi o iubire, cînd ceea ce spune cineva devine indispensabil pentru noi şi este ca aerul pe care-l respirăm. O parte dintre noi am fost plătiţi pentru asta, pentru că am vorbit şi am tras cu urechea şi am sporovăit şi am relatat. Pentru că am reţinut şi am observat şi am selectat. Pentru că am descusut pe cineva, am împodobit faptul nud, ne-am amintit de ceva. Pentru că am interpretat şi am tălmăcit şi am investigat. Pentru că am tras de limbă pe cineva şi am recurs la persuasiune şi am tergiversat lucrurile. (Eu am

fost plătit pentru că am povestit ceea ce încă nu existase, lucruri viitoare şi probabile ori numai posibile ipoteza -, cu alte cuvinte pentru că am intuit şi mi-am imaginat şi am inventat; şi pentru că am convins că sînt lucruri adevărate.)
Pe urmă, cei mai mulţi oameni uită cum sau de la cine au aflat ceea ce ştiu, şi sînt unii care ajung chiar să creadă că ei au plăsmuit, indiferent ce, o povestire, o idee, o opinie, o bîrfă, o snoavă, un sofism, o glumă, un joc de cuvinte, o maximă, un titlu, o istorioară, un aforism, o deviză, un discurs, un citat ori un text întreg, pe care şi le însuşesc cu mîndrie, convinşi că ei le-au adus pe lume, ori poate îşi dau seama că le-au furat, dar alungă de îndată un asemenea gînd şi încearcă să-1 uite. Se întîmplă tot mai des în vremea noastră, de parcă ar pluti în aer dorinţa aprigă şi nerăbdarea de a vedea cum totul trece în domeniul public şi nu mai există autori sau, folosind cuvinte mai puţin prozaice, de a preschimba totul în zvon şi zicătoare şi legendă, care trec din gură-n gură şi de la un condei la altul şi de la un ecran la altul, totul scăpînd de sub control, fără consistenţă, fără obîrşie, fără ascultare şi fără stăpîn, totul într-un galop nebunesc şi fără frîu.
Eu, în schimb, încerc să-mi aduc întotdeauna aminte cît mai bine sursele mele, pesemne din pricina deformaţiei mele profesionale din trecut, care este şi cea din prezent, fiindcă nu mă părăseşte (ar trebui să ne deprindem memoria să facă deosebirea între adevăr şi închipuire, între lucrurile petrecute în realitate şi cele presupuse, între lucrurile spuse şi cele bănuite); şi, în funcţie de aceste surse, încerc să nu mă folosesc de informaţia şi de cunoştinţele mele, ba chiar îmi interzic un asemenea impuls, acum, cînd nu mă mai ocup de acest lucru decît ocazional, doar dacă e mai puternic decît voinţa mea şi nu-1 pot înfrîna ori dacă mi-o cer prieteni care nu mă plătesc cu bani, ci numai cu recunoştinţa lor sau cu o vagă senzaţie de îndatorare. E o plată foarte proastă, fiindcă uneori se întîmplă să încerce, şi poate că nu e chiar aşa de ciudat, să-mi transfere această senzaţie, pentru ca eu s-o simt, nu ei, iar dacă nu accept această inversare de roluri şi nu devine cu adevărat senzaţia mea şi nu mă comport ca şi cum le-aş datora viaţa, atunci ajung să mă considere un nerecunoscător şi un măgar şi să mă evite:
mulţi oameni regretă că au cerut să li se facă servicii şi că au fost nevoiţi să explice în ce constau aceste servicii şi, prin urmare, că au trebuit să dea explicaţii despre ei înşişi.
în urmă cu cîtva timp, o prietenă nu mi-a cerut nimic, dar m-a silit s-o ascult şi, nu atît cu nazuri, cît cu spaimă sinceră, m-a făcut părtaş la recent inauguratul ei adulter, eu fiind mai bun — ori, cel puţin, mai vechi - prieten cu soţul ei decît cu ea.

Mi-a făcut un deser'iciu, luni întregi m-a apăsat destăinuirea ei - pe care ea o tot sporea şi-o înnoia în chip teatral şi egoist -, eu avînd certitudinea că faţă de prietenul meu trebuia să păstrez tăcerea, şi nu doar pentru că socoteam că n-am nici un drept să-i aduc la cunoştinţă ceea ce poate că el cum aş fi putut să ştiu ? - ar fi preferat să nu afle; nu doar pentru că nu voiam să-mi asum răspunderea de a dezlănţui acţiuni sau decizii străine prin cuvintele mele, ci şi pentru că eram pe deplin conştient de felul în care ajunsese la mine acea incomodă destăinuire. Nu pot să dispun liber de ceea ce n-am constatat eu însumi, din întîmplare sau prin propriile mele mijloace, îmi spuneam, nici măcar pentru a îndeplini o însărcinare ori o rugăminte. Dacă aş fi surprins-o pe soţia prietenului meu urcîndu-se într-un avion spre Buenos Aires cu amantul ei, poate că mi-aş fi pus problema dacă trebuia sau nu să dezvălui în chip neutru ceea ce văzusem fără voia mea, acest fapt interpretabil, dar niciodată indiscutabil (din capul locului, fără nici o certitudine cu privire la relaţia cu acel bărbat, ar fi fost treaba prietenului meu, nu a mea, să se ocupe de bănuiala care plutea în aer), deşi m-aş fi simţit probabil un turnător şi un intrus şi, în orice caz, nu cred că mi-aş fi luat inima-n dinţi să fac aşa ceva. Dar posibilitatea ar fi existat, oricum, îmi spuneam. Avînd cunoştinţă, în schimb, de lucrurile pe care le ştiam pentru că le aflasem de la ea, îmi era strict interzis să le folosesc împotriva ei sau să le divulg fără consimţămîntul ei, chiar dacă aş fi fost stăpînit de credinţa că procedam aşa spre binele prietenului meu, iar această credinţă mă îmboldea în clipele de stînjeneală, bunăoară atunci cînd eram împreună cu amîndoi ori luam cina toţi patru (al patrulea comesean fiind soţia mea, nu amantul) şi ea schimba cu mine o privire de înţelegere şi de teamă îndatoritoare (iar eu îmi ţineam respiraţia) ori el se referea ca la un fapt divers la cazul foarte cunoscut al amantului sau amantei cuiva, despre care însă consortul sau consoarta respectivă nu ştiau nimic. (Iar eu îmi ţineam respiraţia.) Şi aşa se face că am păstrat tăcerea timp de cîteva luni, auzind şi aproape asistînd la lucruri care mă interesau foarte puţin şi care îmi displăceau foarte mult, şi toate astea, desigur, îmi spuneam eu în clipele cele mai înceţoşate, pentru ca, atunci cînd se vor descoperi acele lucruri neplăcute sau, în sfîrşit, vor fi povestite, ba chiar vor fi vînturate şi etalate, să fiu demascat drept părtaş sau complice sau, dacă vreţi, prieten înţelegător de

către aceea pentru care păstrez taina şi a cărei autoritate exclusivă asupra acestei chestiuni am recunoscut-o şi am respectat-o întotdeauna, fără să spun nimănui nimic. Autoritatea ei şi calitatea de autor al situaţiei, amîndouă aceste lucruri, chiar dacă în toată încurcătura erau implicate cel puţin încă două persoane, una ştiind foarte bine despre ce este vorba, iar cealaltă fără să aibă nici cea mai mică idee, ori poate că prietenul meu nu e încă implicat, în ciuda celor întîmplate, şi nu s-ar implica decît dacă eu i-aş spune ce ştiu. S-ar putea ca eu să fiu, în schimb, implicat prin însuşi faptul că ştiu şi că am auzit şi am interpretat lucrurile - îmi spuneam -, şi socoteam aşa bizuindu-mă pe bogata mea experienţă şi pe lunga listă de răspunderi de care îmi dau seama zilnic, chiar dacă pe zi ce trece se împrăştie şi se îndepărtează şi uneori mi se pare că doar am citit undeva despre ele ori le-am văzut la televizor ori mi le-am închipuit numai, îmi dau seama că nu e deloc uşor să te desprinzi sau măcar să uiţi de ele. Ori că aşa ceva e cu neputinţă.
Nu, n-ar trebui să spun niciodată nimic şi nici să aud niciodată nimic.

Am făcut asta o vreme, am ascultat şi am observat şi am interpretat şi am relatat, am făcut-o ca pe o muncă remunerată pe atunci, dar asta făceam dintotdeauna, şi încă mai fac, în mod pasiv şi involuntar, fără efort şi fără recompensă, acum sînt sigur că nu mă pot abţine să n-o fac ori că e felul meu de a trăi în lume, o să mă însoţească pînă la moarte, abia atunci o să scap de povara asta. Nu o dată mi s-a spus că e un dar pe care-1 am, şi aşa mi 1-a prezentat Peter Wheeler, căci el a fost cel care m-a pus pe gînduri cînd mi-a explicat şi mi-a descris acest dar, lucrurile nu există cu adevărat pînă cînd nu li se spune pe nume, asta o ştie toată lumea ori, cel puţin, o intuieşte. Acest dar eu îl văd însă ca pe un blestem uneori şi, de altminteri, acum mă limitez la primele trei activităţi, care sînt tăcute şi interioare şi de conştiinţă şi nu pot afecta pe nimeni altcineva decît pe acela care le desfăşoară, şi numai atunci cînd n-am încotro şi mi se cere insistent. Fiindcă în perioada profesionistă de la Londra, altfel spus pe cînd eram retribuit, am învăţat că ceea ce se întîmplă nu ne afectează prea mult, sau nu mai mult decît ceea ce nu se întîmplă, dar ne afectează ceea ce se spune (precum şi ceea ce se spune despre ce nu se întîmplă), iar ceea ce se spune e fără doar şi poate imprecis, înşelător, aproximativ şi, în fond, nul, şi totuşi e singurul lucru care contează, singurul lucru decisiv, care ne răzvrăteşte sufletul şi ne

otrăveşte şi ne face si rătăcim drumul şi, cu siguranţă, face să se învîrtească leneşa şi şubreda roată a lumii.
Nu e întîmplător, nu e un simplu capriciu faptul că în acţiunile de spionaj, sau conspirative, sau delictuale, ceea ce ştiu participanţii la o misiune sau la o uneltire sau la o lovitură - în acţiunile clandestine şi ascunse - e difuz, parţial, fragmentar, pieziş, că fiecare ştie doar ce are el de făcut, dar nu cunoaşte ansamblul, nici scopul final. Am văzut asta în filme, cum partizanul care presimte că nu va scăpa cu viaţă din cursa ce i s-a întins sau din atentatul pe care-1 pune la cale îi spune iubitei sale la despărţire: „E mai bine să nu ştii nimic; dacă te iau la întrebări, o să spui adevărul cînd o să declari că nu ştii nimic, adevărul e mai uşor de spus, are mai multă forţă de convingere, poate fi crezut mai uşor". (Şi cu adevărat minciuna cere o capacitate de imaginaţie, şi de improvizaţie, şi de inventivitate, şi o memorie foarte exactă, şi arhitecturi complexe, toţi încearcă să mintă cît mai bine, dar puţini ştiu s-o facă.) Sau cum creierul care a pus la cale jaful secolului, cel care-1 concepe şi-1 conduce, îşi instruieşte hoţii năimiţi sau zbirii:
„Dacă nu ştii decît rolul tău, chiar dacă eşti prins şi ciripeşti, treaba merge mai departe". (Şi, într-adevăr, astfel îţi poţi permite ruperea unei verigi sau orice alt accident, eşecul definitiv nu se produce aşa de repede şi nu te ia pe neaşteptate, orice întreprindere sau acţiune rezistă cîtva timp şi se zvîrcoleşte înainte de a-şi afla sfîrşitul.) Sau cum şeful Serviciilor Secrete îi şopteşte agentului pe care-1 suspectează şi în care nu mai are încredere:
„Ignoranţa ta te protejează mai mult ca orice, nu mai întreba nimic, n-are rost să pui întrebări, e scăparea şi salvarea ta". (Şi cel mai bun mod de a evita trădările e ca nimic să nu le facă posibile ori ca ele să pară născociri, conţinutul lor să nu aibă nici o valoare sau greutate, să fie o păcăleală şi o dezamăgire pentru cine le-a plătit.) Sau cum cel ce pune la cale o crimă, cel ce ameninţă cu crima ori cel care îşi dezvăluie slăbiciunile expunîndu-se unui şantaj, ori cel ce cumpără la negru cu gulerul pardesiului ridicat şi faţa totdeauna în umbră, nu-şi aprinde niciodată ţigara - îi atrag atenţia ucigaşului năimit ori ameninţatului ori posibilului şantajist ori tîrîturii cu care ne-am culcat şi de care ni se face scîrbă, de ea şi de noi, după prima îmbrăţişare: „Din clipa asta nu mai ştii nimic, nu m-ai văzut niciodată, nu ştii cine sînt, nu mă cunoşti, eu n-am vorbit niciodată cu tine şi nu ţi-am spus nimic,

pentru tine nu am chip, nici glas, nici nume, nici măcar spate n-am.
Conversaţia asta n-a avut loc, nici întîlnirea asta, ce se petrece aici în faţa ochilor tăi nu s-a întîmplat, nu se întîmplă, nici cuvintele astea nu le-ai auzit, pentru că nu le-am rostit. Şi chiar dacă le auzi acum, eu nu le spun".
(Să taci şi să ştergi urmele, să suprimi, să tai şi să fi tăcut mai înainte: asta e aspiraţia de căpetenie a tuturor, cu neputinţă de atins, şi de aceea orice succedaneu e insuficient şi se dovedeşte puerilă încercarea de a retrage ce ai spus şi n-are rost să retractezi; de aceea e atît de enervantă - fiindcă e singurul lucru care poate face să se strecoare îndoiala şi uneori să dea rezultate, oricît ar părea de necrezut - tăgăduirea pînă în pînzele albe, încăpăţînarea cu care tăgăduim că au fost spuse cuvinte formulate şi auzite şi că s-au petrecut fapte săvîrşite şi trăite, te cuprinde deznădejdea cînd vezi că se poate împlini întocmai şi fără greş ceea ce anunţă cuvintele dinainte, posibile în gura atîtor oameni, şi atît de diferiţi, a ademenitorului şi a agresorului, a celui ce presimte şantajul şi a celui ce-şi plăteşte plăcerile şi succesele pe furiş, precum şi în gura iubitei sau a
prietenului, şi atur.ci ne cuprinde deznădejdea la gîndul că am fost tăgăduiţi.)
Toate aceste fraze pe care le-am auzit rostite la cinematograf le-am spus eu ori mi le-au spus ori le-am auzit spuse de alţii de-a lungul existenţei mele, adică în timpul vieţii, ce are o legătură mult mai puternică cu filmele şi cu literatura decît se recunoaşte şi se crede de obicei. Nu vreau să spun că una o imită pe cealaltă şi invers, cum se afirmă îndeobşte, ci că infinitele noastre închipuiri aparţin şi ele vieţii şi contribuie la diversificarea şi complicarea ei, făcînd-o mai tulbure şi totodată mai acceptabilă, deşi nu mai explicabilă (sau numai rareori). E foarte subţire linia care desparte faptele petrecute de închipuiri, şi chiar dorinţele de împlinirea lor, şi ficţiunea de realitate, fiindcă în fond închipuirile sînt fapte împlinite şi dorinţele sînt totuna cu îndeplinirea lor, iar ficţiunile se petrec aievea, deşi nimic din toate astea nu este aşa pentru bunul-simţ, nici pentru legi, care, bunăoară, stabilesc o deosebire ca de la cer la pămînt între intenţie şi delict ori între comiterea unui delict şi tentativa de a-1 comite. Dar conştiinţa nu are în vedere legile, şi nici n-o interesează bunul-simţ, de care prea puţin îi pasă, ci fiecare conştiinţă are de-a face cu simţul ei propriu, iar această linie atît de subţire se şterge adesea, după cît îmi pot da seama din experienţa mea, şi nu mai desparte nimic atunci cînd dispare, aşa încît am învăţat să mă tem de tot ce trece prin gînd, ba chiar şi de ceea ce gîndirea încă ignoră, fiindcă am văzut aproape întotdeauna că totul era de mult acolo, într-un anumit loc, dinainte ca eu să ajung la el sau să-1 străbat. Am învăţat să mă tem, prin urmare, nu numai de ceea ce se concepe, de idee, ci şi de ceea ce o precedă şi există dinainte. Aşa se face că eu sînt propria mea durere şi propria mea febră.
Darul sau blestemul meu nu e nimic neobişnuit, ceea ce vrea să spună totodată că nu e nimic supranatural, preternatural, antinatural, nici contra naturii, şi nici nu are de-a face cu facultăţi extraordinare, nici măcar cu ghicitul, deşi în ceva asemănător cu ghicitul a ajuns să-şi pună nădejdea vremelnicul meu şef, omul care m-a angajat pentru o perioadă ce a devenit destul de lungă, mai mult sau mai puţin perioada despărţirii mele de Luisa, cînd m-am întors în Anglia ca să nu stau în continuare cu soţia mea în timp ce ea se îndepărta de mine. Oamenii se poartă prosteşte destul de des, fiind înclinaţi să creadă că ceea ce le face plăcere se va repeta: dacă se întîmplă o dată un lucru bun, atunci trebuie să se întîmple din nou ori, cel puţin, trebuie să-i înlesnim prilejul de a reveni.
A fost de-ajuns să nimeresc drept la ţintă interpretînd o relaţie care pentru domnul Tupra era importantă în acel moment pentru ca Mr Tupra - cum de fapt îi spuneam întotdeauna, pînă ce mi-a cerut stăruitor să trec la Bertram şi, mai tîrziu, la Bertie, deşi nu-mi făcea nici o plăcere — să vrea să mă angajeze pentru serviciile mele, la început doar din cînd în cînd iar apoi permanent, cu funcţii teoretice vagi şi variate, printre care şi aceea de om de legătură sau interpret ocazional în incursiunile lui spaniole şi hispano-americane. Dar, în realitate, mai curînd - practic — interesul lui era să mă facă interpret de vieţi omeneşti, potrivit expresiei

lui solemne şi aşteptărilor lui nemăsurate. Ar fi mai bine să încerci să fii traducătorul sau interpretul oamenilor: să observi comportamentul şi reacţiile pe care le au, înclinaţiile şi trăsăturile lor caracteristice, capacitatea de a suporta presiunile ; maleabilitatea şi gradul lor de supunere, voinţa slabă sau puternică, inconstanţa, limitele, naivităţile, lipsa de scrupule şi rezistenţa, posibilele grade de loialitate sau josnicie şi preţul lor estimativ, mordacitatea otrăvită şi ispitele care-i încearcă ; precum şi povestea vieţii lor, atît cît se poate presupune, nu a vieţii trecute, ci a celei viitoare, incidentele vieţii care încă nu s-au petrecut şi, prin urmare, pot fi prevenite. Ori, dimpotrivă, pot fi declanşate.
îl cunoscusem în casa profesorului Peter Wheeler de la Oxford, un hispanist şi bizantinist eminent ce

ieşise la pensie, omul care ştie cele mai multe lucruri pe lumea asta despre prinţul Henric Navigatorul şi unul dintre cei mai buni cunoscători ai lui Cervantes, astăzi Sir Peter Wheeler şi primul cîştigător al Premiului Nebrija din Salamanca, hărăzit să facă lumină în specialitatea sau domeniul său şi - lucru oarecum surprinzător în lumea universitară, zgîrcită sau pauperizată, de la caz la caz - înzestrat cu o sumă de bani deloc de dispreţuit, ceea ce a făcut să li se scurgă ochii avarilor sau nevoiaşilor lui colegi străini, atunci cînd s-au aţintit asupra lui pentru penultima oară cu invidie. Eu mă duceam de la Londra să-l văd din cînd în cînd (o oră de mers cu trenul la dus şi alta la întors), după ce-l cunoscusem şi-l frecventasem cu mulţi ani în urmă, cînd - încă holtei, iar acum eram despărţit, singur din nou în Anglia - ocupasem postul de lector de spaniolă la Universitatea din Oxford timp de doi ani. Wheeler şi cu mine ne simpatizaserăm de la bun început, poate că din deferentă pentru cel ce ne făcuse cunoştinţă, profesorul Toby Rylands, care preda literatura engleză, bun prieten cu el din tinereţe şi cu care avea nu puţine trăsături comune, în afară de vîrstă şi, prin urmare, de condiţia de pensionar împotriva voinţei lui. Dar, dacă pe Rylands îl vizitam destul de des, pe Wheeler nu l-am văzut pînă spre sfîrşitul şederii mele, fiindcă pe atunci el preda ca profesor emerit la Universitatea din Texas, iar în timpul vacanţelor eu mă întorceam de obicei la Madrid sau făceam cîte-un voiaj, aşa încît nu ne-am întîlnit. Dar la moartea lui Rylands, care s-a petrecut după plecarea mea, Wheeler şi cu mine am prelungit deferenta care, dat fiind că se raporta la o amintire sau la o stafie lipsită de apărare începînd din clipa aceea, presupun că va dura la nesfîrşit: ne scriam sau ne telefonam din cînd în cînd şi, dacă eu mergeam la Londra pentru cîteva zile, încercam să-mi fac timp pentru a-1 vizita, singur sau împreună cu Luisa. (Wheeler făcea la fel, ca înlocuitor sau succesor al lui Rylands ori ca moştenitor al lui: e revoltător cum suplinim figurile pierdute din viaţa noastră, cum ne străduim să acoperim locurile vacante, cum nu ne resemnăm niciodată să fie redus catastiful fără de care nu ne-am putea suporta unii pe alţii şi abia supravieţuim şi cum, în acelaşi timp, ne grăbim cu toţii să ocupăm prin vicariat locurile goale pentru care sîntem desemnaţi, fiindcă înţelegem şi luăm parte la acest mecanism sau la această mişcare de substituţie universală necontenită, care, fiind a tuturor, e şi a noastră, şi astfel acceptăm să fim pastişe şi să trăim din ce în ce mai mult înconjuraţi de pastişe.)

Pe mine mă amuza şi mă învăţa multe lucruri cu maliţia lui inteligentă şi, prin urmare, niciodată excesivă şi cu uimitoarea lui perspicacitate suavă, atît de puţin ostentativă, încît adesea trebuia s-o presupui ori s-o descifrezi în observaţiile şi în *t»,*

întrebările lui în apf rentă nevinovate, retorice sau lipsite de importanţă, ori aproape hieroglifice dacă erai prevenit ■ trebuia să-1 asculţi „printre cuvinte", aşa cum uneori trebuie să-1 citeşti printre rînduri, în scrierile lui, chiar dacă acest mod indirect precumpănitor nu-1 oprea cîtuşi de puţin, dacă se plictisea de subînţelesuri ori dintr-o dată le socotea un balast, să fie sincer şi chiar nemilos - cu persoane care nu erau de faţă sau cu viaţa sau cu el însuşi, nu cu interlocutorii sau, în orice caz, nu în mod obişnuit - cum n-am văzut niciodată pe nimeni, ori poate numai pe Rylands; şi poate chiar pe mine, dar în stelă şi ca pupil al amîndurora.

Iar eu pentru el - n-aş cuteza să cred altceva pesemne că eram un prilej de amuzament şi îl flatam cu buna mea dispoziţie şi uşurinţa cu care izbuteam să mă simt mulţumit şi să mă bucur din toată inima şi să rîd în semn de admiraţie pentru cei pe care-i preţuiesc, iar Wheeler este vrednic în ochii mei de toată admiraţia şi preţuirea. (Eu pentru el eram un înlocuitor şi succesor al nimănui, ori al cuiva necunoscut mie, ori poate al trecutului său îndepărtat, întruchipam o înlocuire mult timp amînată ori, cine ştie, chiar înlăturată ca posibilitate, a unei fiinţe îndepărtate la al cărei ecou sau umbră vagă sau reflex el renunţase mai de mult.)

Aşa se face că în timpul şederii mele la Londra, pe cînd lucram la radio BBC, pînă ce m-a scos de acolo Mr Tupra, mă duceam să-i fac cîte-o vizită la Oxford, în casa lui de pe malul rîului Cherwell, în cartierul unde locuise şi Rylands, căci fuseseră vecini, şi treceam pe la el din proprie iniţiativă sau, uneori, din iniţiativa lui, cînd, dintr-un motiv oarecare, avea nevoie de martori pentru discursul său sau pentru reprezentaţii disimulate ori avea invitaţi cărora voia să le ofere o mică variaţie - de pildă, un latin ce nu mai aparţinea mediului universitar, de care era plictisit - ori despre care avea să-i facă plăcere să stea de vorbă cu mine altă dată, cînd am fi fost singuri. Am avut impresia asta de două-trei ori: era ca şi cum Wheeler, la cei optzeci de ani ai lui, îşi pregătea subiecte de conversaţie care ar fi putut să-1 amuze sau să-i învioreze existenţa în viitorul apropiat ori încă previzibil pentru el. Şi dacă prevedea că avea să-1 amuze să stea mai tîrziu de vorbă cu mine despre Tupra ori să-mi povestească lucruri picante despre el, slăbiciuni, aspecte nu tocmai luminoase ori amănunte comice, era nevoie ca eu să-1 fi cunoscut mai înainte pe Tupra sau, cel puţin, să-i fi cunoscut glasul şi chipul, să-mi fi făcut o

idee despre el, oricît de superficială, pentru ca el să mi-o confirme ori să mi-o dezmintă mai tîrziu, ori chiar să discute cu mine în contradictoriu, cu însufleţire inutilă, căci numai aşa ar fi avut haz bîrfa noastră. Avea nevoie de contrapunct atunci cînd perora.
Mă întreb dacă nu cumva enigmaticul şi fărîmiţatul timp al bătrînetii o fi alcătuit tocmai din asta, din înaintarea celor care ajung la el şi-i aparţin şi, în chip paradoxal, au din belşug acest timp împuţinat pentru a-şi ocupa o parte însemnată din el confecţionînd sau compunînd momente alese; sau, altfel spus, pentru a conduce numeroasele lor timpuri goale sau moarte spre cîteva scene prefigurate sau dialoguri deliberate, cu rolul lor memorat dinainte: de parcă timpul bătrînilor - totodată scurt şi tărăgănat, sărac şi îmbelşugat, timpul bătrînului viclean - ar avea ei grijă să-1 planifice şi să-1 îndrume şi să-1 îndrepte cît mai mult cu putinţă pe făgaşul dorit şi nu l-ar mai accepta aşa cum vine el - de-ajuns, destul: nu mai suport durerea, nu mai suport febra; nici cuvîntul, nici lancea, nici măcar visul — în voia sorţii, la cheremul unor întîmplări neaşteptate şi străine, ci ar încerca să-1 preschimbe în rezultat ·•<·

al maşinaţiilor şi _;1 punerii în scenă şi al unui calcul prealabil. Sau, ceea ce pînă la urmă e acelaşi lucru, dp parcă ar avea grijă să-1 anticipeze şi să-1 configureze şi să-i elaboreze conţinutul cît mai mult cu putinţă; şi astfel ar vrea să-1 dicteze, unicul mod sigur de a profita într-adevăr de cel care le-a mai rămas, ce pare să înainteze foarte încet, dar de fapt se scurge doar, precum ninsoarea care cade pe umerii lor, alunecoasă şi moale. Iar ninsoarea întotdeauna încetează.
Am avut fără îndoială această senzaţie în legătură cu Tupra, anume că Wheeler voia ca eu să-1 cunosc sau să-1 văd, fiindcă putea să mă invite pur şi simplu prin telefon şi să-mi spună: „Or să vină cîţiva prieteni şi cunoscuţi la o cină unde se vor servi gustări reci, peste două săptămîni; vino şi tu, că prea eşti singur la Londra". El nu ştia dacă eu mă simţeam singur sau nu, dacă eram prea singur sau, dimpotrivă, prea incomodat de anturaj, dar, ca de obicei, le atribuia celorlalţi starea lui de spirit, lipsurile şi chiar neglijenţele lui, un şiretlic, dacă ţi-o lua înainte era greu să i le arăţi sau să le întorci împotriva lui, ar fi părut o lipsă de originalitate din partea interlocutorului şi o dovadă de infantilism. Dar, deşi spusese mai mult sau mai puţin cuvintele de mai înainte, a rămas cîteva clipe la telefon după ce acceptasem bucuros invitaţia şi-mi notasem ziua şi ora şi a adăugat cu o ezitare prefăcută (dar fără a ascunde că era prefăcută):
„Bine, o să vezi, vine individul ăsta, Bertram Tupra, un vechi elev al lui Toby". *(Fellow* a fost cuvîntul folosit, mai puţin dispreţuitor poate decît „individ" : vorbeam cînd în engleză, cînd în spaniolă, iar uneori fiecare vorbea în limba lui.) Şi înainte ca eu să pot da răgaz acelui nume neverosimil să producă vreun ecou, el mi-a luat-o înainte şi a silabisit numele de familie, admiţînd: „Da, ştiu, sună ca un nume inventat, şi chiar ar putea să fie, e mai probabil ca numele fals să fie Bertram şi nu *#••<
Tupra, un asemenea nume de familie trebuie să fie autentic, rusesc sau ceh de origine, nu ştiu, ori poate finlandez, ori poate impresia asta vine numai din pricină că sună oarecum ca «tundră», nu?... In orice caz, e limpede că nu-i englezesc, ci fără umbră de îndoială străin, pesemne armean sau turcesc, aşa că o fi socotit prudent să-1 compenseze cu un nume de botez vrednic să stea alături de numele personajelor din teatrul nostru, cum ştii, Cyril, Basil, Reginald, Eustace, Bertram sînt nume pe care le întîlneşti în toate piesele neaoşe. Poate că de aceea 1-a schimbat, n-ar fi putut circula pe-aici fără să trezească bănuieli dacă se numea, ştiu şi eu, Vladimir Tupra, sau Vaslav Tupra, sau Pirkka Tupra, închipuie-ţi ce nenorocire, pînă acum cîţiva ani n-ar fi putut face carieră decît în balet sau la circ, presupun, în orice caz, imposibil în domeniul lui..." Wheeler rîse scurt în zeflemea, de parcă pentru o clipă şi l-ar fi închipuit pe Tupra, a cărui înfăţişare el o cunoştea, deghizat cu pantaloni strimţi şi decolteu larg sau despicat, sărind pe scenă cu coapse zdravene şi pulpe vînjoase, de ziceai c-o să-i crape izmenele; sau cu maiou şi cu o mică pelerină fosforescentă de acrobat la trapez.
Ba chiar a făcut o pauză înainte de a vorbi din nou, de parcă ar fi aşteptat un sprijin din partea mea ori ar fi stat pe gînduri dacă să explice sau nu care era „domeniul lui". N-am spus nimic, şi atunci el a rămas pe gînduri, mi-am dat seama că nu era prea convins de ceea ce avea să adauge şi că improviza: „Mă întreb dacă nu cumva şi-a luat numele de la librarul acela legendar de lîngă Covent Garden, Bertram Rota, ştii librăria, cred că numele lui complet e Cyril Bertram Rota, pînă acum nu-mi dădusem seama cît de ciudat e numele lui de familie, pentru cineva care ţine un local în Long Acre sau în zona aceea, cu siguranţă e spaniol de origine. Nu-i aşa? Cunoşti vreun Rota în Spania, în afară de venalul tribunal ecleziastic? Bineînţeles că Bertram ar putea fi numele lui adevărat, mă refer la Tupra, şi că tatăl lui, dacă el şi nu alt străbun a venit din tundră sau din stepă, a avut ideea să-şi britanizeze

fiul la naştere ca să atenueze impresia că Tupra e un nume barbar şi chiar infamant, în Spania ar fi trebuit să renunţe la el, nu-i aşa? s-ar fi făcut tot felul de glume îngrozitoare pe seama lui din pricina asemănării cu *estupro*[1]. Dar lucrurile astea prosteşti funcţionează, uite cazul Rota, nu-mi dădusem seama pînă acum, după atîţia ani în care am cheltuit o avere cumpărînd cărţile acelea atît de scumpe la preţurile din catalog; ar trebui să-i cer socoteală lui Antony, fiul lui, cred că mai trăieşte..." Wheeler s-a oprit din nou, pe măsură ce vorbea cîntărea lucrurile, voia şi nu voia să-mi comunice ceva sau să mă consulte. „Şi pe urmă - a continuat îndată -, numele Bertram îi îngăduie lui Tupra să fie strigat Bertie de cei apropiaţi, ceea ce-l va face să se simtă ieşit direct dintr-o operă de Wodehouse cînd va fi între prieteni sau cu iubita lui, va veni şi ea, desigur, o iubită nouă pe care ţine să ne-o prezinte, cu siguranţă e mîndru mai curînd de aspectul ei fizic decît de inteligenţa destul de îndoielnică..." Făcu o ultimă pauză, dar eu nu eram prea comunicativ ori nu aveam ce replica, aşa că recurse la încă o digresiune pentru a încheia cu vioiciune, o digresiune care mi s-a părut mai intrigantă decît cele precedente: „Bineînţeles că vorbeşte ca un englez sadea, dar un englez din sudul Londrei, cu o educaţie precară, aş putea spune. Iar dacă mă gîndesc mai bine, poate că e mai englez decît mine, la urma urmei eu m-am născut în Noua Zeelandă şi am venit aici abia la şaisprezece ani şi cu un nume de familie schimbat, dar din motive diferite, 1. Viol.

desigur, fără nici o legătură cu eufonia patriotică ori cu stepele. Dar, în sfîrşit, toate astea le ştii şi n-are rost să-ţi împui capul cu ele acum, şi-aşa te-am ţinut prea mult. Mă bizui pe tine, prin urmare, pentru sîmbătă". Şi a încheiat pe tonul cel mai afectuos din lume, care făcea imperceptibilă unda de zeflemea aproape nelipsită la el: „Aştept să ne vedem cu mare nerăbdare. Eşti foarte singur la Londra. Nu-mi trage clapa". Expresia de la urmă a spus-o în limba mea.

Aşa era şi este Sir Peter Wheeler, acest fals bătrîn, vreau să spun că sub înfăţişarea lui venerabilă şi blîndă se ascund adesea intrigi abile, aproape acrobatice, iar sub divagaţiile lui aparent distrate se ascunde o minte analitică, iscoditoare, interpretativă şi care judecă fără încetare. Timp de cîteva minute care mi s-au părut interminabile îmi atrăsese atenţia asupra acelui Bertram Tupra, asupra căruia mă simţeam obligat să-mi concentrez atenţia la cină, ăsta fusese fără îndoială principalul său scop, să fiu cu ochii pe el. Dar, la urma urmei, nu-mi explicam de ce, şi nu scosese de fapt nici o vorbă care să mi-l descrie sau să mă informeze cu privire la individul cu pricina ori *fellow,* numai că fusese elevul lui Toby Rylands şi că avea o iubită nouă, restul fuseseră divagaţii şi presupuneri de prisos despre numele lui absurd. Nici măcar nu se hotărîse, după ezitările lui neexprimate, să specifice care era „domeniul lui", acela în care nu ar fi făcut carieră dacă l-ar fi chemat Pavel sau Mikka sau Jukka. Iar la sfîrşit chiar îmi abătuse atenţia de la acest lucru referindu-se pentru prima dată faţă de mine la rădăcinile lui neozeelandeze, la integrarea lui nu tocmai timpurie în societatea engleză şi la numele lui de familie schimbat sau apocrif, dar împiedicîndu-mă în acelaşi timp să-l întreb ceva despre asta, căci adăugase de îndată:

„Dar toate astea le ştii şi n-are rost să-ţi împui capul cu ele", cînd adevărul era tocmai că pînă în clipa aceea ignorasem toate lucrurile pe care mi le spusese.

„încă un paralelism cu Toby, prin urmare mi-am spus în sinea mea după ce am pus receptorul în furcă -, despre care se şuşotea că era sud-african de origine, aşa cum se şuşoteau atîtea alte legende; un motiv în plus ca să lege prietenie de pe cînd erau tineri, britanici născuţi în afara teritoriului insular sau doar cetăţeni britanici, falşi englezi amîndoi." Rylands nu-mi dăduse niciodată explicaţii despre acele zvonuri şi nici eu nu-l descususem cu privire la ele, nu-i făcea plăcere să-şi amintească trecutul cu glas tare, aşa se spunea şi, oricum, mie nu mi-a făcut destăinuiri; şi ar fi fost o lipsă de respect din partea mea să fac cercetări după moartea lui, ar fi însemnat să contravin dorinţelor lui atunci cînd el nu mai putea să le susţină sau să le revoce („Ce ciudat e să nu mai doreşti ce ai dorit - am citat din memorie în sinea mea -, ce ciudat e să te desprinzi pînă şi de propriul tău nume.") Am stat la îndoială dacă să formez sau nu imediat numărul lui Wheeler, ca să-i cer să-mi dea cîteva detalii despre numele lui, despre trecutul lui şi să-mi explice de ce naiba îmi împuiase capul cu Tupra pînă mă făcuse să-mi pierd răbdarea. Fiindcă exact înainte de a mă suna eu încercasem să formez numărul de la Madrid care figura încă pe numele meu, dar nu mai era al meu, ci al Luisei şi al copiilor, şi încercasem cu atîta insistenţă, încît voiam să încerc din nou cît mai repede, chiar dacă o făceam numai pentru a vedea cît timp pierd fără a izbuti să obţin legătura.

De aceea nu l-am sunat pe Wheeler chiar atunci, imediat după ce pusesem receptorul în furcă, mă grăbeam să formez din nou numărul meu pierdut de care mă desprinsesem şi la care înainte

răspundeam chiar eu cînd eram acasă, ceea ce se întîmpla destul de des. Acum nu mai răspundeam, fiindcă nu mai stăteam acolo, nici nu mă puteam întoarce să dorm acolo, ci eram în altă ţară şi, chiar dacă nu mă simţeam atît de singur cum credea Wheeler, uneori, ce-i drept, mă simţeam întru cîtva singur, ori poate îmi venea mai greu să suport faptul că nu eram permanent însoţit de forfota celor din jur şi chiar ameţit de vacarmul lor, şi atunci simţeam apăsarea timpului şi încercam să-i împiedic scurgerea, poate de aceea nu mi-a fost greu să-1 ascult pe Wheeler la început cu atenţie, acasă la el, şi să accept apoi propunerea lui Tupra, care îi oferea înainte de orice altceva o companie permanentă, deşi uneori doar pentru auz şi pentru văz, precum şi motive de ameţeală.
Telefonul de la Madrid al Luisei era mereu ocupat, nu era nici o defecţiune, după cum m-au asigurat cei de la Deranjamente, şi amîndoi refuzam să folosim celulare, socotind că sînt un instrument de spionaj. Poate că era conectată la Internet, o rugasem insistent să plătească încă o linie ca să nu blocheze telefonul, dar ea nu făcuse asta, deşi mă oferisem să plătesc toate cheltuielile, ce-i drept, folosea Internetul foarte rar, aşa că era puţin probabil să fie asta cauza, să vorbească atît de mult în seara de joi, era una dintre zilele în care, în principiu, hotărîsem să vorbesc cu băiatul şi fetiţa înainte de a se culca, se făcea prea tîrziu, în Spania era cu o oră mai mult, acolo era zece şi ceva pe cînd aici era nouă şi ceva, poate că erau la masă toţi trei, cu televizorul deschis şi cu video în acelaşi timp, nu întotdeauna preferinţele copiilor coincideau, diferenţa de vîrstă era prea mare, din fericire băiatul era răbdător şi protector cu ea şi de cele mai multe ori ceda, începusem să-mi fac griji pentru el, era protector pînă şi cu mama lui şi nu-mi dădeam bine seama dacă nu cumva şi cu mine, acum că mă vedea departe şi exilat, orfan după socotinţa sau înţelegerea lui, suferă mult în ...
viaţă cei care îşi asumă rolul de a-i ocroti pe ceilalţi ca un scut, cei care veghează, cu urechea trează şi ochii mereu deschişi. S-or fi culcat pesemne, chiar dacă lumina rămînea încă aprinsă cîteva minute, pe care Luisa şi cu mine acceptasem să le îngăduim ca pe un bacşiş sau ca pe o amînare, ca să mai citească ceva - o carte cu poze, o revistă pentru copii, o poveste - pînă cînd îi răzbea somnul, ce dureros e să-ţi aduci aminte de obiceiurile casei din care lipseşti dintr-o dată şi nu te mai întorci decît în vizită, şi cu aviz prealabil, şi ca o rudă apropiată, şi din an în Paşti, şi rămîi prins în pînza de păianjen a decorului şi ritmului pe care le-ai construit şi care te găzduiau şi care păreau imposibile fără contribuţia şi fără existenţa ta, prizonier un timp îndelungat a tot ce ai trăit şi ai înfăptuit de atîtea ori, şi eşti incapabil să-ţi închipui că se vor produce schimbări, chiar dacă eşti conştient că nu le împiedică nimic şi că se pot produce şi chiar înlesni, şi te deprinzi şi le bănuieşti în chip abstract, şi-ţi dai seama care ar putea fi aceste schimbări ce se vor produce în absenţa ta şi în spatele tău, încetezi să fii de faţă, nu mai eşti participant, nici măcar martor, de parcă ai fi fost expulzat din timpul care merge înainte, preschimbat pentru tine într-o pictură rece ori în memorie îngheţată, de la distanţa adversă.
Şi ajungi să crezi prosteşte că îşi vor aminti de tine, că le va fi dor de tine din cînd în cînd, dacă nu ca trăire profundă, cel puţin simbolic, de parcă n-ar fi infinit mai uşor să lichidezi simbolurile decît faptele trecute şi săvîrsite, acestea se suprimă sau se şterg fără prea mare efort, e de-ajuns să fii hotărît şi să-ţi controlezi amintirile. Nu cred că Luisa nu va mai putea iubi sau că nu-şi va găsi un iubit în scurt timp, nu cred că nu-1 aşteaptă deja fără să ştie, ba chiar îl caută cu capul sus şi privirea atentă, fără să ştie că îl caută, şi nici că nu s-ar bucura în tăcere la apariţia previzibilă a celui care încă nu are chip şi nume şi, prin urmare, le cuprinde pe toate, cele posibile şi cele imposibile, cele suportabile şi cele respingătoare. Şi totuşi, cred fără nici un temei că iubitul sau ibovnicul ăsta nou nu va fi adus de Luisa acasă la copii, nici în patul nostru care acum e numai al ei, şi că se va vedea cu el aproape într-ascuns, de parcă respectul pentru amintirea mea încă recentă i-ar impune asta ori ar implora-o - o şoaptă, o febră, o zgîrietură -, de parcă ea ar fi o văduvă şi eu aş fi un mort vrednic să ţină doliu pentru mine şi pe care nu-1 poate înlocui atît de repede, încă nu, iubirea mea, aşteaptă, aşteaptă, n-a sosit încă ceasul tău, nu-mi nărui iluziile, dă-mi timp şi dă-i-1 şi lui, mortului ăstuia, timpul lui care nu se mai scurge, dă-i-1 ca să se estompeze, lasă-1 să se preschimbe în neant şi aşteaptă să se risipească mirosul din cearşafuri şi din trupul meu, lasă ca tot ce-a fost să pară că n-a fost. Cred că Luisa n-o să îngăduie cît ai bate din palme ca bărbatul ăsta să intre în deprinderile noastre, în intimitatea noastră, că n-o să îngăduie ca dintr-o dată el s-o ajute să pregătească cina - lasă, fac eu omleta şi să se aşeze lîngă ea şi copii ca să vadă un film la video - nimeni n-are nimic împotriva lui Tom şi Jerry -, nici ca el, şi nu eu, să se apropie apoi în vîrful picioarelor - eşti obosită, mă duc eu, nu te ridica - ca să stingă luminile din cele două dormitoare, după ce s-a asigurat că în sfîrşit copiii au adormit cu Tintin în braţe şi că Tintin a alunecat şi a căzut lîngă pat, ori cu o păpuşă pe pernă, pe care or s-o asfixieze cu îmbrăţişarea strînsă din vis.

Dar trebuie să ne obişnuim cu gîndul că nu există nici un doliu şi nici un respect pentru amintirea noastră şi nici pentru ce am hotărît să preschimbăm acum în simbol tîrziu, printre altele
fiindcă Luisa nu *f* văduvă, nici noi n-am murit, nici eu n-am murit, ci doar n-am fost destul de atenţi, şi nu ni se datorează nimic, şi mai ales fiindcă timpul ei, care-i învăluie şi-i smulge pe copii, este cu totul altul decît al nostru, timpul ei înaintează fără a ne încorpora, şi eu nu ştiu prea bine ce să fac cu al meu, care înaintează şi el fără a mă încorpora sau pe culmea căruia încă n-am izbutit să mă urc, poate că niciodată n-o să mă mai pun la zi şi-o să urmez mereu dîra acestui timp al meu. Curînd o să fie un individ alături de ea, asumîndu-şi sarcina de a face omleta şi acumulînd zilnic merite în ochii ei şi ai copiilor, o să-şi ascundă faţă de ea şi de copii nemulţumirea că nu poate dispune de ea numai pentru el şi permanent, o să încerce să treacă drept răbdătorul şi înţelegătorul şi singuraticul, şi cu jumătăţi de cuvinte şi întrebări pline de solicitudine şi zîmbete de milă retrospectivă o să-mi sape şi mai adînc mormîntul, în care am fost mai demult îngropat. Ăsta e viitorul previzibil, dar cine ştie... Poate că e un ins petrecăreţ şi vesel care o s-o scoată la bairamuri seară de seară şi n-o să vrea nici măcar s-audă de copii, nici n-o să stea prea mult în casa noastră, abia dacă o să-i treacă pragul, pus la patru ace şi bătînd nerăbdător cu degetele în tocul uşii, care o s-o silească să se îndepărteze de ei şi să-i neglijeze şi o s-o expună la riscuri şi o s-o tîrască în chefuri şi chiolhanuri asemănătoare celor la care mă dedau eu aici, şi nu o dată... Ori poate că e un tip despotic şi otrăvit, care-o s-o subjuge şi-o s-o izoleze şi-o s-o asocieze puţin cîte puţin la exigenţele şi interdicţiile lui, deghizate în iubire şi slăbiciuni şi gelozii, cu şosele şi momele, un om sumbru care, într-o noapte ploioasă şi plumburie, o s-o strîngă de gît cu mîinile lui mari, pe cînd copiii - copiii mei - or să privească scena dintr-un ungher, lipindu-se de perete de parc-ar vrea ca peretele să cedeze şi să dispară, iar o dată cu el să dispară şi nălucirea aceea cumplită, şi plînsul stăpînit care ar vrea să izbucnească dar nu izbuteşte, coşmarul şi zgomotul prelungit şi ciudat pe care-1 face moartea mamei lor. Dar nu, aşa ceva nu se va întîmpla, aşa ceva nu se poate întîmpla, n-o să aibă norocul ăsta şi n-o să am nenorocirea asta (noroc în planul imaginar, iar în realitate nenorocire)... Cine ştie cine ne înlocuieşte, nu ştim decît că întotdeauna ne înlocuieşte cineva, în toate împrejurările şi cu toate prilejurile şi în orice domeniu, în dragoste, în prietenie, la slujbă sau în relaţii, în dominare şi în ura care pînă la urmă se plictiseşte şi ea de noi; în casele în care locuim şi în oraşele care ne adăpostesc, în telefoanele care ne conving sau ne ascultă cu răbdare cu rîsul în ureche sau cu şoaptele de încuviinţare, în joc şi în afaceri, în magazine şi în birouri, în peisajul din copilărie pe care-1 credeam numai al nostru şi în străzile ostenite de mult ce au văzut lumea ofilindu-se, în restaurante şi pe aleile din parc şi în fotoliile şi în cearşafurile noastre, pînă ce nu mai rămîne în ele nimic din mirosul nostru şi nici o altă urmă, şi sînt rupte ca să se facă din ele cîrpe de şters praful, şi în sărutările noastre sîntem înlocuiţi şi în timpul sărutului se închid ochii, în amintiri şi în gînduri şi în visări şi pretutindeni, sînt ca ninsoarea care cade pe umeri, alunecoasă şi moale, iar ninsoarea întotdeauna încetează...
Mă uit pe fereastra apartamentului meu mobilat cu simplitate de o englezoaică pe care n-am văzut-o niciodată, în timp ce pun receptorul în furcă şi-1 ridic din nou şi formez numărul şi iarăşi pun receptorul în furcă, privesc noaptea leneşă a Londrei, şi privirea mea străbate Square, sau piaţa, care se goleşte tot mai mult de oamenii activi şi de cei cu pas grăbit şi hotărît, ca să fie cucerită pentru o vreme - un interregn - de tot felul de
pierde-vară cu pa™ tacticos care-i conduce acum pînă la coşurile de hîrtii şi la tomberoanele în care-şi afundă mîinile cenuşii, căutînd comori invizibile pentru noi ori întîmplătorul salariu al zilei în care au reuşit să supravieţuiască, pe cînd nu s-a lăsat încă întunericul nopţii, dar, bineînţeles, nu mai este ziuă, ori cînd încă e azi pentru cei ce se întorc acasă sau se îmbracă de zaiafet ca s-o părăsească, dar s-a făcut ieri pentru cei ce vin şi pleacă fără rost. îmi ridic ochii ca să caut şi să privesc mai departe lumea vie a oamenilor care umblă cu treburi, căreia îmi închipui că încă îi aparţin, care se adăposteşte de cenuşa crepusculară de afară căutînd interioarele iluminate, ca să mă depărtez şi să nu fiu înghiţit de lumea fără căpătîi alcătuită din aceste fantome ce scormonesc în gunoaie şi pînă la urmă se scufundă în ele; îmi ridic ochii deasupra traficului care s-a mai liniştit acum şi deasupra cerşetorilor ce trec ca nişte umbre şi deasupra întîrziaţilor - cîţiva paşi în fugă şi sar pe scara autobuzului cu etaj şi fără uşi care porneşte brusc, tocurile de la pantofii femeilor pîrîie, gata să se rupă -, îmi plimb privirea peste copaci şi printre frunzele lor şi peste statuie, pînă în capătul celălalt al pieţei, unde se află elegantul hotel şi birourile enorme şi casele în care locuiesc familii sau nu întotdeauna familii, nu întotdeauna ce eram şi eu pînă mai ieri şi uneori ce sînt acum - „Voi fi mai deplin cel ce sînt: voi fi mai eu însumi acum", îmi spun: „FII be more myself, citez în sinea mea: cînd mă aflu şi sînt eu singur-; îi văd uneori pe cei ce

sînt asemeni mie sub un anumit aspect, oameni care nu trăiesc cu nimeni şi primesc cel mult vizite, şi poate că uneori aceste vizite rămîn să petreacă o noapte împreună, la fel cum se întîmplă şi în apartamentul meu, dacă cineva m-ar urmări dintr-un post de observaţie.
E un bărbat care locuieşte pe partea cealaltă chiar în dreptul meu, dincolo de copacii care încununează cu crengile lor centrul pieţei şi exact la nivelul meu, la etajul trei, casele englezeşti nu au obloane decît foarte rar, uneori au jaluzele sau storuri pe care de obicei nu le trag decît atunci cînd îi răzbeşte somnul şi merg să se culce, şi pe bărbatul ăsta îl văd dansînd foarte des, uneori cu cineva, dar aproape întotdeauna singur, cu mare entuziasm, străbătînd în pas de dans sau, mai curînd, de balet imensul salon dintr-o parte într-alta, o încăpere ce se întinde pe lungimea celor patru ferestre ale faţadei. Nu e un profesionist care exersează, în nici un caz, de asta sînt sigur: e îmbrăcat de oraş, uneori chiar cu cravată, de parcă atunci ar fi intrat pe uşă după o zi de lucru şi nerăbdarea nu i-ar fi îngăduit decît să-şi scoată haina şi să-şi suflece mînecile (dar de cele mai multe ori poartă un jerseu elegant sau un tricou cu mînecă lungă sau o cămaşă-sport cu mînecă scurtă), iar paşii lui de dans sînt spontani, improvizaţi, nu lipsiţi de armonie şi graţie, dar eu aş spune că fără o măsură anume sau un anumit ritm ori o îndemînare deosebită, ci sînt paşii pe care-i inspiră muzica pe care n-o aud şi pe care pesemne că numai el o aude, cu binoclul de curse mi s-a părut că-l văd - aşa cred:
mi-l duc la ochi din cînd în cînd, chiar şi în casă punîndu-şi la urechi un aparat portabil, fără îndoială însă nu cu fir, căci n-ar putea să se zbînţuie şi să se mişte atît de uşor. Asta ar explica faptul că în unele seri îşi începe dansul abia cînd s-a făcut destul de tîrziu, mai ales pentru Anglia, unde nici un vecin n-ar suporta să audă muzică pusă atît de tare după ora unsprezece, ba nici chiar cu o oră mai devreme, nu ştiu cum face ca să atenueze zgomotul paşilor de dans. Poate că încearcă să cheme somnul cînd se face tîrziu: să ostenească, să se desprindă de treburile zilnice, să
alunge grijile, să risipească problemele de conştiinţă. E un individ de vreo treizeci şi cinci de ani, uscăţiv, cu o faţă osoasă - maxilarul şi nasul şi fruntea -, dar cu o constituţie atletică, lat în spate, cu abdomenul plat şi neobişnuit de sprinten, totul pare firesc, nu un produs al anilor de şcoală.
Poartă o mustaţă stufoasă, dar îngrijită, ca un boxer începător, dar fără vîrfurile răsucite la modă în secolul al XlX-lea, dreaptă, şi îşi piaptănă părul spre spate, cu cărare la mijloc, de parcă ar purta coadă, dar n-am văzut-o, s-ar putea să şi-o lase într-o bună zi. E ciudat să-l văd cum se mişcă în diferite ritmuri fără ca eu să aud vreodată muzica pe care dansează, încerc s-o ghicesc, s-o fac să se audă în mintea mea, ca să - cum să spun - nu rămînă în situaţia ridicolă de a dansa în tăcere, spectacolul este neînţeles, incongruent, aproape demenţial dacă nu reuşeşti să-l completezi cu memoria muzicală — ori chiar scoţi discul intuit şi-l pui, dacă-l ai la îndemînă —, sunetele care-i îndrumă paşii individului şi care nu se aud niciodată, uneori mă gîndesc: „Poate că dansează pe melodia *Hacklebuck* de Chubby Checker, judecind după mlădierile largi ale mijlocului, ori ceva de Elvis Presley, de pildă *Burning Love,* cu mişcările din cap foarte repezi, de parcă ar fi o paiaţă, şi paşii ăştia atît de mici, ori poate că e ceva mai puţin învechit, Lynyrd Skynyrd bunăoară, cîntecul ăla faimos cu nu ştiu ce din Alabama, ridică mult coapsele, ca actriţa Nicole Kidman cînd l-a dansat într-un film, pe neaşteptate, iar acum s-ar putea să fie un calypso, recunosc în mişcarea şoldurilor un ritm antilian absurd, ori naiba ştie ce-o fi, iar acum uite că a-nceput să zornăie un maracas, mai bine nu mă mai uit sau pun discul meu cu / *Learn a Merengue, Mama* ori *Barrel of Rhum,* ce nebun e tipul ăsta, ce fericit pare, ce desprins de tot ce se macină şi se toceşte, dăruit cu totul dansurilor lui care nu sînt pentru nimeni, ar fi surprins dacă ar şti că eu îl observ uneori cînd sînt acasă şi am timp de pierdut, şi poate că nu sînt singurul din blocul meu, e amuzant şi chiar îţi face plăcere să-l priveşti şi, pe deasupra, e învăluit în mister, nu izbutesc să-mi închipui cine e şi cu ce se ocupă, se sustrage - şi nu e ceva frecvent - facultăţilor mele interpretative sau deductive, care nimeresc la ţintă ori se înşală, dar, în orice caz, niciodată nu se blochează, ci se pun imediat în mişcare pentru a alcătui un portret improvizat şi minim, un stereotip, o schiţă, o propunere plauzibilă, un crîmpei sau o frîntură de viaţă, oricît ar fi ele de închipuite şi de elementare sau arbitrare, mintea mea e mereu trează şi scrutătoare, ca de detectiv, mintea mea neghioabă care nu-i plăcea şi pentru care mă beştelea Clare Bayes chiar în ţara asta cu mulţi ani în urmă, înainte de a o cunoaşte pe Luisa, şi pe care a trebuit să mi-o înăbuş cu Luisa ca să n-o scot din sărite şi să nu i se facă frică, frica superstiţioasă care face atîta rău. Şi chiar aşa n-a folosit prea mult, nimic nu foloseşte împotriva lucrurilor ştiute şi de care ne e frică (pesemne fiindcă atunci le atragem în chip fatal şi avem parte de ele şi ne joacă renghiuri), şi cunoşti dinainte cum o să se sfîrşească lucrurile, cum evoluează şi ce ne aşteaptă, încotro se îndreaptă şi care trebuie să fie sfîrşitul; totul e la vedere, în realitate totul poate fi văzut cu ochiul liber de la început, atît într-o legătură, cît şi într-o povestire neascunsă, e de-

ajuns să ai curajul să priveşti, o singură clipă cuprinde în germen mulţi ani care abia vin şi aproape povestea întregii legături - o singură clipă încărcată sau gravă -, şi dacă vrem o vedem şi o parcurgem deja, în linii mari, nu sînt prea multe variaţiile posibile, indiciile rareori ne înşală dacă ştim să discernem semnificaţiile, dacă sîntem dispuşi s-o facem - dar e atît de greu şi catastrofal —; vezi
într-o bună zi un gest inconfundabil, asişti la o reacţie fără echivoc, auzi un ton al glasului care spune multe şi anunţă şi mai multe, deşi auzi şi cum îşi muşcă limba - prea tîrziu -; simţi şi în spatele tău ostilitatea sau intenţia unei priviri cînd crede că nu poate fi văzută şi că e adăpostită şi ferită, sînt multe privirile astea involuntare; înregistrezi un glas mieros sau nerăbdător, percepi intenţiile ascunse care niciodată nu sînt ascunse cu totul, ori pe cele inconştiente înainte de a deveni conştiente pentru cel care trebuie să le adăpostească, uneori prevezi pe cineva înainte ca acest cineva să se prevadă pe sine sau să se cunoască sau măcar să se intuiască, şi ghiceşti trădarea încă neurzită şi dispreţul neîncercat; şi supărarea (jena) pe care o pricinuieşti, oboseala pe care o provoci ori aversiunea pe care o inspiri, ori poate contrariul, care nu e întotdeauna mai bun: aprobarea necondiţionată nesinceră, expectativa prelungită prea mult, concesia, strădania de a plăcea celuilalt şi de a deveni o prezenţă indispensabilă pentru noi ca să ne ia apoi locul şi identitatea; şi dorinţa de posesie, iluzia pe care o trezeşti, hotărîrea de a sta alături de celălalt, de a-1 cuceri, şi loialitatea iraţională, capricioasă; îţi dai seama cînd există entuziasm şi cînd e doar linguşeală şi cînd e un amestec (fiindcă nimic nu e pur), ştii cine nu-i grîu curat şi cine-i ambiţios şi lipsit de scrupule şi cine e în stare să calce peste cadavrul tău după ce te-a doborît la pămînt şi cine e un suflet candid, îţi dai seama ce se va întîmpla cu asemenea suflete de cum le întîlneşti, cunoşti soarta care le aşteaptă dacă nu se îndreaptă şi iau drumul pierzaniei sau dacă, dimpotrivă, se îndreaptă: ştii dacă vor fi sau nu victimele tale.
Vezi cine pe cine părăseşte într-o bună zi cînd ţi se prezintă o pereche conjugală sau un cuplu, şi vezi asta pe loc, e de-ajuns să schimbi cîteva cuvinte de salut, sau cel tîrziu la desert ai înţeles tot. Tot astfel percepi cînd ceva se strică şi se năruie ori cînd ia o întorsătură nouă şi se răstoarnă complet, cînd se duce totul de rîpă, în ce clipă încetezi să iubeşti ca înainte sau nu mai eşti iubit, cine se va culca cu tine şi cine nu şi cînd descoperă un prieten propria lui invidie ori, mai bine zis, cînd se hotărăşte să se lase în voia ei şi să fie stăpînit şi călăuzit numai de ea; cînd începe să fie încercat şi covîrşit de resentimente; ştim ce ne sugerează sau ce izbucneşte în sufletul nostru şi ce ne osîndeşte, ce s-ar fi cuvenit să spunem şi n-am spus ori ce s-ar fi cuvenit să nu spunem şi am spus, ce face ca într-o bună zi să fim priviţi dintr-o dată cu alţi ochi — tulburi sau răi: semn că s-a instalat ura -; cînd decepţionăm pe cineva şi cînd produce iritare faptul că n-am făcut-o încă şi nu oferim pretextul dorit ca să ni se dea papucii; ce amănunt nu poate fi suportat şi ne arată ceasul în care vom deveni insuportabili pentru totdeauna ; şi tot astfel ştim cine-o să ne iubească, pînă la moarte şi dincolo de mormînt şi uneori împotriva dorinţei noastre, dincolo de mormîntul său, al meu ori după ce vom muri amîndoi... împotriva voinţei noastre uneori... Dar nimeni nu vrea să vadă nimic, şi astfel nimeni nu vede aproape niciodată ce e în faţa lui, ce ne aşteaptă sau se iveşte mai devreme sau mai tîrziu, nu pregetăm să intrăm în vorbă sau să legăm prietenie cu cel care nu ne va aduce decît remuşcări şi discordie şi otravă şi jeluiri sau cu cel căruia noi îi vom aduce toate astea, oricît de limpede ne-am da seama de asta din prima clipă sau oricît de lămuriţi am fi din capul locului. încercăm să facem ca lucrurile să fie diferite de cum sînt şi de cum apar, ne încăpăţînăm prosteşte să ne placă cel ce ne place prea puţin de la bun început şi să credem că putem avea încredere în cineva care ne inspiră o foarte
mare neîncredere e ca şi cum adesea am fi împotriva cunoştinţelor noastre, fiindcă aşa ne simţim de multe ori, ca o cunoaştere mai curînd decît ca o intuiţie sau o impresie sau o presimţire, asta n-are nimic de-a face cu premoniţiile, nu e nimic supranatural sau misterios la mijloc, misterios e doar faptul că nu ţinem seama de ceea ce cunoaştem. Iar explicaţia trebuie să fie simplă, cînd e vorba despre ceva împărtăşit de atîta lume: ştim numai, şi detestăm asta; nu suportăm să vedem; urîm cunoaşterea, certitudinea şi convingerea; şi nimeni nu vrea să se preschimbe în propria lui durere şi în propria lui febră..." în anumite ocazii, am mai spus-o - doar de două ori, dacă am văzut eu bine -, bărbatul ăsta pe care nu-1 interpretez sau nu-1 reduc, despre care nu izbutesc să-mi fac o idee clară sau vagă, a dansat cu cineva, încălcîndu-şi obiceiul, şi a făcut-o cu două femei diferite, una albă şi alta neagră sau mulatră (n-am putut să-mi dau bine seama, lumina era foarte slabă); dar şi atunci mi s-a părut mai atent la el însuşi şi la plăcerea lui decît la partenerele sale, deşi de bună seamă se bucura de prezenţa lor pentru a schimba tabloul şi a putea să se încrucişeze cu ele şi să se îmbrăţişeze şi să se atingă uşor în vastul salon complet gol, o întreagă zonă sau fîşie longitudinală era fără mobile, adică fără obstacole, de parcă ar fi lăsat-o liberă anume pentru a-i fi mai uşor să danseze. Femeia albă purta pantaloni, ce

păcat; negresa, în schimb, purta o fustă care flutura şi se ridica, iar uneori nu mai cobora de tot la urmă, rămînea agăţată de ciorapi cîteva clipe (în sfîrşit, ciorapi întregi sau cum s-or fi chemînd, care ajung pînă la talie) pînă cînd, cu o nouă mlădiere a trupului sau cu dosul palmei, ca din întîmplare, îndrepta poalele fustei, făcîndu-le să asculte din nou de legea gravitaţiei.
Mi-a făcut plăcere să-i văd coapsele şi, din cînd în cînd, fesele, de aceea am renunţat să mai folosesc binoclul, în principiu spionatul nu e stilul meu, cel puţin nu cu intenţie, iar aici ar fi existat desigur intenţia. Femeia albă a plecat după partida de dans, am văzut-o trecînd la plecare prin portalul casei şi urcîndu-se pe bicicletă (poate de aceea purta pantaloni, chiar dacă nu e nevoie să căutăm neapărat o cauză); negresa ori mulatra a rămas să doarmă la el, aşa cred; pînă la urmă s-au oprit după atîta dănţuială, şi s-au stins luminile, şi a trecut o bună bucată de vreme fără s-o văd plecînd, se făcuse tîrziu, ba chiar foarte tîrziu, cînd m-am hotărît să merg la culcare ca să nu mă mai gîndesc la ea. Şi aici, la mine, a rămas cîteodată o femeie, mai ales în primele luni după ce m-am mutat în casă şi mă obişnuiam cu ea treptat: una s-a întors, alta a vrut să se întoarcă, dar n-am fost eu de acord, a treia nici nu şi-a pus problema asta, s-a desprins din legătură înainte de a se încheia — da, fuseseră trei pînă atunci —, nu ştiu sau, mai bine zis, nu mai ştiam de ea de cînd luase micul dejun cu mine în bucătărie, deloc tulburată, ci mai curînd firească şi dezgheţată, de parcă n-ar fi fost nimic deosebit pentru ea să se afle la mine acasă atît de dimineaţă, o simplă coincidenţă de încartiruire, era logodită cu fiul unui tip important şi se simţea stînjenită să-şi anunţe apropiata căsătorie cu el şi o înspăimînta faptul că avea să se mărite atît de curînd, probabil că el o căuta la telefon încă din seara dinainte sau de la prima oră a dimineţii, formînd numărul, punînd receptorul în furcă şi ridicîndu-l iar şi formînd din nou numărul, logodnicul acela nervos care nu primea răspuns ori primea doar mesajul robotului, era un lucru insuportabil să suni de atîtea ori zadarnic, eu unul nu mai suportam să tot încerc să iau legătura cu Luisa, ce-o fi făcînd, poate a scos telefonul din priză fiindcă avea pe cineva înjazită, poate urma să rămînă în
noaptea aceea cu ea şi singurul mod de a se asigura că glasul meu îndepărtat n-avea să întrerupă ori să tulbure nimic - şi-o fi. dat seama deodată că e joi, după ce hotărîse din mers prelungirea vizitei:
lancea, febra, durerea mea, visul, esenţialul sau nesemnificativul - era să culce copiii puţin mai devreme decît de obicei şi să lase toată noaptea telefonul deconectat, astfel ar fi putut invoca uşor a doua zi neglijenţa drept scuză.
Dar numai bărbatul linguşitor şi sîrguincios rămîne, cel puţin în faza asta, numai cel ce-şi închipuie că are merite care-i îngăduie să se instaleze şi să ocupe golul din patul cald încă fără a aspira să introducă vreo schimbare, căci schema predecesorului său i se pare minunată şi nu doreşte altceva decît să fie leit el, chiar dacă nu-şi dă seama, bărbatul petrecăreţ şi vesel pleacă sau nici măcar nu intră, nici nu vrea să ştie de aşternut în afara orelor de lucru din timpul zilei; iar bărbatul despotic şi posesiv se preface la început, are mare grijă să nu pară un intrus, aşteaptă întotdeauna să fie încurajat, şi atunci cînd este, refuză primele invitaţii („Nu vreau să-ţi complic viaţa, pentru tine ar fi un deranj şi poate nu eşti sigură că vrei să mă vezi mîine dacă nu-ţi pun eu în prealabil întrebarea asta"), se arată deferent, respectuos şi chiar precaut, încearcă să-şi ascundă orice pornire agresivă sau expansivă şi nu pătrunde ori nu întîrzie pe teritoriul străin pînă nu ajunge într-o fază avansată, tocmai fiindcă are de gînd să intre în stăpînirea lui completă şi nu riscă să trezească bănuieli. Ăsta nu rămîne să doarmă nici dacă e implorat, darămite să rămînă de la început; ăsta se îmbracă din cap pînă-n picioare meticulos, chiar dacă ora e nepotrivită şi se scoală greu şi e frig, şi biruie lenea - de a-şi pune şosetele, bunăoară şi amînă orice aviditate şi orice urgenţă - nu are importanţă pentru el că aviditatea şi urgenţa se condensează -; se urcă în maşină sau cheamă un taxi şi pleacă în zori fără să facă zgomot, cu gîndul că are să i se ducă dorul curînd, de îndată ce va închide uşa în urma lui şi va deschide uşa ascensorului şi o va lăsa pe femeia încă somnoroasă şi călduţă să se întoarcă în patul răvăşit şi neprimitor, la cearşafurile mototolite şi la mirosul lui care nu s-a risipit încă. Dacă ăsta e bărbatul cu pricina, ipochimenul ăsta sucit care n-o va lăsa de aici încolo nici măcar să respire, şi o va izola complet, şi nu va fi nevoit nici măcar să-mi sape groapa sau să mă afunde şi mai adînc în ea, fiindcă a avut grijă să suprime amintirea mea din capul locului, fie printr-o ameninţare, fie printr-o rugăminte, fie printr-o poruncă; dacă ăsta e bărbatul care i-a făcut o vizită în noaptea asta, atunci poate că Luisa o să pună receptorul în furcă după ce-o să plece el, la fel de îngrijit înţolit cum a venit şi punîndu-şi chiar şi mănuşile, şi poate că va restabili legătura cînd va auzi în vestibul şi apoi în stradă paşii lui, acum zgomotoşi şi siguri şi apăsaţi, paşii care au înaintat atît de susţinut şi ferm pe drumul ce duce la inima ei. Aşa că poate ar trebui să mai insist ori să încerc din nou mai tîrziu, cînd o să iau hotărîrea să mă

culc în sfîrşit ca să uit de ea, e aproape ora unsprezece la Madrid, ce fac eu aici, atît de departe, fără să mă pot întoarce să dorm acasă, ce fac eu în altă ţară, comportîndu-mă ca un logodnic emoţionat, ori, şi mai rău, ca un îndrăgostit oarecare, ori, şi mai rău, ca un curtezan prăpădit care refuză să ia cunoştinţă de ceea ce ştie mai de mult, că va fi întotdeauna respins. Nu mai e timp pentru asta, nu mai am timp sau timpul meu a trecut, am doi copii care s-au făcut mari şi acum o sun pe mama lor, e de-ajuns pentru ca eu să fiu mereu cu gîndul la ei, să nu-i pot uita, iar ei să rămînă pentru mine mereu copii, de ce timpul meu s-a răsturnat sau ..

de ce a rămas în suspensie, ce sens are să devin nervos sub pretextul că mă tem pentru viitorul posibil care-i aşteaptă pe toţi trei în funcţie de cine mă va înlocui, după cîte ştiu nu există nimeni care să fi pornit pe drumul ăsta, cu toate că, dacă ar exista, Luisa n-ar fi deloc obligată să-mi spună, şi cu atît mai puţin să mă ţină la curent cu întîlnirile ei întîmplătoare care deocamdată nu duc la nici o inaugurare, cu cine se vede sau cu cine iese, şi cu atît mai puţin cu cine se culcă şi de la cine îşi ia rămas-bun în uşa casei, înfăşurată într-un halat pus în grabă pe trupul cald pentru a-şi acoperi goliciunea, cui îi spune la revedere şi pe cine sărută pătimaş ca o făgăduinţă pentru întîlnirea viitoare, pe curînd, ori poate e frîntă la capătul unei zile lungi, n-a mai rămas pe chipul ei nici o urmă de fard şi e nepieptănată, cu părul răvăşit de ostenelile de peste zi şi din timpul nopţii şi oboseala ce i se citeşte în ochii cu cearcăne vinete şi în pielea mată, cînd nici mulţumirea momentană a întîlnirii nu poate înfrumuseţa un chip care nu cere şi nu suportă altceva decît repaus şi somn, mai ales somn, şi să nu mai fie apăsat de gînduri.
Nici eu nu i-am spus nimic despre cele trei femei care au rămas peste noapte aici, nici măcar despre aceea care a revenit.
Cerşetorii s-au retras după ce şi-au strîns prada - sînt doar un interregn de cenuşă şi umbră - şi piaţa e aproape goală, o străbate cîte cineva din cînd în cînd, nimeni nu e ultimul în nici un loc, întotdeauna este cineva care trece puţin mai tîrziu. S-au aprins luminile la hotelul elegant şi în cîteva locuinţe, dar în cîmpul meu vizual nu apare nici o figură în clipa asta. Insondabilul dansator de vizavi s-a oprit şi a stins luminile, a început un ceas tîrziu, care nu mai suportă multă forfotă. Aşa că am rămas aici singur ca un logodnic sau ca un îndrăgostit, esenţial şi neînsemnat, rămîn aici treaz.
— Da?
Am ridicat receptorul de îndată ce a sunat, îl aveam la îndemînă. M-am trezit răspunzînd în spaniolă, de o bună bucată de vreme îmi formulasem gîndurile în limba mea.
— Deza.
Aşa-mi spunea Luisa uneori, pe numele de familie, cînd voia s-o iert sau să obţină ceva de la mine, precum şi atunci cînd era prost dispusă din cauza mea.
— Bună, îmi închipui că ai sunat, îmi pare rău, sora mea m-a ţinut o oră la telefon pe post de psihiatru. S-a certat rău cu soţul ei şi acum mă consideră expertă. închipuie-ţi. Copiii dorm, îmi pare tare rău, i-am culcat la ora obişnuită, adevărul e că mi-am adus aminte că e joi abia acum, cînd am terminat convorbirea. Ştii cum se întîmplă cînd unul vede limpede ce nu vede celălalt, trebuie să-i repeţi de zece ori acelaşi lucru şi ajungi la exasperare, iar pe sora mea o ştii cum e, de fapt vrea să audă ce-şi spune ea singură, şi nu ce-aş putea înţelege eu sau ce-aş putea s-o sfătuiesc. Ce mai faci?
Părea foarte obosită şi pe jumătate absentă, de parcă faptul că vorbea cu mine ar fi fost un ultim şi suplimentar efort nocturn de care uitase şi de parcă ar fi continuat convorbirea cu sora ei, nu cu mine, dacă într-adevăr convorbirea asta avusese loc. întotdeauna e aşa, zilnic şi indiferent cu cine, în mod constant, în orice schimb de cuvinte mai mult sau mai puţin importante, poţi să crezi sau să nu crezi ce ţi se spune, nu există alte opţiuni, sînt prea puţine şi prea simple, şi aşa ajungi să crezi aproape tot ce ţi se spune, iar dacă nu crezi trebuie să taci de cele mai multe ori, fiindcă altfel totul devine anevoios şi se încurcă, se înaintează ..

 cu poticneli şi nimic nu mai merge ca înainte.
Aşa încît tot ce se emite trece drept adevărat în principiu, atît lucrurile certe, cît şi cele false, numai dacă nu sînt cunoscute, vreau să spun cunoscute ca false. Nu ăsta era cazul cu Luisa acum, ce spunea ea putea să se fi întîmplat cu adevărat, dar la fel de bine putea să ascundă ceva - o altă convorbire telefonică, o cină în oraş sub acoperirea convorbirii cu soră-sa, o vizită prelungită şi nelipsita ceremonie de rămas-bun, nu era treaba mea şi, la urma urmei, ce importanţă avea? -, eu trebuia să accept totul, de fapt nici nu trebuia să-mi pun întrebări despre asta. Şi, de altfel, există încă o opţiune,

totul e alcătuit din jumătăţi de adevăr şi ne inspirăm din adevăr pentru a urzi ori a improviza minciuni, pe urmă există mereu în ele ceva adevărat, o bază, punctul de plecare, sursa.
De obicei eu ştiu, chiar dacă nu mă privesc şi nu pot aduce nici o dovadă (şi adesea puţin îmi pasă, nu mă interesează). Le detectez fără probe, dar în general tac, cu excepţia situaţiei în care sînt plătit ca să le aflu, ca în epoca mea de profesionist la Londra.
— Bine, am spus, şi chiar acest singur cuvînt era fals.
N-aveam chef să vorbesc deloc. Nici măcar să întreb ce fac copiii, mai mult ca sigur că nu erau noutăţi. Cu toate astea, ea mi-a făcut un rezumat rapid, ca spre a-mi acorda o compensaţie pentru faptul că nu le auzisem glasurile în seara aceea; poate din pricina asta îmi spusese Deza, ca să iert uitarea pe care nu i-o reproşam, la urma urmelor minutele alea cu băiatul şi fetiţa la telefon erau întotdeauna rutinare şi stupide, eu puneam mereu aceleaşi întrebări, iar ei dădeau răspunsuri asemănătoare şi nu mă întrebau nimic în afară de cînd o să vin şi ce-o să le aduc, apoi cîteva cuvinte drăgăstoase şi cîteva glume, totul era rigid, tristeţea venea pe urmă în tăcere, cel puţin pentru mine, dar era suportabilă.
— Sînt frîntă de oboseală, a spus Luisa în chip de încheiere. Nu mai pot suporta telefonul, o să mă duc la culcare imediat.
— Noapte bună. încerc să te sun duminică.
Odihneşte-te.
Am pus receptorul în furcă, sau amîndoi am încheiat convorbirea punînd receptorul în furcă, m-am simţit şi eu epuizat, iar a doua zi mă aşteptau o mulţime de treburi la Radio BBC, încă lucram acolo, nu ştiam că pentru foarte puţin timp. Pe cînd mă dezbrăcăm ca să mă culc, mi-am adus aminte de o prostie de care am întrebat-o odată pe Luisa pe cînd se dezbrăca — parcă trecuse o veşnicie de atunci - ca să se culce, la puţină vreme după ce se născuse băiatul, cînd încă nu mă obişnuisem complet cu existenţa lui, sau cu omniprezenţa lui. O întrebasem pe Luisa dacă, după părerea ei, copilul o să stea mereu cu noi, cît va fi copil sau adolescent. Iar ea îmi răspunsese cu surprindere şi o uşoară nelinişte: „Sigur, ce întrebare-i asta ? Cu cine să stea, dacă nu cu noi ?" Şi îndată adăugase: „Numai dacă nu ni se întîmplă ceva". „Ce vrei să spui?", o întrebasem eu puţin pierdut sau descumpănit, cum eram de obicei pe vremea aceea. Era aproape goală. Iar răspunsul ei fusese : „Nimic rău, vreau să spun". Acum băiatul era încă mic şi nu stătea cu noi, ci numai cu ea şi cu fetiţa noastră care pe atunci nu se născuse şi care ar fi trebuit şi ea să stea tot aşa, cu noi.
Pesemne că ni se întîmplase ceva rău atunci, sau poate nu amîndurora, ci mie. Ori poate ei.

Tupra s-a dovedit a fi, în primă instanţă sau la o petrecere, un om cordial, surîzător, foarte deschis şi simpatic pentru un insular, cu o vanitate blîndă şi naivă care nu numai că nu supăra, dar te făcea să-1 priveşti cu o uşoară ironie şi totodată cu o instinctivă şi vagă afecţiune. Era fără nici o îndoială englez, în pofida numelui de familie atît de neobişnuit, mult mai mult Bertram decît Tupra:
gesturile, intonaţia, notele acute şi grave care alternau în aceeaşi frază, legănarea lui uşoară pe călcîie cu mîinile împreunate la spate cînd stătea în picioare, sfiala lui afectată de la început, care se adoptă adesea în ambianţa britanică drept simplă dovadă de bună creştere sau drept declaraţie preliminară de renunţare la orice vasalitate verbală a lui a fost doar la început, vreau să spun că sfiala lui n-a ţinut mai mult decît au ţinut prezentările — ; şi, cu toate astea, ceva din obîrşia lui străină îndepărtată sau detectabilă persista în felul lui de a fi poate că era numai pe linie paternă -, ceva probabil deprins de acasă şi nedispărut cu totul în atmosfera din cartierul în care crescuse şi din şcoală, nici măcar de la Universitatea din Oxford unde învăţase, care le imprimă studenţilor atîtea atitudini şi expresii afectate şi atîtea comportamente exclusiviste şi distincte - par aproape nişte parole sau cifruri -, o trufie deloc neglijabilă şi chiar unele ticuri faciale în cazul unei asimilări zeloase şi depline a spiritului locului - ori este mai curînd
o identificare cu o veche legendă. Acest ceva se vădea într-o anumită duritate sau tensiune permanentă, sav poate că era o vehemenţă amînată, subterană, captivă, mereu preocupată să nu rămînâ fără martori - ori să rămînă doar cu cei de încredere - pentru a izbucni şi a se manifesta în voie Nu ştiu cum să vă spun: nu m-ar fi mirat ca Tupra, cînd era singur şi nu avea altă treabă, să danseze ca un nebun prin cameră, cu sau fără parteneră, dar probabil cu o femeie, fiindcă ar fi găsit uşor una disponibilă, era limpede că-i plăceau din cale-afară (şi cînd aşa ceva se întîmplă în Anglia îţi sare îr, ochi de îndată, prin contrast cu disimularea celorlalţi), nu numai cea care era cu el, ci toate femeile chiar şi cele coapte bine, de parcă ar fi avut dani de a le vedea aşa cum fuseseră înainte, cînd erau

tinere sau chiar copile, de a le ghici retrospectiv şi a face, cu ajutorul ochilor săi care sondau trecutul, ca acel trecut să redevină prezent cît timp se învredniceau să-l scruteze şi să-l recupereze, şi ca femeile în curs de gîrbovire sau ofilire sau de retragere să-şi recapete pentru el lascivitatea şi vigoarea (ori poate era doar strălucire: o nebunească scînteiere efemeră mai curînd decît o flacără, precum scăpărarea unui chibrit). Cel mai remarcabil lucru era că izbutea să facă toate astea nu numai în ochii lui, ci şi în ochii celorlalţi, de parcă viziunea lui ar fi devenit molipsitoare cînd o exprima sau, altfel spus, de parcă ne-ar fi con vins şi ne-ar fi învăţat să vedem lucrurile pe care el le vedea cu adevărat de îndată şi noi nu le-am ii perceput aproape niciodată fără ajutorul lui, dacă el nu le-ar fi descris şi nu le-ar fi arătat cu degetul Am observat asta chiar la cina cu gustări reci de la Sir Peter Wheeler şi, bineînţeles, mai tîrziu, îi deplină cunoştinţă de cauză. Pe urmă mi-am dat seama că, de fapt, perspicacitatea lui în materie de biografii scrise pe jumătate şi de trasee parcurse pe jumătate privea pe toată lumea, în general, pe femei şi pe bărbaţi, chiar dacă femeile îl incitau şi îl impresionau mult mai tare. La petrecerea lui Wheeler a venit însoţit de cea despre care-i spusese că e noua lui logodnică, o femeie cu vreo zece-doisprezece ani mai tînără decît el şi care părea că vede în situaţia aceea şi chiar la Tupra orice altceva în afară de noutate: zîmbea dulce persoanelor cu înfăţişare atrăgătoare şi căuta cu discreţie să fie în preajma lor, făcînd eforturi să ia parte la conversaţii, de parcă ar fi interpretat un rol cunoscut şi consultîndu-şi mental ceasul (ba chiar s-a uitat la el de cîteva ori, fără să pară că înregistrează cu exactitate ora). Era înaltă, chiar peste măsură de înaltă pe tocurile acelea cui pe care mergea totuşi cu multă siguranţă, avea picioare lungi şi solide ca femeile din America de Nord şi o frumuseţe uşor cabalină a chipului, cu trăsături plăcute, dar cu un maxilar ameninţător şi o dantură compactă, cu dinţi perfect rectangulari, iar cînd rîdea buza de sus i se răsfrîngea atît de mult, încît dispărea aproape cu totul - cînd nu rîdea arăta mai bine. Răspîndea o mireasmă plăcută, propria ei mireasmă, căci era una dintre femeile cu un miros natural acid şi plăcut — foarte aţîţător, miros trupesc - mult mai puternic decît parfumurile adăugate, neîndoielnic mirosul ăsta îl excita mai mult ca orice (lăsînd deoparte coapsele).

Să tot fi avut Tupra vreo cincizeci de ani, şi era mai scund decît ea, ca majoritatea bărbaţilor de la acea petrecere; avea înfăţişarea unui diplomat umblat prin lume şi însărcinat cu misiuni speciale în cele mai neaşteptate locuri, sau a unui funcţionar obişnuit să-şi tocească coatele mai puţin prin birouri şi mai curînd cu însărcinări în afara muncii de birou, cu alte cuvinte nu atît de important nominal cît indispensabil în practică, mai obişnuit

să stingă incendii primejdioase şi să astupe găurile mari, să îndrepte strîmbăturile ce pot duce la războaie şi să-i liniştească ori să-i potolească prin înşelăciune pe insurgenţi decît să conceapă strategii de birou. Părea un tip cu picioarele bine înfipte în pămînt, în nici un caz ameţit de înălţimile ierarhice ori năucit de ceremonial: indiferent cu ce se ocupa („domeniul lui"), cu siguranţă îşi purta paşii mai mult pe străzile oraşelor decît pe mochetele palatelor, chiar dacă era vorba de anumite străzi, elegante şi strălucind de curăţenie. Craniul lui voluminos era amortizat de un păr aproape negru, bogat şi creţ, cum poţi întîlni frecvent în Regatul Unit (cu excepţia Ţării Galilor)

şi probabil îşi cănea tîmplele, unde buclele se preschimbau în melcişori în toată legea, dezvăluind astfel inoportuna şi amînata încărunţire. Avea ochi albaştri sau cenuşii, în funcţie de lumină, şi gene lungi şi foarte stufoase, care stîrneau invidia femeilor şi bănuieli din partea mai tuturor bărbaţilor.

Privirea lui palidă avea totuşi o sclipire batjocoritoare, chiar dacă neintenţionată - astfel reuşea să fie expresivă în clipele de inexpresivitate -, şi destul de primitoare sau, mai bine zis, apreciativă, nişte ochi ce nu rămîn niciodată indiferenţi la ce se află în faţa lor şi care îi fac pe cei asupra cărora se opresc să se simtă vrednici de curiozitate, de parcă dispoziţia lor atît de activă ar produce din prima clipă impresia că vor diseca tot ce se află în măruntaiele fiinţei sau obiectului sau peisajului sau scenei asupra căreia s-au aţintit. E un tip care ştie să privească, unul din rarii supravieţuitori în societăţile noastre, căci asemenea priviri nu sînt deloc preţuite, ba chiar sînt expulzate. Bineînţeles că în Anglia nu întîlneşti prea des asemenea priviri, deoarece o tradiţie foarte veche cere să fie voalate sau opace sau absente ; dar nici în Spania, unde au existat, fără doar şi poate, dar acum nimeni nu mai vede nimic şi pe nimeni şi nici nu arată cel mai mic interes că ar vrea să vadă, şi unde un soi de zgîrcenie vizuală face ca lumea să se poarte de parcă ceilalţi n-ar exista, sau ar exista numai sub chip de mogîldeţe ori obstacole ce trebuie sortate sau în chip de simple puncte de sprijin pentru a se rezema ori căţăra pe ele, iar dacă le strivesc, cu atît mai bine, şi unde s-ar părea că a-ţi opri privirea dezinteresat asupra aproapelui înseamnă să-i acorzi o importanţă nemeritată, care pe deasupra micşorează importanţa celui care-şi opreşte privirea asupra lui.

Şi totuşi, cine mai priveşte precum Bertram Tupra, mi-am spus, cine îşi aţinteşte privirea drept şi la înălţimea potrivită, care este statura omului; cine apucă ori capturează ori, mai curînd, absoarbe chipul ce se află în faţa lui cîştigă mult, mai ales în ordinea cunoaşterii şi în tot ce îngăduie cunoaşterea : să fii persuasiv şi să influenţezi, pentru a deveni indispensabil şi a fi dorit cînd nu mai eşti de faţă sau pleci sau doar amăgeşti, pentru a descuraja şi pentru a convinge şi a-ţi însuşi ce rîvneşti, pentru a inocula şi pentru a cuceri. Tupra avea ceva în comun cu Toby Rylands, al cărui elev fusese, acea atenţie caldă şi învăluitoare; şi avea, de asemenea, ceva în comun cu Wheeler, numai că privirea lui Wheeler parcă era mereu la pîndă, bănuitoare, iar ochii lui păreau că au mereu ceva de spus, chiar şi atunci cînd dădeau impresia că sînt meditativi sau distraşi sau somnolenţi, avînd darul de a gîndi autonom, fără intervenţia minţii, putînd judeca fără a fi nevoie să formuleze vreo judecată, nici măcar pentru sine. în schimb, Tupra nu intimida la început, nu producea impresia asta şi, prin urmare, nu te obliga să te pui în gardă, mai curînd te invita să pui jos scutul şi să-ţi scoţi coiful, pentru ca astfel să-i cazi mai uşor pradă.

Aveam ceva în comun, iar el, ca punte de legătură, m-a făcut să bag de seamă mai multe asemănări între cei doi bătrîni, prietenul mort şi prietenul viu: legături de caracter; ori poate că nu era asta, ci legături de capacitate. Ori poate că la toţi trei era un dar.

Mi-am spus că Tupra era pesemne irezistibil pentru femei (mi-am spus-o de multe ori, avusesem ocazia s-o văd), indiferent de clasa socială, profesie, experienţă, grad de înfumurare sau vîrstă, chiar dacă se apropia de cincizeci de ani şi nu era propriu-zis frumos, ci doar atrăgător în ansamblu şi cu unele trăsături poate chiar respingătoare, judecind în mod obiectiv: nu atît nasul cam grosolan şi parcă despicat de o lovitură veche sau chiar de cîteva lovituri; nu atît pielea suspect de lucioasă şi întinsă pentru anii lui şi cu o culoare frumoasă ca de bere blondă (orice rid fusese îndepărtat, fără mijloace artificiale); nu atît sprîncenele ca nişte dîre de funingine şi cu tendinţa de a se împreuna (fără îndoială că îşi depilează din cînd în cînd cu penseta spaţiul dintre ele); ci mai curînd gura prea cărnoasă şi moale, ori pe atît de lipsită de consistenţă pe cît era de disproporţionat de mare, buzele puţin cam africane, sau mai degrabă hinduse, ori poate că erau slave, care în timpul sărutului probabil cedează şi se împrăştie ca plastilina muiată de prea multă folosinţă ori dau senzaţia asta, de atingere a unei ventuze şi de umiditate mereu împrospătată şi permanentă. Şi chiar aşa, mi-am spus, chiar aşa ar prinde în mrejele lui pe oricine-ar vrea să prindă, fiindcă nimic nu ţine mai puţin decît obiectivitatea şi aproape nimic nu mai e respingător, de îndată ce s-a risipit senzaţia de dezgust ori te desprinzi, din fericire, de ea, pentru a putea trăi. Şi, de altfel, cred că nu lipsesc femeile cărora le place şi pe care chiar le excită o asemenea gură. Rareori, de cînd sînt adult, ba chiar pe cînd eram tînăr şi mai şovăitor, am simţit în legătură cu un bărbat convingerea că nu puteam face nimic pentru a-i rezista, indiferent pe ce teren; şi că, dacă acest individ sau *fellow* punea ochii pe femeia de lîngă mine, n-ar fi existat nici o posibilitate de a o reţine. Dar lîngă mine nu era nici o femeie, nici la cina dată de Wheeler, nici în cea mai mare parte a timpului cît am fost colaboratorul lui Tupra, cu contract în regulă. Bine că nu-i Luisa cu mine, mi-am spus; nu e aici şi n-am motive să mă tem (mi-am spus-o de mai multe ori; am văzut de ce e în stare). Bărbatul ăsta ar amuza-o şi ar flata-o şi ar înţelege-o, ar scoate-o la petreceri în fiecare seară şi ar expune-o la riscurile cele mai potrivite şi profitabile pentru el, s-ar arăta plin de solicitudine şi înţelegător şi ar asculta răbdător toată povestea ei de-a fir-a-păr şi, de asemenea, ar izola-o şi şi-ar strecura curînd pe nesimţite exigenţele şi interdicţiile lui, toate astea deodată şi în cel mai scurt timp, şi n-ar avea nevoie să sape prea mult ca să mă prăvălească în adîncurile iadului ori doar ca să mă trimită la plimbare fără a fi nevoit să-mi dea brînci, cufundîndu-mă în uitare pe mine, amintirea mea şi dorul de mine, oricît ar fi fost de fugar şi puţin probabil.

Convingerea asta făcea şi mai ciudată în ochii mei atitudinea noii lui logodnice, căci semăna mai degrabă cu cineva care străbătuse întregul traseu alături de el mai de mult: întregul traseu de la un caz la altul, ba chiar mai mult decît atît, făcea impresia că forţase nota şi abuzase de înlesnirile acestui traseu comun, încît pînă la urmă se cam plictisise de Tupra, pe care mai curînd s-ar fi zis că-1 îngăduia cu o afecţiune învechită şi o dispoziţie conciliantă - şi poate puţin linguşitoare - şi pe care-1 urma cu entuziasm prin imensul salon, ori de felul lipicios al amantului încă proaspăt căruia nu-i vine să creadă ce noroc a dat peste el (bărbatul ăsta mă iubeşte, femeia asta mă iubeşte,

ce baftă am avut) şi o confundă cu ursita şi alte dulcegării înălţătoare. Nu vreau să spun că nu părea legată de Tupra, dar mai mult pentru că el ar fi fost însoţitorul ei şi ar fi tîrît-o sau condus-o la petrecerea dată de Wheeler, unde jumătate din invitaţi erau universitari, iar cealaltă jumătate proveneau din domeniul diplomatic sau financiar sau politic sau de afaceri sau, poate, literar ori al profesiilor liberale (nu poţi distinge prea uşor lumea bună într-o ţară străină cu veche etichetă, chiar dacă ai trăit în ea cîtva timp ; era şi un nobil de viţă veche, beat turtă, lordul Rymer, un vechi cunoscut al meu de la Oxford şi director sau *warden* ieşit la pensie al unui *college,* AII Souls), decît din iubire sau supunere sau dorinţă sau afecţiune, sau din obişnuita curiozitate nerăbdătoare faţă de noutăţi care, la urma urmei, face parte din condiţia acelei lumi, şi de aceea în fond se preferă întotdeauna ritmul alert (noul oboseşte repede, fiindcă cere antrenament şi n-are un făgaş săpat dinainte). Peter mi-o prezentase ca fiind Beryl, şi atît. „Mr Deza, un vechi prieten spaniol", spusese în *engleză* cînd au sosit, iar eu eram acolo, acor-dîndu-le firesc întîietate, şi menţionase întîi numele meu, prezenţa unei doamne, şi poate încă ceva, îl obliga s-o facă; şi în continuare: „Mr. Tupra, a cărui prietenie e şi mai îndepărtată în timp. Ea e Beryl". Nimic altceva.

Dacă Wheeler voia ca eu să-1 observ pe Tupra şi să-i acord mai multă atenţie decît oricui altcuiva în timpul petrecerii, făcuse o greşeală de calcul invitînd un alt spaniol, un anume De la Garza, la început nu mi-am dat seama prea bine dacă era ataşat cultural sau de presă la ambasada ţării noastre, deşi unele expresii ale lui m-au împiedicat să exclud posibilitatea că ar putea fi însărcinat cu afaceri impudice, chelar la pivniţa de băuturi, ademenitor *in pectore* sau şambelan. Un tip spilcuit, găunos şi guraliv care, cum a ajuns să fie o regulă printre compatrioţii mei cînd se întîlnesc cu străini în orice ocazie şi în orice loc, fie în Spania ca amfitrioni, fie în afara ţării ca musafiri, fie că sînt în majoritate absolută, fie în minoritate individuală, în realitate nu suporta să aibă de-a face cu *guiris,* nici să se trezească în situaţia sîcîitoare de a fi nevoit să arate faţă de ei un interes politicos şi, prin urmare, de îndată ce a văzut un compatriot nu s-a mai dezlipit o clipă de mine, neglijîndu-i complet pe englezi (la urma urmei, noi eram *guiris* acolo), cu excepţia cîtorva, vreo două-trei, poate patru femei apreciabile din punct de vedere sexual printre cei cincisprezece musafiri (reci, pe urmă stînd jos în răstimpuri, dar fără un loc stabilit şi alteori umblînd de colo-colo sau rămînînd în picioare într-un anumit loc), dar mai mult pentru a le privi lung cu nişte ochi din cale-afară de pofticioşi, făcînd despre ele comentarii grosolane, arătîndu-mi-le cu bărbia ce i se mişca întruna, ba chiar dîndu-mi cîte-un cot deplasat, ca să-mi atragă atenţia, dar neizbutind decît să mă facă să mă ruşinez, fiindcă pentru a se apropia, a face cunoştinţă şi a intra în *vorbă* cu ele, cu alte cuvinte pentru a le trage clopotele dincolo de ocheadele pe care le arunca, pesemne că nu-i era deloc uşor să lege cîteva cuvinte în engleză. Am observat îndată cît de mulţumit şi uşurat a fost cînd s-au făcut prezentările: cu un spaniol alături, scăpa de tensiunea şi osteneala folosirii împovărătoare a limbii localnicilor, pe care el credea c-o vorbeşte, dar accentul său îngrozitor transforma cuvintele cele mai obişnuite în aspre vocabule de nerecunoscut pentru toţi în afară de mine, dar asta nu era un privilegiu, ci un chin, deoarece familiaritatea mea cu fonetica lui neclintită mă ajuta să descifrez neghiobii şi necuviinţe fără voia mea, putea da cep criticilor şi blestemelor fără ca persoanele vizate, care erau de faţă, să-1 poată înţelege, deşi uneori uita că Sir Peter Wheelei stăpînea la perfecţie spaniola, iar atunci cînd îs:

aducea aminte şi-1 vedea la o distanţă de la can ar fi putut auzi ce spune, recurgea la cuvinte deşu cheate şi scîrboase de argou, cum nici nu mi-aş f putut închipui; se simţea autorizat să mă antre neze în discuţii pe teme naţionale absurde cu (naturaleţe nu întotdeauna justificată, fiindcă ei nu ştiu mai nimic despre luptele cu tauri sai despre aiurelile din siropoasa presă mondenă sai despre membrii familiei regale, chiar dacă n-arc nimic sau aproape nimic împotriva unora sau altora şi, de asemenea, faţă de mine putea să înjure îi voie şi să fie spurcat la gură, iar asta e foarte grei; s-o faci într-o limbă străină (cu dezinvoltură ş veracitate) şi suferi cumplit cînd nu-ţi poţi da drumul la gură dacă eşti obişnuit s-o faci, am avut prilejul să-mi dau seama de asta în străinătate.

unde am văzut miniştri, aristocraţi, ambasadori, potentaţi şi profesori universitari, ba chiar şi pe respectivele şi foarte împodobitele lor soţii şi fiice şi chiar mame şi soacre de cele mai variate condiţii şi pretenţii şi vîrste, profitînd de momentana mea prezenţă pentru a se uşura

cu înjurături şi vorbe de ocară şi blestemăţii în limba noastră (sau în catalană). Eu eram o binecuvîntare şi o pleaşcă pentru De la Garza, aşa încît mă căuta şi mă urma prin întregul salon şi prin grădină, în pofida faptului că se făcuse răcoare la ora aceea tîrzie, pentru a alterna grosolănii cu pedanterii şi a se tăvăli după pofta inimii în limba spaniolă.
S-a ţinut după mine ca o umbră cît a ţinut petrecerea, şi chiar dacă eu stăteam de vorbă cu alte persoane, bineînţeles în engleză, el îşi făcea din cînd în cînd apariţia negreşit (de cum îi întorcea cineva spatele, sătul de barbarismele şi idiotismele lui fonetice) şi se strecura în cercul meu, mai întîi cu înspăimîntătoarea lui dicţie în această limbă, ca să treacă îndată la limba noastră, cînd băga de seamă chinul pe care-1 presupunea din partea interlocutorilor mei încercarea de a-1 înţelege, şi cu pretenţia iniţială şi aparenţa ca eu să-i slujesc drept interpret simultan („Hai, tradu-i paţachinei ăsteia gluma pe care-am făcut-o, văd că-i grea de cap şi se face că nu pricepe"), dar cu intenţia reală şi fermă de a-i alunga pe toţi de lîngă mine, ca să-mi acapareze complet atenţia şi conversaţia. încercam să nu i-o ofer nici pe una, nici pe cealaltă şi continuam să-mi văd de treabă fără să ascult ce spune şi fiind nevoit să o fac numai cînd ridica glasul atît de tare, încît nu puteau să nu ajungă pînă la mine frînturi nedesluşite sau cuvinte izolate pe care el le intercala profitînd de cea mai mică pauză sau chiar fără să aştepte pauzele pentru a le strecura, iar eu ignoram de cele mai multe ori contextul căruia îi aparţineau, dat fiind că, în realitate, ataşatul De la Garza era mai tot timpul ataşat de mine şi nu contenea o clipă să peroreze, indiferent dacă-i răspundeam sau dacă mă făceam că nu-1 aud.
Treaba asta a început imediat după primul asalt, care m-a luat prin surprindere şi din care abia am scăpat, şifonat rău şi alarmat, şi în timpul căruia m-a întrebat despre sarcinile şi atribuţiile mele la Radio BBC, iar îndată după aceea mi-a propus nu mai puţin de şase sau şapte proiecte de emisiuni radiofonice care oscilau între grandoare bombastică şi neghiobie, iar de multe ori erau şi una, şi alta, toate, bineînţeles, în folosul ambasadei ţării noastre şi fără nici o îndoială folositoare pentru el şi promovarea lui, deoarece mi-a comunicat că era expert în biata Generaţie de la '27 (zic „biata" din pricină că a fost exploatată pînă la indecenţă), în sărmanul Secol de Aur („sărman" din pricina clişeelor şi manipulării la care a fost supus) şi în deloc sărmanii scriitori fascişti dinainte de război,

de după război şi di~i timpul războiului, care, în orice caz, erau aceiaşi (au suferit puţine pierderi în timpul conflictelor, din nefericire] şi cărora el nu le-a aplicat, bineînţeles, acest epitet, i se păreau oameni cinstiţi şi dezinteresaţi, toată şleahta aia de turnători şi lichele patentate.
— Cei mai mulţi sînt mari artişti, trebuie să fii meschin ca să-ţi aduci aminte astăzi de ideologia lor, cînd au scris asemenea pagini. Trebuie să despărţim o dată pentru totdeauna literatura de politică, ce naiba.
Şi a încheiat:
— O dată pentru totdeauna, grijania mă-sii.
Limbajul lui era un amestec de spilcuială de prost-gust şi vulgaritate, nerozie şi grosolănie, dulcegărie şi brutalitate, care poate fi întîlnit atît de des printre compatrioţii mei, o adevărată plagă şi o gravă ameninţare (continuă să cîştige adepţi, în frunte cu scriitorii), străinii vor ajunge s-o considere o trăsătură dominantă a spiritului naţional.
Mă tutuise de cum mă văzuse, din principiu era unul dintre aceia care-1 păstrează pe „dumneata" ca să-i ţină la distanţă pe subalterni şi pe oamenii de condiţie inferioară.
Am fost gata-gata să-i azvîrl o mănuşă în părul lins şi dat cu briantină (s-ar fi lipit bine, nu s-ar mai fi putut desprinde), dar n-aveam nici una la îndemînă, doar un şerveţel, şi nu e acelaşi lucru, în pofida surogatelor ieftine care în vremea noastră ţin locul lucrurilor de altădată, aşa încît m-am mărginit să-i răspund, pe un ton sec şi chiar tăios, ca să-i treacă pofta de opinii tranşante.
— Există scrieri în versuri sau în proză al căror stil e în sine fascist, chiar dacă vorbesc despre cîte-n lună şi-n stele şi sînt semnate de scriitori care se proclamă de stînga, presa noastră şi librăriile sînt pline de ele. Acelaşi lucru se întîmplă cu spiritele sau cu caracterul: unele sînt prin ele însele fasciste, chiar dacă purtătorii lor au tendinţa să ridice pumnul muncitoreşte şi să se agite la manifestaţii şi marşuri de protest, avînd grijă să se afle în

primele rînduri ca să fie imortalizaţi de fotografi. Nu mai lipsea decît să revendice după aceea spiritul şi stilul celor care nu numai că erau, dar se şi proclamau fascişti, şi încă fălindu-se cu asta, de parcă nu s-ar fi văzut de la o poştă după condei, din fiecare pagină pe care au dat-o la tipar şi din fiecare denunţ depus la comisariat. Şi-aşa au lăsat pînă acum destule urme, fără să fi fost nevoie de aşa ceva, asupra autorilor actuali, chiar dacă cei mai mulţi le trec sub tăcere şi-şi caută predecesori cu mai puţine pete, bietul Quevedo în primul rînd, şi unii dintre ei sînt conştienţi de moştenirea cea mai apropiată, în sîngele pe care-1 au şi, mai mult decît atît, în zvîcnetul lui.

— Drace! Cum poţi, nenicule, să spui aşa ceva?

De la Garza a protestat mai curînd din descumpănire decît din dezacord, pentru asta nu-i dădusem timp.

— Cum poţi să ştii asta, că un stil e fascist în sine? Ori un spirit? Prea te dai mare!

Am fost ispitit să-i răspund, imitînd felul lui de a vorbi: „Dacă nu ştii să distingi asta într-un text după cîteva paragrafe ori după o jumătate de oră de cînd ai făcut cunoştinţă cu cineva, înseamnă, vericule, că n-ai habar ce-i literatura şi nici ce sînt oamenii". Dar am rămas puţin pe gînduri, raţionînd superficial. Desigur, de fapt nu era uşor să explici cum, nici măcar în ce constau spiritul acesta sau stilul cu înfăţişări atît de variate, dar eu ştiam să le recunosc îndată, ori aşa credeam atunci, ori poate într-adevăr o făcusem pe grozavul. Bineînţeles că o făcusem pe grozavul cînd vorbisem dar numai în sinea mea - despre cîteva paragrafe şi despre o jumătate de oră, ar fi trebuit să spun sau să gîndesc „după cîteva ore", şi chiar şi aşa ar

fi fost o făloşenie şi o uşurătate. E nevoie de zile şi săptămîni sau luni şi ani, uneori vezi limpede după o jumătate de oră, pentru ca pe urmă să se înceţoşeze totul şi să nu mai desluşeşti contururile şi să nu mai zăreşti nimic, şi abia după un deceniu sau, uneori, o viaţă începi să desluşeşti din nou ceva, sau nu mai desluşeşti niciodată. Uneori nu-i bine să lăsăm să treacă timpul şi să ne prindă în mrejele lui cel pe care-1 acordăm altora şi să ne încîlcim în plasa celui pe care ni-1 acordă alţii. Nu e bine să ne lăsăm orbiţi, cum încearcă să facă timpul întotdeauna, şi în vremea asta ni se scurge printre degete. Ce-i drept, nu era deloc uşor să defineşti ce înseamnă să fii fascist, a devenit un calificativ învechit şi adesea impropriu şi inevitabil imprecis, chiar dacă eu îl folosesc de obicei într-un sens colocvial şi probabil analogic, şi în acest sens şi cu această utilizare ştiu bine ce înseamnă şi ştiu că nu mă înşel. Dar recursesem la el faţă de De la Garza înainte de toate pentru a-i da peste nas şi pentru a-i pune la punct pe scriitorii fascişti de cea mai proastă calitate pe care el îi admira atît de mult, tipul nu-mi plăcuse din prima clipă, am văzut mulţi ca el încă din copilărie şi ştiu că nu dispar niciodată, dar se machiază şi se adaptează: sînt exclusivişti şi înfumuraţi şi foarte simpatici, sînt surîzători şi chiar afectuoşi la prima vedere, sînt ambiţioşi şi cam prefăcuţi (fără a fi făţarnici în întregime), încearcă să treacă drept distinşi şi în acelaşi timp să pară prietenoşi şi chiar afişează o familiaritate de mahala (prefăcătoria nu le izbuteşte, nu găsesc nota potrivită, aversiunea intimă faţă de ceea ce imită îi demască imediat), asta îi face să înjure întruna, crezînd că astfel devin mai simpatici şi cîştigă încrederea mai uşor, asta îi face să amestece rafinamentul lor de carton cu maniere oarecum cazone şi cu un vocabular de puşcărie, cazarma li se potriveşte de minune pentru a completa tabloul, iar efectul pe care-1 produc pînă la urmă este de ţopîrlani pomădaţi. Nu mi s-a părut un spirit fascist, mă refer la spiritul lui De la Garza, nici măcar prin analogie. Era un spirit linguşitor şi nimic mai mult, dintre acelea care nu suportă să facă impresie proastă nimănui, nici măcar celor pe care îi detestă, aspiră să fie iubiţi pînă şi de cei cărora le fac rău. Era dintre cei care nu scot şişul din proprie iniţiativă, ci doar atunci cînd obţin merite ierarhice ori se au bine cu cineva sus-pus ori primesc o însărcinare, şi atunci nu le tremură deloc mîna, fiind foarte îndemînatici în adormirea conştiinţei.

Dar am amînat aceste reflecţii pentru mai tîrziu şi m-am mulţumit să clatin din cap şi să ridic din sprîncene în chip de răspuns, de parcă aş fi fost de acord sau aş fi spus: „O să vezi singur, ce-ai vrea să-ţi spun?" şi lăsînd subiectul baltă, aşa încît nici el n-a insistat şi a profitat în schimb de tăcerea mea ca să-mi aducă la cunoştinţă că se pricepea puţintel - doar ca amator, a precizat, de data asta nu ca expert - la literatura fantastică universală, inclusiv cea medievală (chiar aşa a spus: „puţintel" şi „inclusiv cea medievală"). Din tonul lui se vedea

că i se părea foarte şic domeniul fantasticului. Mi-am spus că într-o bună zi n-ar fi de mirare să ajungă ministrul Culturii sau, cel puţin, secretar de stat la resortul cultural, cum se spunea pe vremuri, chiar dacă n-am ştiut niciodată ce însemna resortul în accepţia asta birocratică, şi nu tehnică.
Acele clipe de încordare politico-literară n-au fost un impediment, după cum am spus, ca ataşatul să se ataşeze de mine de cum făcuserăm cunoştinţă şi în pofida faptului că încercasem de cîteva ori să mă depărtez de el, fără să-mi ascund intenţiile, şi să intru în vorbă cu alte persoane în engleza cea
mai obscură, afectată *şi,* pentru el, descurajanti de care eram în stare. Şi astfel, de pildă, puţinelf clipe în care am rămas singur cu Tupra au fos:
stînjenite de incongruentele lui întreruperi de lim but nepoftit şi băgăreţ în spaniolă. Dar asta s-î petrecut mai tîrziu, cînd ne beam amîndoi cafeau; în picioare lîngă sofaua pe care în clipa aceea stă teau Wheeler şi logodnica sa Beryl şi înfloritoare; văduvă a decanului de York şi încă vreo două-tre persoane, căci mişcarea de du-te-vino şi schimbu de locuri sînt permanente la aceste cine nomadf cu gustări reci.
Dacă e să spunem adevărul, Wheeler nu făcusf nimic ca să ne înlesnească o conversaţie lui Tupn şi mie, iar eu am început să cred că poliloghia lu:
telefonică despre acel individ sau *fellow* sau, ma bine zis, despre numele lui de familie şi cel df botez fusese ceva întîmplător şi lipsit de impor tanţă sau intenţie ascunsă, oricît de greu îmi venea să mi-1 închipui pe Peter mărginindu-se, indiferen' de domeniul abordat, la plicticoasele şi banalelf intenţii vădite, ca să nu spun la absenţa totală *i* intenţiilor. Fusese deopotrivă de amabil cu toţ:
invitaţii, în spiritul echităţii, asistat de doamna Berry (mai gătită decît de obicei), menajera pe care o moştenise de la Toby Rylands la moartea lui, care se petrecuse cu cîţiva ani în urmă, şi de trei chelneri angajaţi pentru petrecere ca să servească gustările şi care aveau să plece la ora douăsprezece fix, după cum îmi spusese cu o uşoară îngrijorare (nădăjduia că pînă atunci n-o să rămînă mulţi invitaţi răzleţi în salon). Abia dacă schimbasem cîteva cuvinte cu el, ştiind amîndoi că a doua zi aveam să dispunem de timpul nostru: eu urma să rămîn să dorm la el peste noapte, cura mai făcusem de cîteva ori pînă atunci, şi astfel puteam să-mi petrec dimineaţa la el, luînd împreună micul dejun duminical. De la distanţă nu-i văzusem discutînd cu un interes deosebit cu nimeni în particular, ca un amfitrion desăvîrşit ce era, şi nici înlesnind anumite apropieri, cel puţin nu în ce mă priveşte, căci nu puteam să cred că-1 pusese pe De la Garza să se ţină scai de mine ca să-mi amărască sufletul (cum izbutise, de altfel) şi să-mi strice orice dialog cu trăncăneala şi observaţiile lui care se potriveau ca nuca-n perete cu subiectele de conversaţie din grupurile în care mă aflam; şi, cu toate că înţelegea engleza mai bine decît o vorbea, numeroasele pahare cu care-şi însoţise monologurile involuntare - voia să participe, nu se mulţumea să fie singurul ascultător şi nimic mai mult - au deteriorat în scurt timp facultăţile lui de înţelegere (e un fel de a spune) şi au degradat natura observaţiilor lui.
în timpul scurtei mele convorbiri cu Beryl, de exemplu, deşi era cam la început (cuvintele ei erau foarte plictisite şi convenţionale, pesemne nu i se păruse că sînt un om cu o stare înfloritoare), ne-a dat tîrcoale neobosit şi a împroşcat-o cu tot soiul de blestemăţii pe care, din fericire, nimeni nu le-a înţeles, în afară de mine („Măiculiţă, ai văzut ce bulane mişto are paţachina? Te poţi da ca pe tobogan. Cum ţi se pare? Cum ţi se pare? Crezi c-am putea să i-o suflăm ţiganului cu care a venit? Nici nu se uită la el, dar tipul n-o slăbeşte din ochi şi e în stare să te radă la o adică, oricît e el de britanic"). Şi pe cînd susţineam o adormitoare conversaţie despre terorism cu un istoric irlandez pe care-1 chema Fahy, cu soţia lui şi un primar laburist din nu mai ştiu care nefericită localitate din Oxfordshire, ataşatul, auzind din gura mea cîteva toponime basce, a încercat să-şi plaseze cunoştinţele folclorice („Ascultă, spune-le că San Sebastiân e un oraş făcut de noi, madrilenii, şi că ne duceam să ne petrecem vacanţa de vară la ei, la prăpădiţii de localnici, naiba să-i ia, şi că noi ..

l-am ridicat şi l-am făcut lor cadou cu ambalaj şi fundă cu tot, altfel n-ar fi aşa frumos cum e acum, spune-le, hai, că degeaba şi-au tocit coatele pe băncile universităţii, pînă la urmă vezi că nu ştiu nici cum îi cheamă." Amestecase pînă atunci cîteva pahare de whisky cu jerez şi

alte soiuri de vin).
Mai mult decît Beryl i-a plăcut văduva decanului de York, căci în timp ce stăteam de vorbă cu ea, preţ de cîteva minute, nu mai mult, De la Garza îmi spunea întruna : „Pe legea mea, gagica asta e trăsnet, îţi vine s-o înfuleci pe loc", incapabil să găsească, după cît se pare, cuvintele potrivite pentru a descrie ansamblul ori a analiza detaliile ori a adăuga nuanţe ori măcar a adăuga ceva (ce-i drept, acum adăugase un vin de Porto). însufleţirea lui era la fel de puerilă ca şi termenul „trăsnet", mai potrivit pentru cineva care nu prea ştie să agate decît pentru un craidon experimentat şi veritabil. Mi-am spus în sinea mea că De la Garza era sortit să aibă parte de multe petreceri la care avea să cucerească tot felul de femei pe care alcoolul şi poftele lui îl vor face să le dorească, pentru a se lua cu mîinile de cap a doua zi de dimineaţă, descoperind că nimerise în pat cu rudele grosolane ale lui Oliver Hardy sau cu concurentele zănatice ale lui Bela Lugosi. Nu era cazul văduvei decanului, cu faţa ei îmbujorată şi placidă şi pieptul îmbelşugat împodobit cu un colier enorm, de hiacint de Ceylon, mi s-a părut mie, sau de zirconiu imitînd ca formă feliile de portocală, dar care ar fi putut să-i fie mamă (deşi o mamă tînără) ageamiului său admirator cu gura spurcată.
Tupra, cu ceşcuţa de cafea în mînă, mă întrebase care era domeniul meu, respectînd *ad litteram* norma de la Oxford potrivit căreia e de la sine înţeles că în acest oraş toată lumea are un domeniu specific în învăţămînt sau în cercetare, ori chiar numai în lăudăroşenie.
— N-am fost niciodată prea constant în ceea ce priveşte interesele profesionale, i-am răspuns, iar la Universitate n-am lucrat decît cu intermitenţe, aproape din întîmplare. In urmă cu mulţi ani am predat aici cîteva cursuri, literatură spaniolă contemporană şi traduceri, din perioada aceea îl cunosc pe Sir Peter, chiar dacă pe atunci nu prea ne frecventam; în schimb, l-am cunoscut mult mai bine pe profesorul Toby Rylands, cu care, după cîte am auzit, ai studiat şi dumneata.
Aş fi putut să mă opresc aici, era de-ajuns ca un prim răspuns, ba chiar îi dădeam prilejul să continue fără efort conversaţia menţionîndu-l pe Toby, pe care ar fi putut să-1 evoce, iar eu l-aş fi secondat cu mare plăcere. Dar Tupra a lăsat să se scurgă o secundă sau două, şi gata, n-a mai scos un cuvînt, probabil că ar fi făcut-o după a treia sau a patra sau a cincea secundă (una, două, trei şi patru; şi cinci), dar nu era sigur, era unul dintre acei oameni care ştiu să suporte tăcerea, care pot să tacă, să tacă, dar nu pentru a-şi enerva interlocutorul, ci pentru a-i da încredere şi a-1 face să vadă că e dispus să audă mai multe, dacă celălalt vrea să spună mai multe. Cu această atitudine receptivă şi ochii lui politicos sau afectuos mucaliţi te invita să vorbeşti. Din pricina asta, ori poate şi ca urmare a faptului că începusem să cîştig cu explicaţiile mele superflue mai multe drepturi pentru a-1 întreba apoi cu ce se ocupa, cu alte cuvinte care era „domeniul" lui, după expresia lui Wheeler, venise momentul să aflu, şi era ciudat că noţiunea de „drept" mi-a trecut prin minte în legătură cu ceva atît de inofensiv şi normal, toţi îi întreabă pe ceilalţi ce fac în viaţă, aproape că e primul lucru pe care vor să-1 afle. Ori poate că faţă de Tupra simţeai că eşti poftit să vorbeşti, cu toate că el nu deschidea gura, de parcă ar fi fost mereu creditorul nostru tacit. Aşa că am adăugat:

■r — Am fost apoi în Statele Unite, dar cînd m-am întors în ţara mea n-am mai lucrat decît foarte puţin în învăţămînt, am făcut o mulţime de alte lucruri, am lucrat cîtva timp la o revistă foarte influentă, am făcut traduceri, am început tot felul de afaceri, am avut şi o mică editură proprie, pe urmă m-am plictisit şi am vîndut-o.
— Cu profit, sper, m-a întrerupt zîmbind.
— Cu un mare şi nemeritat profit, ce-i drept am zîmbit la rîndul meu. Acum lucrez pentru Radio BBC la Londra, la programul în spaniolă, fireşte, dar, ce-i drept, uneori şi în engleză, atunci cînd se discută probleme spaniole sau hispano-americane, bineînţeles. Cam plicticos şi monoton, chestiunile noastre care prezintă interes în Anglia nu sînt multe şi nici prea variate, terorismul şi turismul, o combinaţie mortală.
Limba mea îmi ceruse să spun „plicticos şi monoton, popă şi valet din nou", dar nu eram sigur care era echivalentul acestei locuţiuni în engleză, nici măcar dacă există un echivalent, *King, Queen, Knave* era altceva, şi preţ de o clipă l-am înţeles pe De la Garza, cu nostalgia lui după propria-i limbă şi rezistenţa pe care o opunea limbii străine, uneori ne simţim stăpîniţi

de această nostalgie şi ne oboseşte cunoaşterea mai multor limbi, chiar dacă sîntem obişnuiţi cu ele şi nu avem dificultăţi de exprimare, iar alteori nostalgia e după limbile străine pe care le cunoaştem şi pe care nu le mai putem folosi aproape niciodată. Popă şi valet din nou. A fost o singură clipă, nu mai mult, fiindcă m-a scos din sărite cu una dintre frazele lui absurde şi deplasate, ţinînd cine ştie de ce argument arbitrar dintr-un raţionament pe care-1 cunoştea numai el:
— Toate femeile-s nişte curve, şi cele mai mişto sînt spanioloaicele - au fost cuvintele ajunse pînă la urechile mele.
Pesemne că i se urcase la cap vinul de Porto, căci îl văzusem într-un interval de numai cîteva minute dînd de duşcă trei pahărele unul după altul cu Lord Rymer (hai noroc şi încă unul, hai noroc şi încă unul) ca tovarăş de pileală, iar eu am profitat şi mi-am îngăduit un moment de respiro.
Lord Rymer, mi-am adus aminte deodată, era cunoscut de mult la Oxford sub o poreclă nu tocmai binevoitoare, *the Flask,* pe care, cu inexactitate semantică, dar cu apropiere fonetică şi de intenţie, aş fi ispitit s-o traduc fără să stau prea mult pe gînduri prin Ploscă.
— înţeleg, spuse Tupra cu simpatie după o clipă de descumpănire.
Din fericire, nu cunoştea decît foarte puţine cuvinte spaniole, după cîte mi-am dat seama mai tîrziu, chiar dacă printre ele figurau, cum era de aşteptat şi cum s-a dovedit după aceea, confirmîndu-mi-se temerile, „femei", „curve", „spanioloaice" şi „mişto", nătărăul de De la Garza nu avusese decenţa să folosească un vocabular abscons.
— în momentul de faţă orice altă muncă ar fi mai atrăgătoare, nu-i aşa? Chiar dacă, obiectiv vorbind, să lucrezi la BBC nu-i tocmai rău, desigur, probabil că-ţi spui adesea asta. Dar dacă-ţi place diversitatea şi, pe deasupra, eşti sătul pînă-n gît de ce faci, deşi nu eşti acolo de-o veşnicie, ce mai contează obiectivitatea, nu-i aşa?
Glasul lui Tupra era grav, ca de obicei, şi uşor indispus (aici limba mea ar fi cerut un cuvînt din idiomul pe care-1 vorbeam, *ailing,* poate) şi avea ceva ca o tonalitate de coardă, vreau să spun că părea produs de trecerea unui arcuş pe corzi, avea sunet de corzi, ce mai, era ca şi cum o violă sau un violoncel ar fi putut emite sunete cu înţeles (dar poate că n-am prins exact cum era glasul şi mai curînd era îngrijorător, iar atunci *ailing* nu era cuvântul potrivit: sentimentul blînd, aproape
plăcut, de slăbiciune şi întristare nu era al lui, ci al celui care-1 auzea).
— Spune-mi, te rog, Mr Deza, cîte limbi vorbeşti sau înţelegi? Ai fost traducător. Mi-ai spus.
Vreau să spun, în afară de cele pe care se vede că le ştii, engleza dumitale e impecabilă, dacă n-aş fi ştiut ce naţionalitate ai, nu m-aş fi gândit niciodată că eşti spaniol. Poate canadian.
— Mulţumesc, o iau ca un compliment.
— Aşa si trebuie să faci, era şi intenţia mea, crede-mă. II meriţi pe deplin, de altfel. Accentul canadian cult este cel mai asemănător cu al nostru, mai ales cel din Columbia, după cum se poate trage concluzia judecind după nume. Spune-mi ce limbi vorbeşti.
Tupra nu se lăsa purtat la întîmplare de meandrele conversaţiilor, care le fac să se rătăcească şi să se împrăştie pînă cînd oboseala sau orele înaintate le pun capăt, se întorcea mereu acolo unde voia să fie.
îşi băuse cafeaua dînd-o de duşcă (nu degeaba avea gura mare) şi pusese îndată, foarte grăbit, farfurioara cu ceaşca goală pe măsuţa joasă de lîngă sofale, de parcă l-ar fi încurcat ori i-ar fi ars degetele lucrurile pe care le folosise şi de care nu mai avea nevoie. Aplecîndu-se ca să le pună pe măsuţă, a aruncat o privire rapidă spre logodnica sa Beryl, a cărei fustă extrem de strimtă nu reuşea să-i acopere picioarele pe care nu le ţinea unul peste altul (pesemne din pricina asta îşi îndreptase privirile spre ea), prin urmare, de la o înălţime inferioară celei la care ne aflam noi poate că i se vedea, cum să spun, o frîntură din chiloţi, dacă purta chiloţi, am băgat de seamă că De la Garza stătea pe un *pouf* la nivelul potrivit, era puţin probabil să fi fost doar o întîmplare. Beryl stătea de vorbă şi rîdea cu un tînăr foarte gras şi molîu care-mi fusese prezentat drept Judecătorul Hood" şi despre care nu ştiam nimic altceva decît că era judecător, ceea ce era lesne de presupus, în pofida faptului că era foarte tînăr şi foarte gras, şi continua să nu-i acorde prea multă atenţie lui Tupra, de parcă ar fi fost un soţ prea bine cunoscut ca să mai reprezinte o distracţie şi o sărbătoare şi care este doar

ceva ce face parte din casă, nu chiar ca o mobilă, dar poate ceva în genul unui portret înrămat, care, chiar dacă nu e băgat în seamă, are întotdeauna ochi şi asistă la tot ce facem. Tupra a schimbat o privire şi cu Wheeler, care-şi aprindea insistent o ţigară de mult aprinsă (era o vîlvătaie), fără să stea de vorbă cu nimeni în timp ce se concentra asupra acestei operaţii cu un chibrit cu băţul foarte lung, bigota văduvă a decanului de York părea adormită şi mai puţin umflată alături de el, probabil că nu era obişnuită să piardă nopţile ori poate că vinul o făcuse să se împutineze.
N-am observat nici un gest sau semn pe care să-1 fi schimbat între ei Wheeler şi Tupra, dar ochii celui dintîi şi-au îngăduit să se înalţe şi să se aţintească în ochii celuilalt, prin perdeaua de flăcări şi fum, şi privirea aceea mi s-a părut cu subînţeles, un fel de recomandare, de parcă, străduindu-se să nu clipească, l-ar fi sfătuit: „E bine, dar nu mai stărui", iar mesajul s-ar fi referit la mine. în acelaşi mod în care Peter îmi vorbise despre Tupra, îi spusese pesemne şi lui ceva despre mine, nu-mi dădeam seama ce şi de ce. Dar fără nici o îndoială Tupra spusese „şi dacă, pe deasupra, eşti sătul pînă-n gît de ce faci, deşi nu eşti acolo de-o veşnicie", iar eu nu-i pomenisem de cînd eram la BBC şi nici de cînd mă întorsesem în Anglia cum era cu putinţă să mă întorc, şederea mea aparţinea trecutului îndepărtat care nu poate fi reînviat, ori îi aparţinuse, şi de acolo nu te mai poţi întoarce -, erau numai trei luni de cînd mă întorsesem, nu putea să ştie asta decît de la
Wheeler. Da, în urmă cu numai trei luni eu mă aflam încă la Madrid şi aveam acces normal în casa noastră, deoarece încă trăiam şi dormeam acolo, deşi îndepărtarea de Luisa începuse şi se mărise cu o iuţeală înspăimîntătoare, un proces tulburător şi descumpănitor şi zilnic - ori perceptibil chiar de la un ceas la altul -, e de necrezut cît de repede ceea ce există şi are o existenţă îndelungată încetează brusc şi se anulează, de îndată ce se străbate ultima zonă luminată şi începe procesul de întunecare şi estompare. îţi pierzi încrederea în fiinţa cu care ai împărţit ani întregi de comunicare continuă, fiinţa asta nu-ţi mai povesteşte nimic, nu te mai întreabă nimic şi abia îţi răspunde la întrebări şi nici tu nu mai îndrăzneşti să pui întrebări sau să povesteşti ceva, încetul cu încetul te cufunzi în tăcere şi vine o zi în care nu mai scoţi o vorbă, încerci să treci neobservat ori să te faci nevăzut în casa unde aţi trăit împreună, din clipa în care ştii ori îţi dai seama că în curînd va înceta să fie casa traiului în comun şi că va trebui să pleci, ai senzaţia că eşti acolo în trecere pînă vei găsi un alt loc unde să te refugiezi, ca un oaspete nedorit ce vede şi aude lucruri care nu-1 privesc, plecări şi veniri fără comentariul tău anterior, fără relatarea ulterioară, convorbiri telefonice enigmatice şi indescifrabile şi care se prea poate să nu fie deosebite de cele pe care puţin mai înainte nici măcar nu le ascultai sau înregistrai şi, bineînţeles, nu le reţineai; acum le reţii pe toate, fiindcă atunci nu erai în alertă, nici nu-ţi puneai întrebări în legătură cu ele şi nu credeai că te privesc, nici nu socoteai că reprezintă vreo ameninţare pentru tine. Ştii prea bine că cele de acum nu te privesc, şi totuşi tresari ori de cîte ori auzi că formează un număr sau că sună telefonul. Dar taci şi aştepţi cu teamă şi taci, şi vine o clipă în care singura ta curea de transmisie sau singurul punct de sprijin sînt copiii, cărora le povesteşti adesea unele lucruri numai ca să le audă ea din cealaltă cameră ori ca să ajungă pînă la urmă la ea şi ca să-ţi atribui vreun merit care nu va mai fi perceput niciodată ca atare, aşa cum nu mai poate fi vorba despre emoţii, şi pe urmă nici un copil din lume nu este emisarul ideal. Iar în ziua în care în sfîrşit îţi faci bagajul şi pleci, simţi un fel de uşurare, pe lîngă durere ori disperare ori, poate, ruşine, dar această undă de uşurare amestecată cu celelalte sentimente nici măcar nu durează, dispare îndată ce îţi dai seama că uşurarea ta de fapt nu există, în comparaţie cu uşurarea pe care o simte celălalt, care rămîne şi priveşte fără să facă o mişcare şi respiră adînc văzînd cum te depărtezi şi pierzi.
Totul e ridicol şi subiectiv, atingînd limite insuportabile, fiindcă totul cuprinde contrariul său: aceiaşi oameni în acelaşi loc se iubesc şi nu se suportă, ceea ce era un obicei întemeiat pe încredere se preschimbă încetul cu încetul ori dintr-o dată - e totuna, asta n-are importanţă - într-un lucru inacceptabil şi nelalocul lui, iar după ce ai sărbătorit inaugurarea casei te trezeşti că nu mai ai voie să intri în ea, atingerea, contactul, care devenise obişnuinţă şi de care nu mai erai conştient, se preschimbă în cutezanţă ori ofensă şi e ca şi cum ar trebui să ceri voie pînă şi să te atingi de tine însuţi, ceea ce îţi plăcea şi te amuza ajunge să ţi se pară detestabil şi să te dezguste şi începi să blestemi şi să-ţi ieşi din sărite, cuvintele pe care ieri

doreai să le auzi ar otrăvi azi aerul şi ţi-ar provoca greaţă, nu vrei să le auzi sub nici un chip, iar cele spuse de nenumărate ori încerci să crezi că nu mai au nici o importanţă (să ştergi, să suprimi, să elimini, mai bine ai fi tăcut înainte, asta e aspiraţia oamenilor în asemenea clipe); sau invers: cel pe care-1 luai peste picior acum e luat în serios, iar celui pe care-1 detestai îi spui: „Vino, .
vino, cum am putut să ma înşel asupra ta înainte ?
Stai aici lîngă mine, n-am ştiut să văd cît de mult preţuieşti". De aceea, întotdeauna trebuie să ceri o amînare: „Omoară-mă mîine, dar lasă-mă să trăiesc noaptea asta", am citat în sinea mea. Mîine mă poţi iubi cu ardoare, chiar dacă o faci numai pentru o jumătate de oră, dar eu n-o să mai am chef de mîngîieri şi iubirea ta n-o să mai însemne nimic. Nimic nu este sau nimic nu rămîne, aceleaşi lucruri şi aceleaşi fapte şi aceleaşi fiinţe sînt ele însele şi sînt totodată contrariul lor, astăzi şi ieri, mîine, mai pe urmă şi de cînd ne ştim. Iar la mijloc nu e altceva decît timpul care-şi dă osteneala să ne ia ochii, singurul lucru pe care-şi propune şi încearcă să-1 facă, şi aşa se face că nu sîntem vrednici de încredere cei care ne petrecem firul vieţii prin el, proşti şi găunoşi şi neisprăviţi, prostul de mine, găunosul de mine, neisprăvitul de mine, nici în mine nu trebuie să aibă încredere nimeni... Sigur că eram sătul de ce făceam, deşi nu eram acolo de-o veşnicie, eram sătul încă de la început şi nu m-a interesat niciodată slujba aia de la Radio BBC, nu fusese altceva decît cel mai bun şi mai convenabil mod de a înceta să fiu inoportun şi fantasmagoric şi mereu tăcut, de a ieşi din mediul acela şi de a reuşi astfel să mă pierd.
— De tradus, n-am îndrăznit s-o fac decît din engleză, şi mult timp nici asta n-am făcut. Vorbesc şi înţeleg fără dificultate franceza şi italiana, dar nu le stăpînesc îndeajuns pentru a mă apuca să torn în limba mea texte literare din aceste limbi, înţeleg destul de bine catalana, dar nu mi-ar trece prin cap să încerc s-o vorbesc.
— Catalana?
întrebase pe un ton care te făcea să crezi că auzea pentru prima oară vorbindu-se despre catalană.
— Da, e limba care se vorbeşte în Catalonia, la fel de mult sau chiar mai mult, astăzi mult mai mult decît spaniola, decît castiliana, cum e numită adesea la noi. Catalonia, Barcelona, Costa Brava, trebuie să fi auzit.
Dar, cum Tupra nu a reacţionat imediat (poate că încerca să-şi amintească), am adăugat pentru a-i orienta căutările:
— Dali? Miro? Pictori.
— Pomeneşte-i de Caballe, soprana, s-a băgat în vorbă De la Garza peste umărul său, aproape din spate, sigur că pungaşul ăsta se pricepe la operă.
Pricepea, fără îndoială, mai bine decît vorbea; şi îl atrăgeau ca un magnet numele spaniole, cînd izbutea să le prindă. Se ridicase de pe *pouf* şi părea iarăşi grăbit (Beryl stătea acum picior peste picior, nimic nu e întîmplător). Am presupus că voise să-i spună din nou lui Tupra „ţiganul" (judecînd după bucle, îmi închipuiam, şi după cîrlionţi)
şi că din pricina prea multor pahare îi ieşise alt cuvînt, cu rezonanţă asemănătoare.
— Gaudî? Arhitectul - am propus din nou; n-aveam chef să-1 iau în seamă, ar fi însemnat să-1 admit în dialog.
— Nu, da, desigur, George Orwell şi toate celelalte, a spus atunci lYipra, dezmeticindu-se în sfîrşit.
Iartă-mă, acum îmi amintesc... Am cam uitat cărţile despre Războiul Civil din ţara dumitale, sînt lecturi din tinereţe, cred că înţelegi, citeşti despre acest război romantic la nouăsprezece sau douăzeci de ani, impresionat de tinerii idealişti britanici care s-au dus să moară ca voluntari, unii erau poeţi, şi te identifici uşor cu ei la acea vîrstă.
în sfîrşit, nu ştiu cum e acum, vorbesc despre tinereţea mea, deşi aş spune că şi acum e la fel, pentru tinerii neliniştiţi, desigur: încă se citesc Emily Bronte şi Salinger, *Zece zile care au zguduit lumea,* şi mai ales despre războiul civil din ţara
dumitale, lucrurile astea nu s-au schimbat prea mult. îmi amintesc că povestea lui Nin m-a impresionat întotdeauna foarte care, ce acuzaţie nesăbuită i s-a putut aduce, cum că ar fi făcut spionaj.
Şi farsa germanilor din brigăzile internaţionale, care s-au prefăcut că sînt nazişti veniţi să-1

elibereze, asta demonstrează că pînă şi lucrurile cele mai absurde şi neverosimile pot fi uneori crezute.
Câteodată asta ţine doar cîteva zile, dar alteori ţine o veşnicie. Adevărul e că eşti dispus să crezi totul, în primă instanţă. E foarte ciudat, dar aşa stau lucrurile.
— Nin, liderul troţkist? l-am întrebat surprins.
Nu izbuteam sa înţeleg cum de Tupra nu auzise de Dalî şi Miro, de Caballe şi Gaudi (cel puţin aşa se desprindea din tăcerea lui) şi era atît de familiarizat, în schimb, cu ponegritul Andres Nin, cu siguranţă mai mult decît mine. Poate că nu se pricepea la artă şi nu-i plăcea muzica de operă, dar domeniul lui era politica sau istoria.
— Păi, cine altul? Deşi de Troţki s-a desprins pînă la urmă.
— Desigur, a existat un muzician Nin, şi pe urmă scriitoarea asta îngrozitoare, am observat eu, dar m-am oprit.
Lecturi de tinereţe, spusese. Ceva pentru mine atît de real şi încă apropiat era în altă ţară, nu prea îndepărtată, oarecum în genul *La răscruce de vînturi* de atîţia şi atîţia ani: adică era ca o ficţiune, şi pe deasupra o ficţiune romantică, pe care o citeau universitarii cei mai morocănoşi sau furioşi pentru a se simţi în visările lor nebuloase perdanţi şi puri şi, poate, eroici. Cu siguranţă, asta e soarta oricărei grozăvii şi a oricărui război, mi-am spus, să fie pînă la urmă înfrumuseţate şi abstracte p'rin povestirea repetată a faptelor şi să alimenteze închipuiri juvenile ori adulte cu trecerea timpului, mult mai repede dacă războiul e străin, probabil că războiul nostru e pentru mulţi oameni din afară la fel de literar şi îndepărtat ca Revoluţia Franceză şi campaniile napoleoniene ori, cine ştie, ca asediul Numanciei şi chiar asediul Troiei. Şi totuşi, tatăl meu fusese la un pas de moarte cu uniforma republicană în oraşul nostru asediat şi cunoscuse la sfîrşitul războiului un simulacru de proces şi închisoarea franchistă, iar pe un unchi al meu îl omorîseră la Madrid la şaptesprezece ani cu sînge rece cei din gruparea adversă - o grupare împărţită într-o mulţime de cete, măcinată astfel de calomnii şi epurări -, miliţienii fără control şi fără uniforme care executau la repezeală, îl omorîseră pentru nimic la vîrsta la care tinerii nu fac altceva decît să întreţină iluzii şi să viseze, iar sora lui mai mare, mama mea, îi căutase cadavrul prin oraşul asediat fără să-1 găsească, n-a găsit decît minuscula fotografie pentru legitimaţia de identitate a cadavrului, eu am văzut-o şi o păstrez şi astăzi. Poate că şi în ţara mea toate astea capătă cu timpul un aer fictiv şi nu mi-am dat eu seama, totul e din ce în ce mai rapid, mai puţin durabil şi e şters din memorie şi înmormîntat în arhivă înainte de vreme, iar trecutul nostru se face tot mai dens şi mai aglomerat şi mai plin fiindcă se decretează - şi chiar se ajunge să se creadă - că ziua de ieri e caducă şi cea de alaltăieri nu mai e decît istorie, iar evenimentele de anul trecut sînt imemoriale.
(Poate şi cele de acum cîteva luni.) Mi-am spus că era momentul să aflu în sfîrşit cum era „domeniul lui", acumulasem suficiente merite, în cazul în care el ar fi avut nevoie de ele. Nu socoteam astfel în sinea mea, dar aveam senzaţia că aşa este.
— Spune-mi, te rog, Mr Tupra, care e specialitatea dumitale, dacă-mi pot îngădui să întreb?
Că doar n-o fi istoria ţării mele, cel puţin aşa presupun.
Mi-am dat seama că ceream permisiunea să pun întrebarea cea mai firească şi mai nevinovată în lumea noastră.
— Sigur că nu, bineînţeles, poţi paria fără teamă, răspunse rîzînd cu poftă, cu adevărat din toată inima, dinţii lui erau mici, dar foarte albi, genele lui lungi dansau.
Avea o faţă care devenea din ce în ce mai simpatică pe măsură ce te obişnuia! cu ea, cu el obiectivitatea nu ar fi ţinut nici o clipă şi neîncrederea se risipea de îndată. Percepeai de la început generozitatea interesului pe care ţi-1 arăta, de parcă în fiecare clipă n-ar fi avut importanţă pentru el decît persoana pe care o avea dinaintea ochilor şi în spatele nostru s-ar fi stins lumina lumii, iar aceasta s-ar fi preschimbat într-un simplu fundal de tablou în slujba reliefării persoanei tale. Ştia să capteze la rîndul lui atenţia interlocutorilor, în cazul meu pomenirea lui Andres Nin fusese de-ajuns ca să mă intrige, nu atît cu privire la cunoştinţele lui, cît mai curînd să-mi trezească dorinţa de a-mi aduce aminte de *Omagiul Cataloniei* de Orwell sau de compendiul lui Hugh Thomas şi să împrospăteze în mintea mea istoria ponegritului, despre care abia îmi aminteam cîte ceva. Şi mai puteai observa la Tupra acea ciudată tensiune sau vehemenţă animată, dar o luai la început drept un efect al atitudinii lui

de alertă. Era bine îmbrăcat, fără a exagera nici o notă, cu stofe şi culori discrete (stofă de o calitate extraordinară, cravate fine şi acul care nu lipsea niciodată), vanitatea îi era trădată numai — ori poate era o rămăşiţă a prostului-gust din trecut - de nelipsitele veste, şi nici la cina cu gustări reci oferită de Wheeler n-a renunţat la vestă.
— Nu, activităţile mele au fost şi ele diverse, la fel ca ale dumitale, dar cea mai mare însuşire a mea a fost să port negocieri, în diferite domenii şi împrejurări. Ba chiar aducînd servicii ţării mele, trebuie să încerci să faci asta, dacă poţi, nu-i aşa?
Chiar dacă serviciul e o consecinţă secundară şi fiecare se îngrijeşte înainte de toate de propriul său interes.
Ştia să-ţi scape printre degete, tot ce aflasem era foarte vag, nici măcar nu spusese ce studii urmase la Oxford, deşi se ştie că Toby Rylands, maestrul lui, fusese profesor de literatură engleză.
Asta nu înseamnă totuşi nimic. La Universitatea din Oxford nu are prea mare importanţă ce înveţi, contează faptul că i-ai urmat cursurile şi te-ai supus metodelor şi spiritului ei, şi nici o materie, oricît de excentrică şi ornamentală ar fi, nu-i împiedică mai tîrziu pe doctorii sau absolvenţii ei să se consacre domeniului lor preferat, care poate fi complet opus profilului urmat: cineva poate să petreacă ani întregi analizîndu-1 pe Cervantes şi să ajungă la finanţe, ori poate să păşească pe urmele vechilor persani pentru ca etapa asta să fie pînă la urmă preambulul unei cariere politice ori diplomatice, desigur că aceasta din urmă era cariera lui Tupra, mi-am spus din nou, bizuindu-mă acum nu numai pe intuiţia mea şi pe înfăţişarea lui, ci pe verbul acela, „a negocia", şi pe expresia aceea, „aducînd servicii ţării mele". Am avut noroc — e un fel de a spune - că în engleză nu există un termen echivalent pentru cuvîntul „patrie" din limba mea, atît de lipsit de echivoc (şi există doar termeni foarte căutaţi, retorici): cuvîntul pe care-1 folosise, *country,* are şi acest înţeles, în funcţie de context, dar e mai puţin încărcat de emoţie şi pompă şi aproape întotdeauna trebuie să-1 traduci prin „ţară".
Altfel mi-ar fi trecut poate prin minte - adică, dacă ar fi spus în spaniolă „patrie", lucru imposibil ; şi chiar aşa o umbră a acestei presupuneri s-a strecurat între noi, fără a izbuti să prindă contur - că spiritul lui putea fi fascist în sens
analogic, în pofida aparentei solidarităţi ori simpatii cu care se referise la fostul secretar al lui Troţki, deoarece în acest sens colocvial şi analogic cuvîntul e compatibil cu toate ideologiile, nu are nimic de-a face cu ele, sau nu în mod obligatoriu, de aceea a devenit azi atît de imprecis, eu am cunoscut conducători oficiali ai vechii stingi, cea care părea în afara oricărei discuţii, cu un spirit intrinsec fascist (şi un stil asemenea, dacă scriau).
In ideea exprimată de a aduce servicii văzusem un semn de cochetărie şi un semn de îngîmfare.
Cochetăria celui care se bucură să apară drept misterios, îngîmfarea celui care se vede sau se concepe pe el însuşi acordînd mereu hatîruri, chiar dacă le acordă patriei. Un al treilea britanic străin, poate, un al treilea fals englez, mi-am spus, precum Toby, potrivit zvonurilor, şi precum Peter, după cum mărturisise în urmă cu cîteva săptămîni, încă nu avusesem prilejul să-i pun întrebări în privinţa asta. Fals cel puţin ca nume de familie, acel neobişnuit Tupra, într-adevăr, poate nu din naştere în cazul lui, cei de curînd sosiţi şi cei cu nume suspect sînt cei mai patrioţi peste tot în lume, cei mai dispuşi să aducă servicii, nobile sau josnice, curate sau murdare, simt recunoştinţă şi îşi oferă serviciile, ori este chipul în care se cred indispensabili pentru ţara care într-o bună zi s-a arătat binevoitoare cu ei şi îi îngăduie pînă astăzi, îi îngăduie şi nimic mai mult, chiar dacă şi-au schimbat numele, ca bietul anatolian Hohanness, care a devenit Joe Arness în America, ori ca bogătaşul austriac Battenberg, care s-a preschimbat în Mountbatten pentru existenţa lui englezească. Ciudat că Tupra îşi păstrase numele, poate că i se părea un exces ori un risc prea mare, şi „e ciudat să fie nevoie să te desprinzi pînă şi de propriul tău nume".
— Ascultă-mă, Deza - am auzit glasul lui De la Garza din nou lîngă mine, neobosit deşi dăduse ocol salonului de mai multe ori -, dacă te-ai priponit pentru veşnicie de ţiganul ăsta, o să ne fugă toate gagicile şi rămînem cu buzele umflate. După cum stau lucrurile, văd că pe Lunganca aia cu bulane mişto ne-o suflă grăsanul, uite cum pune laba pe ea burduhănosul. Ca o fiară.
Nici măcar Wheeler n-ar fi înţeles de data asta vreun cuvînt din ce spusese, cu toată

impecabila lui spaniolă livrescă. Ce-i drept, tînărul judecător Hood şuşotea la urechea lui Beryl şi-i smulgea acum hohote de rîs drept răsplată, buza superioară a neglijentei logodnice a dispărut o bucată de vreme; stînd alături pe sofa, se atingeau într-un chip de neiertat, judecătorul se umflase în pene şi parcă plutea. Nu i-am răspuns ataşatului, nu i-am răspuns deocamdată, de parcă n-ar fi existat, Lunganca părea să fi uitat cu cine venise. în schimb, Tupra a pomenit de el chiar în clipa aceea, îl observase cu coada ochiului, ca şi mine, ori îl ghicise în pofida faptului că nu cunoştea limba noastră şi cu atît mai puţin jargonul lui, suna a impostaţie, a maimuţăreală. I se zburlise tot părul din cap, nimeni n-a scăpat vreodată teafăr la Oxford după ce-a băut cîteva pahare cu Ploscă.
— Ar fi bine să-i dai puţină atenţie compatriotului şi prietenului dumitale — îmi spuse Tupra pe un ton de glumă părintească -, devine tot mai nervos din pricina femeilor, iar engleza lui nu-1 ajută deloc să le cucerească. Ar trebui să-i dai o mînă de ajutor. Nu cred c-o să obţină ceva de la Mrs Wadman, văduva decanului - a folosit termenul legal sau ironic, *dowager,* ca să spună „văduvă" -, i-am adresat puţin mai înainte cîteva complimente care nu numai că au înfrumuseţat-o pentru toată seara, dar au făcut-o să se simtă, cum să spun, inaccesibilă, nu cred că în seara asta va socoti că există vreun muritor vrednic de ea, n-o vezi, atît de deasupra pasiunilor pămînteşti,
atît de frumoasă alunecînd pe panta declinului de septembrie, atît de placidă înaintînd spre toamna ignorată? Ax avea mai multe şanse dacă ar încerca cu Beryl, chiar dacă acum e ocupată şi va trebui să plecăm curînd, trebuie să conduc automobilul pînă la Londra. Sau cu Harriet Buckley, e doctor în medicină şi cred că a divorţat acum cîteva zile, noua ei stare civilă s-ar putea s-o încurajeze în noi căutări.
Nu numai că aveau haz aceste comentarii, dar respirau un fel de satisfacţie naivă, aveau un aer de literatură; iar în ochii palizi nu se citea numai fireasca şi nedeliberata lui expresie zeflemitoare, ci se accentuase pofta de a se amuza, era o expresie intenţionată. în clipa aceea mi-am dat seama că-şi cunoştea foarte bine puterea de a cuceri femeile şi de a le face să se simtă zeiţe - sau, cel puţin, prinţese - ori slujnice. Sau mai curînd mi-am spus, în acea clipă, că el credea că-şi cunoaşte puterea ori că totul era doar o glumă, fiindcă încă nu încercase să verifice în ce măsură stăpînea această putere. Pe văduva decanului o înfrumuseţase cu complimentele lui, atît şi nimic mai mult, şi probabil că era foarte sigur de devotamentul sau fidelitatea necondiţionată a lui Beryl pentru a vorbi astfel despre ea, ca despre o veche prietenă sau veche flacără, pentru a folosi o expresie englezească, teoretic liberă să se lase în voia slăbiciunilor la penultimele pahare sau la ultimul hohot de rîs.
— Nu ştiam că pe văduva decanului de York o cheamă Mrs Wadman - am reuşit să spun într-un tîrziu.
Tupra zîmbi din nou larg, buzele lui, întin- zîndu-se, deveneau mai normale şi nu mai păreau atît de umede ca de obicei.
— în sfîrşit, ăsta ar trebui să fie numele ei, fiind văduvă şi fiind din York, cel puţin aşa cred.
Aruncă o privire în jur, de parcă menţionarea faptului că trebuia să plece curînd l-ar fi făcut să se grăbească. Se uită la ceas, îl purta la mîna dreaptă.
— Te rog să mă scuzi acum, te las cu compatriotul dumitale. Trebuie să vorbesc cu judecătorul Hood înainte de a pleca. Mi-a făcut plăcere, Mr Deza, te rog să mă crezi.
— Şi mie mi-a făcut plăcere, Mr Tupra, am răspuns.
Ca dovadă a identificării cu spiritul englezesc, nu mi-a strîns mîna la despărţire, în Anglia e normal ca acest contact să se producă o singură dată între oamenii bine crescuţi, numai cînd se fac prezentările, pe urmă nu-şi mai strîng mîinile, chiar dacă trec luni sau ani pînă la următoarea întîlnire a două persoane. Nu reuşeam să-mi aduc aminte asta niciodată, şi pentru o clipă am rămas cu mîna întinsă.
— Şi încă ceva, Mr Deza, adăugă legănîndu-se pe călcîie, după ce se depărtase numai cu un pas.
Sper să nu mă iei drept un băgăcios, dar dacă într-adevăr eşti sătul de BBC şi vrei să schimbi puţin aerul, am putea vorbi despre asta şi am încerca să găsim o soluţie. Cu bunele cunoştinţe ale dumitale, atît de utile... Vorbeşte cu Peter, întreabă-1 ce părere are, consultă-te cu el, dacă te interesează. El ştie unde mă poate găsi întotdeauna. Bună seara.
Şi-a întors o clipă privirea spre Wheeler cînd i-a pomenit numele, şi la fel am făcut şi eu, într-

un gest de imitaţie. îşi fuma trabucul cu zgîrcenie şi încerca s-o sprijine pe doamna Wadman, cu o ascunsă, dar hotărîtă lovitură de cot în coaste, toropeala o făcuse să se clatine şi avea s-o biruie dintr-o clipă într-alta, căci îşi rezema capul pe umărul amfitrionului - ori, şi mai incomod, pieptul ei moleşit la pieptul lui moleşit -, dacă n-o înghiontea cineva: era gata să pice de somn, colierul putea să i se desfacă şi mărgelele să-i cadă în
decolteu. Am văzut din nou o încuviinţare în ochii lui Peter, vreau să spun vizavi de privirea lui Tupra, de parcă l-ar fi dojenit puţin, foarte puţin, cu lipsa de emfază cu care te referi la o imprudenţă care s-a produs oricum, dar care pînă la urmă nu a fost gravă: „Ai exagerat, dar, în sfîrşit, nu-i nimic", ăsta mi s-a părut că e mesajul, dacă într-adevăr a existat un mesaj. Apoi Tupra a ocolit sofaua, pînă s-a oprit în spatele ei, s-a aplecat şi şi-a sprijinit antebraţele de spătar ca să-i spună ceva scurt - o singură propoziţie - tînărului judecător Hood la ureche sau, mai curînd, aproape în ceafă, nu era ceva confidenţial, am presupus. El şi Beryl s-au oprit din rîs, s-au întors să-1 asculte, ea s-a uitat din nou maşinal la ceas, de parcă n-ar fi aşteptat decît să fie recuperată ori înlocuită la schimbarea gărzii, şi-a schimbat poziţia picioarelor lungi, atît de descoperite, pe care le ţinuse pînă atunci unul peste altul. „O să plece toţi trei împreună, o să iasă odată", mi-am spus, „Tupra o să-1 ducă pe grăsan pînă la Londra. Ori Beryl, dacă ea conduce".
— Să nu-mi spui mie Rafael De la Garza dacă scapă teafără vreuna din stricatele astea. N-am venit aici ca să plec cu buzele umflate, ce naiba.
Nu mă las pînă nu pun gheara pe una şi-i fac felul.
De la Garza nu pierdea nici o clipă, abia mă despărţisem de Tupra, şi el pornea din nou la atac.
Mi-am adus aminte de un proverb greu de înţeles, ca aproape toate proverbele.
— Stîrcul[1] cît de sus pluteşte, şoimul tot îl hăcuieşte.
L-am spus fără să-mi dau seama, m-a luat gura pe dinainte.
— Ce-ai spus? Ce naiba ai spus?
— Nimic.
1. în spaniolă, *garza* înseamnă „stîrc".
. De la Garza a plecat cu buzele umflate, la naiba, sau, cel puţin, n-a plecat însoţit decît de prăpăditul de primar din nu ştiu ce comună din Oxfordshire şi de o femeie care probabil era soţia lui, şi nu păreau deloc înclinaţi spre zbenguieli (pe femeie n-o băgasem în seamă pînă atunci, nu se deosebea prin nimic, pesemne, de nefericiţii din comuna pe care-o gospodăreau) şi nici nu erau la vîrsta hîrjonelilor, ataşatul n-a dat dovadă de prea multă prevedere şi s-a văzut nevoit să-i ducă cu maşina lui pînă în comuna lor prăpădită, Eynsham, Bruern, Bloxham, Wroxton, ori poate pînă în locul cel mai rău famat din epoca elisabetană, Hog's Norton, nu ştiu. Nu era cel mai indicat lucru pentru el să se urce la volan (şi unde mai pui că volanul era pe dreapta), dar puţin îi păsa dacă primea o amendă, era unul din ţîfnoşii cărora nici nu le trece prin cap că ei ar putea să provoace un accident. I-a trecut prin cap, în schimb, lui Wheeler, care şi-a exprimat îngrijorarea şi s-a întrebat dacă n-ar fi trebuit să-i găzduiască pe toţi trei. Eu am încercat să-i alung asemenea gînduri, în pofida temerii vădite a laburistului şi a truditei sale consoarte, care voiau să cheme un taxi pînă la Ewelme sau Rycote sau Ascot, nu mai ştiu. Nu e mult de mers, am spus, şi De la Garza e tînăr, are reflexe fenomenale, e un leopard, ce mai. Toate ca toate, dar nu eram dispus să mă întîlnesc iarăşi la micul dejun cu un amator sau expert în literatură
fantastică şi universală medievală, rităpînul Stricatelor, şi puţin îmi păsa dacă nimerea în vreun şanţ.
Au plecat împreună şi ceilalţi trei, aşa cum prevăzusem, au fost printre primii care au plecat.
Din fericire pentru Sir Peter Wheeler, singurul care nu s-a clintit din loc pînă după miezul nopţii a fost lordul Rymer *the Flask,* nu pentru că ar fi fost prea vioi ori n-ar fi avut somn, ci din pricina incapacităţii absolute de a-şi mişca picioarele. Dar nu era o problemă prea gravă, dat fiind că acel Recipient locuia la Oxford. Doamna Berry a chemat un taxi şi împreună cu ea am reuşit să-1 scoatem pe matahala aia matolită de Ploscă din jilţul în care se înfipsese la mijlocul petrecerii şi, cu îmbrânceli discrete (era imposibil să faci aşa ceva cît ai bate din palme), l-am împins pînă la uşă, sub supravegherea lui Peter, care ne călăuzea cu bastonul; colaborarea taximetristului pentru a-1 îndesa în interiorul vehiculului ne-a fost refuzată cu

hotărîre, bietul om şi-ar fi blestemat zilele mai târziu, cînd ar fi trebuit să-1 scoată singur la destinaţie.
Chelnerii angajaţi pentru petrecere n-au putut pleca pînă n-au strâns resturile din farfurii şi din platouri, iar pe urmă au ajutat-o pe doamna Berry la strânsul ceştilor şi paharelor şi scrumierelor, totul a rămas destul de curat, Wheeler detesta să vadă dimineaţa urmele petrecerii din ajun, e ceva ce aproape nimeni nu suportă, nici eu. Cînd s-a retras menajera, Peter s-a aşezat în capul scărilor, liniştit şi cu grijă, sprijinindu-se de balustradă pînă a atins duşumeaua (n-am îndrăznit să-i întind o mînă), şi a scos un alt trabuc.
— Mai fumezi unul acum ? l-am întrebat surprins, ştiind că asta i-ar fi luat destul de mult timp.
Crezusem că brusca alegere a unui loc atît de nepotrivit pentru un octogenar înalt ca el se datora unei oboseli de moment ori putea fi o formă obişnuită de a face o pauză şi a-şi recupera forţele înainte de a urca la primul etaj, unde avea dormitorul, poate că se oprea acolo mereu şi abia după aceea începea să urce. Se mişca uşor, dar la vârsta lui nu părea recomandabil să urce atît de des, zilnic, scările acelea de lemn - treisprezece pînă la primul etaj, douăzeci şi cinci pînă la al doilea —, cam strimte şi puţin prea înalte. Ţinea bastonul în poală, de-a curmezişul, ca pe o carabină sau ca lancea unui soldat care se odihneşte, m-am uitat la el în timp ce-şi pregătea trabucul: aşezat pe treapta a treia, cu pantofii impecabil lustruiţi pe prima, acoperită în partea centrală cu mochetă, ori poate era un covor lung bine strîns sau fixat, prins pe dedesubt cu scoabe. Avea o înfăţişare tinerească, la fel ca şi părul, încă bogat, deşi foarte alb, uşor ondulat, de parcă ar fi fost scos dintr-o vitrină cu peruci, pieptănat cu grijă, cu cărarea bine trasată în stînga, care te ajuta să-1 întrezăreşti pe cînd era copil, cărarea aceea trebuie să fi fost acolo, invariabilă, de la o vîrstă foarte fragedă, anterioară negreşit numelui Wheeler. Se dichisise pentru cină şi nu era dintre aceia care la sfîrşitul petrecerilor sînt pe jumătate descompuşi, precum lordul Rymer sau văduva Wadman ori, întru cîtva, chiar De la Garza (cu cravata răsucită într-o parte şi cămaşa ieşită din pantaloni): totul rămăsese la locul lui, neatins, pînă şi apa de colonie cu care se dăduse cu cîteva ore înainte părea să nu se fi uscat încă de tot (de fixativ nici nu voia să audă). Şi aşa cum stătea acolo, aparent fără nici o grijă, puteai să-1 vezi, era uşor să ţi-1 închipui ca pe un tînăr din anii '30 ori, poate, '40, care în Europa au fost austeri prin forţa lucrurilor, nu atît în versiunea cinematografică a vremii, cît ca o expresie a vieţii înseşi ori, cel mult, ca reclamă sau afiş al epocii, nu exista nimic ireal în înfăţişarea
lui. Pesemne că era mulţumit de petrecerea lui şi poate că dorea s-o comenteze puţin, chiar dacă pentru asta aveam la dispoziţie dimineaţa zilei următoare, să n-o socotim încheiată, probabil se simţea mai vioi - ori doar mai bine dispus - decît în majoritatea celorlalte seri, care se sfîrşeau mult mai repede. Chiar dacă de fapt eu eram singur acolo, la Londra, şi nu el aici, la Oxford.
— Aş, doar jumătate, sau nici atît. Nu mă simt prea obosit. Şi nu fac risipă, spuse. Ei? Cum te-ai simţit? Spune.
A întrebat pe un ton de uşoară condescendenţă şi mîndrie, era limpede că-mi făcuse o favoare invitîndu-mă şi că socotea că-mi îngăduise astfel să ies din presupusa mea izolare, să văd şi să cunosc oameni noi. Aşa că am profitat de scuzabila lui aroganţă pentru a-i face înainte de toate singurul reproş pe care-1 merita.
— Foarte bine, Peter, îţi mulţumesc. Dar m-aş fi simţit mult mai bine dacă nu l-ai fi invitat pe caraghiosul ăla de la ambasadă, ce ţi-a venit? Cine naiba era? Unde-ai pescuit un asemenea ipochimen? Are viitor politic, nimic de zis, viitor politic şi diplomatic. Dacă la asta te-ai gîndit şi vrei să obţii de la el subvenţii pentru simpozioane sau publicaţii sau ceva de genul ăsta, atunci n-am nimic de zis, chiar dacă e nedrept să mă laşi pe mine s-o fac pe interpretul, dacă nu chiar pe dădaca şi codoşul lui. în Spania va ajunge ministru într-o bună zi, sau cel puţin ambasador la Washington, face parte din categoria dobitocilor cu pretenţii şi cu un parfum de cordialitate aparentă pe care dreapta din ţara mea îi înmulţeşte şi-i îngrijeşte, iar stînga îi reproduce şi-i imită cînd e la guvernare, de parc-ar fi dat o molimă în toţi. Stînga e un fel de-a spune, cum ştii, ca peste tot în ziua de azi. De la Garza e o investiţie sigură, trebuie să recunosc, şi va face carieră în cel mai scurt timp, cu orice partid. Partea proastă pentru el e că n-a plecat prea mulţumit. Treaba lui, aşa-i trebuie, mie mi-a stricat jumătate din buna

dispoziţie pe care-o aveam.
Aşa am folosit prilejul de a-mi vărsa necazul.
Wheeler îşi aprinse trabucul cu unul dintre chibriturile lui lungi, cu mai puţin nesaţ decît înainte.
Şi-a înălţat atunci privirea şi-a aţintit-o asupra mea cu o uşoară compătimire tandră, eu rămăsesem în picioare, în faţa scării, la mică distanţă, sprijinit de tocul uşii glisante care despărţea salonul principal de biroul lui şi pe care el o ţinea de obicei deschisă (întotdeauna erau vizibile în birou două pupitre, pe unul se aflau un dicţionar al limbii sale, deschis, şi o lupă, iar pe celălalt, un atlas, uneori Blaeu sau splendidul Stieler, tot deschis, şi încă o lupă), iar eu stăteam cu braţele încrucişate şi cu piciorul drept peste cel stîng, astfel încît vîrful piciorului drept atingea podeaua. La fel cum ochii colegului şi prietenului şi apropiatului său Rylands erau foarte umezi şi atrăgeau atenţia prin faptul că aveau culori diferite - unul era de culoarea uleiului, iar celălalt cenuşiu-deschis, unul era crud şi parcă de vultur sau de pisică, celălalt avea o privire curată şi părea de cîine sau de cal -, ochii lui Wheeler aveau un aspect mineral şi erau prea identici ca desen şi mărime, precum două bile aproape violete, dar foarte transparente şi parcă de matostat, ba chiar aproape de culoarea nalbei, dar cu vinişoare şi deloc opaci, ori chiar aproape grena, ca piatra numită granat, ori erau ca ametistele sau ca morganitele, ori semănau cu calcedoniile albăstrii, se schimbau după lumina de afară, după cum era ziuă sau noapte, după anotimp, după aspectul norilor, după cum era dimineaţă ori seară şi după starea sufletească a posesorului, ori atunci cînd se micşorau erau ca nişte boabe de rodie, fructul acela de la începutul toamnelor copilăriei
mele. Fuseseră, probabil, foarte strălucitori şi înspăimîntători la mînie şi răzbunare, păstrau şi acum jarul şi o umbră trecătoare pe luciul lor potolit, te priveau cu o linişte şi o răbdare care nu erau înnăscute, ci învăţate, educate prin voinţă timp îndelungat; dar nu-şi atenuaseră şiretenia, nici ironia, nici sarcasmul atotcuprinzător, pămîntesc, de care-ţi dădeai seama că sînt în stare în orice clipă, oricît ar fi părut de îngăduitori; nici agerimea calmă a celui care-şi petrecuse viaţa observînd ce se petrece în jurul său şi comparînd lucrurile şi recunoscînd vechiul sub înfăţişări noi, şi stabilind legături, asociind, şi scormonind în memoria vizuală, şi puţind să prevadă astfel cele încă nevăzute şi neîntîmplate şi să se aventureze în judecăţi. Iar cînd păreau miloşi - ceea ce nu era deloc neobişnuit -, un soi de constatare deprimată sau de supunere mîhnită le micşora îndată un pic mila aceea spontană, de parcă în adîncul pupilelor s-ar fi cuibărit convingerea că, pînă la urmă şi într-o anumită măsură, oricît ar fi fost de infime, toţi ne purtam nenorocirile proprii, ori ni le făuream, ori eram dispuşi să le suferim, ori consimţeam să trăim cu ele, socotind poate că le meritäm. „Nefericirea se inventează", citez uneori în gînd.
— Stînga n-a fost niciodată altceva decît un fel de a spune, peste tot, stînga asta la care vă referiţi încă voi, spaniolii şi italienii şi francezii şi latino-americanii, de parcă ar exista ori ar fi existat vreodată în afara unei zone a închipuirilor şi a speculaţiilor. Trebuia să fi văzut stînga prin anii '30, dacă nu înainte. O simplă figură colectivă.
Deghizări, retorică, uniforme mai austere şi tocmai de aceea mai înşelătoare, faţete sau modalităţi mai solemne ale aceluiaşi lucru, întotdeauna odios şi întotdeauna nedrept şi invulnerabil, acelaşi lucru. Prefer ca pe feciorii de lele să-i pot deosebi de la bun început după chip, cel puţin aşa ştii la ce să te-aştepţi şi nu trebuie să convingi pe nimeni, eşti scutit de eforturi suplimentare. Toţi vor să te strivească, pare de necrezut că nu ne dăm seama *ab ovo,* n-are nici o importanţă faptul că se schimbă cauza, cauza publică sau motivele propagandistice. Farsorii şi naivii care-şi dau importanţă le numesc motive istorice sau ideologice; eu nu le-aş spune niciodată aşa, e cumplit de ridicol.
Pare de necrezut că se găsesc scuze, fiindcă nu există nici una, nu pe termen lung, niciodată n-a existat. Caută-le, gîndeşte-te. Stînga ca o scuză, ce prostie! Ce pierdere de vreme!
Slobozi o gură de fum în chip de punct şi virgulă şi parcă pentru a trece la alt subiect, şi chiar aşa a făcut:
— Cît despre Rafita, cum îi spune bietul taică-său, nu cred că trebuie să te mai plîngi, nici să-i porţi pică, ar fi o înverşunare deplasată după ce l-ai trimis adineauri la o moarte sigură pe şosea (poate că s-a şi produs) - făcu gestul de a se uita la ceas, fără a-1 descoperi măcar sub mînecă -, sacrificîndu-i pe deasupra, aşa în treacăt, după toate probabilităţile, şi pe

primarul Pennick şi pe supusa lui soţie, n-ar fi o pierdere ireparabilă nici în cazul lor, pentru nimeni, nici sub raport public, nici sub raport particular. E fiul unui vechi prieten, deşi mult mai tînăr decît mine, cu nu mai puţin de zece ani. în timpul războiului a fost la Londra, ne-a fost de mare ajutor în clipele grele. Pe urmă a intrat în corpul diplomatic şi a încercat să obţină postul de ambasador, fără succes însă. Vreau să spun, la ambasada de aici, căci altfel şi-a petrecut jumătate din viaţă rătăcind prin Africa şi parte din Oceania, pînă a ieşit la pensie. Mi-a cerut să am grijă din cînd în cînd de Rafita, să-1 îndrum puţin şi să-i dau o mînă de ajutor la nevoie. Ştii cum e cînd eşti tată, ţi se pare că niciodată copiii nu s-au făcut destul de mari şi nu vezi cum uneori se schimbă
şi ajung nişte nătărăi, dacă nu cumva erau încă din leagăn şi tu nu ţi-ai dat seama. („Sau nişte dobitoci", mi-am spus, fără să-1 întrerup pe Peter.)
Poţi să-ţi dai seama şi singur că nu sînt persoana cea mai indicată în clipa de faţă să am grijă de cineva, să-1 îndrum şi să-1 ajut, dar dacă dau o cină... Drept să-ţi spun, credeam că n-o să vină.
După cîte ştiu, nu e deloc singur la Londra. îmi pare rău că a căzut pe capul tău mai mult decît îmi făcusem socoteala, colaborarea lordului Rymer a fost neînsemnată, înţeleg, mi-am pus prea mare încredere în afinităţile dintre ei. Şi bineînţeles că pe Rafita mi-1 închipuiam mai în largul lui la engleză, e aici de aproape doi ani şi aş fi jurat de altfel că a învăţat-o de mic, taică-său vorbeşte bine, deşi are accent, dar nu se compară cu odrasla lui, care e o calamitate. Desigur că Pablo, tatăl, nu bea aproape deloc, pe cînd acest Rafita e ca un burete, ce brută, e ca un butoi fără fund. Taică-său e o persoană încîntătoare, dar feciorul a ieşit un neghiob. Se mai întîmplă, nu-i aşa? La fel cum se poate întîmplă şi invers. Şi totuşi, nătărăul ăsta o să ajungă departe.
„A ieşit un mare dobitoc", mi-am spus din nou în sinea mea, „şi-o să ajungă ministru". Wheeler a mai scos o gură de fum, de data asta cu cîteva cercuri şi, prin urmare, cu pauze, de parcă nici chestiunea asta nu l-ar fi interesat prea mult şi explicaţiile pe care le dăduse ar fi fost mai mult decît suficiente pentru a o socoti încheiată şi a trece mai departe. Eu mi-am scos ţigările, el a început să agite la distanţă, oferindu-mi-o, cutia de chibrituri de lux, eu i-am arătat bricheta mea, indicîndu-i că aveam foc, şi mi-am aprins ţigara.
Felul în care mi-a pus pe urmă întrebarea m-a făcut să presupun că ardea de nerăbdare să mi-o pună dintr-un motiv anume sau că îi stătea de mult pe limbă, nu se afla pur şi simplu în treabă şi nu era o întrebare întîmplătoare, cum apar atîtea în orice conversaţie sau în comentariile care se ivesc ori se impun întotdeauna la terminarea unei cine sau a unei petreceri, cînd toţi au plecat sau tu ai plecat cu cineva şi simţi nevoia să stai de vorbă. Tupra şi judecătorul cel gras şi Beryl vorbeau probabil despre noi, aproape de Londra, sau despre familia Fahy şi doamna Wadman, văduva.
De la Garza şi primarul din Thame ori Bicester ori de unde-o fî eludau pesemne taina stricatelor ce le scăpaseră din mînă, spre disperarea primăresei, dacă încă nu pieriseră cu toţii la o curbă şi dacă diplomatul reuşea să se facă înţeles în engleză (oricînd putea să recurgă la mimică şi să piardă controlul volanului, iar atunci erau mai multe *chances).* Pînă şi doamna Berry trecea probabil în revistă evenimentele serii, în pat, fără a izbuti să adoarmă, o fi primit şi ea invitaţi cîndva şi o fi fost o amfitrioană amabilă, poate că nici ea nu voia să se încheie cu totul lunga seară de petrecere.
— la spune, cum ţi s-a părut Beryl? Ce impresie ţi-a făcut? Ce părere ai despre ea?
— Beryl ? am răspuns puţin descumpănit; nu-mi trecuse prin cap că m-ar putea întreba despre ea, mai curînd despre Bertram, care-mi fusese prezentat drept prietenul ei, dacă era într-adevăr prietenul ei. Ce să spun, abia am schimbat cîteva cuvinte, pare să nu dea prea multă importanţă nimănui din jurul ei, nu mi-a făcut impresia că s-ar fi distrat după voia inimii, de parcă ar fi venit din obligaţie. Are însă nişte picioare formidabile, ştie asta şi le exploatează foarte bine. Păcat că are dinţii şi maxilarul prea mari, dar şi aşa e destul de drăguţă. Parfumul e atuul ei, cu care face toate levatele: un parfum neobişnuit, plăcut, foarte exotic.
Wheeler mi-a aruncat o privire care era un amestec de reproş şi zeflemea, cu o strălucire amuzată în ochi. Şi-a mişcat puţin bastonul, fără să-1
ridice, s-a mulţumit să-1 apuce de mîner. Uneori mă trata ca pe un elev, nu fusesem

niciodată elevul lui, dar într-un anumit sens eram. Eram un discipol, un învăţăcel al viziunii şi stilului său, aşa cum fusesem al lui Toby altădată. Dar cu Wheeler glumeam mai des. Sau poate că nu, şi impresia asta provenea din faptul că ceea ce se estompează şi nu revine în amintirile pe care le depeni se atenuează mult şi pare că a existat într-o măsură mult mai mică, glumisem cu amîndoi, aşa cum glumisem şi cu Cromer-Blake, un alt coleg de pe vremea cînd predasem la Oxford, mai apropiat de vîrsta mea şi înzestrat cu o inteligenţă strălucită, şi totuşi nu ajunsese prea departe, a murit de SIDA la patru luni după ce s-a încheiat şederea mea şi a trebuit să plec, fără ca vreunul din colectivul de la Oxford să-mi spună atunci (şi nici mai tîrziu, oameni bîrfitori în chestiunile mărunte, dar discreţi în chestiunile grave) că boala lui era asta. Eu l-am văzut bolnav şi însănătoşit şi iar bolnav, fără să-1 întreb niciodată ce are. Şi glumisem foarte mult şi cu Luisa, poate că e principalul şi decepţionatul meu mod de a-mi manifesta afecţiunea. Problemele apar cînd există mai mult decît afecţiune, aşa cred.
— Lasă asta, ţi-am mai spus, eşti foarte singur la Londra. Sincer să fiu, nu mă refeream la asta.
Drept să-ţi spun, n-aş fi îndrăznit niciodată să mă întreb dacă umorile animale ale lui Beryl te-au stimulat sau nu, cred că-mi ierţi lipsa de curiozitate în privinţa acestui gen de avataruri ale tale.
Voiam să spun, cum ţi s-a părut în legătură cu Tupra, ce impresie ţi-a făcut în legătură cu el, în cadrul actualei relaţii cu el. Asta mă interesează să ştiu, nu dacă te-au excitat - s-a oprit o clipă secreţiile ei. Nu ştiu drept cine m-ai luat.
După ce a spus aceste cuvinte, a întins mîna şi a arătat cu degetul un loc imprecis din salon, indicîndu-mi astfel fără îndoială să-i dau ceva.
Cum eu aveam nevoie de o scrumieră pentru ţigara mea, n-am mai stat pe gînduri, m-am dus după una şri-am adus şi lui o scrumieră pentru scrumul trabucului său, care crescuse în chip primejdios. A acceptat-o şi a aşezat-o pe o treaptă, alături de el, dar nu s-a grăbit să o folosească, aşa cum ar fi fost cazul, ba chiar a dat din cap pentru a-mi da de înţeles că nu era nevoie şi a continuat să arate în aceeaşi direcţie vagă cu degetul care acum îi tremura. Ţinea buzele strînse, de parcă i s-ar fi lipit dintr-o dată şi-i era greu să le deschidă. Expresia feţei nu i se schimbase totuşi.
— Un porto ? Ai chef de încă un păhărel de porto, Peter? l-am întrebat; rămăseseră în zona aceea cîteva sticle cu etichetele şi medaliile obţinute.
A dat din nou din cap că nu, de parcă n-ar fi găsit cuvîntul căutat, o poticnire, un blocaj, poate că vîrsta, pe care n-o arăta deloc (vîrsta pe care o păcălise), se răzbuna printr-un fleac, din cînd în cînd.
— O bomboană? O trufă?
Nu fuseseră strînse tăvile respective din salon.
A dat din nou din cap că nu, îşi ţinea arătătorul întins, mişcîndu-1 de sus în jos.
— Vrei să-ţi aduc un *foulard"?* Ţi-e frig?
Nu, nu era asta, a dat din nou din cap, cravata lui elegantă îi acoperea bine gîtul.
— O pernuţă ?
în sfîrşit a aprobat cu uşurare, şi atunci şi-a unit degetul inelar cu cel arătător şi le-a ridicat pe amîndouă, îmi cerea două pernuţe.
— Pernuţă, drace, nu ştiu ce-i cu mine, uneori nu nimeresc cuvintele cele mai simple, şi atunci nu mai pot spune nici un alt cuvînt pînă ce nu-1 găsesc pe cel care s-a ascuns, e un soi de afazie momentană.
— Ai consultat vreun medic?

— Nu, nu, nu-i o chestiune fiziologică, e limpede pentru mine. Ţine doar o clipă, de parcă n-aş mai avea voinţă. E ca o prevestire sau o preştiinţă... (N-a continuat.) Dă-mi-le, te rog, o să-mi potolească durerea de şale.
Am luat pernele de pe o sofa, i le-am dat, le-a aşezat în dreptul rinichilor, l-am întrebat dacă nu preferă să ne aşezăm în salon, a făcut cu mîna în care ţinea trabucul un gest negativ (atunci i-a căzut pe mochetă scrumul care se strînsese), ca şi cum mi-ar fi dat să înţeleg că nu avea rost, că nu mă va reţine mult timp (cu latul palmei mătura cenuşa compactă încă

pînă la scrumieră, pe care a lipit-o de marginea treptei, fără să împrăştie cenuşa), m-am întors la locul meu, dar am tras o scăriţă cu cinci-şase trepte aflată în birou, pentru a ajunge la rafturile de sus, am pus-o în prag şi m-am aşezat pe ea, vreau să spun că am rămas la aceeaşi distanţă.
Wheeler spusese în engleză ultimele propoziţii; vorbeam mai mult în această limbă fiindcă era limba ţării, pe care o auzeam şi o foloseam în fiecare zi, dar recurgeam la spaniolă cînd rămîneam singuri şi treceam de la una la alta după împrejurări şi după cum ne era mai comod sau aveam chef, era de-ajuns să rostim două cuvinte într-o limbă sau alta pentru ca uneori să trecem automat o bună bucată de vreme la cea pe care o alesesem astfel, spaniola lui era excelentă, cu accent, dar nu prea pronunţat, fluidă şi destul de rapidă - deşi, fireşte, mai lentă decît a mea, care era foarte iute, plină de eliziuni vijelioase şi înlănţuite, pe care el le evita -, prea precisă în ceea ce priveşte vocabularul, poate prea îngrijită pentru urechea unui vorbitor nativ. Folosise cuvîntul *prescience,* cult, dar nu atît de puţin frecvent ca spaniolul „preştiinţă", la noi nimeni nu-1 foloseşte, şi aproape nimeni nu-1 foloseşte în scris, şi foarte puţini îl cunosc, preferăm să spunem „premoniţie" sau „presentiment" şi chiar „presimţire", toate au de-a face mai degrabă cu senzaţiile, un fior - ăsta există, în stilul conversaţiilor obişnuite -, mai degrabă cu emoţiile decît cu intelectul, cu certitudinea, nici unul nu implică o *cunoaştere* a ceea ce nu există şi nu s-a petrecut (n-are nimic de-a face, prin urmare, cu profeţiile sau cu prevestirile sau cu ghicitul sau cu prezicerile, şi cu atît mai puţin cu ceea ce şarlatanii de azi numesc „clarviziune", toate astea sînt incompatibile cu noţiunea de „ştiinţă"). „E ca o poveste sau o preştiinţă a voinţei dispărute", m-am gîndit că ar fi vrut să spună Wheeler, ca să încheie fraza. Sau poate că în mintea lui totul era şi mai clar, poate că ar fi spus: „E ca o prevestire sau o preştiinţă a ceea ce înseamnă să fii mort". Mi-am adus aminte de ceva ce auzisem odată din gura lui Rylands cu referire la Cromer-Blake, pe cînd eram foarte îngrijoraţi amîndoi de boala lui despre care se vorbea atît de puţin. „De cine depinde voinţa unui bolnav?", întrebase în apropierea rîului care acum putea fi auzit în întuneric, în clipele de tăcere, Cherwell, încercînd să explice unele atitudini ale prietenului nostru infectat. „De bolnav? De boală?
De medici? De medicamente? De simptome? De durere? De teamă? De vîrstă? De trecut? De cel care nu mai sîntem... care ne-a luat cu sine voinţa ?" („Ce ciudat e să nu mai vrei", am parafrazat în sinea mea, „iar să nu mai vrei să vrei e şi mai ciudat. Ori poate că nu", m-am corectat îndată, „poate că asta nu-i atît de ciudat".) Dar Wheeler nu era bolnav, era doar împovărat de ani, şi aproape tot timpul lui era acum trecut, şi avusese nenumărate prilejuri, slavă Domnului, să nu mai fie cel care fusese sau nici unul dintre posibilii inşi diferiţi care ar fi putut să fie. (Ba chiar se desprinsese foarte repede de numele lui.) Nu spusese măcar
„prefigurare", cu asta era obişnuit, cu reprezentările articulate ale tuturor lucrurilor şi ale scenelor şi dialogurilor la care lua parte, desigur că prefigurase şi chiar plănuise conversaţia pe care o purtam, amîndoi aşezaţi pe scară, fiecare pe treapta lui, după încheierea petrecerii, cînd plecaseră cu toţii şi doamna Berry se răsucea în cearşafuri fără să poată adormi, era ceva neobişnuit, la catul de sus, trecînd în revistă sarcinile şi pregătirile pe care le dusese la bun sfîrşit, poate chinuită de vreo scăpare pe care doar ea o băgase în seamă.
Probabil că această conversaţie decurgea pe potriva vederilor şi planurilor lui Wheeler, fără îndoială că el o conducea, dar asta n-avea importanţă pentru mine în principiu, mă făcea curios şi mă amuza, şi niciodată nu l-am lipsit de această plăcere. Peter spusese*preştiinţă,* un latinism ajuns aproape fără modificări în limbile noastre de la originarul *praescientia,* un cuvînt puţin folosit, rar şi, prin urmare, o noţiune deloc uşor de înţeles.
— Ca o prevedere a ce, Peter? O preştiinţă a ce? Nu ţi-ai terminat fraza.
Nici el, nici eu nu eram dintre aceia care se lasă înşelaţi ori duşi de nas şi pierd din vedere obiectivul ori ce-i interesează. Nu eram dintre aceia care scapă prada din mînă. Eu ştiam asta despre el. Dar el despre mine, încă nu ştiam în ce măsură ştia el, aveam să-mi dau seama mai bine în dimineaţa zilei următoare. Poate de aceea a rîs uşor, pentru că m-a recunoscut în stăruinţa mea, şi de data asta fumul a ieşit printre dinţi fără să marcheze punct şi virgulă.
— Nu întreba ce ştii dinainte, Jacobo, nu-i stilul tău, mi-a răspuns zîmbitor.
Nu era nici dintre aceia care se lasă încolţiţi şi surprinşi prea lesne, ci dintre cei care răspund

numai ce-şi propun dinainte să comunice sau să mărturisească. Se număra printre cei care-mi spuneau Jacobo; alţii, ca Luisa, bunăoară, îmi spuneau Jaime, e acelaşi nume şi nici unul dintre ele nu era al meu la drept vorbind (poate din pricină că ştia asta chiar soţia mea mi se adresa uneori folosind numele de familie). Eu însumi hotărîsem să mă prezint cînd cu unul, cînd cu altul ori cu cel mai adevărat, în funcţie de persoanele şi împrejurările şi cerinţele momentului, de ţara în care mă aflam ori de limba în care se vorbea. Lui Wheeler îi plăcea probabil forma mai pretenţioasă sau mai artificial istorică, cunoştea bine vechea tradiţie spaniolă de a-1 traduce astfel pe James purtat de regii britanici din dinastia Stuart.
— De cînd ţi se întîmplă asta? N-ai mai avut o asemenea criză în prezenţa mea ori, cel puţin, eu nu-mi amintesc.
— Oh, a început acum vreo şase luni sau ceva mai mult. Dar e ceva cu totul neobişnuit, mi se întîmplă foarte rar, altfel ar fi grotesc. Şi, cum ai văzut, ţine doar o clipă, nu-i de mirare că nu m-ai surprins înainte într-o asemenea stare, neobişnuit şi deplorabil ar fi tocmai contrariul. Dar lasă, nu pierde timpul cu asta, încă nu mi-ai spus cum ţi s-a părut Beryl dincolo de coapsele şi de fălcile ei:
în legătură cu Tupra, ce impresie ţi-au făcut împreună.
El nu dădea drumul prăzii, te silea să răspunzi la ceea ce voia să primească răspuns. Iar eu n-am rezistat niciodată la insistenţele lui.
Am văzut că îi căzuseră puţin şosetele ori, mai curînd, ciorapii de sport pe care-i purta, poate din pricină că se aşezase pe scară ca un tinerel, cu picioarele mai îndoite decît atunci cînd stai pe scaun, cu genunchii mai sus. Erau încreţiţi, largi dintr-o dată, contrastînd acum cu imaculaţii pantofi de lac cu tălpile prea intacte (o invitaţie la alunecări, nu fusese prea atentă doamna Berry în privinţa asta), dacă ciorapii continuau să-i cadă,
aveau să-i dezgolească fluierul piciorului. Iar dacă se întîmpla aşa ceva, ar fi trebuit să-i atrag atenţia, lui nu i-ar fi făcut plăcere lucrul ăsta atît de neaşteptat, dichisit şi desăvîrşit cum era întotdeauna, chiar dacă eu eram singurul martor şi nimeni altcineva n-ar fi putut să vadă ce se petrecuse.
— In sfîrşit, dacă te interesează, n-aş da doi bani pe cuplul ăsta, perspectivele nu sînt deloc promiţătoare pentru prietenul dumitale Tupra.
Orice ai putea spune despre ea, în afară de faptul că s-a logodit de curînd cu cineva. Mai curînd ai putea crede contrariul, e ca şi cum ar sta cu el din lene ori din rutină ori pentru că n-a găsit nimic mai bun sau mai rău în perspectivă, are o atitudine foarte ciudată, fiind vorba de o relaţie recentă. Mi-au dat senzaţia de bătrîneţe şi indolenţă, de parcă ar fi nişte vechi flăcări unul pentru celălalt - *old flames* am spus, aş traduce mai curînd „pasiuni stinse" în spaniolă -, care păstrează raporturi civilizate, dar se cunosc prea bine şi se satură prea repede unul de altul, cu toate că se îngăduie şi n-au pierdut cu totul atracţia reciprocă de altădată, şi care se poartă ca nişte reprezentanţi ai acelui timp trecut. Mi s-a părut că Tupra, nu ştiu cum să-ţi spun, ar fi recurs la ea ca să nu vină singur la cină, un soi de convenţie, ştii şi dumneata cum se petrec lucrurile în asemenea cazuri. Ceea ce ar fi în principiu ciudat pentru cineva cu înfăţişarea şi felul lui de a fi, nu s-ar spune că e un bărbat care are dificultăţi să-şi găsească perechea, şi încă una pe cinste. Iar dacă el i-ar fi făcut hatîrul s-o scoată în lume, tot nu se potrivesc lucrurile, fiindcă, aşa cum ţi-am spus, Beryl era plictisită, de parc-ar fi venit aproape din obligaţie ori ca să îndeplinească o înţelegere, nu ştiu cum să-ţi spun, parcă o adusese cu sila. Nici măcar nu se străduia să facă o impresie bună prietenilor lui, sau cunoscuţilor, sau ce-or mai fi fost. In prima fază a unei legături vrei să fii acceptat pînă şi de pisica celuilalt, şi de canar, şi de pedichiurist, vrei să cîştigi pînă şi încrederea lăptăresei. Faci un efort necontenit să intri în voia întregului cerc al noului tău iubit, chiar dacă lumea lui ţi se pare dezgustătoare. Dar la ea nu se vedea nici cea mai mică străduinţă în sensul ăsta. Nici o încercare măcar.
Wheeler îşi examina vîrful trabucului, apropiindu-1 foarte mult de ochi, care străluceau mai tare decît jăraticul; scuturâ scrumul suflînd, se vedea că nu mai avea chef sau aşa voia să lase impresia, şi, fără să se întoarcă spre mine, afişînd o indiferenţă pe care fără îndoială nu o simţea, îmi ceru să-1 urmez. Dar, cu toate că se ferea să mă privească în ochi, i-am zărit sprîncenele foarte albe şi netede ridicîndu-se de plăcere, iar în glasul lui am surprins o tresărire repede stăpînită şi o uşoară neliniştе, ca atunci cînd pui la încercare pe cineva şi

începi să prevezi pe parcurs că s-ar putea să treacă examenul cu bine (dar aştepţi ţinîndu-i pumnii, fără a izbucni încă în aplauze).
— într-adevăr, spuse, fără a reuşi să fie interogativ, deşi parcă schiţase intenţia asta. Ca nişte vechi flăcări, nu-i aşa? Şi ea a venit aici *velis nolis,* aşa crezi.
îi plăceau foarte mult expresiile latine.
— Hai, spune mai departe ce-ai văzut.
— N-aş putea să-ţi spun mai multe, Peter, n-am vorbit prea mult cu nici unul din ei şi am făcut-o cu fiecare în parte, cu ea am schimbat doar cîteva cuvinte în treacăt, iar cu el am stat de vorbă cîteva minute, nu i-am văzut împreună. De ce-mi pui atîtea întrebări? Şi eu am cîteva întrebări să-ţi pun despre individul ăsta, încă n-am înţeles de ce mi-ai vorbit despre el atît de mult la telefon deunăzi. Află că mi-a oferit o slujbă, în caz că
m-am săturat de BBC. Nici măcar nu ştiu cu ce se ocupă. Mi-a sugerat să vorbesc cu dumneata, probabil că avea un motiv. Să-ţi cer sfatul. Dumneata trebuie să ştii motivul. O să-mi spui la momentul potrivit, Peter. E un bărbat simpatic, la prima vedere. Şi cu putere de...
Am ezitat: nu era seducţie, nu era intimidare, nu era prozelitism, deşi în acelaşi timp putea să le pună pe toate în funcţiune.
— ...dominare, nu-i aşa? Cu ce se ocupă? Care-i domeniul lui?
— Despre Tupra o să vorbim mîine la micul dejun. Şi poate şi despre slujbă.
Wheeler n-a fost chiar autoritar, dar a folosit un ton care nu admitea obiecţii sau proteste.
— Vorbeşte-mi mai bine despre Beryl acum, despre ea în legătură cu Tupra. Dă-i drumul, haide.
Şi a insistat asupra ideii la care voia să mă opresc:
— Vechi flăcări, ia te uită... *Old flames, well well...*
Continuam să vorbim englezeşte şi-mi arăta cărarea, ca şi cum m-ar fi încurajat („cald, cald") să dezleg o ghicitoare.
— Reprezentanţi ai unui timp trecut, spui. Fiecare cu propriul său trecut.
Acum eram pe deplin sigur că Wheeler mă punea la o încercare, dar nu-mi dădeam seama de ce şi nici în ce consta, după cum nu-mi dădeam seama dacă voia ca eu să ies bine din acea încercare, oricare ar fi fost. Cînd ai senzaţia că dai un examen, doreşti instinctiv să-1 treci, ca pe orice provocare, şi cu atît mai mult cînd cel care-ţi pune întrebări şi te judecă este cineva pe care-1 admiri.
Dar îmi trezea neîncredere faptul că înaintam orbeşte. îl interesa ceva în legătură cu Tupra şi cu Beryl, era limpede, şi probabil cu oferta de slujbă aruncată în treacăt sau ipotetică pe care mi-o făcuse la plecare, o luasem drept o amabilitate înainte de orice altceva, ori o dorinţă de a-şi da importanţă la sfîrşit, deşi asemenea vanităţi nu se potriveau cu Tupra, nu păreau necesare, erau mai potrivite pentru De la Garza. în gura ataşatului Rafita ar fi fost, fără îndoială, cuvinte goale, ce dobitoc, un lăudăros, un nătărău. Şi nu-mi explicam prea bine dedesubturile şi meandrele lui Wheeler, în afară de cazul în care voia să se distreze şi să mă intrige, cu mine ar fi putut să vorbească însă cu mai multă încredere. Am înţeles că avea s-o facă a doua zi de dimineaţă la micul dejun, fiecare lucru la timpul potrivit şi rezervat, avea tot dreptul să hotărască asupra timpului bătrîneţii lui, fărîmiţat şi împuţinat, deşi, la urma urmei, nu-i astfel timpul fiecăruia dintre noi? Aşa că i-am făcut pe plac, m-am lăsat tîrît în joc, în pofida faptului că de fapt nu aveam prea multe de adăugat: am inventat puţin, am reluat şi am împodobit ce spusesem pînă atunci, m-am întins, poate că am inventat prea mult. Am observat că şosetele sau ciorapii de sport ai lui Wheeler (la început ajunseseră mai jos de genunchi, ca aceia pe care-i port eu) îi alunecaseră şi mai mult, de unde stăteam eu zăream o porţiune îngustă de piele bronzată, culoarea şi tenul erau mai curînd australe decît englezeşti, acum îmi dădeam seama.
Apucase bastonul cu amîndouă mîinile de mîner, de parcă s-ar fi preschimbat într-o lance, îşi pusese pe marginea scrumierei trabucul fumegînd, dacă n-ar fi avut expresia aceea de mulţumire pe faţă, aş fi spus că stă ca pe ghimpi, nişte ghimpi mai mititei, desigur, în care s-ar fi înţepat prea tare.
— Ei bine, nu ştiu cum să-ţi spun, mi s-a părut că fiecare făcea numai ce avea chef, prea nu ţineau seama unul de celălalt, ca să se fi logodit de curînd.
Nu mi-ar fi atras atenţia lucrul ăsta dacă ar fi fost un cuplu ruginit, din acelea în care emoţia e

atît
de tocită, incit de fapt e ca şi moartă, cu excepţia clipelor cînd rămîn singuri şi n-au altceva de făcut, şi chiar în cazul ăsta, cum să-ţi spun, dumneata n-ai avut timp să trăieşti nimic asemănător, cu o căsnicie atît de scurtă şi îndepărtată, dar ai putut observa la alţii, de bună seamă: există o clipă lamentabilă sau de luptă surdă în aproape toate căsniciile, în care e de-ajuns să apară o a treia persoană, oricine ar fi, chiar dacă e vorba despre un şofer de taxi întors cu spatele, pentru ca femeii sau bărbatului să nu-i mai dea celălalt nici o atenţie. Nu se mai bucură unul de altul, el de ea şi ea de el, nu se mai înveselesc sau nu se mai întristează împreună, depinde de cine îşi pierde primul interesul sau de faptul că se satură unul de altul simultan, aproape întotdeauna pînă la urmă indiferenţa îi învăluie pe amîndoi dacă rămîn împreună, şi atunci nu suferă prea mult nici unul, ori suferă numai din pricina decepţiei sau renunţării, dar în perioadele de decompensare asta îl întristează pe unul şi îl irită pe celălalt peste măsură. Cel întristat nu ştie ce să facă şi cum să se poarte, încearcă tot felul de soluţii şi îşi bate capul să găsească modul în care ar putea să trezească din nou interesul celuilalt sau să obţină iertarea pentru o vină pe care uneori nu o cunoaşte, şi nimic nu ajută, fiindcă e dinainte osîndit, nu-i slujeşte la nimic faptul că e încîntător sau antipatic, blînd sau ursuz, amabil sau muşcător, drăgăstos sau pus pe harţă, atent sau indiferent, linguşitor sau ameninţător, înţelegător sau impenetrabil, totul e uimire şi timp pierdut. Iar cel iritat îşi dă seama uneori că e pornit şi nedrept, dar nu poate fi altfel, se simte irascibil şi tot ce face celălalt îl scoate din sărite, iar asta e dovada cea mai bună că în viaţa personală şi cotidiană nimic nu este niciodată obiectiv şi totul poate fi tergiversat şi distorsionat, că nici un merit şi nici o valoare nu există singure, fără o recunoaştere străină, care de cele mai multe ori e cu totul arbitrară, că faptele şi atitudinile depind întotdeauna de intenţia care li se atribuie şi de interpretarea pe care vrem să le-o dăm, şi fără această interpretare nu este nimic, nu există, sînt neutre ori pot fi tăgăduite pur şi simplu.
Lucrurile cele mai evidente sînt tăgăduite, ce se întîmplă sub ochii noştri şi au văzut doi inşi poate fi tăgăduit imediat de unul din ei, se tăgăduieşte ce s-a spus acum o clipă sau acum cîteva minute.
E ca şi cum nimic n-ar avea importanţă, nimic nu s-ar acumula şi n-ar avea greutate şi, în acelaşi timp, s-ar nărui ca şi cum totul ar fi indiferent, fără socoteală, fără memorie, doar aer, însă un aer greu, şi pentru amîndoi este exasperant, în chip diferit pentru fiecare şi mult mai tare pentru cel trist. Pînă cînd totul se rupe. Ori poate că nu se rupe, şi atunci se întinde şi se asimilează în interior, iar în exterior se calmează şi lîncezeşte ori se păstrează şi putrezeşte fără să facă zgomot şi ascuns, ca un lucru pe care-1 îngropi. Şi chiar dacă totul e caduc, amîndoi rămîn împreună, aşa cum mi s-a părut că rămîneau împreună Tupra şi Beryl, mai mult sau mai puţin.
Bineînţeles că Wheeler nu voia să-i piardă din vedere, şi eu mă întorsesem în sfîrşit la ei după o digresiune destul de lungă, pe care chiar aveam de gînd s-o continuu. Dar, în loc să profite de întoarcerea mea la ceea ce-1 interesa, păru să uite pentru moment de cuplu şi să se intereseze de peroraţia mea, în ciuda faptului că risca astfel ca eu să mă îndepărtez din nou de subiect. Din curiozitate, desigur, fiindcă nu s-a putut abţine să mă întrebe :
— Asta ţi s-a întîmplat cu Luisa? Cu deosebirea că n-aţi lăsat să se întindă prea mult lucrurile şi n-aţi rămas împreună?
M-a privit o clipă cu mila aceea a lui pe care şi-o corecta ori şi-o atenua îndată. Nu o pierdea, nici n-o dispreţuia, nici n-o retrăgea, nicidecum, ci doar o nuanţa după un prim moment în care se ivise, dintr-un impuls sincer şi spontan. Dar niciodată nu putea să rămînă prea mult în stadiul acesta de inocenţă ori de elementaritate, ar fi fost poate cuvîntul lui, dacă n-ar fi trebuit să se descrie pe sine.
— Nu, eu n-am lăsat, sau amîndoi n-am lăsat să se ajungă la asta. A fost altceva, poate mai simplu, fără îndoială mai rapid. Mai puţin vîscos.
Poate mai curat.
— într-o bună zi va trebui să-mi vorbeşti puţin mai mult despre asta. Dacă vrei, desigur, şi dacă ştii s-o faci, uneori se dovedeşte că e cu neputinţă să explici lucrurile cele mai decisive, care te-au afectat cel mai mult, şi să păstrezi tăcerea este singurul lucru care te salvează în nenorocire, fiindcă explicaţiile sînt aproape întotdeauna puţin neghioabe în ce priveşte

daunele pe care le pricinuieşti sau care ţi s-au adus. De obicei nu sînt pe măsura răului suferit sau pricinuit şi nu pot fi suportate, nu-i aşa? Eu nu înţeleg ce s-a petrecut între voi, deşi e de înţeles să nu înţeleg. Ţineam foarte mult la amîndoi. In sfîrşit, e absurd să vorbesc la trecut: ţin foarte mult la amîndoi. Presupun că e din cauză că, pentru moment, căsnicia voastră pare să aparţină trecutului. Spun pentru moment fiindcă niciodată nu se ştie, nu-i aşa, cum evoluează o legătură, indiferent de ce natură ar fi ea. O legătură.
S-a oprit o clipă, vrînd parcă să cîntărească acest cuvînt sau amintindu-şi o legătură anume din viaţa lui — De fapt, am vrut să spun că îmi făcea o mare plăcere să vă văd împreună, de obicei preţuim persoanele pe care le cunoaştem în mod separat, pe fiecare în parte, fără aderenţele lor conjugale sau familiale. Deşi acum, dacă stau să mă gîndesc, nu ştiu dacă pe Luisa am văzut-o fără tine, dacă am văzut-o vreodată singură, tu îţi aduci aminte?
Am impresia că da, însă nu sînt sigur.
— Cred că nu, Peter, cred că n-ai văzut-o decît în compania mea. Aţi vorbit, desigur, la telefon.
Probabil că am avut o reacţie de crispare la întorsătura pe care o lua conversaţia, neaşteptată pentru mine. Dar nu mi-a scăpat faptul că, dacă Wheeler şi Luisa nu se văzuseră fără mine (nu eram însă absolut sigur, îmi dădeau tîrcoale amintiri fugare şi vagi), el afirmase puţin mai înainte că mă prefera împreună cu ea decît singur, aşa cum mă cunoscuse. Raţionamentul nu m-a jignit:
pentru mine era neîndoielnic faptul că ea mă făcea să mă pun mai bine în valoare, mă făcea mai vesel şi mai comunicativ, mult mai puţin neîncrezător, mai puţin primejdios, mult mai puţin încurcat.
„My *dear, my dear",* mi-am spus, şi am spus-o în engleză, fiindcă era limba pe care o vorbeam în acele clipe şi, de altfel, sînt lucruri de care te ruşinezi mai puţin cînd le spui într-o limbă care nu e a ta, chiar şi atunci cînd le spui doar în gînd.
„Dacă mi-ar fi dat să uit", mi-am spus, de data asta în spaniolă. „Dacă mi-ai da tu uitarea, uitarea ta."
Dar înainte de a se întoarce la Tupra - sau la Tupra şi Beryl, mai bine zis - Peter a mai adăugat ceva de la el pe ocolite, el ar fi numit, fără îndoială, asta *excursus:*
— Nu ştiu dacă-ţi dai seama - spuse reaprinzîndu-şi trabucul cu un nou chibrit, prin urmare vorbi învăluit într-un fum ca de locomotivă cu cărbuni — că toate lucrurile astea pe care le-ai descris în domeniul conjugal, în domeniul particular, există de asemenea în aproape orice alt domeniu, profesional, public, politic. Posibilitatea de a ţi se tăgădui totul, cine eşti şi cine ai fost, ce faci şi ce ai făcut, ce doreşti şi ce ai fi dorit să faci, motivele şi intenţiile, mărturisirile de credinţă, ideile, loialităţile la care ţii cel mai mult, cauzele pe care le îmbrăţişezi... Totul poate fi deformat, răstălmăcit, anulat, şters cu buretele, dacă ai fost cumva osîndit cu ştiinţă sau fără ştiinţa ta, iar dacă nici măcar nu ştii nimic, atunci eşti lipsit de apărare, eşti pierdut. Aşa se întîmplă în cazul persecuţiilor, al epurărilor, al intrigilor diabolice, al conspiraţiilor, tu nu ştii ce înspăimîntător e cînd cel care hotărăşte să-ţi tăgăduiască totul are putere şi influenţă sau cînd sînt mulţi cei ce s-au pus de acord s-o facă, ori poate nici măcar nu e nevoie să se pună de acord, e de-ajuns o uneltire, o bîrfă otrăvită care prinde şi se răspîndeşte, e ca un incendiu, şi-i convinge pe alţii, e o molimă. Tu nu ştii cît de primejdioşi sînt oamenii, persuasivii,
nu-i înfrunta niciodată, fiindcă sîijt răzbunători, sau n-o face decît dacă eşti dispus sâ devii mai mîrşav decît ei şi crezi că imaginaţia ta, nu, capacitatea ta de născocire e mai mare decît a lor şi că izbucnirile tale de mînie se vor risipi mai repede şi în direcţia corectă. Şi să ţii seama că cei mai mulţi oameni sînt proşti. Proşti şi uşuratici şi creduli, nu ştii cît de fraieri pot fi, sînt ca o coală de hîrtie pe care au semnat în alb, oricît de bine ţi se pare că ştii, tot nu ştii cît trebuie, pînâ unde pot fi împinse aceste însuşiri, tu n-ai trecut prin nici un război, nădăjduiesc să nu-1 cunoşti vreodată. Răzbunătorul tenace se bizuie pe asta, se bizuie peste măsură de mult pe asta, şi totuşi nu se înşală niciodată, se bizuie pînă la exagerare şi merge pînă în pînzele albe, iar asta îi conferă o îndrăzneală aproape fără margini. Dar dacă e bun, niciodată nu dă greş.
A tăcut o clipă, a lăsat să se potolească fumul care părea să se ridice din părul alb; atunci şi-a ţintuit privirea în ochii mei, cu un amestec de curiozitate şi confirmare, ca şi cum m-ar fi

văzut pentru prima dată şi în acelaşi timp m-ar fi recunoscut (poate ca subiect al ultimei propoziţii pe care o rostise), ori m-ar fi comparat cu cineva sau cu el însuşi, ori parcă m-ar fi binecuvîntat.
— Dar şi tu ai darul ăsta, şi tu eşti persuasiv.
E mai bine să nu te înfrunţi pe tine însuţi.
Trase din nou din trabuc, observă cu satisfacţie vîrful înroşit şi chiar suflă în el, din plăcerea de a-1 vedea aprinzîndu-se şi mai tare.
— Astăzi nu se foloseşte prea mult, nu-i aşa, expresia „a cădea în dizgraţie". A cădea în dizgraţie. E interesant, e ciudat că-i puţin desuetă, cînd ceea ce desemnează, şi încă mai bine ca oricare alta, se întîmplă fără încetare, necontenit şi peste tot şi poate mai mult ca niciodată, deşi mai pe ascuns şi cu mai puţin zgomot decît în trecut, iar adesea presupune distrugerea celui care cade, care este cu adevărat căzut la pămînt, cum să-ţi spun, e un om pierdut, a încetat să existe ca persoană, e un copac doborît. Am văzut multe asemenea cazuri, ba mai mult, am participat la ele de cîteva ori, vreau să spun că am contribuit la căderea în dizgraţie a mai multor oameni, chiar în acea îngrozitoare dizgraţie din care nu te mai ridici. Ba chiar am înlesnit asemenea căderi. Şi le-am hotărît. Ori am dat ajutor ca să se execute dizgraţia pe care au hotărît-o alţii. Să fie dusă la îndeplinire.
— Aici, la Universitate?
— Nu. în sfîrşit, da, dar nu numai. Am făcut-o şi pe fronturi pe care această cădere era mai gravă şi avea consecinţe mai importante decît aceea de a nu fi invitat la o cină - a spus *high tables,* „cine elevate" sau de gală în *colleges,* altădată suferisem destul din pricina asta -, ori de a deveni obiectul bîrfelor şi criticilor, ori de a vedea cum se cască în jurul tău un abis social sau academic, ori de a te trezi cu prestigiul profesional terfelit. Dar despre asta o să stăm de vorbă tot mîine, poate, puţin, cît se cuvine. Ori poate că nu, n-o să stăm de vorbă, nu ştiu, o să vedem. O să vedem mîine.
Nu ştiu cum m-am uitat la el, ştiu că nu i-a plăcut privirea mea. Dar nu atît prin ceea ce exprima - poate surpriză, curiozitate, uşoară neîncredere, uşoară teamă, cred că în nici un caz dezaprobare sau condamnare, faţă de el îmi era cu neputinţă să am asemenea sentimente în mod intuitiv -, cît prin simplul fapt că exista. Era ca şi cum l-aş fi făcut să se îndoiască de confirmarea sau comparaţia sau recunoaşterea anterioară, cînd era de-acum tîrziu sau nu mai avea rost.
— Dumneata ai avut izbucniri de mînie?
Asta a fost întrebarea care-mi însoţea privirea.

îşi propti vîrful bastonului în podea, se rezemă de balustradă, cu trabucul între degetele mîinii cu care ţinea bastonul, dădu să se ridice, dar n-o făcu. Rămase astfel, cu amîndouă mîinile înălţate, de parcă ar fi fost atîrnat de cele două puncte de sprijin ori ar fi schiţat un gest care amintea de atitudinea celui ce-şi proclamă nevinovăţia sau anunţă că e dezarmat: „Puteţi să mă percheziţionaţi". Sau: „N-am fost eu".
— Eşti prea inteligent, Jacobo, ca să cred că ai putut înţelege expresia asta în alt sens decît cel metaforic, aşa cum trebuie. Sigur că am avut.
După acea complicată împunsătură jamesiană şi afirmaţia provocatoare ce a urmat, a venit imediat reducerea ei, ori micşorarea ei, ori o încercare iritată de explicaţie nebuloasă şi parţială, ca şi cum Wheeler n-ar fi vrut ca părerea mea despre el să se tulbure ori să se strice din pricina unei înţelegeri greşite sau a unei metafore antipatice.
Nu ştiu cum de i-a trecut prin minte că aş fi putut să-1 iau drept un om lipsit de conştiinţă.
— E mult de-atunci, spuse. Să nu uiţi niciodată că eu m-am născut în 1913. înainte de a începe Războiul cel Mare, dacă poţi să-ţi închipui. Pare greu de crezut, nu-i aşa, că încă mai sînt în viaţă.
Nici mie nu-mi vine să cred uneori. într-o viaţă ca a mea e timp pentru prea multe lucruri. în sfîrşit, n-ai timp de nimic şi, totodată, ai timp pentru multe lucruri. în mintea mea s-au adunat atîtea amintiri, încît uneori nu le mai pot suporta. Aş vrea să mai pierd din ele, să-mi aerisesc puţin mintea. Ori poate că nu, nu-i aşa, prefer să nu mă lase memoria. Aş vrea însă, fără îndoială, să nu fie atît de încărcată. Cînd eşti tînăr, ştii şi tu, dai zor şi ţi-e teamă că n-o să trăieşti destul, n-o să te bucuri de experienţe destul de variate şi bogate, eşti nerăbdător şi

vrei să grăbeşti evenimentele şi te încarci bucuros cu ele, le îngrămădeşti, graba tînărului de a aduna cicatrice şi de a-şi făuri un trecut, graba asta e foarte ciudată. Nimeni n-ar trebui să fie stăpînit de o asemenea teamă, noi, bătrînii, ar trebui să-i învăţăm asta pe ceilalţi, chiar dacă nu ştiu cum s-o facem, astăzi pe bătrîni nu-i mai ascultă nimeni. Fiindcă la capătul oricărei vieţi mai mult sau mai puţin lungi, oricît de monotonă ar fi fost, şi de anodină, şi de cenuşie, şi fără răsturnări, există întotdeauna prea multe amintiri şi prea multe contradicţii, prea multe renunţări şi omisiuni şi schimbări, multe momente în care dai înapoi sau cobori drapelul şi, de asemenea, multe momente de rea-credinţă, mai mult ca sigur. Şi nu-i uşor să pui ordine în toate astea, nici măcar pentru a ţi le aminti ţie însuţi. S-au adunat prea multe. E prea mult material brut şi îngrămădit şi totodată foarte împrăştiat, prea împrăştiat pentru a-1 putea povesti, ba chiar pentru a-i depăna tu însuţi firul şi a-1 socoti cu mintea. Ca să nu mai vorbim despre nenumăratele lucruri care nu cad sub ochiul nostru, fiecare viaţă e plină de episoade cu adevărat invizibile, nu ştii ce s-a întîmplat pentru că pur şi simplu n-ai văzut, n-ai avut posibilitatea să vezi ce s-a întîmplat, o bună parte din lucrurile care ne afectează şi ne determină e ascunsă, cum să-ţi spun, nu poate fi văzută, se sustrage vederii noastre, n-avem unghiul potrivit pentru a o vedea. Viaţa nu poate fi povestită, şi asta face să fie cu totul extraordinar faptul că de veacuri, de cînd avem cunoştinţă de viaţa istorică, oamenii încearcă necontenit să o povestească, stăruind cu încăpăţînare să povestească ce nu poate fi povestit, sub formă de mit, de poem epic, de cronică, anale, documente, legendă sau cîntec de vitejie, balade sau romanţe, evanghelie, carte de rugăciuni, istorie, biografie, roman sau elogiu funebru, film, confesiuni, memorii, reportaj, e totuna.

E o încercare zadarnică, sortită eşecului, şi care

ne face probabil mai mult rău decit bine. Uneori cred că ar fi mai bine să renunţăm la obiceiul ăsta şi să lăsăm lucrurile să treabă pur şi simplu. Şi pe urmă să se liniştească.

S-a oprit, de parcă şi-ar fi dat seama că se depărta prea mult de subiectul conversaţiei pe care o plănuise. Oricum, însă, nu i-ar fi pierdut din vedere pe Tupra şi Beryl, asta fără nici o îndoială, el putea să-şi permită excursuri de excursuri de excursuri şi să se întoarcă pînă la urmă unde voia. A redevenit provocator şi îndată a atenuat iarăşi provocarea:

— Sigur că am avut accese de mînie[1], şi de malarie, şi de ciumă. Iţi amintesc că aici am purtat un război lung cu Germania, în urmă cu mult mai puţini ani decît am împlinit eu, care pe atunci eram un om în toată firea. Şi care mai înainte trecusem prin războiul vostru. Şi atunci eram tot un om în toată firea, fă-ţi socoteala.

Am făcut socoteala în minte într-o clipă. Wheeler îşi sărbătorea ziua de naştere pe 24 octombrie, aşa încît încă nu împlinise douăzeci şi trei de ani în iulie 1936, cînd a izbucnit războiul, iar în aprilie 1939, cînd s-a încheiat, avea douăzeci şi cinci de ani. Şi asta era o revelaţie pentru mine, niciodată nu-mi povestise nimic. „Mai înainte trecusem prin războiul vostru", spusese, prin urmare luase parte la război, luptase ori poate că făcuse spionaj sau doar propagandă, ori poate că fusese corespondent de presă sau infirmier la Crucea Roşie, condusese ambulanţe. Nu-mi venea să cred. Nu faptul în sine, ci faptul că nu ştiusem toate astea pînă în seara aceea, după atîţia ani de cînd ne cunoşteam.

— Niciodată nu mi-ai spus că ai luat parte la Războiul din Spania, Peter, cum se poate una ca

1. în spaniolă *câlera,* care înseamnă „mînie", dar şi „holeră".

asta? *(The Spanish War,* am spus, excesiv de obedient faţă de limba pe care o vorbeam, căci astfel e numit în limbaj familiar în engleză aproape întotdeauna.) Niciodată nu mi-ai pomenit nimic despre asta - într-adevăr nu-mi venea să cred.

Cum se explică asta? Nici măcar nu mi-ai dat să înţeleg aşa ceva.

— Nu. Cred că n-am făcut-o, mi-a confirmat Wheeler presupunerile cu seriozitate, de parcă nici acum n-ar fi avut cea mai mică intenţie de a adăuga ceva.

Iar în continuare faţa i s-a luminat de un zîmbet de neascunsă desfătare, care 1-a făcut să apară şi mai tînăr, îl încînta să mă intrige ca să mă lase apoi la fel de neştiutor ca înainte, presupun că făcea la fel cu toată lumea dacă i se oferea prilejul, în privinţa asta semăna tot cu Toby Rylands, care sugera adesea fapte deplorabile din trecutul său, activităţi semiclandestine îndepărtate, legături cu totul neaşteptate cu persoane pe care în principiu un profesor universitar nu le frecventează, fără să abordeze propriu-zis nici unul dintre aceste subiecte.

Insinua şi tăcea, aprindea imaginaţia, dar nu o aţîţa, nici nu punea vreascuri pe focul aprins, iar dacă începea să povestească ceva, părea că se lăsase dus doar de fluxul memoriei, şi nu de voinţă memoria cu glas tare, articulată -, şi atunci reacţiona şi punea îndată frînă, şi astfel nu ajungea niciodată să povestească nimic complet despre zilele necruţătoare ori primejdioase, nu îngăduia decît să fie întrezărite. Aparţineau aceleiaşi şcoli şi aceleiaşi epoci, acum îndepărtate, el şi Wheeler, nu era nimic surprinzător în prietenia lor atît de lungă, probabil că-i simţea foarte mult lipsa, cel viu celui mort, nespus de mult.
— Dar nici nu ţi-am ascuns asta, a adăugat Wheeler cu zîmbetul lui larg, în timp ce strivea în sfîrşit, vertical, trabucul în scrumieră, cu putere
şi dintr-o singură mişcare, de par_ă ar fi fost un gîndac scîrbos; îl fumase pînă la capăt. Dacă m-ai fi întrebat vreodată despre asta...
Şi mai amuzat încă, îşi făcu singur cadoul de a-mi adresa un reproş:
— Niciodată n-ai arătat nici cel mai mic interes faţă de asemenea lucruri. N-ai manifestat nici o curiozitate pentru isprăvile mele prin Peninsula Iberică.
Cînd îl vedeam că se joacă, de obicei îi făceam jocul, aşa cum încercam să-i prelungesc clipele de bucurie cînd îl vedeam bucuros. De aceea i-am spus ce voia să-i spun, cu toate că ştiam răspunsul sau tocmai pentru ca el să mi-1 poată da:
— Uite că te întreb acum, Peter, şi o fac cu hotărîre. Te asigur că nimic pe lume nu mă poate interesa mai mult ca asta. Hai, povesteşte-mi fără întîrziere aceste necunoscute isprăvi din cel de-al doilea război peninsular.
— Nu exagera, din păcate n-am avut o participare atît de importantă ca în cel dintîi.
Nu mai e nevoie să spun că înţelesese gluma, sub numele ăsta e cunoscut în Anglia războiul pe care noi îl numim Războiul de Independenţă, împotriva ocupaţiei napoleoniene: *The Peninsular War,* ei au scris o grămadă de cărţi despre această campanie, spre deosebire de noi, îl socotesc războiul lor. E semnificativ cum diferă numele în funcţie de punctul de vedere adoptat, începînd cu numele care se dau conflictelor. Ceea ce se cunoaşte peste tot sub numele de Primul Război Mondial sau Războiul din 1914 sau chiar Marele Război, pentru italieni este oficial La *Guerra del QuindiciDiciotto*[1]*,* fiindcă ei au intrat în conflict abia în 1915.
1. Războiul din '15-'18.

— Acum e prea tîrziu - Wheeler nu s-a depărtat de previzibila lui pedanterie plicticoasă -, iar mîine n-o să avem timp, avem alte chestiuni de discutat, o mulţime de probleme. Ar fi trebuit să foloseşti alte prilejuri, vezi? Lucrurile trebuie gîndite din timp, sau anticipate.
Continua să zîmbească. S-a ridicat, sprijinindu-se în acelaşi timp în baston şi de balustradă. Era într-adevăr puternic pentru vîrsta lui, s-a ridicat fără prea mare greutate, şi cum a făcut-o în grabă, şosetele sau ciorapii de sport i-au căzut în sfîrşit cu totul, am văzut cum alunecau amîndoi deodată pînă la glezne. Cînd eram amîndoi în picioare (m-am ridicat şi eu de pe scară, nu puteam rămîne aşezat, o educaţie destul de veche aveam şi eu), s-a înclinat peste balustradă şi a fluturat bastonul cu mina stîngă, cu vîrful în sus, de parcă ar fi fost un bici, nu o lance, mi-a amintit dintr-o dată de un îmblînzitor.
— Dar înainte de a ne despărţi - a adăugat -, un singur lucru privitor la Tupra şi Beryl: înţeleg din comentariile tale, deduc - fiecare cuvînt era pronunţat acum lent, poate le alegea cu mare grijă sau, şi mai probabil, le savura, pe toate şi pe fiecare în parte, cu un cinism batjocoritor -, că, după cît se vede, n-am avut timp să-ţi spun că Tupra nu venea pînă la urmă cu noua lui logodnică, aşa cum m-a anunţat la început, ci cu fosta lui nevastă, Beryl. Beryl este ultima lui fostă soţie, n-ai ştiut, nu-i aşa? N-am apucat să-ţi comunic schimbarea, nu-i aşa? în sfîrşit, cred că e limpede.
Acum am zîmbit şi eu, ba chiar am rîs cu siguranţă, mi-am aprins altă ţigară, încă un nor de fum, fumul e primitor şi reconfortant, trebuie să recunosc că neruşinarea care depăşeşte orice măsură mă amuză uneori. Bineînţeles că depinde de persoana la care o constat, în lucrurile mărunte trebuie să ştii să fii nedrept.

— Haide, Peter, ştii foarte bmc că nu mi-ai spus, şi, la urma urmei, de ce mi-ai fi anunţat o asemenea schimbare, care nu mă privea cîtuşi de puţin, abia acum încep să cred că mă privea, dintr-un motiv pe care-1 cunoşti doar dumneata, iar eu nu. Ai pomenit la telefon de

noua lui logodnică aşa, ca din întîmplare, asta-i tot. Spune-mi ce ascunde asta, mi se pare că aici puţine lucruri sînt întîmplătoare, nu-i aşa? E la mijloc un joc, o încercare, o ghicitoare, un pariu?
Şi abia atunci mi-am adus aminte de un detaliu neînsemnat la prima vedere: de aceea Wheeler, întotdeauna foarte precis cînd era vorba de prezentări, îşi îngăduise să omită numele de familie al lui Beryl cînd ne-a făcut cunoştinţă. Nu era cu totul nepotrivit dacă era acelaşi cu al persoanei care o însoţea, şi aşa s-ar fi putut subînţelege. „Mr Tupra, un prieten din timpuri şi mai depărtate.
Ea e Beryl", spusese, şi era cu putinţă să înţelegi „Beryl Tupra" dacă acesta era încă numele ei, dacă nu-1 înlocuise prin măritiş cu altul, tot ce se poate.
Dacă ar fi fost vorba despre noua logodnică, Peter ar fi avut grijă să-i afle numele complet ca s-o poată prezenta cum se cuvine. Nu imita deloc inovaţiile neroade, ba chiar l-am auzit cu urechile mele tunînd şi fulgerînd împotriva obiceiului din ziua de azi, tipic adolescenţilor, dar răspîndit printre mulţi adulţi neghiobi, de a lipsi persoanele de numele lor de familie în societate, într-o primă instanţă, echivalentul generalizatei tutuieli din limba mea.
De bună seamă, n-a răspuns la întrebarea mea.
Se făcuse tîrziu, el avea agenda întocmită ori îşi hotărîse orarul pentru acel sfîrşit de săptămînă, făcea ce voia şi cînd voia.
— E interesant, e remarcabil că, fără să ştii, ai detectat natura relaţiilor dintre ei şi, fără să-i fi văzut împreună decît de la distanţă, spuse şi îşi duse bastonul la umăr, acum în chip de puşcă a unui soldat la defilare sau de gardă, cu minerul drept pat, a fost un gest premeditat. Tupra e frămîntat de serioase îndoieli în aceste momente, după cîte mi-a spus chiar el. S-au despărţit în sfîrşit acum un an, după cîteva scandaluri şi o lungă lîncezeală, apoi au cerut divorţul de comun acord, în urmă cu vreo şase luni. Acum sînt gata-gata să-1 obţină în fapt, oficial nu sînt încă foşti căsătoriţi, după cîte ştiu. Şi cum se întîmplă adesea în faţa unui fapt iminent, unul din ei, Beryl, a propus să se răzgîndească, să oprească întregul proces şi să încerce din nou o înţelegere în căsnicie. In pofida faptului că e logodit (nici noua logodnică nu e însă un factor crucial, Tupra le dă papucii prea repede în ultimul timp iubitelor lui), el a început să stea în cumpănă. E destul de în vîrstă, s-a căsătorit de două ori pînă acum, iar la Beryl a ţinut foarte mult, destul ca să-i fie dor de ea şi să dorească să fie iar împreună, deşi cred că n-o mai iubeşte ca înainte. Pe de o parte, îl ispiteşte gîndul să se întoarcă la ea, pe de altă parte, n-are destulă încredere. Ştie că ea nu e strălucită sub nici un aspect, nici sentimental, nici economic, în pofida faptului că nu va ieşi păgubită din divorţul ăsta, el n-a formulat aproape nici o obiecţie la pretenţiile ei. Dar Beryl e obişnuită să trăiască pe picior mare, cum să-ţi spun, să aibă parte de şanse neprevăzute, de plăcutele surprize frecvente în profesia lui Tupra, de venituri suplimentare şi în bani peşin. Şi, bineînţeles, să nu fie singură. El se teme, bănuieşte că ea vrea să se împace mai ales din pricina asta, de teamă şi nelinişte, nu pentru că i-ar fi dor de el cu adevărat, nici pentru că s-ar fi obişnuit cu el, nici pentru că ar fi reflectat mai bine (să lăsăm iubirea deoparte), ci pentru că situaţia ei nu s-a îmbunătăţit în cursul anului, probabil contrar previziunilor. Nici măcar
nu s-a liniştit, cum se spune, pare o fetişcană, deşi nu mai este, şi nu mai are răbdare, nici încredere, simte că trebuie să se grăbească şi nu mai are timp, ştii doar că femeile încetează să fie tinere cînd cred că nu mai sînt, nu atît vîrsta, cît ceea ce cred ele despre vîrstă le îmbătrîneşte cu adevărat la început, ele singure se prăbuşesc. Aşa că Tupra o pune la încercare zilele astea, i-a întredeschis uşa, n-o respinge, o scoate în lume, o măsoară şi o cîntăreşte, au început să iasă iar împreună din cînd în cînd. Vrea să vadă cum stau lucrurile. Dar Tupra se teme că Beryl se preface. Doar ca să cîştige timp şi un sprijin trecător, în aşteptarea unei noi partide care încă n-a apărut: un bărbat care să se îndrăgostească trecător de ea sau care s-o iubească într-adevăr şi, pe deasupra, să-i convină şi ei.
Profesia lui Tupra. Am înregistrat-o încă o dată.
Nu mi-a scăpat. Dar n-am spus nimic şi am fost aspru, fără să mă pot stăpîni. Toate acele lucruri nu se potriveau cu cineva ca domnul Tupra, cu alte cuvinte cu cineva ca individul pe care credeam că-1 putusem întrezări. Totul era însă cu putinţă.
Se ştie foarte bine că tocmai cei care au de unde alege fac aproape întotdeauna o alegere proastă.

— Pesemne că s-a priceput foarte bine să-1 ducă de nas, am spus, trebuie să fie orb dacă are doar o temere în privinţa asta. Iţi sare-n ochi de cum o vezi că se gîndeşte la orice alt viitor posibil şi nicidecum la prezentul alături de el. Bineînţeles că nu sînt în măsură să dau verdicte, dar nu ştiu, mi s-a părut că doar din cînd în cînd îşi aducea aminte de rolul pe care anunţase că vrea să-1 joace, anume acela de a-şi recuceri soţul, potrivit spuselor dumitale, şi atunci pentru cîteva clipe îşi dădea silinţa să-1 joace cît mai bine ori, mai curînd, se străduia din rutină să-i facă pe plac, ba chiar să-1 măgulească, presupun. Dar nici măcar nu pare a fi în stare să ţină minte prea mult timp rolul ăsta, sau dorinţa asta, probabil că e prea artificială, e doar inventată, nu există nici măcar ca o fantomă şi, în sfîrşit, ştii cum e, cel mai greu lucru în asemenea cazuri nu e să te prefaci, ci să faci să ţină prefăcătoria, fiindcă la cea mai mică neatenţie se năruie. E o sforţare supraomenească s-o ţii în viaţă.
M-am oprit, poate că mă aventurasem prea mult, am căutat un reazem solid, prozaic.
— Uite, pînă şi De la Garza a observat, ea nu dă pe el nici o ceapă degerată, chiar aşa a spus, şi a văzut limpede şi a vorbit pe şleau. Şi nu cred că se înşela, s-a uitat cu atenţie la Beryl fiindcă i s-a părut că are lipici, aşa a zis. Ţine seama de asta. Ori poate despre văduva decanului a spus asta, dar e totuna: nu şi-a luat ochii de la ea, mai ales de la mijloc în jos şi în jurul coapselor.
Am trecut la spaniolă cînd nu se putea altfel:
„nu dă pe el nici o ceapă degerată", „are lipici".
Era imposibil să faci o traducere fidelă. Sau poate că nu, pentru orice există o soluţie, totul e să lucrezi la ea, dar nu aveam nici un chef s-o fac în clipa aceea. Reapariţia limbii mele îl făcu pe Wheeler să treacă la ea pentru moment.
— Lipici? Lipici ai zis?
Mi-a pus întrebarea întru cîtva descumpănit şi indispus, nu-i plăcea să descopere lacune în cunoştinţele lui.
— Nu cunosc termenul ăsta. Deşi îl înţeleg fără dificultate, cred. Ce înseamnă? Că are „cîrlig"?
— Cam aşa ceva. în sfîrşit, merge. Dar nu-ţi mai bate capul, Peter. Nu ştiu să-ţi explic acum, dar sînt sigur că îl înţelegi perfect.
Wheeler îşi scarpină părul în dreptul favoriţilor.
Nu erau lungi şi nici trasaţi cu grijă, nicidecum, în stilul lui cam pretenţios elegant; purta însă favoriţi, i-ar fi stat mai rău fără ei, nu era unul
din inşii aceia obscuri care nu-şi încadrează faţa, chipuri buhăite, chiar dacă nu şi soioase. Oameni de proastă calitate, judecind după experienţa mea (cu o excepţie importantă, tot după experienţa mea, în toate există excepţii, lucrul ăsta e incomod şi derutant, nu mai ştii pe ce lume trăieşti), aproape la fel de proastă ca şi cei care poartă barbişon, barbă marinărească sau muscă. (Bărbile de ţap sînt altceva.)
— Are de-a face pesemne cu a lipi, hm, bolborosi, dintr-o dată cufundat în gînduri. Deşi nu văd legătura, numai dacă nu seamănă cu expresia „a avea clenci", pe asta o cunosc, am învăţat-o acum cîteva luni. Tu o foloseşti, „a avea clenci"? Ori e prea vulgară?
— E mai degrabă tinerească.
— Oricum, ar trebui să merg mai des în Spania.
Am fost atît de rar în ultimii douăzeci de ani, încît peste puţin timp n-o să mai fiu în stare să citesc un ziar, limba vorbită se schimbă necontenit. Nu-ţi subaprecia meritele, în orice caz. S-ar putea ca Rafita să nu fie atît de nătărău cum am presupus noi, m-aş bucura pentru taică-său, care-i un om de ispravă. Dar percepţia lui n-are nimic de-a face cu a ta, fii sigur de asta, nu te lâsa amăgit.
Deodată mi s-a părut obosit. Cu cîteva minute în urmă zîmbea, era plin de viaţă, jovial, acum părea secătuit, absent. Abia atunci mi-am dat seama că şi eu eram obosit. Pentru un om de vîrsta lui, o zi atît de încărcată şi de lungă probabil că fusese o încercare grea, cu pregătirile, grijile, chelnerii, petrecerea, cu fumurile şi glumele musafirilor, şi băutura, şi conversaţiile nesfîrşite. Poate că şosetele istovite în sfîrşit stabiliseră limita, ori fuseseră cauza.
— Peter - i-am spus, poate din superstiţie, neîndoielnic fără multă chibzuinţă -, nu ştiu dacă ţi-ai dat seama că ţi-au căzut şosetele.
Şi am îndrăznit să arăt cu un deget sfios spre gleznele lui.

îşi reveni pe loc, alungă oboseala clipind de trei ori şi avu prezenţa de spirit de a nu coborî privirea ca să verifice observaţia mea. Poate că băgase de seamă, ştia, dar nu-i păsa. Privirea i se întunecase, acum era mată, ochii erau ca două capete de băţ de chibrit în care tocmai ai suflat.
Zîmbi din nou, dar slab, sau cu o milă paternă. Şi se întoarse la engleză, îi era mai uşor, aşa cum îmi era mie să vorbesc în spaniolă.
— în alt moment ţi-aş fi mulţumit nespus pentru observaţia asta, Jacobo. Dar acum nu e grav. Cum vezi, mă pregătesc să mă duc la culcare, şi mai înainte o să mi le scot, fii fără grijă. Ar fi timpul să ne culcăm, ca să fim proaspeţi mîine, ne-au rămas de discutat o mulţime de lucruri.
Mulţumesc pentru observaţie, în orice caz. Şi noapte bună.
Se întoarse şi dădu să urce scările care-1 despărţeau de primul etaj, acolo avea dormitorul, camera de oaspeţi pregătită pentru mine era la etajul doi, penultimul. întorcîndu-se pe jumătate, Wheeler lovi fără să vrea cu piciorul scrumiera, care rămăsese acolo cu trabucul înmormîntat în ea. S-a rostogolit, nu s-a spart, tumbele s-au amortizat cînd a ajuns pe covorul peste care a nins puţină cenuşă, iar eu m-am grăbit s-o strîng pe cînd scrumiera încă dansa. Wheeler a auzit şi a identificat zgomotul, fără a se întoarce totuşi din pricina asta.
Rămînînd întors cu spatele, îmi spuse cu indiferenţă :
— Nu te osteni să strîngi nimic. Mrs Berry o să facă mîine curăţenie. Nu suportă murdăria. Noapte bună.
Şi începu să urce sprijinindu-se în baston şi de balustradă, doborît din nou de oboseală, de parcă ar fi fost izbit deodată de un val uriaş care l-ar fi
udat pînă la piele şi l-ar fi dezechilibrat, trupul păru dintr-o dată dezarticulat, uşor cocîrjat în pofida staturii lui impunătoare, de parcă ar fi tremurat, cu paşi şovăitori suia anevoie fiecare treaptă, frumoşii lui pantofi de lac nou-nouţi păreau de oţel, bastonul era acum o cîrjă. Am ascultat, se auzea foarte bine potolitul sau răbdătorul sau molcomul susur al rîului. Parcă vorbea în tihnă ori, poate, plictisit, aproape leneş, un firicel. Un fir de continuitate, rîul Cherwell, între bărbatul mort şi cel viu, cu asemănările lor, între Rylands mort şi Wheeler viu.
— Scuză-mă că te mai reţin o clipă, Peter. Voiam să te întreb...
— Zi, spuse Wheeler oprindu-se, dar fără a se întoarce încă.
— Nu cred c-o să reuşesc să adorm imediat.
Dumneata ai fără îndoială pe undeva *Omagiul Cataloniei* de Orwell şi istoria Războiului Civil a lui Thomas, presupun. Aş vrea să le răsfoiesc puţin, să verific ceva înainte de a mă culca, dacă n-ai nimic împotrivă. Şi dacă mi le împrumuţi, dacă se află cît de cît la îndemînă.
Abia acum se întoarse pe jumătate. Ridică bastonul şi arătă cu el pe deasupra capului meu, mişcîndu-1 uşor spre stînga, adică spre dreapta mea, ca un bun ţintaş. I se muiaseră muşchii, chipul lui era ca o scoarţă de copac sau ca pămîntul jilav, dintr-o dată dărîmat.
— Aproape tot ce am despre Războiul din Spania e aici, în birou, în spatele tău. Pe raftul dinspre apus.
Şi mă dojeni, susceptibil:
— „Presupun", spui. „Presupun." Cum să nu am cărţile astea! Adu-ţi aminte că sînt hispanist.
Şi chiar dacă am scris despre veacuri care prezintă mai mult interes şi *momentum,* secolul XX nu e mai puţin al meu, nu-i aşa? Doar am trăit în el.
Şi tu la fel, nu te indoi de asta. Chiar dacă mai ai de trăit destin şi In secolul următor.
— Mulţumesc, iartă-mă, Peter, o să le caut chiar acum, cu voia dumitale. Odihnă plăcută. Noapte bună.
Se întoarse din nou cu spatele, mai avea doar cîteva trepte. Ştia că nu-mi voi desprinde privirea de la el pînă ce nu-i vedeam ajuns cu bine sus, mă temeam să nu alunece cu tălpile acelea atît de lustruite. Şi fără îndoială de aceea, fiindcă ştia, nici măcar nu-şi întoarse capul cînd îmi vorbi pentru ultima oară în seara aceea, ci îmi oferi în continuare ceafa, în chip de obscură origine a cuvintelor lui. Era la fel ca a lui Rylands, încreţită şi albă, ca un capitel şlefuit şi spălăcit de timp. Din spate semănau şi mai mult, erau şi mai înrudiţi.
Din spate erau una şi aceeaşi persoană.
— Dacă ai de gînd să mă cauţi la indicele de nume, ca să vezi dacă apar şi în felul ăsta să afli ce-am făcut în Războiul din Spania, atunci e mai bine să nu pierzi nici un minut de somn

pentru asta. Nu cred că Orwell are asemenea indici. Dar mai ales ţine seama că în Spania nu mă numeam Wheeler.
Nu-i vedeam faţa, dar eram sigur că-şi recăpătase zîmbetul plin de viaţă în timp ce-mi spunea aceste lucruri. N-am ştiut dacă e bine să-i răspund sau nu. Am făcut-o totuşi:
— Ah. Atunci spune-mi, te rog, cum te numeai pe vremea aceea.
Mi s-a părut că a dat să se întoarcă din nou, dar fiecare întoarcere era pentru el destul de anevoioasă, cel puţin în seara aceea, la ora aceea tîrzie.
— îmi ceri prea mult, Jacobo. Cel puţin pentru seara asta. Poate altă dată, mai vedem. Dar acum îţi spun, nu-ţi irosi timpul, n-o să mă găseşti niciodată în indicii de nume. Nu în indicii din epoca aceea.

— Fii fără grijă, Peter, o să ţii. seama de ce mi-ai spus, i-am răspuns. Dar, de fapt, nu asta aveam de gînd să caut, ţi-o jur, nici nu mi-a trecut prin cap. Altceva voiam să verific.
Am tăcut. El a rămas nemişcat. A rămas tăcut.
A stat nemişcat cîteva clipe. Aşa că am adăugat îndată, ca nu cumva să-1 jignesc:
— Mi-ai dat totuşi o idee grozavă.
Wheeler a urcat în sfîrşit ultimele trepte în tăcere. Am răsuflat uşurat cînd l-am văzut sus.
Atunci şi-a dus din nou bastonul la umăr, 1-a preschimbat iar în lance şi a murmurat fără să mă privească, măgulit, în timp ce o lua la stînga, dispărînd astfel din ochii mei:
— Ce prostie. Auzi, o idee grozavă.
Cărţile vorbesc la miezul nopţii aşa cum vorbeşte rîul, cu tihnă ori parcă plictisit, ori poate plictisul nu este altceva decît urmarea oboselii sau a somnambulismului şi a viselor tale, chiar dacă eşti sau te crezi perfect treaz. Colaborezi puţin, sau cel puţin aşa crezi, ai senzaţia că afli încetul cu încetul, aproape fără efort şi fără să dai lucrurilor prea multă importanţă, cuvintele alunecă uşor şi leneş, fără obstacolul lecturii încordate, al vehemenţei, se absorb pasiv ori ca un dar şi par ceva ce nu contează, nu cere efort, nici nu aduce vreun folos, susurul lor e liniştit ori răbdător ori leneş, sînt de asemenea un rîu de continuitate între cei vii şi cei morţi, cînd autorul citit este un defunct, ori poate că nu-i aşa, dar interpretează sau relatează fapte petrecute, care nu palpită şi totuşi se pot modifica ori nega, se pot înţelege ca mişelii sau isprăvi de vitejie, şi ăsta-i modul lor de a continua să trăiască şi de a continua să ne tulbure, fără a ne lăsa niciodată să ne odihnim. La miezul nopţii tu însuţi semeni mai mult ca oricînd cu aceste fapte şi aceste vremuri, care nu mai pot opune rezistenţă faţă de ceea ce se spune despre ele ori faţă de redactările sau analiza sau speculaţiile al căror obiect au devenit, asemenea morţilor lipsiţi de apărare, încă şi mai lipsiţi de apărare decît atunci cînd erau vii, şi încă mult mai mult timp, posteritatea e infinit mai lungă decît puţinele şi trecătoarele zile ale fiecărui om. Dar
nici atunci, cînd pe lume mulţi piteau încă să respingă defăimările, de multe ori n-au avut timp s-o facă ori nici măcar n-au iflat că au fost defăimaţi pentru a putea să respingă acuzaţiile, fiindcă le-au fost aduse întotdeauna pe la spate. „Totul are un timp potrivit pentru a fi crezut, pînă şi lucrurile cele mai neverosimile şi absurde", spusese Tupra, părînd că nu dă cuvintelor sale nici cea mai mică importanţă. „Uneori ţine doar cîteva zile timpul ăsta, alteori însă ţine o veşnicie." Andres Nin n-a avut deloc timp să dezmintă defăimările, nici să vadă cum le combat alţii mai tîrziu, după cum relatează Hugh Thomas în compendiul său, mi-a fost uşor să găsesc aici referirile necesare, există un indice de nume, nu ca la Orwell, într-adevăr, e uimitor faptul că Wheeler îşi amintise acest detaliu, ori poate n-a fost decît o deducţie, dat fiind că *Omagiul Cataloniei* e o carte din 1938, publicată în plin război, nimeni nu se interesa pe atunci doar de nume. înainte de toate, pentru orice eventualitate, am căutat totuşi numele Wheeler la Thomas, nimic n-ar fi fost mai simplu pentru Peter decît să mă mintă în privinţa asta şi să se asigure astfel că n-o să-1 găsesc, dacă-1 credeam şi nu mă mai osteneam nici măcar să arunc o privire pe cartea lui Thomas. Dar era adevărat, nu figura, şi nici Rylands, am verificat ca să stau liniştit, nu presupunea un efort prea mare. Oare ce nume folosise Wheeler în Spania, lua-l-ar naiba, acum izbutise să-mi aţîţe curiozitatea. Poate că vreuna din isprăvile lui era consemnată în cartea aceea ori la Orwell, în oricare din numeroasele cărţi despre Războiul Civil pe care le ţinea pe raftul dinspre apus al bibliotecii din biroul său, după cum am putut vedea (şi m-am oprit să le răsfoiesc o bună bucată de

vreme), şi dacă era aşa, eu nu puteam să aflu, dat fiind că isprava era de domeniul public, mi s-a părut un lucru enervant. Doar numele nu era public, ori pseudonimul, multă lume folosise pseudonime în timpul războiului. îmi aduceam aminte cine era Nin, dar nu şi vicisitudinile finale ale destinului său, la care făcuse fără îndoială referire Tupra.
Fusese secretarul lui Troţki în Rusia, unde trăise cea mai mare parte din anii '20, pînă în 1930; din această limbă, din ruseşte, tradusese în catalană destule cărţi, şi chiar în spaniolă cîte ceva, de la *Lecţiile lui Octombrie* şi *Revoluţia permanentă* ale trecătorului său protector şi şef, pînă la *Anna Karenina* de Lev Tolstoi şi *O dramă la vînătoare* de Cehov şi *Volga se varsă în Marea Caspică* de Boris Pilniak, precum şi cîteva cărţi de Dostoievski.
După începerea războiului a fost secretar politic al aşa-numitului POUM, sau Partidul Muncitoresc de Unificare Marxistă, prost văzut întotdeauna de Moscova. De asta îmi aminteam foarte bine, precum şi de vînătoarea mai mult tragică decît dramatică la care au fost supuşi membrii săi de către stalinişti în primăvara lui '37, mai ales în Catalonia, unde acest partid avea cei mai mulţi adepţi. Din pricina asta a plecat Orwell în mare grabă din Spania, ca să nu fie închis şi, poate, executat, căci fusese foarte apropiat de POUM, dacă nu cumva aparţinuse chiar acestui partid — citeam pe ici, pe colo, sărind peste rînduri, trecînd de la un volum la altul (îngrămădisem cîteva pe biroul imaculat al lui Peter), căutînd mai ales date despre luptătorii germani din brigăzile internaţionale care-1 impresionaseră atît de mult pe Tupra —, şi, în orice caz, luptase în Divizia douăzeci şi nouă, formată din voluntari din POUM, pe frontul din Aragon, unde fusese rănit. Cum s-a întîmplat cu atîţia oameni, cu atîtea mişcări, organizaţii şi chiar popoare, acest partid e mai celebru şi mai des amintit din pricina dizolvării lui brutale şi a persecuţiei la care a fost supus decît pentru programul şi activitatea lui,
există sfîrşituri care se imprimă în memorie. în iunie '37, cum relatează Orwell cu multe amănunte de primă mînă, Thomas şi alţii în termeni mai generali şi pe scurt, POUM a fost scos din legalitate de către Guvernul Republicii la cererea comuniştilor, nu atît a celor spanioli, dar şi a lor, cît mai ales a celor ruşi şi, după cît se pare, printr-o hotărîre sau la insistenţele personale ale lui Orlov, şeful din Spania al NKVD-ului, adică al Serviciului Secret sau de Securitate sovietic.
Pentru a justifica măsura şi arestarea principalilor săi conducători (nu numai a lui Nin, ci şi a lui Juliân Gorkin, a lui Juan Andrade, a militarului Jose Rovira şi a altora) şi a militanţilor săi, a simpatizanţilor şi a soldaţilor din divizia de voluntari pomenită mai înainte, oricît de loial luptau încă pe front aceştia din urmă, s-au fabricat dovezi false şi mai degrabă groteşti, de la o scrisoare chipurile semnată de Nin şi adresată lui Franco pînă la conţinutul incriminant al unei valize (diferite documente secrete cu ştampila comitetului militar al POUM, în care acesta se demasca singur ca partid al coloanei a cincea, trădător şi spion în slujba lui Franco, Mussolini şi Hitler, plătit nici mai mult, nici mai puţin decît de Gestapo) găsite la tanc de poliţia republicană într-o librărie din Gerona, unde puţin mai înainte fusese lăsată în păstrare de un individ elegant îmbrăcat. Librarul, un anume Roca, era un falangist de curînd demascat de comuniştii catalani, la fel ca insul care, după toate probabilităţile, scrisese scrisoarea falsă, un anume Castilia, descoperit la rîndul lui la Madrid împreună cu alţi conspiratori. Amîndoi au fost transformaţi în *agents provocateurs* şi obligaţi să colaboreze la acea farsă, pentru a da cît de cît plauzibilitate legăturii dintre POUM şi fascişti.
Se prea poate ca astfel să-şi fi salvat viaţa.
Nimic din toate astea nu mă interesa prea mult, dar toţi, cu mai multă sau mai puţină cunoaştere sau stăpînire a faptelor, simpatie sau antipatie faţă de cei lichidaţi, pomeneau aceste lucruri:
Orwell, Thomas, Salas Larrazâbal, Riesenfeld, Payne, Alcofar Nassaes, Tinker, Benet, Preston, Jackson, Tello-Trapp, Koestler, Jellinek, Lucas Phillips, Howson, Walsh, biroul lui Wheeler era ticsit de cărţile deschise, n-aveam destule degete ca să ţin deschise atîtea pagini deodată şi în acelaşi timp să fumez, din fericire majoritatea volumelor aveau indici de nume, lui Nin i se spunea cînd Andreu, cînd Andres, după caz. Nin a fost arestat la Barcelona pe 16 iunie şi a dispărut imediat (prin urmare, mai curînd a fost sechestrat), şi cum era conducătorul cel mai cunoscut, atît în Spania, cît mai cu seamă în străinătate, locul necunoscut unde se afla s-a transformat într-un scurt scandal şi într-un lung, poate veşnic,

mister care ţine pînă în zilele noastre, cînd probabil că nu sînt mulţi oameni, presupun, nerăbdători să-1 dezlege, deşi nu mă îndoiesc că se va găsi romancierul idiot şi necinstit (dacă nu cumva s-a şi găsit şi nu sînt eu la curent) care să aibă pretenţia să-1 ştie şi să-1 dezvăluie: potrivit bibliografiilor, s-a făcut mai de mult un film pe jumătate englezesc, pe jumătate spaniol despre lunile acelea şi despre faptele care s-au petrecut atunci, nu l-am văzut, dar, după cît se pare, din fericire, nu e idiot, spre deosebire de atîtea producţii tipic spaniole, călduţe, înşelătoare, vag rurale sau provinciale şi foarte siropoase despre războiul nostru, care sînt aplaudate negreşit de aşa-zisele cugete curate din ţara mea, de fapt conştiinţele miloase din raţiuni profesionale şi demagogice din vocaţie, care ştiu să tragă foloase din asta.

Fără îndoială că din pricina acestui mister istoricii sau memorialiştii sau povestitorii începeau să aibă opinii diferite asupra acestui punct. Erau însă cu toţii de acord asupra faptului stupefiant că nici măcar guvernul, în frunte cu cei răspunzători, cel puţin teoretic, de menţinerea ordinii - Directorul General al Securităţii Ortega, ministrul de Interne Zugazagoitia, primul-ministru Negrin, şi cu atît mai puţin preşedintele Azana -, n-avea nici cea mai vagă idee despre ce se alesese de Nin.

Iar cînd erau întrebaţi şi tăgăduiau că ar şti unde se află, nimeni nu-i credea, ceea ce e logic şi totodată ironic, în pofida faptului că erau într-adevăr incapabili să răspundă, potrivit lui Benet, „deoarece ignorau maşinaţiile lui Orlov şi ale băieţilor din NKVD", care ar fi acţionat de capul lor. Au apărut inscripţii cu întrebarea: „Unde-i Nin?", la care staliniştii au răspuns: „La Burgos ori la Berlin", lăsînd să se înţeleagă prin asta că liderul revoluţionar fugise şi trecuse de partea duşmanului, adică la adevăraţii lui prieteni, Franco şi Hitler.

Acuzaţiile erau atît de incredibile şi de grosolane (membrii POUM au fost calificaţi drept „troţkisto-fascişti", urmîndu-se în privinţa asta întocmai instrucţiunile Moscovei), încît, pentru a le putea sprijini şi a le conferi o aparenţă decentă, presa socialistă şi republicană a fost nevoită să secondeze ziarele comuniste: *Treball, El Socialista, Adelante, La Voz,* nici unul n-a rămas mai prejos în campania de defăimare.

Nu-mi aduc aminte ce istorici ai unei opere colective susţineau că Nin fusese transferat îndată la Madrid pentru a i se lua un interogatoriu şi că la puţin timp după aceea „a fost sechestrat pe cînd era reţinut la Hotelul din Alcalâ de Henares", cu toate că se afla sub paza poliţiei, de către „un grup de oameni înarmaţi, în uniformă, care l-au luat cu ei sub ameninţarea pistoalelor". Potrivit lor, în presupusa luptă dintre agenţii care-1 păzeau şi misterioşii atacatori în uniforme (nu se specifică ce fel de uniforme), „a căzut pe jos o servietă cu documente pe numele unui german şi diferite scrieri în această limbă, împreună cu însemne naziste şi bancnote spaniole din teritoriul controlat de Franco". Dar chestiunea cu luptătorii din brigăzile internaţionale despre care pomenise Tupra era prezentată mai limpede la Thomas şi la Benet (fără îndoială, Tupra citise în tinereţe monumentala *Spanish Civil War* a celui dintîi - nu ştiu de ce naiba îi spun „compendiu", cînd are mai mult de 0 mie de pagini). Dacă ne luăm după Thomas, Nin a fost transferat cu automobilul de la Barcelona „la închisoarea lui Orlov" din Alcalâ de Henares, leagănul lui Cervantes, localitate aflată foarte aproape de Madrid, dar „aproape o colonie rusească" pe atunci, pentru a fi interogat personal de cel mai straşnic reprezentant al lui Stalin în Peninsula Iberică, obişnuit cu metodele sovietice aplicate „trădătorilor cauzei". După cît se pare, rezistenţa lui Nin la tortură a fost uimitoare, adică înspăimîntătoare, dacă ţinem seama că Howson menţiona un raport nespecificat - nu se ştie însă cît e de vrednic de încredere - potrivit căruia Nin a fost jupuit de viu. Fapt e că a refuzat să semneze orice declaraţie prin care să-şi recunoască vina, a lui şi a tovarăşilor lui, şi nici n-a dezvăluit numele care 1 se cereau, ale troţkiştilor mai puţin cunoscuţi sau complet necunoscuţi. Orlov şi-a pierdut cumpătul în faţa unei asemenea încăpătînări şi umbla ca scos din minţi, drept care tovarăşii săi Bielov şi Carlos Contreras, care îl însoţeau în această treabă infructuoasă (acesta din urmă era un pseudonim al italianului Vittorio Vidali, cum erau şi Orlov pentru Alexandr Nikolski şi Gorkin pentru Juliân Gomez, toţi aveau pseudonime, după cum se vede), temîndu-se de probabila furie pe care ineficienta lor persuasivă avea să o stîrnească lui Ejov, superiorul lor de la Moscova, şi şefului

suprem al NKVD-ului, au sugerac să se însceneze „un atac nazist pentru a-1 elibera pe Nin"

şi să se descotorosească în acest i.hip pitoresc de sechestratul supărător şi, cu siguranţă, prea slăbit şi descurajat pentru a putea fi readus la lumină, nici măcar la penumbră, ba poate chiar nici la întuneric, dacă se poate spune astfel. „Aşa că, într-o noapte întunecoasă, relata Thomas de parcă ar fî fost susurul rîului şi firul acela, probabil pe 22 sau 23 iunie, zece soldaţi germani din Brigăzile Internaţionale au atacat casa din Alcalâ în care fusese reţinut Nin. Au vorbit cu ostentaţie în germană în timpul atacului simulat şi au lăsat în urma lor cîteva bilete de tren nemţeşti. Nin a fost luat de-acolo şi asasinat, poate în El Pardo, parcul regal din nordul Madridului." Benet spunea, la rîndul lui - chiar mai fluvial, sau mai amestecat cu rîul, sau un fir mai gros de continuitate, poate fiindcă îmi vorbea în limba mea -, că Orlov îl închisese pe Nin „în pivniţa unei cazărmi din Alcalâ de Henares pentru a-1 interoga personal". (E de presupus că în acea pivniţă, casă, cazarmă, hotel sau închisoare - era ciudat cum istoricii nu se puneau de acord asupra caracterului acelui loc în timpul interogatoriilor se vorbea ruseşte, limbă pe care, fără îndoială, cel interogat o cunoştea mai bine - Tolstoi, Cehov, Dostoievski - decît ştia spaniola cel care-1 interoga.) Nin „a reuşit să-1 exaspereze în asemenea hal, încît Orlov a hotărît să-1 lichideze de frica represaliilor din partea superiorului său de la Moscova, Ejov. Nu i-a trecut prin minte altceva decît să pună la cale o *răpire* organizată de un grup de comando german din Brigăzile Internaţionale, presupus naziste, care 1-a lichidat într-un cartier mărginaş din Madrid şi 1-a îngropat probabil într-o grădină interioară a palatului El Pardo". Şi Benet adăuga, neputînd să nu observe grava ironie şi referindu-se la faptul că acest palat avea sâ devină reşedinţa oficială a lui Franco în timpul celor treizeci şi şase de ani de dictatură: „Cititorul e invitat să reflecteze la soarta unor oseminte care se înfiorau sub paşii celuilalt hotărît antistalinist, cînd se plimba pe-acolo în clipele de relaxare". Şi adnota: „Parcă însemnaţi de un blestem - tăcerea lui Nin -, băieţii lui Orlov aveau să apară în săptămînile următoare prin canalele Madridului cu un glonţ în ceafă sau cu un încărcător în burtă". Poate că ăsta a fost cazul lui Bielov, dar nu şi al lui Vidali sau al lui Contreras (sau al lui Sormenti în Statele Unite), care a fost mult timp lider al comuniştilor din Triest, nici al lui Orlov, care, nu mai tîrziu decît în '38, cînd a primit ordinul de a pleca din Spania şi de a se întoarce la Moscova, nu s-a amăgit nici o clipă asupra sorţii care l-ar fi aşteptat acolo şi a plecat incognito cu un vapor, ca să apară mai tîrziu în Canada şi pe urmă să ducă ani de zile o existenţă secretă în calitate de cetăţean respectabil al Statelor Unite, unde în 1953 a şi publicat o carte, *The Secret History of Stalin's Crimes* (bineînţeles, fără a se implica aproape deloc în ele), şi a dat o mînă de ajutor FBI-ului în cazuri dificile de „spionaj", cum ar fi cel al fraţilor Soble şi acela al lui Marc Zbrowski: cîte lucruri nefolositoare poţi învăţa în nopţile de studiu neprevăzut. Asta, în treacăt fie spus, îi făcea pe unii exegeţi, mai curînd simplişti, furioşi şi superficiali - nu-mi amintesc cine anume, volumele se îngrămădeau pe birou, m-am dus după bomboane şi trufe, mi-am umplut un pahar, golisem tot raftul dinspre apus din biblioteca lui Wheeler, iar pe biroul lui era o dezordine de nedescris -, să tragă concluzia că maiorul Orlov fusese de la început omul americanilor şi că majoritatea indivizilor care au fost executaţi din ordinul lui în Spania pe motiv că fac parte din „coloana a cincea" au fost în realitate roşii convinşi şi loiali, victime ale lui Roosevelt şi nu ale lui Stalin. Nu încape îndoială că maniheismul corespundea adevărului în cazul lui Nin, dacă nu in întregime în privinţa „loialităţii" (dacă trebuia să-i fie loial lui Stalin, bineînţeles că nu fusese), era în schimb adevărat în ceea ce priveşte faptul că era „convins" şi „roşu".

Şi chiar dacă n-a fost un înger, nici un sfînt, nici măcar inofensiv (cine ar fi putut fi în războiul acela), uciderea lui şi a tovarăşilor lui (unii istorici apreciau că sute, iar alţii că mii de membri POUM şi anarhişti din CNT au fost trimişi pe lumea cealaltă de Orlov şi de acoliţii săi spanioli şi ruşi), precum şi defăimarea răspîndită şi crezută de prea multă lume şi care n-a încetat nici măcar după suprimarea lui fizică şi strivirea partidului său au constituit, potrivit aproape tuturor glasurilor pe care le-am ascultat parcurgînd paginile acelei nopţi silenţioase lîngă rîul Cherwell, cea mai mare şi mai dăunătoare mişelie săvîrşită de o tabără împotriva oamenilor din propria sa tabără în timpul războiului.

„Adevărul e că eşti înclinat să crezi totul, în primă instanţă. E foarte ciudat, dar aşa stau lucrurile", mi-am amintit că mai spusese Tupra, mi-am amintit cuvintele lui în timp ce citeam spicuind ici şi colo: ca o culme a acelor defăimări absurde, în 1938 s-a publicat la Barcelona

o carte semnată de un anume Max Rieger (cu siguranţă un pseudonim, poate al lui Wenceslao Roces, al cărui nume îl cunoşteam pentru că fusese traducătorul *Fenomenologiei spiritului* de Hegel mai tîrziu), probabil transpusă în spaniolă din franceză de Lucienne şi Arturo Perucho (acesta era directorul organului comunişti1or catalani, *Treball)* şi cu o prefaţă a faimosului scriitor mai mult sau mai puţin catolic şi mai mult sau mai puţin comunist Jose Bergamin - vai, amestecurile astea -, care, sub titlul *Spionajul în Spania,* compila toate născocirile, braşoavele şi acuzaţiile lansate împotriva lui Nin şi POUM, socotmdu-le adevărate şi întru totul vrednice de crezare, consfinţindu-le, stăruind asupra lor, condimentîndu-le, sporindu-le şi exagerîndu-le.
Mi-am adus aminte că îl auzisem o dată pe tatăl meu vorbind despre acest prolog al lui Bergamin, care justifica persecuţia şi masacrele în rîndurile membrilor POUM şi le tăgăduia conducătorilor acestui partid dreptul la apărare (ceea ce îşi pierduse de mult actualitatea şi era o simplă figură retorică: li se tăgăduise deja în realitate acest drept cîtorva, torturaţi şi arestaţi şi executaţi fără proces), ca despre o mare neruşinare, una printre multele pe care le săvîrşiseră nu puţini intelectuali şi scriitori spanioli din amîndouă taberele învrăjbite în anii războiului, şi mai vîrtos cei din tabăra învingătorilor la încheierea lui. Am citit la unul dintre comentatorii necinstiţi şi incompetenţi — poate că era Tello-Trapp, dar s-ar putea să fi fost altul, începusem să-mi fac însemnări pe bucăţele de hîrtie şi destul de dezordonat, biroul bietului Peter era acum complet răvăşit -, care încerca să-1 scoată basma curată pe Bergamin pe motiv că-1 cunoscuse personal („personaj fascinant şi seducător", „idealist ca Don Quijote, iubitor de adevăr") şi fiindcă îi plăceau foarte mult poezia lui „profundă, curată şi romantică" şi „glasul său de stentor" - am înghiţit o bomboană şi o trufă şi am băut două înghiţituri ca să-mi revin, m-am întrebat cum putea cineva să spună cu atîta uşurinţă asemenea banalităţi de prost-gust şi pe urmă să continue să scrie -, dar într-adevăr prefaţa cu pricina, care era într-un loc citată foarte amplu, nu lăsa nici o portiţă de scăpare pentru autorul ei: POUM era „un mic partid care trăda", dar nici măcar nu se dovedise a fi un asemenea partid, ci „o organizaţie de spionaj şi colaborare cu duşmanul ; adică, nu o organizaţie în complicitate cu
duşmanul, ci duşmanul însuşi, o parte a organizaţiei fasciste internaţionale care acţiona în Spania... Războiul spaniol a făcut ca troţkismul internaţional în slujba lui Franco să apară în adevărata lui lumină, ca un cal troian..." Comentatorul şarlatan nu putea decît să deplîngă şi să condamne acest prolog, dar „nu ştim", spunea, dacă semnatarul „1-a scris la presiunile Partidului Comunist sau cu bună-credinţă", cînd cel mai probabil sau aproape evident e că 1-a scris în deplină libertate şi cu rea-credinţă, aşa cum nu putea sâ nu observe Thomas, aproape întotdeauna ponderat şi obiectiv: „E cu neputinţă să fi crezut ceea ce a scris". Textul acelui „iubitor de adevăr" făcea pereche bună cu afişul sau vinieta care, după Orwell şi alţii, a circulat mult prin Madrid şi Barcelona în primăvara lui '37 şi în care era înfăţişat POUM scoţîndu-şi masca cu secera şi ciocanul pentru a lăsa descoperit un chip pe care era imprimată svastica. Tatăl meu nu exagerase cînd vorbise de neruşinare.
Abia atunci am băgat de seamă că Wheeler păstra pe rafturile lui ticsite, în şase tomuri legate, colecţia de fascicule pe care, sub titlul *Dublu jurnal al Războiului Civil 1936-1939,* o scosese ziarul *Abc* între 1978 şi 1980, adică din al treilea pînă în al cincilea an de după moartea lui Franco. înainte fusese imposibilă o astfel de iniţiativă, care consta în reproducerea în facsimil, în două culori, a unor pagini întregi, coloane, editoriale, ştiri, cronici din cele două ziare *Abc* existente în timpul războiului, cel din Madrid, republican, şi cel din Sevilla, franchist, de acord cu respectivele puteri sub care rămăseseră cele două oraşe la începutul conflictului. Ce se publicase în ediţia din Madrid apărea cu cerneală roşie, iar în gri-albăstrui apărea ediţia din Sevilla, astfel încît era uşor să urmăreşti viziunea sau versiunea aceloraşi fapte - adevărul e că nu apăreau aproape niciodată aceleaşi fapte potrivit presei din cele două tabere. M-a ispitit gîndul să caut ce se publicase în acea primăvară a lui '37, chiar dacă evenimentele legate de POUM avuseseră loc mai ales la Barcelona. Cum eram cam obosit şi grăbit, n-am găsit mult la prima privire pe care mi-am aruncat-o pe colecţia de facsimile. Dar una dintre aceste puţine ştiri m-a făcut să las pentru moment deoparte marile tomuri - o carte te duce întotdeauna la alta şi toate vorbesc, curiozitatea e smintită, nu atît prin ceea ce crede îndeobşte, cît prin epuizarea la care duce - şi să mă interesez prosteşte

de Ian Fleming, creatorul Agentului 007, autorul romanelor cu James Bond. Nota cu pricina aparţinea ediţiei din Madrid din 18 iunie 1937 şi pentru ziar era fără îndoială secundară, căci ocupa numai o jumătate de coloană. Titlul spunea: „Arestarea cîtorva personalităţi din POUM". Am citit-o foarte repede, şi în continuare am împins cît colo cîteva cărţi, care au căzut pe jos, şi am făcut loc pe birou ca să pot aşeza o veche maşină de scris electronică pe care am zărit-o, în husa ei, aruncată într-un ungher şi să-mi transcriu la ea ştirea întreagă. Speram că Wheeler sau doamna Berry n-o să se trezească şi n-o să coboare ca să descopere dezordinea pe care o făcusem în biroul de obicei atît de ordonat şi de curat, şi încă într-un timp mult prea scurt pentru a explica un asemenea dezastru: zeci de volume scoase de pe rafturi, deschise larg şi risipite pe jos, ba chiar năpădind fără pic de respect cele două pupitre decorative ale lui Wheeler, cu dicţionarul şi atlasul şi o lupă pe fiecare din ele; tăvile cu bomboane şi trufe împrăştiate pe jos, cu previzibilele, dacă nu chiar inevitabilele dîre şi pete de ciocolată pe multe file, cum am văzut consternat, paharul şi sticla de whisky şi o sticlă mare de Coca-Cola pe care o luasem din frigider ca să
amestec cele două băuturi şi un recipient cu cuburi de gheaţă pe jumătate topite, o picătură, sau două, sau trei căzute şi cîteva cercuri făcute pe lemn, nu mă gîndisem să iau suporturi; scrumiera mea şi cea a lui Peter erau pline, şi cine ştie dacă nu cumva rămăsese vreo urmă de nicotină urîtă şi galbenă într-un loc vizibil ori vreo arsură de ţigară pe o pagină-cheie; ţigările mele şi bricheta şi chibriturile şi o rezervă de stilou aruncată dănţuind sau încercînd să se ascundă, poate chiar o pată de cerneală căzută cînd puneam rezerva cea nouă; la care se adăugau acum o maşină scoasă din husă şi hîrtie şi file cu însemnări ori scrise la maşină, în engleză sau în spaniolă, după cum erau citatele.
Mă apuca groaza la gîndul că trebuia să pun totul la loc, să le las cum fuseseră înainte de acele devastatoare căutări nocturne pe care le dezlănţuisem puţin mai înainte.
‚3arcelona, 17, ora 4 după-amiaza", indica prima parte a ştirii, care era cea mai scurtă. „Poliţia a efectuat cîteva arestări ale unor membri marcanţi ai POUM, printre care se numără Jorge Arques, David Perez, Andrade şi Ortiz. Nin, care a fost arestat ieri, a fost transferat la Valencia." O semna *Febus,* un alt pseudonim, de bună seamă. în a doua parte adăuga: „Barcelona, 17, ora 12 noaptea, în cursul zilei de astăzi, Poliţia a continuat să opereze arestări în rândurile unor elemente marcante ale POUM. Cum se ştie, conducătorul cu cel mai mare prestigiu al acestui partid, Andres Nin, a fost arestat acum cîteva zile, şi de la închisoarea de Stat din Barcelona a fost transferat la Valencia, iar din această localitate a plecat spre Madrid.
După aceasta s-au efectuat paisprezece arestări; printre arestaţi se numără directorul ziarului *La Batalla,* organ al POUM, şi cîţiva redactori ai acestui ziar. Tipografia, redacţia şi administraţia sus-pomenitului ziar au fost cercetate şi sechestrate de autorităţi. In urma declaraţiilor făcute de acuzaţi, s-a procedat ia noi investigaţii, care s-au soldat cu arestarea a încă cincizeci de persoane.
Toţi au fost transferaţi la închisoarea de Stat din Catalonia. *Printre arestaţi se află cîteva femei, deosebit de frumoase, de naţionalitate străină.*
Aceste operaţiuni sint duse la capăt de agenţi ai brigăzilor pentru combaterea crimelor şi acţiunilor antisociale, ajutaţi de jandarmi din trupele de Asalt şi Securitate. S-a pus sechestru pe toate localurile pe care această organizaţie le avea la Barcelona, iar documentele găsite în arhive au fost studiate minuţios de către douăzeci şi cinci de agenţi specializaţi în această muncă. într-un turn din San Gervasio, care a fost proprietatea lui Beltrân J. Musitu, unde POUM instalase o cazarmă, se efectuează o percheziţie minuţioasă, şi s-au găsit cîteva mii de echipamente complete pentru soldaţi, ultimul model". Semna tot *Febus.*
Sublinierea nu-i aparţinea acestui redactor care semna cu pseudonim şi nu e nici a mea, ci a lui Wheeler, şi o mai făcuse de multe ori, pe multe din cărţile lui pe care le răsfoisem şi le răvăşisem, ba mai mult, în general ele erau cifrate sau prescurtate şi, în felul ăsta, greu de înţeles pentru mine sau pentru oricine le-ar fi putut vedea. De data asta, la dreapta jumătăţii de coloană reproduse cu cerneală roşie, scrisese vertical (abia îi rămînea spaţiu) cu stiloul, ca de obicei, şi cu inconfundabilul său scris pe care eu îl cunoşteam foarte bine: „Cf.
From Russia with Love", ceea ce înseamnă „Conferre *Din Rusia, cu dragoste",* cu explicaţia în latină pînă şi în notele marginale, chiar dacă prescurtarea *Cf.* e un mod obişnuit în engleză

de a trimite la un text sau la altă operă, echivalentul expresiei noastre „Vezi" sau „A se vedea". *Din Rusia, cu dragoste,* a doua aventură sau al doilea episod din serialul cu James Bond, dacă-mi amintesc bine,
cel mult al treilea sau al patrulea. Şi m-am întrebat pe loc dacă se referea la film, pe care bineînţeles că îl văzusem la vremea respectivă (pe cînd era interpretat încă de marele Sean Connery, de asta eram sigur), ori la romanul nefericitului Ian Fleming pe care se baza. Curiozitatea gratuită sau nemotivată (care-i chinuie pe eruditi) ne transformă în marionete, ne zguduie şi ne aruncă dintr-o parte într-alta, ne împuţinează voinţa şi, lucrul cel mai rău, ne scindează şi ne împrăştie, ne face să dorim să avem patru ochi şi două capete sau, mai degrabă, mai multe existenţe, cu patru ochi şi două capete fiecare. Chiar şi aşa am izbutit să rămîn atent cîtva timp la acel *Dublu jurnal,* dar nu găsisem mare lucru despre avatarurile lui Nin şi POUM, care, pe de altă parte - îmi dădeam seama —, nu mă interesau prea mult în sine sau, cel puţin, nu mă interesaseră înainte de a deschide acele volume, Orwell şi Thomas la început. (Totul începuse din vina lui Tupra, el mă prinsese în hora asta, a făcut-o din prima clipă.)
în acelaşi *Abc* republican din ziua următoare, 19 iunie 1937, am văzut o pagină întreagă despre Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist, care îşi începuse lucrările la Valencia. La prima sesiune prezentase un „raport" Dolores Ibarruri, fără îndoială mai cunoscută atunci şi acum şi în viitor sub pseudonimul Pasionaria, care, „mereu devotată lui Stalin" şi poate „într-un acces de isterie", cum murmurase Benet puţin mai înainte, a adresat cîteva furibunde şi nemiloase cuvinte epuraţilor din acele zile: „în această adunare de la Cinematograful Monumental", a spus, „am înălţat drapelul Frontului Popular. Duşmanii acestei uniuni sînt anumite orientări stîngiste şi troţkiştii.
Niciodată nu vor fi prea aspre măsurile care se vor lua pentru lichidarea lor". Am simţit pofta de a sublinia eu ultima frază, care invita atît de insistent la lichidările ce au urmat într-adevăr, dar m-am abţinut, la urma urmei erau tomurile lui Peter şi nu era previzibil ca eu să le mai consult vreodată, după noaptea aceea de neobişnuită veghe nepremeditată.
Am văzut că A6c-ul franchist din Sevilla devenea, la rîndul lui, un ecou foarte palid al epurărilor catalane într-o succintă şi nepărtinitoare notă din 25 iunie, a cărei indiferenţă nu se potrivea deloc cu acuzaţiile care puneau POUM şi pe conducătorii săi în slujba lui Franco, Mussolini, Hitler, a Gestapoului şi chiar a Gărzii Maure: „Guvernul Roşu", era titlul, „după înfrîngerea de la Bilbao, a împuşcat cîţiva şefi ai POUM. Situaţia din Catalonia". Ştirea suna astfel: „Salamanca, 24.
Din surse franceze sîntem informaţi că, după înfrîngerea de la Bilbao, Guvernul de la Valencia a pornit ofensiva împotriva POUM şi a altor partide rivale pentru a preveni atacuri din partea lor".
(Frază aproape inteligibilă, desigur, dreapta e mai neghioabă întotdeauna decît stînga.) „Potrivit acestor surse, Andres Nin, Gorkin şi un al treilea lider al cărui nume nu se cunoaşte au fost duşi la Valencia şi executaţi. Toţi conducătorii troţkişti au fost arestaţi din ordinul consulului Sovietelor, Osenko, care a primit de la guvernul său ordin să efectueze în Catalonia o represiune asemănătoare ultimei represiuni efectuate în Rusia împotriva lui Tukacevski şi a acoliţilor săi." Bineînţeles că datele erau cu totul inexacte, şi nu numai cu privire la Nin, de vreme ce după mai puţin de o lună, pe 29 iulie 1937, A6c-ul republican din Madrid, tot sub semnătura lui *Febus,* reproducea fără comentarii nota publică a Ministerului de Justiţie „despre cei implicaţi în delicte de înaltă trădare". „Au fost încredinţate Tribunalului pentru Spionaj şi înaltă Trădare" (care de fapt se crease abia atunci, pe 22 iunie, în
acest scop, aşa cum o dovedeşte faptul că sumarul proces numărui 1 al acestui Tribunal Special a fost cel instruit împotriva POUM) „procesele-verbale corespunzătoare" celor unsprezece acuzaţi, zece din Partidul Muncitoresc de Unificare Marxistă şi unul din Falanga Spaniolă, dintre primii fiind menţionaţi Juan Andrade şi „Juliân Gomez Gorkin". Sus-numitele procese-verbale erau alcătuite dintr-o „bogată documentaţie găsită în localul POUM: chei, coduri telegrafice, documente referitoare la traficul de arme, contrabandă cu bani şi obiecte de valoare, o mulţime de ziare din diferite capitale, în primul rînd din Barcelona; înregistrarea convorbirilor unor elemente străine privitoare la întrevederi care au avut loc în interiorul şi în afara teritoriului loial, precum şi participarea unor elemente străine

la antecedentele de spionaj şi la mişcările subversive din luna mai". Textul se încheia cu o referire foarte grăitoare la posibilii mijlocitori: „Sînt, prin urmare, inutile orice demersuri care s-ar încerca să se întreprindă şi care nu s-ar reduce la stricta şi loiala aplicare a legilor".
Pasajul cu „o mulţime de ziare din diferite capitale" mi s-a părut cel mai scandalos şi alunecos din tot textul, iar faptul că pe deasupra erau „în primul rînd din Barcelona", cînd localul percheziţionat al POUM se afla chiar în oraşul amintit, era un element agravant strigător la cer şi, fără îndoială, menit să atragă cea mai aspră condamnare. Cei zece acuzaţi erau bărbaţi şi aveau nume spaniole, prin urmare femeile de naţionalitate străină şi de o frumuseţe răpitoare păreau să fi ieşit cu bine din încurcătură şi să fi spălat putina, aşa cum era de aşteptat în meseria lor.
în ceea ce-1 priveşte pe „consulul Sovietelor, Osenko", potrivit textului gri-albăstrui - în realitate Antonov-Ovseenko -, dacă arestările fuseseră într-adevăr făcute din ordinul lui, iar el îndeplinise la rîndul său ordinele guvernului rus, totul trebuie să se fi petrecut *in extremis,* şi obedienţa nu i-a slujit la mare lucru, de vreme ce în iunie - probabil că spre sfîrşitul lunii, pentru a i se da cel puţin timp să efectueze întregul proces şi să-1 execute pe Nin - a fost rechemat la Moscova pentru a fi numit Comisar al Tribunalului Poporului şi a-şi lua imediat în primire noua sa funcţie: „o glumă tipică pentru Stalin", îngăima acum Thomas, într-o notă de subsol, căci vechiul tovarăş Antonov-Ovseenko n-a ajuns niciodată la postul său şi a dispărut pentru totdeauna fără a lăsa vreo urmă, nu se ştie dacă într-un lagăr îndepărtat unde a avut o moarte lentă ori în vreun beci al securităţii unde a fost lichidat de îndată ce a călcat pe pămîntul patriei. Fără îndoială, compatriotul său din Madrid, Orlov, băgase bine la cap lecţia severă a acelui consul - veteran al asaltului Palatului de Iarnă din Sankt-Petersburg şi vechi prieten apropiat al lui Lenin - cînd, la rîndul lui, a fost chemat, puţin mai tîrziu, din Rusia cu dragoste.

însemnarea aceea a lui Wheeler continua să mă intrige: „Cf. *From Russia with Love".* Ce naiba avea de-a face romanul sau filmul ăsta cu spionii ajunşi de mult oale şi ulcele, cu Nin, sau cu POUM, sau cu frumoasele femei străine? Şi chiar *arcă Dublul jurnal* nu înceta să-mi atragă atenţia din nenumărate alte motive şi n-aveam de gînd să renunţ la lectura acelor pagini oricît s-ar fi făcut de tîrziu - totul îmi trezea o curiozitate gratuită, de la titlurile neînţelese, ca bunăoară unul din 18 iulie 1937 care spunea *verbatim* : „Toreadorul Sidney Franklin, originar din Brooklin, învederează minciunile lui Franco", pînă la cîteva articole peste care am dat, publicate de tatăl meu pe cînd era foarte tînăr în Afec-ul din Madrid şi, ca atare, reproduse acum cu cerneală roşie, fie semnate cu numele lui, Juan Deza, fie cu pseudonimul pe care-1 folosise uneori în timpul conflictului -, brusc mi-am amintit de un lucru care m-a făcut să las groasele tomuri deoparte şi să mă ridic nehotărît.
Era o mică încăpere alături de camera de oaspeţi, pe care eu o ocupasem altă dată şi care era pregătită pentru mine pentru noaptea aceea, văzusem romane poliţiste sau de aventuri, de care Wheeler, ca orice fiinţă speculativă şi mai mult sau mai puţin înclinată spre filozofie, era amator în taină (nu chiar în taină, dar nici deschis încît să păstreze această parte a bibliotecii lui enorme în saloane sau în birou, unde putea fi văzută de orice
coleg indiscret sau bîrfitor care l-ar fi vizitat).
Odată mă întrebasem chiar dacă nu le scria cu pseudonim el însuşi, ca atîţia alţi *dons* de la Oxford şi Cambridge care, în principiu, nu voiau să amestece aceste activităţi plebee cu adevăratele lor nume de făclii ale ştiinţei ori erudiţi ori învăţaţi, dar care aproape întotdeauna ajung pînă la urmă să se demaşte singuri, mai ales că laudele şi vînzările însoţesc aceste romane, opere minore şi de amuzament pentru ei, cărora niciodată nu le dau importanţă, dar care sînt mult mai bine plătite decît cele pe care le socotesc valoroase şi serioase şi, totuşi, nimeni nu le citeşte. Era cazul multora:
profesorul de poezie de la Oxford Cecil Day-Lewis fusese Nicholas Blake pentru amatorii de enigme, anglicistul J.I.M. Stewart, tot de la Oxford, fusese Michael Innes, şi chiar unul dintre vechii mei colegi, irlandezul Aidan Kavanagh, expert în Secolul de Aur şi şeful departamentului de spaniolă unde lucrasem, publicase sprinţare romane de groază şi succes sub pseudonimul exagerat Goliath Cherubim, nimeni n-ar fi putut să se numească aşa.
în unele nopţi de insomnie pe care le petrecusem la Peter îmi băgasem puţin nasul în odaia

aceea micuţă, îmi aminteam că văzusem operele unor autori clasici de romane poliţiste, Ellery Queen şi Agatha Christie, Van Dine şi Van Gulik, Woolrich, Highsmith şi Dexter şi, bineînţeles, Conan Doyle, Simenon şi Chesterton, le cunoşteam numele de la tatăl meu - mult mai citit decît mine -, nu însă direct creaţiile lor (în afară de Sherlock Holmes şi Maigret, care fac parte din bagajul minim de cultură generală). Poate că Fleming avea noroc - îţi trezeşte curiozitatea cînd nu te prinde de-a dreptul - şi putea fi pus alături de ei, chiar dacă nu era propriu-zis un autor de romane poliţiste, îmi închipui că toţi cei dinainte şi-ar fi arătat dispreţul printr-o strîmbătură, întotdeauna există şi plebei pentru plebei, paria pentru paria (mistere ale voracităţii, presupun). Am rămas nehotărît cîteva clipe.
Dacă urcam acum cele două etaje, riscam să-i trezesc pe Wheeler sau pe doamna Berry, dar trebuia să le urc oricum mai tîrziu pentru a merge la culcare (deşi atunci nu trebuia să cobor şi să urc din nou), iar zgomotul vechii maşini de scris pe care o folosisem din plin reprezentase şi aşa un risc considerabil, mi-am dat seama. Am stat pe gînduri dacă să fac puţină ordine înainte în debandada din birou; dar aveam de gînd să mă mai uit cîtva timp la acel *Dublu jurnal* care cuprindea ştiri atît de ciudate şi texte necunoscute ale tatălui meu cînd era tînăr, foarte tînăr, scrise cînd nu bănuia că cei cu cerneală roşie aveau să piardă războiul, nici că pe el avea să-1 denunţe după înfrîngere cel mai bun prieten, cu complicitatea altui individ pe care nici măcar nu-1 cunoştea poate închiriat pentru treaba asta, poate gata să-şi pună cu plăcere semnătura pe o hîrtie şi să cîştige astfel merite în ochii învingătorilor franchişti -, nici că din pricina asta aveau să se ducă de rîpă principalele lui înclinaţii şi aspiraţii, învăţămîntul şi cercetarea. Aşa că am părăsit acel depozit de vechituri în care transformasem biroul, fără a mai încerca să fac ordine, şi am urcat binişor şi cu precauţie scara, ca un intrus ori un spion ori un *burglar* (nu există un cuvînt potrivit pentru asta în limba mea, pentru genul de hoţ care se strecoară în casele oamenilor), m-am agăţat zdravăn de balustradă, cum făcuse şi Peter, echilibrul nu era desăvîrşit, mă servisem singur prosteşte, vreau să spun că în urma paharelor pe care le băusem pe cînd răsfoiam *Dublul jurnal* alunecasem pe nesimţite spre un început de emulaţie cu Ploscă.

în pofida precauţiilor, am aprins cîteva lumini, ar fi fost mai rău dacă mă împiedicam şi mă prăvăleam pe mai multe trepte decît scrumiera, neputînd să văd unde pun paşii nesiguri şi tăcuţi. Frumoasă colecţie de romane poliţiste avea Wheeler, mai bogată decît îmi aminteam, era un mare amator, neîndoielnic, erau şi cîteva cărţi de Stout, Gardner şi Dickson, de MacDonald (Philip) şi MacDonald (Ross), de Iles şi Tay şi Buchan şi Ambler, ultimii doi aparţineau mai curînd subgenului de spionaj sau, cel puţin, aşa aveam impresia - toate numele astea le cunoşteam şi de la tatăl meu -, prin urmare erau speranţe să-1 găsesc acolo pe Fleming, şi aceste speranţe mi s-au împlinit de îndată ce am înţeles că ordinea era alfabetică şi am ştiut unde să caut: nu mi-a luat mult să zăresc atunci volumele colecţiei complete cu faimoasele misiuni ale Comandantului Bond. era chiar şi o biografie a autorului. Am luat *F'-<>m Russia with Love,* părea să fie prima ediţie, ca şi restul volumelor, cu supracopertele lor roase, şi, dînd pagina ca să verific, am văzut că exemplarul avea o dedicaţie scrisă de mîna autorului pentru Wheeler, aşadar se cunoscuseră, cuvintele autografe ale lui Fleming nu îngăduiau să mergi mai departe, adică să tragi concluzia că fuseseră chiar prieteni: „To Peter Wheeler who may know better Salud! from Ian Fleming 1957", anul publicării cărţii. „Who may know better", fiind atît de scurtă, era o frază foarte ambiguă - în parte era chiar din pricina asta -, care se putea traduce şi chiar înţelege în mai multe feluri: „care poate şti mai multe", „care poate e mai bine informat", „care s-ar putea să fie mai la curent cu evenimentele", ba chiar „care poate e mai bun cunoscător" (în privinţa unui lucru concret, s-ar fi putut înţelege în acest caz). Dar, pe lîngă asta, lăsa loc unui larg evantai de interpretări mai puţin literale, potrivit înţelesului pe care adesea îl are expresia *to know better* sau *to know better than...,* şi în toate aceste versiuni posibile parcă era ceva ca un avertisment sau ca un reproş, nu ştiu cum să spun, „Pentru Peter Wheeler, care ar face mai bine să nu..."; sau „care ar putea să aibă grijă să nu...", indiferent la ce s-ar fi referit; sau „care mai bine ar..."; sau „care probabil că ştie ce face"; sau chiar „care o fi ştiind el" sau „treaba lui", o nuanţă ori o insinuare de genul ăsta. M-am uitat la celelalte romane, de la *Casino Royale,* din 1953, pînă la *Octopussy and The Living Daylight,* din 1966, titluri

postume.
Primele cinci aveau dedicaţii scrise, cea de pe *From Russia with Love* era de fapt ultima, iar cele publicate după aceea nu aveau dedicaţii, şi nici una din cele patru dinainte nu era mai grăitoare, dimpotrivă, toate erau mai anodine sau de-a dreptul laconice, „To Peter Wheeler from Ian Fleming", „This is Peter Wheeler's copy from the Author" şi altele de genul ăsta. Poate că Wheeler şi Fleming încetaseră să mai aibă legături de prin 1958. Pe urmă Fleming - cum citisem pe clapa supracopertei cu datele biografice - murise, în 1964, la cincizeci şi şase de ani şi în plină culme a succesului, mai bine zis a succesului filmelor cu Bond interpretat de Connery, adevărat impuls pentru romanele sale. Cît priveşte cuvîntul spaniol *Salud,* am presupus că îi fusese dictat numai de calitatea de hispanist a destinatarului, fără să ascundă nici un mister. Legătura sau prietenia aceea dintre eminenţa de la Oxford şi inventatorul agentului 007 nu se potrivea în mintea mea, în principiu, dar aproape totul încetase să se potrivească în ultima vreme. Şi, la urma urmei, Wheeler nu fusese atît de eminent în anii '50 - ca să nu mai vorbim de anii '30, în timpul Războiul din Spania - cum ajunsese mai tîrziu (titlul de Sir îi fusese conferit după ce ne cunoscuserăm, de pildă era încă „Profesor Wheeler" şi nimic mai mult cînd mi-1 prezentase Rylands!..
Statul în picioare mă obosea, nu mă simţeam în largul meu şi mă clătinam puţin, aşa că am hotărît să cobor cu exemplarul din *From Russia with Love* pentru a-1 cerceta în birou pe îndelete am coborît ţinîndu-1 strîns de parcă ar fi fost o comoară -, şi atunci, pe cînd coboram şi stingeam pe rînd luminile pe care le aprinsesem ca să urc fără să mă împiedic, am descoperit o picătură mare de sînge pe prima treaptă din capătul de sus al scării. Nu era de fapt o picătură, asta vreau să spun: era pe scîndura de lemn, nu pe partea acoperită de covor, era circulară, de vreo patru sau cinci centimetri diametru ori cam de un deget şi jumătate sau două, era mai mult decît o picătură, era o pată (din fericire, nu era o baltă) care a depăşit puterea mea de înţelegere atunci cînd am văzut-o şi, poate, chiar mai tîrziu. Primul lucru la care m-am gîndit, cînd în sfîrşit am putut să gîndesc în adevăratul înţeles al cuvîntului (înainte nu existase nici măcar o umbră de aşa ceva), a fost că îmi aparţinea, că probabil o lăsasem să cadă fără să-mi dau seama, cînd urcasem; că mă lovisem ori mă zgîriasem ori mă julisem de ceva fără să bag de seamă - cui nu i s-a întîmplat aşa ceva? -, cufundat cum eram în prădăciunile mele livreşti şi, pe deasupra, nu tocmai treaz. M-am uitat îndărăt, în sus, la treptele apropiate, pe care le-am luminat din nou, m-am uitat şi la cele de jos, nu mai erau alte picături şi asta era ciudat, cînd cuiva îi curge sînge cad aproape întotdeauna mai multe picături, ceea ce se cheamă o dîră sau o urmă, numai dacă nu-şi dă seama la timp şi-şi acoperă imediat rana - tăietura, dar aici e mai greu sau imposibil de oprit sîngele - ca să nu mai lase pete. Iar în cazul ăsta ai grijă să cureţi mai tîrziu ce-ai văzut pe jos, după ce ai oprit hemoragia, asta înainte de toate. M-am palpat, m-am privit, mi-am pipăit mîinile, braţele, coatele - îmi scosesem haina şi-mi suflecasem mînecile cămăşii în timpul minuţioaselor mele cercetări -, n-am văzut nimic, nici pe degete, care sîngerează foarte tare la cea mai mică înţepătură sau zgîrietură sau tăietură, chiar dacă te tai într-o frunză, mi-am trecut pe la nas degetul mare şi arătătorul, şi nasul sîngerează uneori fără vreun motiv vizibil, mi-am amintit de un prieten căruia i-a sîngerat cu motiv, luase doze prea mari de cocaină timp de cîţiva ani şi chiar făcea trafic de droguri, în cantităţi mici, şi după ce trecuse cu bine o încărcătură modestă printr-o vamă italiană (parfumase cocaina cu colonie, pentru a deruta cîinii, adică turnase parfum pe pachet), înainte de a ieşi din încăpere a început să i se prelingă încet o picătură dintr-o nară, atît de încet încît nici nu şi-a dat seama: asta n-ar fi atras atenţia în alt loc, dar într-o vamă e altceva, amănuntul a fost de-ajuns pentru ca un jandarm cu fler să-1 oprească şi să înceapă o percheziţie în toată legea cu toţi cîinii puşi pe treabă, picătura 1-a costat o lungă detenţie într-o închisoare din Palermo, pînă cînd a reuşit să-1 scoată de acolo pe cauţiune diplomaţia spaniolă, pîrnaia era un furnicar, un viespar, i-a adus neplăceri şi cicatrice, dar în acelaşi timp i-a slujit pentru a stabili legături şi a intra în cîrdăşii, prelungindu-i astfel la nesfîrşit viaţa dezordonată, şi presupun că i-a şi sporit-o, ultima ştire pe care am avut-o despre el a fost că începuse să ducă o existenţă prosperă şi respectabilă ca antreprenor în domeniul construcţiilor la New York şi Miami, după ce îşi făcuse debutul în afaceri la Havana, cu recondiţionarea de hoteluri, niciodată nu mai lucrase în branşa asta.

E uimitor cum o singură picătură de sînge care nici măcar nu cade - doar se prelinge - poate denunţa pe cineva şi-i poate schimba viaţa, din
vina locului în care s-a ivit, numai din pricina asta, hazardul acţionează orbeşte.
M-am uitat la cămaşă, la pantaloni de sus pînă jos, te îngrozeşti la gîndul că poţi sîngera din toate părţile corpului, din fiecare şi din toate, probabil, pielea asta a noastră nu e deloc rezistentă, nu ne apără, orice lucru o răneşte, poţi s-o tai cu unghia, un cuţit o despică, iar o lance o sfîşie (şi sfîrtecă trupul). Ba chiar mi-am lipit dosul mîinii de buze şi am scos puţină salivă ca să văd dacă nu cumva îmi sîngerau gingiile sau îmi curgea sînge din fundul gîtului şi îl scuipasem tuşind fără să-mi dau seama şi uitasem de tuşea aceea sau nu-i dădusem nici o importanţă, m-am pipăit pe gît şi pe faţă, uneori mă tai la bărbierit şi s-ar fi putut să mi se deschidă o tăietură pe care o credeam cicatrizată. Dar n-aveam nici o urmă pe trup, părea fără fisuri, închis, nu era nici o picătură de sînge, prin urmare era a lui Peter, el o luase la stînga pentru a se duce la culcare, m-am uitat într-acolo, dar nici în locul acela strimt ce despărţea scara de uşa de la dormitorul lui n-am văzut o altă picătură, atunci ar fi putut fi a oricărui invitat care ar fi urcat la primul etaj în timpul petrecerii, în căutarea unei toalete cînd cea de la parter era ocupată sau în căutarea unui mic alcov dacă era cu cineva. La fel de bine ar fi putut fi a doamnei Berry, mi-am spus, fiinţa aceea atît de opacă şi ştearsă, de ani de zile o zăream la fel de discretă, din cînd în cînd, aproape o fantomă, mai întîi în slujba lui Ibby Rylands, apoi în slujba lui Wheeler, care o angajase sau o luase în seama lui, niciodată nu-mi pusesem vreo întrebare în legătură cu ea, prezenţa ei era ceva de la sine înţeles, se presupune că era o fiinţă pe care te puteai bizui şi în care puteai avea încredere, de cînd o cunoşteam se ocupase mulţumitor de treburile casei şi, pe rînd, de cei doi profesori singuri şi ieşiţi la pensie, dar n-aş fi putut spune nimic despre ea, despre treburile ei, despre problemele ei, nici despre sănătate, despre grijile ei, despre familia ei, dacă avea vreo familie, despre obîrşia ori trecutul ei, despre probabilul şi îndepărtatul domn Berry, era prima dată cînd mă gîndeam la toate astea, la existenţa unui domn Berry a cărui văduvă era ori de care divorţase şi cu care cine ştie dacă nu rămăsese în bune relaţii, sînt oameni pe care-i socotim hărăziţi dintotdeauna pentru anumite treburi, ca şi cum s-ar fi născut pentru a face ceea ce îi vedem că fac, cînd de fapt nimeni nu s-a născut vreodată pentru ceva anume şi nu există o soartă bătută în cuie şi nimic nu e hotărît dinainte, nici pentru cei care se nasc prinţi sau bogaţi, dar pot să piardă tot ce au, nici pentru cei săraci sau robi care pot cîştiga totul, chiar dacă asta se întîmplă mai rar şi aproape întotdeauna nu fără jaf sau fără prădăciune sau fără fraudă, fără vicleşuguri ori fără trădări ori înşelăciuni, fără conspiraţii, fără răsturnări ori fără uzurpări ori fără sînge.
Mi-am spus că, în orice caz, trebuia să curăţ pata aceea, pata din capul scării, e ciudat - parcă-i o osîndă - că ne simţim răspunzători pentru ce găsim sau descoperim, chiar dacă nu avem de-a face cu acel lucru, că ne simţim datori să ne îngrijim de ceea ce există la un moment dat numai pentru noi şi să îndreptăm lucrurile despre care socotim că numai noi avem cunoştinţă, chiar dacă nu ne privesc şi nu le-am provocat noi: un accident, o situaţie penibilă, o nedreptate, un abuz, un nou-născut abandonat, cu atît mai mult un cadavru sau un om care se simte rău şi s-ar putea să ajungă un cadavru, un om grav rănit, acelui prieten care făcea trafic mărunt de cocaină - coleg de şcoală, Comendador îl chema ori îl cheamă, dacă nu şi-a schimbat numele în America ori unde-o fi ajuns, ani de zile a fost înaintea mea în catalog,
dacă-i venea rîndul să spună lecţia ori era scos la tablă eu ştiam că sînt următorul, a fost ca o piază rea toată copilăria mea - i s-a întîmplat aşa ceva, şi atunci a fugit şi în acelaşi timp n-a fugit: s-a dus să ia un pachet de la tipul care-1 aproviziona de obicei şi care uneori îi făcea cîte-un serviciu ocazional, ca acela pentru care pînă la urmă a înfundat puşcăria la Palermo; a sunat la uşă de mai multe ori fără să-i deschidă nimeni, era ciudat, fiindcă anunţase că vine, pînă la urmă uşa s-a deschis, dar tipul nu era acasă, fusese nevoit să iasă pe nepusă masă, cel puţin aşa a înţeles de la iubita lui care ieşise în pragul uşii, ibovnica de atunci a traficantului, atît el, cît şi Comendador schimbau gagicile la cîteva săptămîni, ca nu cumva să miroasă ceva, şi uneori le schimbau între ei, cum să spun, ca să le amortizeze. Fata părea ameţită, se bîlbîia, cu mare greutate 1-a recunoscut pe prietenul meu („A, da, te văd, te văd ca prin ceaţă", a spus) şi s-a clătinat, gata-gata să se prăbuşească în odaia în care prietenul

ei de numai cîteva zile lăsase pachetul pregătit pentru ca ea să i-1 dea lui Comendador, neştiind ce conţinea, dar în clipa următoare şi înainte de a intra în odaie, fără să fi schimbat cu Comendador decît cîteva propoziţii fără şir („Ce ai? Ce-ai luat?", o întreba el, „Acum te văd", răspundea ea), Comendador a văzut-o cum se bălăbăne şi porneşte ca din puşcă pe coridor, face cîţiva paşi, se împiedică şi se împleticeşte, apoi se izbeşte cu capul de perete, o lovitură zdravănă („a răsunat sec, ca un lemn despicat"), şi a căzut lată, fără cunoştinţă. El a văzut îndată o mică zgîrietură, fata era îmbrăcată doar cu o cămăşuţă largă care-i ajungea pînă la jumătatea coapsei şi pe care cu siguranţă şi-o pusese doar cînd auzise soneria sunînd de mai multe ori şi dintr-o vagă conştiinţă a comisionului pe care-1 avea de făcut, pe dedesubt n-avea nimic, cum a observat Comendador îndată după cădere, moarte, leşin. Tot atunci a văzut o pată de sînge pe jos, poate asemănătoare cu aceea pe care o aveam eu acum în faţa ochilor, dar mai proaspătă, de fapt părea că provine de la fată, dintre picioarele ei, poate că era la soroc şi nu-şi dăduse seama în starea ei de somnolenţă, absentă, narcotizată pesemne, ori poate se rănise cu ceva ascuţit sau tăios cînd căzu, ceva de pe podea, o aşchie, era puţin probabil. Dar cel mai îngrijorător lucru nu era asta, şi nici rana, ci aerul ei atît de înstrăinat, de parcă era dusă de pe lumea asta, urmat de pierderea cunoştinţei, care se producea în acelaşi timp cu lovitura, dar care neîndoielnic nu era provocată de ea sau nu numai de ea, ci de cine ştie ce naiba făcuse fata pînă atunci, cine ştie de cînd, poate de cîteva ore, se prea poate să se fi împletit o întreagă dimineaţă de excese cu nelipsita noapte de zaiafet prealabil. Comendador s-a aplecat, a ridicat-o cu grijă, era ţeapănă, a ajutat-o să se aşeze cu spatele rezemat de perete, pe podeaua de scînduri, a încercat să-i acopere goliciunea, cămaşa, poalele cămăşii erau pătate de sînge, a căutat s-o readucă în simţiri, i-a vorbit, a bătut-o uşor cu palmele pe obraji, a scuturat-o de umeri, a văzut-o cu ochii pe jumătate închişi sau, mai curînd, pe jumătate deschişi şi totuşi împăienjeniţi, înceţoşaţi, fără sclipire, fără vioiciune, fără viaţă, i s-a părut moartă şi atunci a crezut că e într-adevăr moartă, iremediabil şi pentru totdeauna moartă sub ochii lui, iar el era singurul om care avea cunoştinţă de asta. N-a mai încercat s-o readucă la viaţă. Şi-a dat seama că uşa de la intrare rămăsese deschisă, a auzit paşi pe scară şi, după ce s-au îndepărtat, s-a întors pînă la intrare ca să închidă uşa, a revenit pe coridor, a văzut de acolo micul pachet după care venise, era pe măsuţa de noapte din dormitorul alăturat, spre el se îndreptase
fata ca o somnambulă înainte să se împiedice şi să se izbească cu capul de perete. Patul din dormitor era răvăşit, era o pată de sînge şi pe cearşaf, nu prea mare, poate că-i venise ciclul în timp ce dormita ori intrase în agonie fără să ştie, nu-şi dăduse seama că-i curge sînge ori nu mai avea putere să-1 oprească, nu ştia dacă ăsta e cuvîntul potrivit.
Comendador a studiat posibilităţile, dar fără să aibă prea mult timp la dispoziţie, rapid, cuprins de panică, cel mai bine era să ia oricum pachetul, dacă, cine ştie, venea vreo ambulanţă sau poliţia înainte de a se întoarce traficantul, cineva ar fi văzut pachetul, l-ar fi luat ca din oală, nu putea să-i facă o măgărie ca asta. N-a mai stat pe gînduri, a păşit peste picioarele fetei căzute şi murdare de sînge, a intrat în dormitor, a înşfăcat pachetul şi 1-a băgat în buzunar, s-a întors şi s-a îndreptat spre ieşire fără să se mai uite înapoi. A deschis uşa, s-a asigurat că nu era nimeni, a închis-o binişor în urma lui şi în doi timpi şi trei mişcări, sărind cîte două trepte deodată, a coborît cîteva etaje şi s-a pomenit în stradă.
Atunci a rupt-o la fugă şi în acelaşi timp n-a rupt-o la fugă, fiindcă abia atunci, cînd şi-a dat seama că nu mai era chip să se întoarcă şi să intre în casa aceea, chiar dacă ar fi vrut, nici s-o ajute pe fată, chiar dacă era vie, atunci a început să alerge ca ieşit din minţi pînă la o cabină telefonică şi a încercat să-1 sune pe traficant pe mobil, ca să-1 pună la curent cu cele întîmplate şi să-1 facă părtaş la nenorocire. I-a răspuns robotul, a lăsat un mesaj foarte scurt şi confuz, şi-a spus că tipul putea să fie la birou, ori, cel puţin, acolo i-ar fi găsit pe angajaţii lui, pe care Comendador îi cunoştea şi care ar fi făcut ceva, traficantul avea un magazin de îmbrăcăminte italienească scumpă, de firmă, cu scutire de vamă sau cum s-o fi chemînd, şi era din ce în ce mai strîns legat de el, cu toţii vor să devină oameni respectabili îndată ce văd o portiţă de intrare şi găsesc un bun prilej şi se pot folosi de el, cei care încalcă legile şi cei care vor să răstoarne ordinea, atît delincvenţii cît şi revoluţionarii, aceştia din urmă adesea numai în dosul paravanului, au grijă să-şi ascundă pornirile cînd n-au nici un interes să se

dea în vileag, Comendador şi cu mine am cunoscut cîţiva de teapa asta.
Comendador nu ştia numărul de telefon de la magazin, dar nu era departe, aşa că a luat-o la fugă, şi a fugit, şi a fugit pe străzi cum nu mai fugise din copilărie sau, poate, din anii studenţiei, în timpul manifestaţiilor din ultimii ani de franchism, în faţa poliţiştilor din ce în ce mai zeloşi şi preocupaţi să se pună ei la adăpost. Şi tot alergînd, îşi amintea treptat acel trecut atît de apropiat încît nu-i venea să creadă că nu e chiar prezentul şi că nu mai poate să-1 îndrepte, şi spunîndu-şi: „N-am făcut nimic, n-am încercat să fac nimic, nici măcar să-mi dau bine seama, să mă încredinţez, nu i-am luat pulsul, nici nu i-am făcut respiraţie gură la gură, nici nu i-am făcut masaj cardiac, niciodată n-am făcut aşa ceva, nici nu ştiu cum se face, degeaba am văzut o mulţime de filme, dar de încercat n-am încercat niciodată, e cu totul altceva, cine ştie dacă nu reuşeam s-o salvez, dar acum e prea tîrziu, cu fiecare minut care trece e tot mai tîrziu şi nu mai avem nici o scăpare, nici eu, nici fata asta, dar mai ales ea, poate că n-a murit şi, în schimb, moare în timp ce eu dau bir cu fugiţii, ori în timp ce ajung şi vorbesc cu vânzătorii de la magazinul de confecţii de lux şi le povestesc ce s-a întâmplat, ori în timp ce ei îi caută pe Cuesta sau pe Navascues, asociatul lui, care cu siguranţă are o cheie de la apartament şi va putea să le deschidă, să ne deschidă, dacă îmi iau inima-n dinţi şi mă întorc acolo cu ei, mai bine nu, pachetul e la mine, dar între timp se poate ca
fetişcana asta nechibzuită să moară din pricină că pierd prea mult timp sau, mai bine zis, am pierdut prea mult timp, cînd ar fi trebuit să-1 folosesc pentru a încerca s-o readuc în simţiri pe disperata aia sau să chem o ambulanţă, aş fi putut să-i pun o compresă cu apă rece la tîmple, şi la ceafă, şi pe faţă, să-i fi dat să miroasă puţin coniac, sau alcool, sau apă de colonie, cel puţin să fi spălat petele de sînge, sînt un egoist şi un ticălos şi un laş, ştiam că aşa sînt, dar una e să ştii doar, şi alta e să vezi că aşa eşti în realitate şi să suporţi consecinţele".
A dat buzna în magazin ca un cal în galop, şi erau acolo cu toţii, traficantul Cuesta şi Navascues, asociatul lui, şi vînzătorii, Cuesta avea mobilul închis, se ocupa de nişte clienţi care s-au speriat, nu auzise nimic, Comendador 1-a pus pe jăratic, i-a spus totul pe nerăsuflate, Cuesta 1-a dus în biroul lui din spate, a aşteptat să se liniştească, a ridicat receptorul de la telefonul fix, a format numărul de acasă grăbit, dar fără să intre în panică, şi după cîteva clipe Comendador 1-a auzit vorbind cu iubita lui, care îi răspundea din casa de unde el ieşise ca din puşcă fără să întoarcă măcar capul. „Ce s-a întîmplat?", 1-a auzit întrebînd-o, „îmi spune Comendador că te-ai lovit şi ai leşinat. Ah, da. Cum tu nu dădeai semne de viaţă, nu ştia ce să creadă. Păi, n-ai mereu picăturile cu tine? Ar trebui să fii mai atentă, ai grijă să nu mai uiţi să le iei. Sigur eşti bine, nu vrei să vin acasă? Eşti sigură? Bine. Dă-ţi cu puţin spirt pe rană, pune-ţi o faşă, de cucui n-ai să scapi, dar e mai bine să dezinfectezi rana, nu uita. Ai auzit?
Bine. Bine. Da, da, se vede că s-a speriat rău din pricina ta, a venit într-un suflet, abia poate să respire. Da, mi-a spus că ai apucat să i-1 dai înainte de a leşina, sigur, fireşte că nu-ţi aduci aminte.
E-n regulă, o să-i spun. Ne vedem mai tîrziu. Te sărut". Cuesta i-a explicat pe urmă că fata suferea de diabet, i se întîmpla uneori să leşine dacă bea prea mult şi uita să ia medicamentele, se juca cu propria ei viaţă, băutura şi uituceala mergeau mînă-n mînă şi asta se întîmpla destul de des, era o nechibzuită, o fetişcană fără minte. Acum îşi revenise, era mai bine, luase pastilele la timp, iar tăietura nu era nimic grav, un fleac, îi cursese puţin sînge, nimic mai mult. Ii părea foarte rău că din pricina ei Comendador trăsese o spaimă bună, îi trimitea salutări, îl ruga s-o ierte că-1 făcuse să treacă prin asemenea clipe, îi mulţumea că-şi făcuse griji pentru ea, era o bomboană, Comendador era o bomboană.
Mi-am adus aminte de întîmplarea asta în timp ce mă îndreptam spre toaleta de la parter, luam un pachet de vată şi o sticluţă cu alcool şi urcam din nou pînă în capul scării ca să curăţ pata aceea pentru care nu găseam nici o explicaţie şi pentru care nu aveam nici o vină, din fericire era pe scîndura de lemn, nu pe porţiunea acoperită de covor. Comendador nu-i spusese nimic lui Cuesta, cînd îi povestise pe scurt şi pe nerăsuflate ce se întîmplase, despre petele de sînge care neîndoielnic erau ale iubitei lui, pata de pe jos şi cea de pe cearşaf şi urmele de pe cămaşă, şi, după cît se pare, nici ea nu-i pomenise nimic despre ele la telefon, aşadar n-avea sens - ba chiar ar fi fost o indiscreţie, o lipsă de tact - ca el să pună

vreo întrebare despre asta. Poate că fata se ruşina şi prefera să se poarte ca şi cum petele n-ar fi existat şi, prin urmare, nimeni nu putea să le fi văzut:
poate - fără să o spună - îi cerea iertare pentru asta. Aşa se face că niciodată Comendador n-a ştiut cu certitudine de unde veneau şi ce căutau acolo, singura explicaţie pe care a găsit-o pentru ele a fost că era o menstruaţie neprevăzută şi neoprită la timp dintr-o neglijenţă oarecum de înţeles, şi după cîteva zile a început chiar să se
îndoiască de faptul că văzuse acele pete, uneori ni se întîmplă asta cu ceea ce se tăgăduieşte sau se ţine sub tăcere, cu ceea ce se păstrează şi se îngroapă, se estompează inevitabil şi ajungem să nu mai credem că a existat cu adevărat, începem să ne îndoim în mod incredibil de percepţiile noastre cînd s-au cufundat în trecut şi nu mai pot fi confirmate sau ratificate din afară de nimeni, ne renegăm memoria uneori şi ajungem să relatăm versiuni inexacte ale unor întîmplări la care am luat parte, nu mai avem încredere nici în noi înşine ca martori, supunem totul unei operaţii de traducere, pînă şi propriile noastre fapte, altădată limpezi, se înceţoşează, traducerile nu sînt întotdeauna fidele, şi totul începe să se învălmăşească, pînă la urmă ne dăm bătuţi şi ne lăsăm în voia unei interpretări necontenite, chiar şi a lucrurilor de care ne putem îndoi şi pe care le socotim certitudini, şi astfel le facem să plutească nesigur, imprecis, şi nimic nu mai e fix, nici definitiv, şi totul se clatină pînă la sfîrşitul zilelor noastre, pesemne din pricină că nu mai suportăm certitudinile, nici măcar pe acelea care ne măgulesc şi ne reconfortează, ca să nu mai vorbim despre cele care ne displac ori ne acuză ori ne provoacă durere, nimeni nu vrea să se preschimbe în aşa ceva, în propria sa durere şi lance şi febră. „Poate că m-am speriat cînd am văzut rana din fruntea fetei, izbitura a răsunat groaznic şi a fost zdravănă, şi văzînd că-i curge puţin sînge am crezut, cine ştie, că-i tot sînge o pată întunecată de pe podea, cum să-ţi spun, nu era destulă lumină pe coridor", îmi spusese Comendador cînd mi-a povestit întîmplarea, cîteva zile mai tîrziu. „Dar cea de pe pat, dar picăturile?", îl întrebam eu. „Nu ştiu, s-ar putea să fi fost altceva, poate erau de vin sau chiar de coniac, poate că băuse pe coridor şi în pat, dînd paharul de duşcă, şi se vărsaseră cîteva picături şi nu-şi dăduse seama fiindcă-i era rău, ameţită cum era şi simţind că-i gata să moară, cum s-a simţit înainte să facă efortul de a se ridica din pat ca să-mi deschidă." „Vrei să spui că eşti convins că ai văzut sîngele ăsta în mai multe locuri şi, totodată, crezi că e posibil să nu-1 fi văzut sau că nici măcar n-a existat, că a fost numai o închipuire a ta ori doar frica te-a făcut să-1 vezi?" „Da, presupun că da, presupun că s-ar putea să fie aşa", a răspuns Comendador descumpănit.
Eu curăţăm acum pata acasă la Wheeler cu vată muiată în spirt, sîngele nu mai era proaspăt, dar nici nu era uscat de tot şi întărit, iar parchetul era bine lăcuit, ceruit, lustruit, îngăduia să o scoţi sau să o ştergi, chiar dacă nu fără efort şi trebuind să freci de cîteva ori cu nădejde şi să consumi mult mai multă vată şi alcool decît credeai, puneam bucăţile de vată alături, în scrumiera lui Peter — îmbibate cu sînge - şi, în acelaşi timp, aveam grijă să nu stric parchetul, să nu scot o pată şi să fac alta, cu alcoolul nu ştii niciodată. Cel mai greu lucru la petele astea sau chiar la picăturile foarte mici e să cureţi cercul, rotocolul, circumferinţa, nu ştiu de ce porţiunea asta se prinde de locul unde a căzut mult mai tare decît restul, de placa de faianţă de la baie, de chiuvetă, oriunde s-a întîmplat să se depună cîteva picături ori să se formeze o pată, şi, pe deasupra, asta se petrece cît ai clipi din ochi, chiar şi atunci cînd sîngele e proaspăt, îndată ce au căzut picăturile, o fi o lege a fizicii, neîndoielnic, dar eu n-o cunosc. „Cine ştie", mi-am spus, „poate că e un mod de a se agăţa de prezent, un refuz de a dispărea pe care-1 manifestă cu încăpăţînare şi obiectele şi orice lucru neînsufleţit, nu numai oamenii, poate că e încercarea de a-şi lăsa urma pe care o fac toate lucrurile, de a face mai dificilă tăgăduirea lor sau estomparea lor sau uitarea lor, este felul lor de a spune «Eu am fost» sau
«încă sînt, prin urmare e sigur că am fost» şi de a-i împiedica pe ceilalţi să spună: «Nu, lucrul ăsta n-a fost, n-a existat niciodată, n-a străbătut lumea şi n-a călcat pe pămînt, n-a existat şi nu s-a întâmplat niciodată». Iar acum, pe cînd eu continuu să curăţ şi începe să cedeze şi să se şteargă încăpăţînatul ăsta de cerc de sînge, mă întreb dacă după ce-o să-1 şterg de tot şi n-o să mă îndoiesc că l-am văzut, cum a făcut Comendador atunci cu petele acelea de sînge, şi că am stat aici în genunchi ca o bătrînă servitoare spaniolă, cu singura deosebire că nu aveam pernuţa aceea de buret pe care stăteau ca să nu-şi înfigă genunchii în duşumeaua

tare, era destul că ne arătau, sărmanele de ele, partea din spate a coapselor, vreau să spun nouă, copiilor, şi bărbaţilor. Şi cînd n-o să rămînă nici cea mai mică urmă, atunci poate că o să încep să nu mai fiu sigur că pata asta n-a fost o închipuire a mea, pricinuită de nesomn şi de prea mult citit şi de prea multe pahare şi de vacarmul petrecerii şi de plictisitul şi lîncedul susur al rîului. Şi de sinuoasa conversaţie a lui Wheeler". Şi timp de cîteva secunde am simţit o poftă nebună - ori era doar o superstiţie - de a nu o suprima pentru totdeauna şi complet, de a lăsa un rest pe care să-1 pot vedea a doua zi de dimineaţă, care după ceas începuse, un fragment de circumferinţă, o minimă curbă care să-mi aducă aminte: „încă sînt, deci e sigur că am fost: tu mă vezi şi tu m-ai văzut". Dar mi-am isprăvit treaba şi scîndura a rămas nepătată, nimeni nu avea să ştie despre sînge dacă eu îmi ţineam gura şi nu-1 întrebam nimic pe Wheeler, nici pe doamna Berry. Şi am coborît din nou scările şi n-am aruncat la coşul din bucătărie bucăţile de vată roşii sau cafenii pe care le folosisem, ci m-am dus la baie ca să pun la loc pachetul şi sticla cu spirt, şi acolo am ridicat capacul closetului şi am vărsat înăuntru conţinutul scrumierei, ca să trag îndată lanţul - e un fel de a spune, căci nu mai există lanţuri de care să tragi - şi să fac să dispară astfel ultimele mărturii materiale.
„Ce noroc ai mereu, pungaşule", îi spusesem lui Comendador. „Laşi baltă o biată fată care şi-a spart capul şi sîngerează pe deasupra, o abandonezi crezînd că a murit sau nevrînd să ştii măcar ce-i cu ea, şi pînă la urmă tot ea îţi cere iertare pentru sperietura pe care-ai tras-o din pricina ei şi-ţi mulţumeşte că ai spălat putina fără să-i dai o mînă de ajutor. Dacă mi se întîmpla mie aşa ceva şi mă purtam ca tine, mai mult ca sigur că în cazul meu fata ar fi murit şi, în plus, s-ar fi dovedit că aş fi putut s-o salvez dacă n-aş fi pierdut prea mult timp. Şi aş avea-o pe conştiinţă." Comendador se uitase atunci la mine cu un amestec de superioritate şi resemnată invidie, cunoşteam bine privirea asta a lui din copilărie şi pe urmă o văzusem la mulţi oameni de-a lungul vieţii, chiar dacă nu fusese aţintită asupra mea:
este privirea cuiva care ar vrea să nu fie aşa cum este - mai mult din motive estetice, cu siguranţă, sau am putea să le numim mai curînd narative decît morale - şi, în acelaşi timp, ştie că o să cadă mereu în picioare şi o să iasă basma curată, fiind exact aşa cum este şi nu ca aceia pe care-i pizmuieşte.
„Dar tu n-ai fi făcut acelaşi lucru, Jaime, nu te-ai fi purtat ca mine", mi-a răspuns. „Tu ai fi rămas cu ea pînă ai fi readus-o în simţiri, ai fi încercat totul, iar dacă n-ai fi izbutit ai fi chemat imediat un doctor ori o ambulanţă, chiar dacă ar fi putut să găsească pachetul la tine şi cine ştie ce-ar mai fi găsit în casă sau în trupul fetei. Cu tot riscul ăsta. Iar dacă ar fi murit, ar fi fost pentru că asta-i era soarta, nu pentru că tu ai dat bir cu fugiţii ori n-ai avut grijă de ea. Eu am norocul ăsta, tu ştii doar, norocul fricosului, întotdeauna e mult mai mare decît norocul curajosului sau al
cutezătorului, orice-ar spune poveştile din lumea întreagă şi legendele. în realitate nu s-a petrecut nimic, şi nu numai că fata nu-mi poartă pică, dar nici Cuesta. Nici măcar nu şi-a pierdut încrederea în mine şi nu se simte dezamăgit, ar fi fost destul de greu acum. Dar asta nu mă împiedică să văd că a fost un prilej de a-mi cunoaşte firea. Nu că n-aş fi ştiut că sînt laş, ia aminte, dar acum am verificat că e aşa, am trăit experienţa asta pe pielea mea, cum se spune, şi dacă nici fata şi nici Cuesta n-o să-şi aducă aminte curînd de păţania asta, dacă nu cumva au şi uitat de ea, eu în schimb n-o s-o uit niciodată, fiindcă pentru mine timp de cîteva minute, care mi s-au părut o veşnicie, s-a întîmplat un lucru îngrozitor, şi anume că o fată a murit sub ochii mei şi eu mi-am luat tălpăşiţa cu pachetul meu, la adăpost de orice primejdie şi fără să fac nimic pentru ea." „Oricum, te-ai dus să anunţi, ai alergat, cel puţin ai încercat să-i faci pe alţii să se îngrijească de ea", i-am spus. Comendador nu era dintre cei care se amăgesc sau, oricum, dintre cei care se amăgesc uşor (probabil se amăgeşte mai uşor acum, cînd a devenit un personaj respectabil la New York, sau la Miami, sau unde naiba o fi ajuns). „Da, ar fi putut ieşi mai rău, orice se poate întîmpla pe lumea asta, dar tu şi cu mine ştim că ce-am făcut eu e nimica toată, nu asta s-ar fi cuvenit să fac. Aşa că, deşi fata e bine mersi şi nu i s-a întîmplat nimic rău din vina mea sau din pricina egoismului meu, oricum eu o am pe conştiinţă cît oi trăi." Şi pe urmă a adăugat cu un zîmbet vag, parcă dezminţindu-se (zîmbetul lui vag din anii de şcoală faţă de colegi sau profesori, care-1 scăpa de ameninţări ori de pedepse, care trezea o îndoială şi aducea o dezminţire întotdeauna, atît pentru ce afirmase cu cîteva clipe mai înainte, cît şi pentru ceea ce jura în timp ce, printr-o uşoară mişcare de retragere a buzelor, ne dezvăluia acel zîmbet vag): „Noroc că am o conştiinţă care suportă multe". Era adevărat că avea noroc, la urma urmei nu putea fi socotită ghinion nici picătura care i s-a prelins din nas în faţa jandarmului isteţ şi pus pe deducţii de la Palermo. Stătuse la răcoare, ce-i drept, o bucată de vreme în dosul unor gratii nu tocmai primitoare, dar, călit în

preajma lor, se lăsase de găinării şi de bravade mărunte şi acum era un om de afaceri prosper, aşa auzisem în ultima vreme, primeam rar veşti de la el şi, de fapt, preferam ca lucrurile să stea astfel, era mai bine că relaţiile noastre se răciseră şi se răriseră, ori poate se încheiaseră: există fraţi şi veri, există prieteni din copilărie şi există iubiri vechi cu care nu mai ştii ce să faci ca adult. Poate că şi eu sînt ceva în genul ăsta pentru vreunul din prietenii de altădată sau pentru vreo veche flacără. In schimb, nu eram deloc convins că în locul lui Comendador m-aş fi purtat altfel decît el. Nu puteam să verific, în orice caz, de vreme ce nu simţisem cum stau lucrurile pe pielea mea, cum se spune. Cine putea să ştie? Nimeni nu ştie pînă cînd nu se loveşte de prag, şi nici măcar atunci.
Acelaşi individ poate reacţiona în moduri diferite şi opuse în funcţie de ziua şi de frica ori de curajul pe care le simte atunci, în funcţie de ce-ar putea pierde ori de importanţa pe care o dă imaginii sau legendei sale în fiecare etapă a vieţii lui, în funcţie de ce va dezvălui ori va ţine sub tăcere comportamentul lui ulterior, nobil sau meschin, josnic sau elevat, oricum ar fi. Ori în funcţie de felul cum trage nădejde să fie socotit mai tîrziu, să se vorbească despre el, să i se povestească viaţa de către alţii dacă el moare şi nu mai poate s-o facă. Nimeni nu ştie cum se va comporta data viitoare, chiar dacă a mai fost în situaţia aceea, nici o situaţie anterioară nu ne obligă la nimic, nici nu ne osîndeşte să repetăm întocmai purtarea din trecut, şi cine a fost ieri mărinimos şi viteaz se poate dovedi mîine trădător şi laş, cine a fost fricos şi turnător
odată poate fi azi loial şi integru, şi poate că viitorul ne condiţionează şi ne obligă mai mult decît trecutul, ceea ce urmează să cunoaştem mai mult decît ce am cunoscut, ceea ce ne aşteaptă în viitor mai mult decît ce s-a petrecut, posibilul mai mult decît săvîrşitul. Şi deopotrivă, totuşi, nimic din ceea ce s-a întîmplat nu se şterge niciodată cu totul, nici măcar pata de sînge pe care am frecat-o şi am curăţat-o şi cercul ei, un analist ar fi găsit cu siguranţă un rest microscopic pe lemn după cîtva timp, şi în adîncul memoriei noastre - acest adînc pe care-1 vizităm foarte rar - există un analist care aşteaptă cu lupa sau microscopul (şi de aceea uitarea e mereu chioară). Ba mai rău, uneori acest analist se află în memoria celorlalţi, la care nu avem acces („Oare îşi aduce aminte? E oare la curent?", ne întrebăm cu teamă. „Mai e prezent lucrul acela în mintea lui, ori a uitat de el ? O să-şi amintească de mine ori o să mă vadă ca pe cineva necunoscut pentru el? Ştie oare despre ce e vorba?
I-o fi spus taică-său, i-o fi povestit maică-sa, o să mă recunoască, i-or fi adus la cunoştinţă ce trebuia să ştie? Ori n-o să ştie cine sînt, ce sînt, n-o să ştie nimic?" [„Taci, taci, să nu spui nimic, nici măcar ca să scapi. Taci, şi numai atunci poţi scăpa."] „O să ştiu după cum se uită la mine, dar poate n-o să ştiu tocmai din pricina asta, pentru că o să vrea să mă înşele cu privirea lui.") Există multe lucruri care-mi aparţin sau nu-mi aparţin, în memoria mea, ca să nu merg mai departe. Cine ştia, cine ştie, nimeni nu ştie. Şi cu siguranţă că nici Nin n-avea habar că o să reziste pînă la mormînt, cînd l-au torturat vecinii lui de crez politic în limba pe care el o învăţase şi pe care o slujise atît de bine.
Aici, chiar aici, aproape de oraşul meu, Madrid, în care acum nu mai trăiesc. într-un beci ori într-o cazarmă ori într-o închisoare, într-un hotel ori într-o casă din Alcalâ de Henares. în colonia rusă, unde s-a născut Cervantes.
Şi iată-1 pe Nin în romanul lui Fleming, cam pe la început, nu mi-a luat mult timp să-1 găsesc, Wheeler însemnase paragraful, cum făcuse şi cu altele din *Dublu jurnal* şi din celelalte cărţi, era un cititor minuţios şi atent, dar totodată nestăpînit, scria pe margine interjecţii batjocoritoare sau note dispreţuitoare la adresa autorului (nu înghiţea un raţionament fals, nici minciuna, nici ignoranţa, nici prostia: „Silly", sau „Foolish", îşi dădea verdictul, zgîrcit şi zdrobitor uneori), dar şi aprecieri entuziaste, dacă era cazul, şi însemnări pur şi simplu rememorative şi semne de exclamare sau de întrebare cînd nu acorda credit unei afirmaţii ori o socotea neinteligibilă, iar pe alocuri mîzgălea pe margine „Prost" (şarlatanul şi incompetentul, Tello-Trapp sau cine se nimerea să fie, avusese parte de cîteva asemenea sentinţe) şi indica printr-o săgeată pasajul osîndit de mintea sa ageră şi de exigenţii lui ochi minerali, ori „Excelent" cînd o frază i se părea potrivită şi îl emoţiona, „Quite moving", citisem odată, cred că în *Omagiul* lui Orwell. „Quite right", scria aprobator alteori, văzusem aprecierea asta în cartea lui Benet, şi „Quite true" adesea la Thomas, pe care trebuie să-1 fi cunoscut personal, deoarece acesta ţinuse cursuri aproape de Oxford, la Universitatea din Reading, loc faimos prin vechea sa închisoare şi prin balada pe care o scrisese acolo întemniţatul C.3.3., care de bună seamă nu era un pseudonim.

Paragraful se afla spre sfîrşitul capitolului VII, intitulat „The Wizard of Ice", adică „Vrăjitorul de gheaţă", printr-un intraductibil joc de cuvinte cu faimosul Oz. „Bineînţeles, Roşa Klebb", am citit în engleză în acest paragraf, „poseda o voinţă puternică de supravieţuire, căci altfel nu ar fi devenit una dintre femeile cele mai puternice din stat şi, fără îndoială, cea mai temută. Ascensiunea ei, îşi aminteşte Kronsteen, începuse în anii Războiului Civil din Spania. Pe vremea aceea, ca agent dublu în cadrul POUM - adică, lucrînd pentru OGPU de la Moscova, ca şi pentru Serviciul de Informaţii comunist din Spania —, fusese mîna dreaptă şi, se spune, un fel de amantă a şefului său, faimosul Andreas Nin. Lucrase cu el între 1935 şi 1937.
Apoi el fusese asasinat din ordinul Moscovei, şi se zvonea că îl omorîse chiar ea. Indiferent dacă era adevărat sau nu, începînd de atunci Roşa Klebb înregistrase o ascensiune, lentă dar neîntreruptă, pe scara puterii, supravieţuind tuturor momentelor critice, supravieţuind războaielor, supravieţuind (fiindcă nu se angaja în raporturi de loialitate, nici nu adera la vreo facţiune) tuturor epurărilor, pînă cînd, în 1953, după moartea lui Beria, mîinile acelea mînjite de sînge s-au agăţat de treapta (atît de aproape chiar de vîrf) pe care o constituia Şeful Departamentului de Operaţiuni din cadrul SMERŞ".
Să recapitulăm. OGPU mai apăruse în alte cărţi şi era acelaşi lucru cu NKVD-ul sau, de fapt, cu KGB-ul de mai tîrziu, adică Serviciul Secret sovietic. Beria era, desigur, mai mult decît celebrul Lavrenti Beria, Comisar pentru Afacerile Interne sau şef al poliţiei secrete timp de mulţi ani şi, pînă la moartea lui Stalin, cel mai viclean şi nemilos instrument pentru organizarea de conspiraţii, excluderi, epurări, răfuieli, recrutări forţate, represiune, şantaj, campanii de teroare şi defăimare, interogatorii, tortură şi, bineînţeles, spionaj. Cît despre SMERŞ, iniţiale pe care nu le cunoşteam, Fleming explica într-o notă introductivă, semnată de el, că este o „prescurtare de la Smert' Spionam Moarte Spionilor -, funcţionează şi în ziua de azi continuă să fie departamentul cel mai secret al guvernului sovietic. La începutul lui 1956, cînd a fost scrisă această carte, forţa SMERŞ-ului, atît în interior, cît şi în străinătate, consta într-un efectiv de patruzeci de mii de persoane, în frunte cu generalul Grubozaboiscikov. Descrierea părţii lui vizibile pe care am făcut-o este corectă. In prezent, cartierul general al SMERŞ se află acolo unde l-am situat în capitolul IV: la numărul 13 din Sretenka Uliţa, la Moscova..." M-am dus pentru o clipă la capitolul IV, cu titlul „The Moguls of Death" „Autocraţii Morţii" -, care începea cu date asemănătoare sau identice: „SMERŞ este organizaţia oficială a guvernului sovietic pentru asasinate.
Acţionează atît în interior, cît şi în străinătate şi în 1955 avea un total de patruzeci de mii de angajaţi, bărbaţi şi femei. SMERŞ este o prescurtare de la Smert' Spionam, care înseamnă «Moarte Spionilor». Este un nume folosit numai de personalul organizaţiei şi de funcţionarii sovietici. Nici o persoană particulară cu mintea sănătoasă nu şi-ar îngădui să pronunţe acest cuvînt..." Cînd oamenii treceau prin faţa numărului 13 de pe larga şi posomorita stradă cu pricina, continua să ne informeze textul, îşi coborau privirile în pămînt, simţind un fior pe şira spinării, sau, dacă-şi aminteau la timp şi puteau s-o facă fără a atrage prea mult atenţia, treceau pe trotuarul celălalt înainte de a ajunge în dreptul clădirii funeste şi respingătoare. în sfîrşit, cine-ar fi putut să ştie, nu mi-a trecut prin minte unde puteam să văd dacă SMERŞ existase într-adevăr sau nu cumva totul — cu nota introductivă cu tot — era
doar o iscusinţă de romancier pentru a sprijini sau întări o falsă veracitate.
M-am întors la Roşa Klebb şi la capitolul VII.
Drept să spun, niciodată pînă atunci nu mai citisem un rînd din Ian Fleming, dar văzusem în schimb, ca aproape toată lumea, primele filme din seria cu James Bond. Aveam impresia că-mi amintesc personajul în versiunea lui cinematografică, o femeie matură, cu părul scurt şi lins de culoarea morcovului, fără farmec şi fără scrupule, care la sfîrşit se înfrunta cu Connery într-un mod de neuitat pentru un copil cum eram eu cînd am văzut la Madrid *Din Rusia, cu dragoste* (a trebuit să mă strecor, fără îndoială, într-un cinematograf unde controlorul a închis ochii cînd mi-a rupt biletul:
cenzura franchistă era atît de stupidă, încît acele filme nu le erau îngăduite decît celor trecuţi de optsprezece ani): din vîrful pantofului (sau poate din amîndoi pantofii) făcea să iasă, declanşînd un mecanism, una sau două cumplite cuţite orizontale impregnate cu o otravă cu efect rapid şi mortal, o simplă zgîrietură cu acele tăişuri era de-ajuns pentru ca victima să se cureţe pe loc, fără să mai apuce să spună nici pîs, aşa că femeia se lupta cu Bond sau Connery lovind cu picioarele prevăzute cu cuţite, iar el o ţinea la distanţă cu un scaun, cum fac îmblînzitorii de circ cu zdrenţăroşii lor lei şi tigri plictisiţi de copilăreştile jocuri de dresură, în film, îmi mai aminteam, rolul hainei Klebb fusese

întruchipat cu strălucire de faimoasa cîntăreaţă şi actriţă de teatru austriacă (cu rare apariţii pe marele ecran) Lotte Lenya, cea mai bună şi mai autentică interpretă a cîntecelor şi operelor lui Bertolt Brecht şi Kurt Weill (dintre care *Opera de trei parale* e cea mai cunoscută) şi de fapt, dacă nu mă înşală memoria, nevasta şi văduva celui de-al doilea, care continuase să compună pentru ea pînă la sfîrşitul zilelor lui, destul de mult înainte, bineînţeles, de adaptarea lui Fleming.
Care, în treacăt fie zis şi judecind după puţinele pagini pe care le-am citit în biroul lui Wheeler, mi s-a părut un scriitor mai bun, mai iscusit şi mai pătrunzător decît a catadicsit solemna istorie a literaturii să aprecieze pînă acum. Descrierea Rosei Klebb pe care o făcea în continuare, ca să nu mergem mai departe, cuprindea pasaje vrednice de atenţie şi de preţuire, am copiat cîteva paragrafe : „...o mare parte a succesului pe care-1 avea se datora naturii speciale a celui mai important instinct al ei, cel sexual. Fiindcă Roşa Klebb aparţinea fără îndoială celui mai puţin frecvent dintre toate tipurile sexuale. Era neutră... Poveştile cu bărbaţi, dar şi cu femei, care circulau pe seama ei erau prea înţesate de amănunte concrete ca să te îndoieşti de ele. Putea să se bucure de act sub raport fizic, dar instrumentul nu avea nici o importanţă. Pentru că sexul nu era altceva decît o poftă.
Şi neutralitatea asta psihologică şi fiziologică o uşura pe loc de atîtea emoţii şi sentimente şi dorinţe omeneşti. Neutralitatea sexuală constituie esenţa frigidităţii unui individ. A te naşte cu ea e ceva magnific şi prodigios. Instinctul gregar era, de asemenea, mort la ea... Şi de bună seamă, în ce priveşte temperamentul, era o flegmatică:
imperturbabilă, putînd suporta durerea, leneşă.
Dimineaţa îi venea greu să se ridice din patul călduţ şi murdar. Lenjeria ei era îngălată, chiar soioasă. N-ar fi prea plăcut, se gîndi Kronsteen, să mă apropii de latura intimă a vieţii ei, cînd se relaxează, cînd îşi scoate uniforma... Roşa Klebb a trecut de mult de patruzeci de ani, îşi spuse, socotind după data cînd avusese loc Războiul Spaniol... Dracu' ştie, se gîndi Kronsteen, cum or fi arătînd sînii ei, dar protuberanta standard care zăcea pe masă părea un sac de cărat pămînt umplut la grămadă..." („Sac de făină, sac de carne", mi-am
spus, „în ei se înfig baioneta şi lancea"). „Faimoasele *tricoteuses* ale Revoluţiei Franceze trebuie să fi avut chipuri ca al ei... Şi feţele lor făceau pesemne aceeaşi impresie, conchise Kronsteen, de răceală şi cruzime şi forţă pe care o producea - da, trebuia să-şi îngăduie acel cuvînt încărcat de emoţie acea *înspâimîntătoare* femeie din SMERŞ." Fleming părea, de asemenea, foarte bine documentat (în afară de povestea cu SMERŞ-ul; trebuia să-1 întreb pe Wheeler despre asta, el cu siguranţă ştia dacă această organizaţie a fost reală sau era o invenţie), faptul că pomenise de POUM şi de Andres Nin era un indiciu, chiar dacă îl numise „Andreas". Potrivit acelei ficţiuni, îl omorîse probabil o femeie de naţionalitate străină cine ştie dacă nu era „de o frumuseţe răpitoare" în anii tinereţii lui din Spania - care, de altfel, fusese colaboratoarea şi iubita lui, pentru ca trădarea şi amărăciunea să fie şi mai mari. Wheeler, în orice caz, asociase referinţa din *Dublu jurnal* la „mai multe femei" arestate la Barcelona în iunie 1937 cu personajul îngălat, sinistru şi neutru care apărea în *Din Rusia, cu dragoste* (pe ea n-ar fi arestat-o niciodată), unde însemnase cu două linii verticale paragraful din capitolul VII, iar pe margine scrisese „Well well, so many traitors indeed", adică „la te uită, cu adevărat o mulţime de trădători".
Da, fuseseră o mulţime, în ţara mea şi în vremea aceea şi în altele mai tîrziu şi, bineînţeles, în toate epocile anterioare, mergînd pînă la cele imemoriale, de la începutul timpului şi pretutindeni.
Cum era cu putinţă să se fi săvîrşit şi să se săvîrşească atîtea trădări, ori atîtea trădări încununate de succes, adică să nu fie bănuite şi detectate înainte de a fi duse la capăt? Ce ciudată înclinaţie spre încredere! Sau poate că nu spre încredere sîntem înclinaţi, ci să nu vedem şi să luăm cunoştinţă de lucruri, ori spre optimism, ori spre '4*.
înşelăciunea consimţită, ori un soi de trufie ne face să credem că nouă nu ni se va întîmpla ceea ce semenilor noştri în schimb li se întîmpla şi li s-a întîmplat întotdeauna, ori că vom fi respectaţi de cei care au dovedit - şi chiar sub ochii noştri că sînt neloiali cu alţii, de parcă noi am fi deosebiţi de aceştia, şi ne îndeamnă să socotim fără temei că vom fi la adăpost de loviturile suferite de înaintaşii noştri şi chiar de decepţiile de care au parte contemporanii noştri: cei care nu sînt „eu", presupun, toţi cei care nu sînt, nici nu vor fi, nici n-au fost. Trăim, presupun, cu speranţa nemărturisită că odată şi-odată se vor frînge regulile şi cursul şi obiceiul şi istoria şi că asta se va petrece cu noi, în cadrul experienţei noastre, că nouă - adică numai mie - ne este dat să vedem asta. Aspirăm mereu, presupun, să fim cei aleşi, şi e puţin probabil că, dacă n-am fi aşa, am fi dispuşi să străbatem de la un capăt la altul tot

drumul vieţii, care, fie că e scurt, fie că e lung, ne oboseşte oricum. Chiar acolo, în *Dublul jurnal* pe care l-am luat din nou în mînă, erau cîteva articole ale tatălui meu, de pe vremea cînd era încă încrezător, cu toate că era război: unul din 2 iulie 1937, cu ocazia împlinirii a trei sute de ani de la publicarea *Discursului asupra metodei* al lui Descartes, în 1637, la Leyden; altul din 27 mai, în care deplînge smintitele schimbări de nume de străzi şi pieţe (şi chiar de oraşe) care se efectuau atît în „zona dominată de facţiune", cît şi în „zona loială" (erau termenii lui) şi în Madrid în mod concret: „Şi este un fapt cu totul deplorabil", spunea, „că îi imităm în privinţa asta pe rebeli, fiindcă nu trebuie să-i imităm în nimic". Sau: „Artera alcătuită din promenada Prado, promenada Recoletos şi Castellana a primit un nume nou, Bulevardul Uniunii Proletare. Această uniune, din nefericire, a început să se destrame, şi ni se pare mult mai interesant să
se încerce reînchegarea ei decît scrierea numelui ei la colţul străzilor... într-uh anumit sens, se pare că noii botezători vor să completeze opera bombardamentelor la care facţioşii au supus capitala, asumîndu-şi o parte din sarcina devastării sale".
Mai erau cîteva articole strict politice, semnate fie cu pseudonimul lui din acea vreme, fie cu numele său, Juan Deza, mi se părea ceva fantomatic să-mi văd numele de familie pe paginile acelea vechi reproduse cu cerneală roşie. Puteam vedea acolo textele acelea juvenile, care fără îndoială au constituit o parte din numeroasele capete de acuzare ce i-au fost puse în cîrcă - cele mai multe inventate, imaginare, false - la puţin timp după ce s-a încheiat şi s-a pierdut războiul, cînd 1-a trădat şi 1-a turnat autorităţilor facţioşilor biruitori cel mai bun prieten al lui de atunci, un anume Del Real, care-1 cunoştea din anii de studenţie, şi erau legaţi de atîtea cursuri şi conversaţii, preocupări şi cafenele, şi prietenii şi cenacluri şi cinematografe şi, cu siguranţă, cîteva chefuri de-a lungul anilor, anii viitoarei cariere pe care i-au petrecut împreună, şi îmi închipui că şi anii războiului şi ai asediului Madridului, cu bombardamentele devastatoare ale facţioşilor şi canonadele rebelilor care veneau din afară, dinspre coline, vestitele obuze care-şi descriau parabola şi cădeau peste clădirea Companiei de Telefoane ori, cînd îşi greşeau ţinta, în piaţa de alături, numită din pricina asta „piaţa lui ptiu", cu un neverosimil umor fatidic, aproape trei ani din viaţa amîndurora, a tuturor, fiind asediaţi şi alergînd pe străzi şi prin pieţe cu nume schimbătoare, ţinîndu-şi cu mîinile pălăriile şi şepcile şi băştile şi cu fustele ridicate de vînt şi ciorapii rupţi sau pur şi simplu fără ciorapi, căutînd trotuarele nebătute de tunuri ca să meargă sau să alerge pînă ajungeau la o gură de metrou sau la vreun adăpost.
Cei doi prieteni se îngrijiseră, împreună cu un al treilea coleg care a murit tînăr, la scurt timp după aceea, de publicarea în 1934 a unei cărţulii cuprinzînd trei jurnale de călătorie, pe care Societatea de Geografie le-a socotit cele mai bune dintre jurnalele redactate de toţi elevii care au luat parte la ceea ce atunci s-a numit Croaziera Universitară pe Mediterana, care, organizată de Facultatea de Filozofie şi Litere a Republicii, i-a plimbat pe studenţi şi profesori împreună pînă în Tunisia şi Egipt, Palestina şi Turcia, Grecia şi Italia şi Malta, Creta, Rodos, Mallorca, timp de patruzeci şi cinci de zile pline de entuziasm şi optimism din vara lui 1933, într-una din care pasagerii au fost onoraţi de vizita marelui Valle-Inclân, care nu ştiu unde şi din ce motiv a urcat la bord pentru a sta de vorbă cu ei.
Vaporul Companiei Transmediteraneene care i-a transportat se numea *Oraşul Cădiz,* şi tuturor croazierelor le-a pus capăt submarinul italian *Ferrari,* mîndria lui Mussolini, care 1-a torpilat şi scufundat în apele Mării Egee la 15 august 1937, în plin război, cînd vasul de comerţ republican se întorcea de la Odessa cu alimente şi material de război, după cîte auzisem de la tata, sau poate a fost pe 14 august, cînd ieşea din strîmtoarea Dardanele, după cum citisem din întâmplare în Thomas puţin mai înainte, în cursul acelei nopţi interminabile.
Acest coleg de publicaţie, de călătorie, de universitate şi chiar de liceu mai înainte (atît de mult timp, prin urmare, cum am fost Comendador şi cu mine) s-a hotărît să înceapă şi să conducă vînătoarea celui care încă nu era tatăl nimănui. A pus la punct o campanie de defăimare, a căutat „martori ai acuzării" care să susţină acuzaţiile într-un proces (ori în simulacrul său, altceva nu exista în acele zile de triumf) şi a făcut rost de o semnătură pentru a o pune pe denunţul în toată regula pe
care într-o zi din luna mai 1939 1-a prezentat la comisariat. Semnătura cu pricina a fost a

unui profesor de la aceeaşi facultate, care se numea Santa Olalla, cunoscut pentru fanatismul lui şi cu care tatăl meu nu avusese ore şi nici măcar nu stătuse vreodată de vorbă, în pofida faptului că, după cît se pare, profesorul nu se privase de a figura în deloc fanatica expediţie care fusese croaziera din 1933. După mulţi ani, cînd eu eram student şi intram în aceleaşi săli de curs (dar care pe atunci deveniseră şi încă mai erau etern franchiste), Santa Olalla continua să predice în ele în calitate de profesor veteran acum - trebuie să-şi fi cîştigat titlul rapid şi fără nici o dificultate -, iar realitatea şi faima pe vremea studenţiei mele erau de fascist get-beget, atît în sens analogic, cît şi în sens ideologic, politic şi temperamental, cu alte cuvinte *sensu stricto.* Mi s-a spus că titlul de profesor la o universitate din nordul ţării (La Coruna, Oviedo, Santander, Santiago, nu ştiu care dintre ele) îl obţinuse şi turnătorul principal, Del Real, probabil ca răsplată pentru serviciile imediate şi spontane aduse proaspetei şi hiperactivei poliţii franchiste din 1939. Dar, după cît se pare, acest profesor turnător a avut neobrăzarea de a încerca să treacă drept „simpatizant al stîngii" în ochii nemulţumiţilor săi studenţi din anii '70 nimic excepţional, în fond, în această pretenţie -, iar cîţiva imprudenţi şi neştiutori tineri septentrionali din decada aceea de tulburări şi neastîmpăr îl găseau „încîntător". Aşa-i lumea („Vorbeşte, toarnă, denunţă. Pe urmă ţine-ţi gura şi scapă-ţi pielea"). Ultimul lucru pe care tatăl meu 1-a aflat mai mult sau mai puţin personal despre el s-a petrecut chiar în luna mai 1939, la o lună şi jumătate după terminarea războiului, în plină represiune şi suprimare şi conştiincioasă eliminare a celor învinşi, curînd după prinderea şi arestarea în ziua de Sfîntul Isidro, patronul Madridului, o cunoştinţă comună - ori poate a fost mama, care s-a dus să-i facă o vizită şi care încă nu era mama mea, nici soţia lui - i-a povestit că Del Real se împăuna cu marea lui ispravă prin tot oraşul cu următoarele cuvinte sau, în orice caz, ceva în genul ăsta: „O să-1 fac pe Deza să ia treizeci de ani de închisoare, dacă nu chiar ceva mai rău". Iar acest „ceva mai rău" era uşor să i se întîmple pe atunci oricărui deţinut, cu sau fără motiv, indiferent dacă existau sau nu dovezi împotriva lui: dacă nu existau, se fabricau, şi nici nu era nevoie, pentru condamnare era de-ajuns în principiu un simplu denunţ din partea unui portar, ori vecin, ori pizmaş, un preot, un resentimentar, un rival, un turnător profesionist sau voluntar, un curtezan refuzat, o logodnică părăsită, un tovarăş, un prieten, toate erau socotite temeinice, mai bine să se-ntreacă măsura decît să nu se-ajungă la momentul în care trebuia completată „pocăinţa" iniţiată în '36, cuvîntul era al lui Thomas. Iar acest „ceva mai rău" se numea plutonul de execuţie.

Juan Deza a avut noroc pînă la urmă, în comparaţie cu atîţia alţii, şi turnătorul lui n-a izbutit să-1 pună la zid. în timpul războiului, tatăl meu fusese soldat în Armata Populară, sau a Republicii, cum prefera el s-o numească (împlinise douăzeci şi doi de ani cînd a izbucnit, era cu cîteva luni mai mic decît Wheeler), dar, primind sarcini administrative în ariergarda din Madrid, a fost la început într-o companie de intendenţă, pe urmă a fost numit traducător în cadrul forţelor terestre, după aceea a lucrat în serviciul lui Juliân Besteiro în calitate de colaborator sau aghiotant, pînă la capitulare, şi astfel n-a trebuit niciodată să intre în luptă. Şi dat fiind că ştia că nu fusese nevoit să tragă nici măcar un singur glonţ, avea certitudinea absolută că nu omorîse pe nimeni, lucru

pentru care, spunea, se bucura nespus de mult. A scris articole pentru *Abc* şi alte cîteva publicaţii, a făcut emisiuni de radio o bucată de vreme în '37, cînd a fost trimis la Valencia, iar din însărcinarea Statului Major a tradus o voluminoasă carte englezească a unui autor pe care nu-şi amintea cum îl cheamă, dar îşi amintea în schimb titlul: *Spy and Counter-Spy (A History of Modern Espionage),* şi care n-a văzut niciodată lumina tiparului în versiunea spaniolă pe care a realizat-o la comanda Ministerului de Război. Dar acuzaţiile denunţătorilor săi includeau „delicte" mult mai grave chiar dacă erau închipuite -, concepute cu cea mai rea credinţă şi a căror falsitate era greu de demascat: printre altele, acela de a fi fost colaborator al ziarului moscovit *Pravda,* acela de a fi slujit drept om de legătură, interpret şi ghid în Spania al „banditului decan de Canterbury" (Dr Hewlett Johnson, cunoscut ca „Decanul Roşu" sau „the Red Dean", pe care tatăl meu nu-1 văzuse niciodată) şi de a fi un cunoscător sigur al reţelei de „propagandă roşie" din toată perioada conflictului, ceea ce echivala cu o invitaţie foarte directă de a i se smulge o informaţie atît de preţioasă prin toate mijloacele (fără a-1 neglija pe cel obişnuit).

Nimic din toate astea nu s-a petrecut, din fericire:

a avut parte de martori care au spus adevărul, inclusiv cei care fuseseră citaţi de acuzare; ca prin minune, sublocotenentul care a condus ancheta era un om cinstit şi, departe de a tergiversa consemnarea declaraţiilor prin care tatăl meu respingea acele acuzaţii false (cum se proceda în acel sistem judiciar), i-a propus să le înregistreze după dictare pentru mai multă exactitate, temîndu-se de posibilele imputări ulterioare, iar, înainte de a ordona să fie dus din nou în celulă, i-a spus: „Nu dau mîna cu dumneata pentru că putem fi văzuţi şi s-ar putea crede că avem o legătură mai veche, dar sufleteşte sînt alături de dumneata" („Antonio Baena", îşi aminteşte tata, „n-o să uit numele ăsta"); şi a mai avut noroc de un judecător leneş, care i-a rătăcit dosarul şi pînă la urmă a suspendat anchetarea cazului său din pricina comportamentului anormal de care a dat dovadă unul dintre martorii acuzării şi a confuziei care s-a creat după aceea. Şi astfel Juan Deza, tatăl meu, a stat un timp în închisoare şi a folosit acel prilej pentru a-i învăţa să citească şi să scrie, să facă adunări, scăderi şi înmulţiri pe tovarăşii de recluziune analfabeţi (iar cu cei mai instruiţi a făcut cîteva lecţii de franceză), şi pe urmă a putut să iasă - n-a mai apucat să-i înveţe împărţirea -, chiar dacă a trebuit să se obişnuiască cu represaliile la care a fost supus mulţi ani, cu faptul de a fi împiedicat să-şi exercite meseria de profesor la orice nivel, spre deosebire de acuzatorii lui cu posturi asigurate, şi, de asemenea, să mai publice vreun rînd în presa din ţară, unde se scria numai cu cerneală albastră. Unul dintre martorii acuzării care şi-a luat în serios rolul acela sinistru, un alt fost coleg de facultate pe care victima lui îl vizitase şi-i împrumutase cărţi în timpul bombardamentelor, ajuns mai tîrziu romancier de succes ieftin şi ruşinos (pe numele lui Florez), i-a transmis următorul mesaj prin intermediul mamei mele, cu care era prieten: „Dacă Deza e dispus să uite că are o diplomă, o să-1 lăsăm să trăiască, dacă nu, o să-1 înfundăm". Dar asta e altă poveste. Uneori l-am văzut suferind în tăcere din pricina situaţiei lui jalnice şi trecînd prin clipe grele. Dar niciodată nu l-am văzut amărît şi nici nu ne-a transmis nouă, copiilor, vreun resentiment, iar pentru cele pe care s-ar putea să le nutrim numai noi sîntem răspunzători. Şi nici nu l-am auzit plîngîndu-se ori spunînd cu glas tare numele turnătorilor lui în afara cercului restrîns al familiei şi al cîtorva
prieteni apropiaţi, dintre care unii le cunoşteau bine şi din sursă sigură - cele două nume - din ziua de Sfîntul Isidro a anului 1939. In pofida piedicilor şi greutăţilor, a reuşit să se descurce în viaţă, şi dacă el nu s-a plîns nici în anii cei mai grei şi ingraţi, cum aş fi putut s-o fac eu în locul lui? Ori poate că se cuvenea s-o fac. Poate că ar fi trebuit s-o facem, eu şi cei doi fraţi ai mei mai mari şi sora mea mai mică, să facem un lucru care nu jigneşte pe nimeni, şi anume să ne plîngem puţin pentru alţii, pentru mama acum şi pentru el de asemenea.

Tot astfel, eu niciodată nu mă abţinusem să pomenesc aceste nume cînd venise vorba şi la prilejul potrivit, fiindcă de mic le ştiam, Del Real şi Santa Olalla, Santa Olalla şi Del Real, şi pentru mine fuseseră întotdeauna numele trădării, iar pe trădători nu trebuie niciodată să-i acoperi. La asta mă gîndeam în noaptea aceea lungă petrecută lîngă rîul Cherwell, cînd am început să strîng în sfîrşit toate cărţile lui Wheeler pe care le scosesem din raftul dinspre apus şi le împrăştiasem prin biroul sau scriptoriul lui şi să încerc fără succes să fac ordine, să curăţ şi să las masa curată şi să strîng tăvile şi sticlele şi paharul meu şi cuburile de gheaţă, treabă mult prea grea pentru cît eram de obosit şi de adîncit în gînduri şi pentru cît de tîrziu se făcuse, deşi am preferat să nu ştiu cît era de tîrziu şi nu m-am uitat la ceas. Cum era cu putinţă ca tatăl meu să nu fi bănuit şi să nu fi descoperit nimic? Era un om inteligent şi cult, nu era un prostănac, şi destul de precoce, deşi, de bună seamă, un optimist incurabil, încrezător în principiu faţă de toată lumea. Dar chiar şi-aşa, cum puteai să-ţi petreci jumătate din viaţă alături de un coleg, de un prieten apropiat -jumătate din viaţă alcătuită din copilărie, şcoală, tinereţe -, fără să-ţi dai seama de ce teapă era sau, cel puţin, de teapa lui *posibilă* ? (Dar nu cumva orice teapă e posibilă în fiecare dintre noi?) Cum poţi să nu vezi într-un răstimp atît de lung că cine va ajunge să te trădeze dă semnele trădării mult mai devreme ? Cum poţi să nu intuieşti, nici să ghiceşti uneltirile lui, maşinaţiile lui şi dansul lui în cerc, să nu miroşi ura şi să nu respiri nefericirea lui, să nu surprinzi îndelungata lui pîndă şi lenta şi lîrtceda lui aşteptare, şi mocnita răbdare pe care cine ştie cîţi ani a fost nevoit să şi-o înăbuşe?

Cum aş putea să nu cunosc chipul tău mîine, cel care există încă de acum sau se făureşte sub faţa pe care o arăţi ori sub masca pe care o porţi şi pe care mi-1 vei dezvălui doar atunci cînd nu mă voi aştepta să-1 văd? Fără îndoială, omul ăsta a trebuit să-şi domolească de multe ori efervescenţa, şi să-şi muşte buzele pînă-i dădea sîngele, şi să-şi îngheţe sîngele cînd începea să fiarbă, şi să amîne termenul ratatei şi fetidei sale fermentaţii, şi apoi din nou să-1 amîne. Toate astea se văd, se percep, se miros şi uneori chiar se pipăie, şi simţim broboane de sudoare pe frunte şi ne ameţeşte condensarea. Cel puţin se presimte. In realitate se ştie, ori trebuie să se ştie. Ori nu cumva, după ce

lucrurile se săvîrşesc, nu ne mai dăm seama că ştiam că urmau să se săvîrşească şi că aveau să se petreacă întocmai aşa cum s-au petrecut? Şi nu-i oare adevărat că în fond nu ne surprind atît de mult cît lăsăm să se creadă în ochii celorlalţi şi, mai ales, faţă de noi înşine, şi atunci vedem întreaga logică şi recunoaştem şi chiar ne amintim nesocotitele avertismente pe care unul din straturile conştiinţei noastre le-a luat totuşi în seamă?
Poate că vrem să ne convingem de propria noastră uimire, de parcă am găsi în ea o incongruentă mîngîiere şi scuze inutile care cu adevărat nu slujesc la nimic: „Vai, eu nu ştiam, cum aş fi putut să-mi închipui şi cu atît mai mult să bănuiesc, e
ultimul lucru la care m-aş fi aşteptat şi niciodată nu mi-ar fi trecut prin minte, mi-aş fi dat cuvîntul, aş fi jurat, aş fi băgat mîna-n foc, mi-aş fi pus capul pe butuc, aş fi pus la bătaie tot aurul meu şi mi-aş fi primejduit cinstea, oh, ce înşelăciune, ce dezamăgire, cît de incredibilă şi neadevărată se dovedeşte această trădare". Dar o asemenea uimire nu există aproape niciodată. Nu în ceea ce priveşte straturile cele mai profunde, nu în ceea ce priveşte cunoaşterea care cutează să se exprime pe sine şi să se pronunţe sau să cunoască sau să se cunoască sau să aibă conştiinţă de sine, nu în ceea ce priveşte cunoaşterea, care e atît de temătoare încît se detestă pe sine şi se tăgăduieşte şi se ascunde pe sine şi dă bir cu fugiţii ori se priveşte numai cu coada ochiului şi cu faţa acoperită pînă la ochi întotdeauna. Există, desigur, această uimire, în straturile noastre cele mai înalte, care nu sînt doar cele superficiale şi epidermice, ci în realitate sînt toate, cele de la mijloc şi cele de jos şi cele profunde, şi chiar cele tainice şi subterane şi cele venoase, cele de afară şi dinăuntru şi cele de foarte înăuntru, cele ale vieţii zilnice şi externe din vîrful lăncii şi cele ale solitarului nostru răgaz, cele ale tovărăşiei care se veseleşte şi rîde şi cele ale începutului abisal al visului, cînd pîndim timp de o clipă ceea ce vom fi în ansamblu şi care e povestea ce se va depăna cînd noi ne vom săvîrşi din viaţă.
Da, pînă şi în stratul acesta de istovire şi angoasă ori de premoniţie îşi află loc uimirea şi surpriza.
Dar nu şi în cel mai profund, pe care nu-1 atingem aproape niciodată, cel care sălăşluieşte în dosul timpului şi nu se înşală, nici nu greşeşte, cel care se confundă cu frica ori adoptă propria sa mască, aceea a fricii, şi de aceea nu-i auzim glasul, pentru ca teama să nu ne stăpînească şi să ne dicteze paşii şi să ne ducă la pierzanie sub apăsarea temerilor, ori s-o înlesnească. Respingem indiciile şi refuzăm să interpretăm atîtea semne („Ţine-ţi gura şi scapă-ţi pielea"), şi le alungăm şi le ascundem în sacul închipuirilor, pentru a făuri altele, despre care în fond ştim că nu sînt semnale, ci născociri şi simulacre pe care le caută încrederea noastră, şi toropeala, şi amorţirea noastră („Ţine-ţi un ochi deschis cînd te prinde somnul, ţine-1 deschis", am citat în sinea mea). Fiindcă în realitate ar fi imposibil să ne înşelăm dacă am dori asta - să nu ne înşelăm ~, sarcină zadarnică şi aspiraţie sortită eşecului. Dar de obicei nu dorim asta. Nu vrem asta: ne plictisesc protecţia şi prevenirile şi semnalele de alarmă, şi tuturor ne place să azvîriim scutul cît colo şi să ne avîntăm fără socotinţă cu lancea-n cumpănire, ca la paradă.
Cînd m-am făcut mare, l-am întrebat pe tata, deşi fără să insist prea mult. Cînd eram copii şi adolescenţi, mie şi fraţilor mei ni se povestise ce se întîmplase, dar numai scheletul, strictul necesar, de parcă el şi mama n-ar fi vrut să ne aducă la cunoştinţă prea multe despre acele lucruri care ne privesc pe toţi într-o mai mare sau mai mică măsură şi, de fapt, încep să ne privească din copilărie - turnătoria, pîra, trădarea, lovitura de pumnal, delaţiunea, înşelăciunea, denunţul, vînzarea -, ca să nu mai vorbim de faptul că pe vremea aceea ajungea la noi negreşit şi pe cele mai diverse căi exemplul întemeietor sau cazul extrem pe care Evangheliile ni-1 povestesc, fiindcă alte cazuri mai vechi, cele întruchipate de Iacov şi David, Abesalom, Adonia, Dalila şi Iudit şi chiar Cain cel atît de puţin iubit, aveau un scop şi invocau un motiv, şi de aceea trădările lor erau mai puţin pure şi mai puţin dezinteresate, mai previzibile şi mai uşor de înţeles, mai puţin gratuite şi mai puţin grave (faimoşii treizeci de arginţi n-au fost niciodată motivul, ci doar aspectul exterior şi un simbol palpabil prin care era întruchipată şi reprezentată fapta). Dar lui Juan Deza nu-i plăcuse
niciodată să vorbească despre întîmplarea aceea, poate fiindcă îl îndurera simpla ei amintire, poate fiindcă nu voia să se lase în voia unor porniri de ură ori poate ca să nu-i dea importanţă - nici măcar prin relatarea faptelor - celui faţă de care nu mai nutrea decît dispreţ din ziua de Sfîntul Isidro a anului 1939, dacă nu cumva chiar mai dinainte.
— Dar tu n-ai bănuit niciodată nimic? îl întrebasem eu, profitînd de un prilej în care-şi amintea alte întîmplări din acele timpuri.
— înainte de arestarea mea? Cum să-ţi spun, da, desigur, aveam ştiri despre campania de defăimare şi denunţare pe care o începuse. Ştiri indirecte, care proveneau din zona naţionalistă în care trecuse fără să spună nimănui nimic, niciodată n-am ştiut exact în ce moment, nici cum (să ieşi din Madrid nu era uşor, fără ajutor din afară era aproape imposibil); tîrziu totuşi, de fapt abia atunci am aflat că trecuse dincolo. Nu ştiu, prevăzuse că înfrîngerea avea să se producă în curînd, presupun, şi, ca urmare, adoptase o anumită poziţie.
Nu pot spune că nu mi-am dat seama cît de primejdios era faptul ăsta şi de consecinţele pe care le-ar

fi putut avea. Cine ţi-a fost prieten mulţi ani are un cuvînt greu de spus şi otrăvitor dacă îl foloseşte împotriva ta. Lumea crede că este în cunoştinţă de cauză, că ştie ce spune. Deşi în zilele alea să convingi, la drept vorbind, nu era un element indispensabil, şi nici să-i faci pe ceilalţi să creadă ce spui. Era de-ajuns puţină emfază şi vehemenţă, şi nici măcar de asta nu era neapărată nevoie.
— Mă refeream la perioada dinainte de asta, dinainte de a avea ştiri despre minciunile lui. N-ai bănuit niciodată nimic, nu ţi-a trecut prin minte că putea să-ţi fie duşman, că-ţi purta pică şi că voia să te înfunde ?
Tatăl meu rămăsese tăcut o clipă, dar nu ca atunci cînd şovăi şi te gîndeşti cum să dai un răspuns cît mai exact, ci era mai curînd pauza pe care o faci cînd vrei să sublimezi astfel un adevăr sau o certitudine.
— Nu. Niciodată nu mi-am închipuit una ca asta. Cînd am aflat, la început n-am crezut, m-am gîndit că trebuie să fie o greşeală, ori o neînţelegere, ori o minciună scornită de alţii, dar nu-mi dădeam seama din ce pricină. O uneltire. O zîzanie. Pe urmă, cînd lucrurile au ajuns la urechile mele din mai multe părţi, şi n-am mai putut să nu ţin seama de zvonuri, şi a trebuit să cred ce se spunea despre el şi să mă resemnez să accept adevărul, pentru mine n-a încetat să fie ceva de neînţeles, inexplicabil.
Asta era expresia pe care o folosea mereu, „de neînţeles", vreau să spun atunci cînd mi-am luat inima-n dinţi şi am încercat să-1 fac să vorbească mai mult despre acele lucruri.
— Dar de-a lungul atîtor ani cît aţi fost prieteni, am insistat eu, n-ai avut niciodată nici cel mai mic indiciu, nici o bănuială, un avertisment interior, o împunsătură în inimă, o presimţire, ceva?
— Nimic, răspundea el, din ce în ce mai laconic şi mai întunecat, şi atunci eu schimbam subiectul ca să nu-1 sting de tot.
Presupun că îl amăra faptul că trebuia să-şi aducă aminte de naivitatea sau buna lui credinţă, nu atît pentru că le avusese, cît pentru că nu putuse să le păstreze. Ori pesemne asta credea el.
De fapt le păstra, şi chiar prea mult, după părerea mea (i-au mai adus şi alte neplăceri, deşi nu atît de amare şi cu deosebirea că nu-1 mai surprinseseră decît pe jumătate), eu am fost mai cinic şi neîncrezător, cred, deşi nu îndeajuns, poate, pentru vremuri atît de neloiale cum sînt acestea. Poate că am fost mai cu picioarele pe pămînt şi am fost mai pesimist, asta-i tot, şi, de asemenea, mai tulburat.

Mama a murit cînd eu eram prea tînăr ca să mă întreb despre lucrurile astea cu destulă chibzuinţă, aşa încît atunci cînd am devenit adult n-am mai putut s-o întreb (vreau să spun, cu conştiinţa de om matur); poate că ea, care era mai cu picioarele pe pămînt, ar fi încercat cel puţin să-mi dea o explicaţie posibilă: nu fusese atît de bună prietenă cu trădătorul cum fusese tata, dar îl cunoscuse totuşi destul de bine. încercase din răsputeri să-1 scoată pe Juan Deza din închisoare, în pofida faptului că pe atunci încă nu erau logodiţi, ci doar doi foşti colegi de facultate nedespărţiţi. Fusese alături de el în timpul războiului, după cîte aflasem, pentru a da o mînă de ajutor şi a alina durerile altora unde era nevoie, în limitele posibilităţilor ei. înainte de asta, în 1936, cînd rebeliunea militară şi „revoluţia" care au izbucnit simultan pe 18 iulie au preschimbat acele zile şi săptămînile care au urmat într-un haos total, folosit de amîndouă părţile (fiecare în teritoriile aflate sub controlul ei) pentru răfuieli rapide şi ireversibile şi asasinate fără riscuri şi fără nici o verificare, trebuise să-1 caute, dat fiind că era cea mai mare dintre cei opt fraţi, unii chiar copii, pe cel de şaptesprezece ori optsprezece ani, care într-o noapte nu se mai întorsese acasă. Iar în acele prime luni de la izbucnirea conflictului, gîndul care trecea prin mintea membrilor familiilor cînd se întîmpla aşa ceva - înainte de orice, groaza fiind atît de
mare - era că dispărutul ar fi putut fî arestat în chip arbitrar de patrulele de miliţieni, predat unei secţii politice şi apoi, pe înserat sau noaptea, fără alte formalităţi, executat la marginea unei şosele sau a unui drum de ţară din afara oraşului. Dimineaţa, membrii Crucii Roşii se duceau să adune cadavrele din şanţuri şi din cartierele mărginaşe, să le fotografieze, să le îngroape şi, dacă era posibil, să le identifice mai înainte pentru a înregistra într-o fişă pentru arhivă sfîrşitul vieţii şi moartea lor. Acelaşi lucru se petrecea în ambele zone, într-o sinistră simetrie smintită. La Madrid, începînd cu un anumit moment, s-au angajat să îndeplinească această sarcină aşa-numitele Tribunale Populare, dar, cu toate că din ele făceau parte şi magistraţi (subordonaţi „comisarilor politici" ai partidelor, lipsiţi de independenţă), metodele expeditive şi extrem de sumare au continuat să semene prea mult cu cele dinainte de instaurarea lor, care s-a dovedit astfel mai curînd inutilă pentru a frîna sau a canaliza atîta înverşunare.
Aşa se face că mama a ieşit în stradă ca să bată comisariatele şi posturile ceka în căutarea fratelui mai mic care dispăruse, cu speranţa mereu neîmplinită şi fără să-i poată da de urmă, nici în acele locuri fatidice care erau totuşi primele unde trebuia să cauţi întotdeauna în urma unor dispariţii. N-a

avut noroc, dar pînă la urmă a dat de el sau, mai bine zis, de fotografia lui de mort, de tînăr mort, de frate mort. Cine ştie de ce-1 arestaseră cei care l-au dus la ceka de pe strada Fomento împreună cu o prietenă care-1 însoţea şi care i-a împărtăşit neagra soartă prematură şi rapidă?
Poate fiindcă-şi pusese cu nesăbuinţă cravata în acea dimineaţă şi n-avea o înfăţişare destul de revoluţionară (faimoasele salopete albastre care cum citisem la Thomas, auzisem de la părinţii mei, văzusem în nenumărate fotografii - deveniseră uniforma civilă aproape obligatorie a oricărui luptător madrilen cu arma în mînă), ori fiindcă nu salutaseră ridicînd pumnul, ori fiindcă o imprudentă cruciuliţă sau medalie atîrna la gîtul ei, asemenea vinovăţii erau un motiv suficient ca să primeşti un glonţ în tîmplă sau o rafală în piept în zilele acelea de suspiciune acută drept alibi pentru asasinatul de prisos, aşa cum era în cealaltă tabără faptul că nu ridicai braţul cu obişnuitul gest fascist sau nazist, ori aveai un aspect deliberat proletar, ori fuseseşi cititor al ziarelor republicane, ori aveai faimă că treceai prin faţa nenumăratelor biserici peninsulare, ridicate pe solul patriei, şi nu intrai în ele.
Niciodată n-am crezut că există cu adevărat această birocratică fotografie în format mic, despre care auzisem vorbindu-se. Vreau să spun că nu credeam că se păstrează undeva, ori că o ţinea printre lucrurile de preţ mama mea, Elena, după ce o luase de la cine o găsise, ori că o ceruse ea la postul ceka comisarilor politici din '36 şi i-o dăduseră, cînd avea douăzeci şi doi de ani, fiind cea mai mare dintre cei opt fraţi, dar încă foarte tînără.
Şi cînd am dat peste ea din întîmplare, la mult timp după moartea ei, învelită într-o bucată de satin cu două fîşii late de culoare roşie şi pe margine încă una neagră, şi satinul vîrît într-o cutiuţă metalică de migdale din Alcală de Henares împreună cu alte fotografii neînvelite ale fratelui încă în viaţă şi carnetul de la bibliotecă eliberat de Decanatul Facultăţii de Litere şi diferite hîrtii din anii '30 împăturite cu grijă ca să încapă toate (printre ele un naiv poem revoluţionar închinat Madridului, încununat cu drapelul Republicii cu acea culoare violet, pe care mama îşi asumase riscul să-1 păstreze în anii cînd franchismul părea veşnic), imboldul meu iniţial a fost să nu mă uit la ea, la fotografie, şi să nu mă opresc la ceea ce zărisem
ca o fulgerare ori o pată de sînge şi recunoscusem de îndată ce despăturisem pînza, am recunoscut-o de îndată, chiar dacă niciodată n-o văzusem şi oricît de departe de amintirea mea se afla în acea clipă întîmplarea veche şi fatală. Imboldul meu a fost să o acopăr din nou cu bucăţica de satin, de parcă aş fi vrut să feresc de o privire străină chipul unui cadavru ori de parcă aş fi avut dintr-o dată conştiinţa că nu sîntem răspunzători de ceea ce vedem, în schimb sîntem răspunzători de ceea ce privim, că faptul de a privi poate fi întotdeauna refuzat - poate fi ales - după inevitabila ocheadă din primul moment, care e trădătoare, involuntară, fugară, venită prin surprindere, poţi să închizi ochii sau poţi să ţi-i acoperi cu mîna pe loc, sau să întorci faţa, sau să hotărăşti să dai repede pagina fără să te opreşti la ea („Dă pagina, dă pagina, că nu vreau să văd oroarea ta, nici suferinţa ta. Dă pagina, şi atunci ai scăpat").
Pînă cînd m-am oprit să mă gîndesc cu inima zvîcnind în piept şi mi-am spus atunci că dacă mama a cerut şi a luat şi a păstrat toată viaţa fotografia atrocităţii, n-a făcut-o cu siguranţă dintr-un sentiment bolnăvicios, nici pentru a menţine vie vreo ranchiună care ar fi fost lipsită prin forţa lucrurilor de destinatari concreţi, căci nimic din toate astea nu se potrivea cu firea ei. Ci probabil pentru a putea să se asigure, ori de cîte ori i s-ar fi părut ceva cu neputinţă şi numai un vis faptul că fratele ei Alfonso murise într-un chip atît de josnic şi n-avea să se mai întoarcă acasă nici în noaptea aceea în care cutreierase străzile şi bătuse comisariatele şi posturile ceka şi în nici o altă noapte de atunci înainte. Şi pentru ca elementul de irealitate care ajunge să învăluie pierderile definitive să nu pună stăpînire cu totul pe închipuirile ei nocturne. Şi poate, de asemenea, fiindcă să fi lăsat fotografia în fişierul acela de morţi administrative ar fi însemnat să lase la voia întîmplării trupul pe care niciodată n-a ajuns să-1 vadă, nici să ştie unde zăcea, şi să nu-1 poată îngropa. Iar cit priveşte distrugerea ei mai tîrziu, înţeleg de ce n-a făcut asta, deşi sînt convins că niciodată n-a mai privit-o şi că, în mod sigur pentru ca nici măcar să nu fie ispitită s-o vadă, o păstra învelită în bucata aia de pînză roşie şi neagră, ca un avertisment ori un semn de descurajare care ar fi înştiinţat-o: „Adu-ţi aminte că sînt aici. Adu-ţi aminte că încă exist şi că astfel e sigur că am existat. Adu-ţi aminte că ai putea să mă vezi şi că tu m-ai văzut". Şi e aproape sigur că n-a arătat-o nimănui, fotografia asta, nu cred. N-a arătat-o părinţilor ei, de bună seamă, mamei sale, atît de delicată şi sperioasâ tot timpul, covîrşită întotdeauna de grija pentru numeroşii ei copii şi necontenitele solicitări ale bărbatului său, tatăl ei, care o voia atît de mult pentru el, încît aproape că o sechestra; şi nici lui, acelui tată pe atît de simpatic pe cît era de autoritar,

francez de origine, din pricina căruia numele meu nu e Jacobo, nici Jaime, nici Santiago, nici Diego, nici Yago, care sînt toate acelaşi nume, ci Jacques, care şi el e acelaşi lucru, numai că sub înfăţişarea lui franţuzească, şi cu care numai ea, mama mea, m-a chemat toată viaţa, lăsîndu-i la o parte pe prietenii parizieni şi dacă nu cumva am uitat pe cineva.
Nu, nici lor nu le-ar fi arătat-o, chiar dacă ar fi fost neapărată nevoie să le comunice vestea şi să le povestească descoperirea, nici celorlalţi fraţi, mai tineri cu toţii şi impresionabili, iar singurul care nu era aşa, cel mai mare dintre băieţi, care venea imediat după ea ca vîrstă, se ascundea undeva prin oraş, schimbîndu-şi mereu domiciliul cu speranţa de a se putea refugia în vreo ambasadă neutră sau nealiniată oficial. Poate că i-a dat totuşi tatei să vadă fotografia, numai lui, prietenul
nedespărţit şi cine ştie dacă nu cumva îndrăgostit de ea de pe atunci, ori poate a găsit-o chiar el la comisariat şi a scos-o din fişier cu o înfiorare şi un blestem tăcut, şi el a trebuit să i-o arate ei, ultimul lucru pe care şi l-ar fi dorit. Şi cred că a rămas alături de ea toată noaptea aceea şi a doua zi, în lunga peregrinare neliniştită şi, pînă la urmă, sfîşietoare.
Aproape că aş putea spune că lucrul cel mai cumplit la fotografia asta sînt numerele şi etichetele de pe gîtul şi pieptul băiatului executat fără să fi comis vreun delict, fără vină, nici judecată, care a fost şi n-a fost unchiul meu Alfonso, ori care ar fi putut să fie. Un 2, şi dedesubt 3-20, oare ce semnificau, ce metodă de improvizată clasificare se folosea pentru morţii inutili fără nume, au fost atîţia de-a lungul anilor, că nimeni n-a putut să-i numere şi cu atît mai puţin să-i numească, atîţia în întreaga peninsulă, din nord pînă-n sud, din răsărit pînă la apus. Dar nu, cel mai cumplit lucru nu e ăsta, şi cum ar putea fi, cînd există pete de sînge pe chipul tînăr, cea mai întinsă pe ureche, de unde s-ar fi spus că-i cursese, dar şi pe nas şi pe obraz şi pe frunte şi pe pleoapa stîngă închisă, ca nişte stropi, şi aproape că faţa nu pare aceeaşi cu a băiatului viu din cealaltă fotografie care nu era învelită în satin, băiatul ăsta cu cravată. Cel mai uşor de recunoscut în amîndouă sînt incisivii centrali puţin ieşiţi în faţă, care se văd foarte bine, şi, de asemenea, urechea stîngă din care sîngerase mortul, pare la fel cu cea a băiatului în viaţă. O mînă prietenească se sprijinea pe umărul lui, şi oricine ar fi fost (cineva care-şi suflecase cămaşa ca mine acum, în timp ce făceam curăţenie), se aplecase pentru a poza şi a ieşi în fotografie, fără a reuşi totuşi să intre în cadrul ei, poate că era unul dintre fraţii lor, ai mamei mele Elena şi ai unchiului meu Alfonso, el purta, în fotografia de pe cînd era în viaţă, o batistă în buzunarul de la haină şi se pieptăna cu cărare pe partea stîngă, după moda acelei epoci, care a ţinut pînă în copilăria mea, şi eu purtam cărare tot pe partea stîngă cînd eram copil, pe cînd ne mai pieptăna mama dîndu-ne cu apă, pe mine şi pe cei doi fraţi ai mei, şi pe sora mea cu şi mai multă grijă şi migală, potrivindu-i coama de păr mai lungă ori mai scurtă, căci moda se schimba de la un an la altul (poate că aceeaşi mînă, atunci de soră, îl pieptănase pe fratele încă în viaţă, pe fratele mai mic). Fotografia asta înfăşurată în satin ea o înfăşurase din nou şi o păstrase după ce a văzut-o şi n-a mai vrut s-o vadă şi pe urmă s-a uitat puţin la ea din nou, foarte puţin, fiindcă e greu să te uiţi la ea şi e şi mai greu s-o priveşti îndelung, n-ar fi trebuit să mi-o arate niciodată, iar eu nu trebuie s-o arăt nimănui. Dar sînt chipuri care ţi se întipăresc în minte chiar dacă le-ai privit numai o clipă, şi aşa mi se întîmplase mie cu ăsta, astfel încît puteam să-1 desenez cu precizie din memorie, şi chiar aşa am făcut îndată, cînd am făcut ordine în biroul lui Wheeler şi totul părea neatins, şi astfel îi scuteam de o neplăcere gospodărească pe Peter şi pe doamna Berry cînd aveau să coboare a doua zi de dimineaţă, mai devreme decît mine, desigur, căci eram frînt de oboseală:
trebuia să fie foarte tîrziu, preferam să nu ştiu cît de tîrziu.
Aşa că nu mă îndoiesc că tatăl meu a avut noroc în împrejurările acelea, la sfîrşitul războiului, cînd mulţi dintre învingători nu s-au gîndit la altceva decît să se răzbune pentru lucruri de felul ăsta, cum era ce se întîmplase cu unchiul meu, de pildă, şi multe altele încă, şi mai urîte, şi pentru spaimele prin care trecuseră ori pentru frustrările pe care le încercaseră ori pentru slăbiciunile arătate pentru mila primită ori pentru simple închipuiri,
xxxx pentru nimic în multe cazuri - atît de prielnică era atmosfera pentru răzbunare, uzurpare, despăgubire şi pentru împlinirea incredibilă a celor mai himerice visuri ţesute de ciudă şi de invidie şi de mînie -, şi cînd unii cu mai mult creier nutreau o idee mai amplă şi cuprinzătoare, mai puţin pasională şi mai abstractă, dar cu rezultate la fel de sîngeroase cînd voiai s-o pui în practică: ideea eliminării totale a duşmanului, şi a înfrîntului, şi apoi a suspectului, şi a celui neutru, şi a celui ambiguu, şi a celui nefanatic, şi a celui neentuziast, şi pe urmă a moderatului, şi a indolentului, şi a nepăsătorului, şi întotdeauna a celui pe care nu poţi să-1 suferi.
Aşa încît cu alte prilejuri îl întrebasem din nou pe tata, după ce lăsasem să treacă un timp de la data trecută şi încercasem să strîng puţin laţul, niciodată însă prea mult, nu voiam să-i

pricinuiesc o supărare prea mare sau să-1 fac să se cufunde în melancolie. Nu-mi aduceam aminte cum venea vorba despre acest subiect, dar de fiecare dată se ivise singur, căci nu voiam să forţez lucrurile. Şi-i spusesem:
— Dar în cazul lui Del Real, cu adevărat n-ai ştiut niciodată sau n-ai vrut să ne vorbeşti despre asta?
M-a privit cu ochii lui albaştri pe care nu i-am moştenit, cu obişnuita lor limpezime care nici ea nu mi-a fost transmisă, sau nu foarte mult, şi mi-a răspuns:
— Nu, n-am ştiut, iar cînd am ieşit din închisoare eram atît de scîrbit de el, încît nici măcar n-am încercat să aflu. Nici prin intermediul altora, nici direct.
— Fiindcă în realitate nimic nu te-ar fi împiedicat atunci să-1 cauţi, să formezi numărul lui de telefon şi să-i spui: „Ce-nseamnă asta? Ai înnebunit? De ce vrei să mă omori?", nu-i aşa?
— Ar fi însemnat să-i dau o importanţă pe care, orice mi-ar fi spus în chip de explicaţie, cel mai probabil e că n-ar fi găsit nici una şi nici n-ar fi încercat să găsească, nu o merita. Mi-am urmat felul meu de viaţă şi am încercat să nu ţin seama de el, nici măcar nu aveam de suferit efectele represaliilor şi vrăjmăşiei lui, consecinţele iniţiativei lui. L-am exclus din existenţa mea. Şi e cel mai bun lucru pe care l-am putut face, sînt convins de asta. Nu numai pentru starea mea sufletească, ci şi sub aspect practic. Niciodată nu l-am mai văzut şi n-am avut nici cea mai mică legătură cu el, iar cînd am aflat despre moartea lui după foarte mulţi ani, mi se pare că a fost prin '80, nici măcar nu-mi amintesc bine cînd a murit, n-am simţit nimic şi nici nu m-am gîndit la asta mai mult decît ca la un fapt divers. în realitate, pentru mine murise de cîteva decenii, din ziua de Sfîntul Isidro 1939. Cred că înţelegi.
— Da, înţeleg foarte bine, am răspuns. Ce nu înţeleg, în schimb, şi n-am înţeles niciodată e că tu n-ai avut nici o bănuială, că n-ai văzut venind primejdia din partea lui, după ce ani şi ani de zile s-a aflat în preajma ta, ceva de genul ăsta ţine de caracterul omului. Nu înţeleg de ce a făcut-o, de ce se face aşa ceva, mai ales fără vreun motiv. Nu-mi vine să cred că n-a existat nimic între voi, nici o ranchiună, nici un frecuş, nu ştiu, poate că aţi făcut curte amîndoi aceleiaşi fete, bunăoară, ce ştiu eu, vreo jignire fără intenţie din partea ta ori, chiar dacă jignirea n-a existat, el s-o fi socotit astfel. Sînt sigur că ţi-ai bătut capul cu asta, ai întors lucrurile pe toate feţele, ai încercat să-ţi aminteşti. Nu pot să cred că n-ai făcut asta, cel puţin cît timp ai stat închis şi nu ştiai cum aveau să se sfîrşească lucrurile. Pe urmă... da, pe urmă te cred, înţeleg că n-ai mai vrut să-ţi pui întrebări.
Asta nu mi-e greu să cred.

— Nu ştiu, a răspuns tata, şi a rămas cu privirea aţintită la mine, o privire plină de interes, de curiozitate, de parcă mi-ar fi înapoiat întru cîtva, cu deferentă, interesul şi curiozitatea pe care i le arătasem eu.
Uneori mă privea în felul ăsta, ca şi cum ar fi încercat să-1 înţeleagă mai bine pe omul atît de diferit de el care eram eu, ca şi cum ar fi vrut să se recunoască în mine, în pofida diferenţelor evidente şi poate puţin superficiale, şi uneori mi se părea că reuşea, „printre rînduri", cum s-ar zice, să mă recunoască. Şi după pauza aceea a adăugat:
— Tu îţi mai aminteşti de Lissarrague? Ce-a făcut el a fost extraordinar, v-am povestit isprava lui de multe ori.
Şi înainte de a apuca eu să răspund că-mi aminteam foarte bine, el mi-a împrospătat memoria (îi plăcea, fără îndoială, să-şi aducă aminte şi să povestească întîmplarea asta):
— Intervenţia lui a fost decisivă. Pe tatăl meu, care era militar, l-au asasinat, şi el avea legături cu Falanga, astfel încît, punînd în balanţă cei doi factori, se bucura în acele momente de consideraţie din partea franchiştilor. Denunţătorii mei l-au întrebat dacă avea cunoştinţă despre activitatea mea din timpul războiului şi, cînd el a răspuns că da, l-au citat ca martor al acuzării.
Dar cînd a fost interogat la proces, nu numai că a negat toate acuzaţiile false care mi se puneau în cîrcă, ci pe deasupra a vorbit foarte favorabil despre mine. Procurorul militar s-a enervat şi, arătîndu-se surprins de declaraţia lui, s-a răstit la el: „Păi dumneata nu ştii că ai fost citat ca martor al acuzării?" La care Lissarrague a răspuns: „Eu credeam că am fost citat ca să spun adevărul".
Judecătorul, uluit, 1-a întrebat atunci cum se face că, dacă ce spunea el era adevărat,

fuseseră totuşi prezentate denunţuri foarte grave împotriva mea.
Iar Lissarrague a răspuns concis şi fără şovăire:
„Invidie". Cum vezi, el şi alţii au văzut lucrurile aşa şi n-au mai răsucit faptul pe toate părţile. Iar eu, totuşi, nu sînt sigur că explicaţia e atît de simplă.
— Păi asta e în favoarea mea, am profitat ca să-i spun imediat. E un motiv în plus ca să te întrebi, nu? Dacă nu-ţi era de-ajuns explicaţia cea mai simplă şi pe care toţi o socoteau mulţumitoare, în afara de tine.
— Nu, nu-mi era de-ajuns, mi-a replicat atunci tata cu o uşoară inflexiune de amor propriu intelectual. Dar asta nu înseamnă că am găsit explicaţia complexă, nici că mă interesează atît de mult s-o găsesc încît să-mi pierd timpul cu asta sau să fiu nevoit să mai stau de vorbă cu omul acela, nu mai aveam nici un chef să-i cer socoteală. Sînt persoane ale căror motive nu merită să le învredniceşti cu indignarea ta, chiar dacă le-au împins să săvîrşească fapte îngrozitoare, sau tocmai din pricina asta. Tot ce spun, ştiu, e complet în dezacord cu tendinţa actuală. In ziua de azi toată lumea se întreabă din ce cauză un asasin recidivist sau în serie ajunge să comită asasinate în serie, ori un colecţionar de violuri să-şi sporească necontenit colecţia, ori un terorist să dispreţuiască toate vieţile în numele unei cauze primitive şi să suprime un număr cît mai mare de vieţi omeneşti, ori un tiran să tiranizeze dincolo de orice limită, indiferent dacă o face în chip birocratic sau în chip sadic.
Există o obsesie de a înţelege fenomenele odioase, în fond există o fascinaţie maladivă faţă de ele, iar odioşilor li se face prin asta o imensă favoare. Eu nu împărtăşesc această curiozitate fără margini a timpului nostru pentru ceea ce în nici un caz n-are justificare, chiar dacă se pot găsi nenumărate explicaţii distincte, psihologice, sociologice, biografice, religioase, istorice, culturale, idiosincretice, economice, antropologice, totuna e. Eu nu pot să-mi pierd timpul făcînd cercetări despre ce e rău şi
pernicios, cercetările de felul ăsta prezintă întotdeauna un interes mărunt, în cel mai bun caz, şi uneori nul, te asigur, am văzut multe. Răul e de obicei simplu, chiar dacă uneori nu *atît* de simplu, dacă eşti în stare să apreciezi nuanţa. Dar sînt cercetări care mînjesc, ba chiar sînt unele care te molipsesc, fără să obţii în schimb nimic de valoare.
Există azi o plăcere de a te expune la situaţiile cele mai josnice şi mîrşave, la lucrurile monstruoase şi aberante, de a te apropia să contempli infraumanul şi de a-1 atinge de parcă ar avea prestigiu sau farmec ori o importanţă mai mare decît nenumăratele conflicte care ne năpădesc fără să ne facă să cădem atît de jos. Există în atitudinea asta şi un soi de trufie, unul în plus: se pătrunde în anomalie, în ce e respingător şi meschin ca şi cum norma noastră ar fi una a respectului şi a generozităţii şi a probităţii şi ar trebui să analizăm la microscop tot ce iese din cadrul ei: ca şi cum reaua-credinţă şi trădarea, neomenia şi dorinţa de a pricinui răul nu ar face parte din această normă şi ar fi lucruri excepţionale, şi ar merita din pricina asta o grijă necontenită şi o atenţie mereu trează. Dar nu este aşa. Toate astea fac parte din normă şi nu cuprind mai mult mister, nu mai mult decît buna-credinţă. Dar epoca noastră s-a consacrat prostiei, lucrurilor moderate şi de prisos, şi aşa ne trebuie. Lucrurile ar trebui să stea mai curînd invers : există acţiuni detestabile ori atît de vrednice de dispreţ, încît simpla lor săvîrşire ar trebui să anuleze orice curiozitate posibilă pentru cei care le săvîrşesc, şi nu s-o creeze ori s-o suscite, aşa cum prosteşte se întîmplă astăzi. Şi ăsta a fost cazul meu, chiar dacă e cazul *meu,* viaţa mea. Ce-a făcut vechiul meu prieten cu mine era lipsit de justificare şi atît de inadmisibil şi grav din punctul de vedere al prieteniei, încît persoana lui a încetat să mă intereseze dintr-o dată: prezentul lui, viitorul lui şi, de asemenea, trecutul, chiar dacă în el mă aflam şi eu. Nu mai aveam nevoie să ştiu altceva, nici nu eram dispus să fac vreun efort în sensul ăsta.
Se oprise şi mă privise din nou ţintă, parcă aşteptînd ceva de la mine, ca şi cum eu n-aş fi fost unul din fiii lui, pe care-i cunoştea ca pe propria lui palmă, ci un prieten mai tînăr, un prieten nou care ar fi venit să-1 vadă în acea dimineaţă în casa lui din Madrid, atît de luminoasă şi de primitoare.
Şi ca şi cum ar fi aşteptat din partea mea o reacţie la ceea ce spusese.
— Eşti mai bun decît mine, ăsta a fost comentariul meu. Ori, dacă nu e vorba despre a fi mai bun sau mai puţin bun, atunci eşti mai inteligent şi mai liber. N-aş putea să jur, dar cred că eu aş fi încercat să mă răzbun. După moartea lui Franco, nu ştiu, cînd ar fi fost posibil.
Tata izbucnise atunci în rîs, şi o făcuse de data asta în chip patern, mai mult sau mai puţin ca atunci cînd, copii fiind, spuneam ceva foarte naiv sau necuviincios faţă de musafiri.
— Se prea poate, spusese, tu ai o înclinaţie de a te agăţa de lucruri, Jacobo, de unele ţi-e greu să te desprinzi, nu ştii întotdeauna să laşi ceva în urmă. Dar mai ales e un semn că te simţi încă foarte tînăr. Crezi că încă dispui de un timp nelimitat şi-ţi poţi îngădui să-1 iroseşti. Poate că nu ţi-e uşor să vezi asta, dar, dacă aş fi încercat să mă răzbun, n-ar fî însemnat altceva decît să pierd timpul din cauza lui,

iar lunile de închisoare mi-au fost de-ajuns. Pe deasupra, i-aş fi dat un soi de justificare *a posteriori,* un fals punct de sprijin, un motiv anacronic pentru fapta lui. Ţine seama de faptul că în ansamblul unei vieţi aspectul cronologic îşi pierde tot mai mult importanţa, nu se mai distinge atît de bine ce-a fost înainte de ce-a fost pe urmă, nici faptele de consecinţe, nici deciziile
de urmările pe care le dezlănţuie. El ar fi putut socoti că, la urma urmei, eu făcusem ceva împotriva lui, nu mai avea importanţă cînd, şi s-ar fi dus în mormînt mai împăcat cu sine. Şi n-a fost aşa, n-a fost aşa. Eu nu i-am adus niciodată vreun prejudiciu, niciodată nu i-am făcut nimic, nici înainte, nici după aceea, nici atunci, bineînţeles.
Şi poate tocmai asta nu putea suporta, tocmai asta îl durea. Există oameni care nu iartă pe cineva care se poartă frumos cu ei, le este loial, îi apără şi le oferă ajutorul, şi cu atît mai puţin îl iartă cînd le face un serviciu sau îi scoate dintr-o încurcătură, asta poate fi sentinţa definitivă pentru binefăcător, pun prinsoare pe orice vrei că găseşti singur destule exemple. Se pare că oamenii ăştia se simt umiliţi de dovezile de afecţiune şi bune intenţii, cred că prin asta sînt desconsideraţi ori nu suportă să creadă că au vreo datorie, chiar dacă această datorie există numai în închipuirea lor, ori să aibă vreo obligaţie de recunoştinţă, nu ştiu.
Desigur că aceşti indivizi nu doresc nici contrariul, ferească Dumnezeu, dovedesc o mare nesiguranţă.
Şi în ruptul capului n-ar putea ierta ca cineva să se poarte urît cu ei, să dea dovadă de lipsă de loialitate, să nu le facă servicii şi să nu-i scoată din încurcături. Există oameni care pur şi simplu se dovedesc imposibili, singurul lucru înţelept e să te fereşti de ei şi să rămîi cît mai departe, să ai grijă să nu se apropie de tine nici cînd par că au gînduri rele, nici cînd spun că vin cu gînduri bune, să nu intri în jocul lor, să nu exişti pentru ei, nici măcar pentru a le ţine piept. Sigur că ăsta e un *desideratum.* Din păcate, nu poţi fi invizibil cînd vrei şi cînd ai nevoie. Dar uite, cînd eram la închisoare a venit să mă viziteze (cu o reţea de sîrmă între noi) prietena noastră Mărgărita, şi era atît de revoltată de mîrşăviile turnătorului meu despre care aflase din auzite, încît tonul ei ridicat a atras atenţia temnicerilor. Au întrebat-o despre cine vor- * bea astfel, pesemne că se temeau să nu fie vorba chiar despre Franco. Ea le-a spus, fiindcă era nestăpînită din fire, şi atunci au mers cu ea pînă la el acasă pentru a verifica dacă era adevărat. Au găsit-o pe mama lui, pe care Mărgărita o cunoştea (în sfîrşit, o cunoşteam toţi, căci eram buni şi vechi prieteni), şi s-a folosit de acel prilej pentru a încerca s-o convingă să-1 facă pe fiul ei să-şi bage minţile-n cap şi să retragă denunţul acela nedrept şi de neînţeles. Femeia, care ţinea la ea, a ascultat-o cu un amestec de uimire şi jenă. Dar pînă la urmă iubirea de mamă a fost mai puternică decît orice altă consideraţie şi, pentru a-şi dezvinovăţi fiul, n-a putut să spună decît: „Patria rămîne patrie". La care Mărgărita a răspuns: „Da, iar minciunile rămîn minciuni".
Tata a rămas din nou tăcut, dar de data asta nu s-a uitat la mine, ci şi-a îndreptat privirea spre braţul jilţului. Dintr-o dată l-am văzut obosit, ori poate cu gîndul la altceva decît la conversaţia noastră. Nu eram sigur dacă se rătăcise în hăţişul amintirilor şi nu voia să mai adauge nimic sau dacă avea de gînd să depene ultimul episod, legîndu-1 de cele dinainte, şi să-mi ofere o concluzie. Am crezut că nici de data asta nu aveam să aflu ce mă interesa, fiindcă sosise sora mea (poate că tata auzise ascensorul) şi tocmai atunci intrase în salon, în clipa cînd tata reproducea cuvintele Mărgăritei, doar atît putuse auzi, presupun, fiindcă înainte de orice altceva ne întrebase cu jovialitate şi pe un ton de reproş ascuns cu stîngăcie:
— Se poate şti despre ce discutaţi?
Iar eu răspunsesem:
— Nimic important, vorbeam despre trecut.
— Despre ce trecut? Eu mă născusem?

Pentru tata, sora mea era bucuria ochilor lui, deşi semăna cu mama mai puţin decît mine. Sau, mai exact, semăna mai mult ca femeie, dar mai puţin ca trăsături, pe care eu le moştenisem pe chipul meu de bărbat cu o fidelitate tulburătoare.
El îi răspunsese cu un zîmbet ironic şi mulţumit, într-o armonioasă împletire, ca de obicei.
— Nu, tu nu existai, nici măcar ca embrion de proiect de posibilitate şi hazard.
Şi pe urmă mi se adresase numai mie, ca să încheie:
— Minciunile rămîn minciuni, cum vezi, şi n-avem timp de pierdut cu lucrurile astea.

— După ce te-ai desprins de ele, desigur. Se înţelege: mai mult sau mai puţin vindecat, i-am spus eu.
— Bineînţeles că abia după ce te-ai desprins de ele. Vindecat sau mai puţin vindecat. Se înţelege de la sine: dacă nu m-aş fi desprins, n-am sta acum de vorbă tu şi cu mine, şi cu atît mai mult fata asta.
— Dar ce, e un secret atît de strict subiectul conversaţiei voastre ?
Asta spusese atunci sora mea, îmi aduceam bine aminte, năpădit de acele amintiri în timp ce, în sfîrşit, mă vîram în cunoscutul pat pregătit de doamna Berry cu multe ore în urmă, după ce pusesem la locul lui, de asemenea, exemplarul cu dedicaţie din *From Russia with Love,* în încăperea alăturată, credeam că lăsasem aproape totul în ordine, ba chiar curăţasem o ciudată pată de sînge pe care nu-1 vărsasem eu şi nici nu-1 provocasem şi care acum, în atmosfera aceea de ebrietate şi de oboseală, cum prevăzusem înainte de a o şterge complet şi de a face să dispară cercul sau ultima urmă, începea să mi se pară ireală, un produs al închipuirii mele. Ori, poate, al lecturilor mele.
Fără să-mi dau seama, citisem mult despre zilele de sînge din ţara mea. Sîngele lui Nin, sîngele unchiului meu, care n-a mai ajuns să-şi vadă nepotul, sîngele atîtor oameni fără nume ori care au fost siliţi să se despartă de ţară şi să nu mai poată trăi pe pămîntul ei. Şi sîngele adulmecat al tatălui meu, pe care n-au izbutit să-1 verse (sînge din sîngele meu care n-a curs şi nu m-a pătat). „Patria rămîne patrie", biata mamă, roabă a iubirii pentru copilul trădător. Frază încîlcită, fără înţeles, ca orice tautologie, alcătuită din cuvinte goale, din concepte rudimentare, folosită cu fanatism. Nu sînt niciodată vrednici de încredere cei care-au folosit-o ori o vor folosi, dar cum să ştii dacă o folosea vorbitorul de engleză şi spunea *country,* care aproape întotdeauna înseamnă *„ţară"* şi uneori doar „cîmp", ceea ce sună cu totul inofensiv în spaniolă. De la etaj se auzea şi mai bine şopotul rîului, liniştit şi răbdător ori fără chef şi lînced, sunetul care urca pînă la mine, ori era din pricină că mă aflam în altă aripă a clădirii, în sfîrşit gata de culcare. Observasem că cerul începea să se lumineze, sau aşa mi se părea, abia se desluşea, ochiul ar fi putut să se înşele. Dar te invita să observi, chiar şi în noaptea aceea întunecoasă şi la ceasul pe care latinii l-au numit *conticinio* şi pe care limba mea 1-a uitat, acest ciudat obicei englezesc de a dormi fără persiene cu care niciodată n-am izbutit să mă împac, nu există, nu au aşa ceva, şi nu întotdeauna au perdele sau obloane în locul lor, ci adesea numai brizbizuri transparente care nu te apără, nici nu te ascund, nici nu te liniştesc, de parcă ar trebui să stea un ochi deschis cînd adorm locuitorii acestei mari insule în care mi-am petrecut mai mult timp decît e recomandabil şi decît aş fi putut prevedea, dacă adun perioada dinainte şi cea de după aceea, acum şi alaltăieri. „Iar minciunile rămîn minciuni", altă tautologie fără înţeles, chiar dacă aici cuvîntul nu
e găunos, nici conceptul rudimentar, nici nu e folosit cu fanatism, ci universal, fără efort, rutinar, constant, pînă devine maşinal şi nedeliberat uneori, şi cu cit e mai mult aşa, cu atît e mai dificilă identificarea lui, definirea lui, cu atît adevărul e atunci mai mare, adevărul minciunilor, şi cu atît e mai mare lipsa noastră de apărare. „Minciunile rămîn minciuni, dar totul are un anumit timp pentru a fi crezut." Ca şi cum eu aş fi dat crezare acum rîului, ascultîndu-i murmurul, şi, crezînd că-1 înţeleg, aş fi repetat împreună cu el murmurul, în timp ce adormeam cu ochiul deschis al acestei ţări care pentru unii e patrie, blînd şi lin cu ochiul deschis al molipsirii mele şi al clarităţii care nu există: „Eu sînt rîul, sînt rîul şi, prin urmare, un fir de continuitate între vii şi morţi, la fel cu poveştile care ne bîntuie noaptea, semăn cu timpurile şi cu faptele, sînt rîul. Dar rîul este rîul.
Şi nimic mai mult".

Sflrşitul primei părţi II. Lance

Niciodată nu ştii foarte bine dacă ai cîştigat încrederea cuiva, şi cu atît mai puţin cînd o pierzi. Vreau să spun, încrederea cuiva care niciodată n-ar vorbi despre asta, nici n-ar da asigurări de prietenie, nici nu ţi-ar face reproşuri, nici n-ar folosi în ruptul capului aceste cuvinte - neîncredere, prietenie, duşmănie, încredere - ori le-ar folosi numai ca element nostim al reprezentaţiilor şi dialogurilor fireşti, ca rezonanţă şi citat al tiradelor şi scenelor din vremuri îndepărtate, care ni se par naive întotdeauna, aşa cum cele de astăzi vor fi mîine pentru cei ce vor veni după noi, şi numai cei care ştiu asta evită accelerările de puls şi oprirea

respiraţiei, şi astfel nu-şi expun venele la emoţii prea mari. Dar e greu să accepţi sau să vezi asta, aşa încît inimile continuă să zvîcnească şi gurile se încleiază şi răsuflă mai departe, iar picioarele tremură ca şi pînă atunci, cum am putut - îşi spun oamenii în sinea lor - să fiu atît de prost, să fiu atît de deştept, atît de supărăcios, atît de credul, atît de tembel, atît de sceptic, nu e neapărat mai naiv încrezătorul decît bănuitorul, nu e mai puţin naiv cinicul decît cel care se predă fără condiţii şi rămîne la cheremul nostru şi ne oferă grumazul pentru ultima sau prima retezare, ori pieptul pentru ca să i-1 străpungem cu cea mai ascuţită lance. Pînă şi cei mai necredincioşi şi vicleni şi cei mai parşivi sînt puţintel naivi cînd îi scoţi din timpul lor, cînd au trecut prin viaţă şi
povestea lor este cunoscută (umblă din gură în gură şi aşa se înfiripă încetul cu încetul). Poate că asta e, sfîrşitul şi cunoaşterea lui, să ştii ce s-a întîmplat şi ce s-a ales din lucrurile acelea, cine a fost luat prin surprindere şi cine a urzit înşelăciunea, cine a ieşit cîştigat ori păgubit ori a făcut jocurile şi cine n-a pariat şi, prin urmare, nici n-a riscat nimic, cine - chiar şi aşa - a ieşit păgubaş fiindcă 1-a luat curentul unui rîu cu ape învolburate, plin de trişori, atît de mulţi, că pînă la urmă îi încurcă pe toţi pasagerii, pînă şi pe cei mai pasivi, pe indiferenţi, pe dispreţuitori şi stigmatizatori, pe vrăjmaşi şi pe cei mai îndărătnici şi, de asemenea, pe riverani. Nu pare cu putinţă să stai deoparte, pe margine, să te închizi în casă şi să nu ştii nimic, nici să nu vrei nimic - să nu vrei nici măcar să vrei, asta nu slujeşte la mare lucru -, să nu deschizi cutia poştală, să nu răspunzi la telefon, să nu tragi zăvorul, oricît ar bate la uşă şi ar fi gata s-o spargă, nu pare cu putinţă să te prefaci că nu e nimeni ori că cel care era a murit şi nu aude, să te prefaci nevăzut cînd vrei şi ai tu chef, nu eşti mort chiar dacă taci şi-ţi ţii respiraţia la nesfîrşit fiind în viaţă, aşa cum nu e întru totul cu putinţă să crezi că nu mai trăieşti pe pămînt şi că te poţi lepăda chiar de propriul tău nume. Nu e atît de uşor să se întîmple una ca asta, nu e atît de uşor să ştergi totul şi să dispari şi să nu rămînă nici o urmă, nici măcar ultima curbă ori ultimul arc de cerc, nu e simplu să fii numai ca pata de sînge care se spală şi se freacă şi se suprimă şi atunci... atunci poţi începe să te îndoieşti că a existat vreodată. Şi în fiecare vestigiu se poate da întotdeauna de urma ori de umbra unei poveşti, poate nu completă sau fără îndoială incompletă, plină de lacune, fantomatică, hieroglifică, cadaverică ori fragmentară precum cioburile de lespezi sau bucăţile de timpane în ruină cu inscripţii crăpate, ba chiar poţi ignora complet forma sfirşitului, ca în cazul lui Nin şi al unchiului meu Alfonso şi al tinerei sale prietene cu un glonţ în ceafă şi nici un nume pentru veşnicie, şi în cazul atîtor altora despre care eu nu ştiu nimic şi nimeni nu mai vorbeşte. Dar un lucru e forma şi altul e sfîrşitul însuşi, care se cunoaşte întotdeauna, aşa cum una e timpul şi altul e conţinutul lui, niciodată acelaşi, variabil la nesfîrşit, pe cînd timpul e omogen şi nu se alterează. Şi tocmai cunoaşterea sfirşitului ne îngăduie să-i învinuim pe toţi că sînt naivi sau găunoşi, deopotrivă pe deştepţi şi pe nătărăi, pe cei ce se implică şi pe cei ce se feresc şi se eschivează, pe nechibzuiţi, pe prevăzători şi pe cei ce au urzit conspiraţii şi au întins curse, pe victime şi pe călăi şi pe fugari, pe inofensivi şi pe cei care au făcut rău altora, de la falsa superioritate - timpul va hotărî, timpul o va face, timpul va găsi leacul - a celor care n-au ajuns la capătul drumului lor şi încă merg bîjbîind ca chiorii ori păşesc sprinten cu scut şi lance sau frînţi de oboseală şi agale, cu scutul scofîlcit şi lancea boantă şi tocită, fără a ne da seama sau abia presimţind că în curînd vom fi cu ei, cu expulzaţii ori cu cei care au trecut mai de mult şi atunci... atunci pînă şi reflecţiile noastre atît de compătimitoare şi ascuţite vor fi la rîndul lor etichetate drept găunoase şi naive, de ce a făcut asta, vor spune despre tine, de ce atîta zbucium şi atîta înfierbîntare, de ce atîta agitaţie şi atîtea răsturnări; iar despre mine vor spune: de ce a vorbit ori a tăcut şi a spus cutare sau cutare lucru, de ce acel vîrtej, atîtea îndoieli şi asemenea chin, de ce a făcut paşii aceia şi atîţia paşi? Iar despre amîndoi vor spune: de ce s-au înfruntat, şi la ce bun atîta efort, pentru că s-au războit în loc să privească şi să stea liniştiţi, de ce nu s-au mulţumit să se vadă sau să se privească lung, şi la ce bun atîtea vise şi acea zgîrietură, durerea mea, cuvîntul meu, febra ta, şi atîtea îndoieli, şi un asemenea chin.

Şi aşa este şi va fi totuşi mereu, asta mi-a spus Tupra odată şi mi-a spus-o limpede Wheeler în dimineaţa următoare şi la masa de prînz. Iar dacă Tupra n-a spus-o la fel de limpede, a fost pentru că el niciodată n-ar vorbi despre asta, nici n-ar folosi cuvinte ca „neîncredere",

„prietenie", „duşmănie", „încredere", sau nu în mod serios, nu în legătură cu el însuşi, de parcă nici unul n-ar fi putut intra în obligaţiile lui sau nu l-ar fi privit cîtuşi de puţin sau n-ar fi făcut parte din experienţele lui.
„Este stilul lumii", spunea uneori, ca şi cum ar fi fost cu adevărat tot ce se putea spune despre asta şi orice altceva ar fi fost o simplă podoabă şi poate chiar inutil. Nu aştepta nimic, cred eu, nici loialitate, dar nici trădări, iar dacă avea parte de una sau de alta nu părea surprins, nici nu lua alte măsuri decît cele recomandabile de tip practic. Şi nu aştepta preţuire sau afecţiune, dar nici aversiune sau vrăjmăşie, în pofida faptului că ştia foarte bine că pămîntul e infestat şi de unele, şi de altele şi că adesea indivizii nu pot să le evite şi, de altfel, nici nu vor s-o facă, fiindcă sînt ca fitilul sau vreascurile care întreţin flacăra arderii lor şi, de asemenea, raţiunea şi lumina lor. Şi că nu au nevoie de vreun motiv sau de vreun scop pentru nimic din toate astea, nici de finalitate şi nici de cauză, nici de recunoştinţă şi nici de jignire, sau nu întotdeauna, ori, potrivit lui Wheeler, care a fost mai explicit, „îşi poartă probabilităţile în
r chiar vinele lor, şi nu e decît o chestiune de timp, de ispite şi de împrejurări faptul că pînă la urmă îşi găsesc împlinirea".
Niciodată n-am ştiut, prin urmare, dacă am cîştigat sau nu încrederea lui Tupra, nici dacă am pierdut-o, nici cînd s-a întîmplat asta, se prea poate să nu fi existat nici o clipă prielnică pentru aceste două faze sau mişcări ale sufletului, n-aş putea să le dau un nume, aceste nume, cîştig şi pierdere. El nu vorbea despre asta, în realitate nu vorbea desluşit aproape despre nimic, şi de n-ar fi fost explicaţiile preliminare ale lui Wheeler în duminica aceea de la Oxford, poate că niciodată n-aş fi ştiut nimic precis sau imprecis despre funcţiile mele şi n-aş fi bănuit măcar înţelesul sau obiectul lor. Bineînţeles că n-am ajuns niciodată să aflu şi nici să înţeleg tot: ce se făcea cu aprecierile, impresiile sau rapoartele mele, cui îi erau destinate în ultimă instanţă sau la ce slujeau exact, ce consecinţe aveau, nici dacă aveau sau nu vreuna ori aparţineau, dimpotrivă, acelei clase de sarcini şi activităţi care se realizează în cadrul unor organisme şi instituţii fiindcă s-au făcut de mult timp, dar fără ca nimeni să-şi aducă aminte de ce au fost iniţiate şi nici să se întrebe de ce continuă să se facă. Uneori mi-am spus că se puneau în arhive şi nimic mai mult, pentru orice eventualitate. Ce formulă ciudată, dar care justifică totul: pentru orice eventualitate. Pînă şi lucrurile cele mai absurde. Cred că acum nu se mai foloseşte, dar pe vremuri, cînd făceai o vizită în Statele Unite, o întrebare la care toţi călătorii trebuiau să răspundă la intrare era dacă aveau intenţia să atenteze la viaţa preşedintelui ţării. Cum se poate presupune, niciodată n-a răspuns cineva afirmativ - era o declaraţie sub jurămînt -, în afară de căzui cînd cineva voia să facă o glumă, pe care o plătea scump la o graniţă păzită cu atîta străşnicie, iar cel care cu siguranţă n-ar fi. răspuns afirmativ era ipoteticul asasin de preşedinţi ori şacal care ar fi debarcat tocmai cu această unică intenţie sau misiune. Motivul nesăbuitei întrebări era, după cît se pare, faptul că, dacă vreunui străin îi trecea prin cap să atenteze la viaţa lui Eisenhower sau Kennedy sau Lyndon Johnson sau Nixon, la învinuirea principală se adăuga aceea de sperjur, adică întrebarea era pusă cu rea-credinţă şi pentru orice eventualitate. Niciodată n-am înţeles, totuşi, relevanţa sau avantajul acestei circumstanţe agravante suplimentare împotriva cuiva acuzat de a fi curmat firul vieţii celui mai de vază om al acestei naţiuni, ceea ce s-ar putea spune că în sine e un delict de o gravitate greu de întrecut. Dar aşa funcţionează lucrurile care sînt pentru orice eventualitate, presupun. Se prevăd faptele cele mai neverosimile şi improbabile şi se acţionează pe baza lor, chiar dacă aproape niciodată nu se adeveresc, aproape întotdeauna fără nici un folos. Sînt duse la îndeplinire sarcini infructuoase sau inutile, care cu siguranţă nu vor fi niciodată de folos şi nu vor fi valorificate, se lucrează pe baza unor eventualităţi şi închipuiri şi ipoteze sprijinite pe nimic şi pe inexistent şi pe ceea ce nu se întîmplă, nici nu s-a întîmplat vreodată. Asta înseamnă să te bizui pe întîmplare.
La început am fost chemat, de trei ori în scurtul interval de zece zile, să lucrez ca interpret, chiar dacă, fără îndoială, dispuneau de alţii care puteau fi angajaţi cu ora şi de cîţiva chiar aproape în mod permanent, cum era tînăra Perez Nuix, pe care am cunoscut-o puţin mai tîrziu. De două ori aproape că n-am avut prilejul să deschid gura, fiindcă cei doi chilieni şi cei trei mexicani cu care Tupra şi subordonatul său Mulryan au luat două prînzuri rapide - toţi cinci erau bărbaţi cu ocupaţii plicticoase, vag diplomaţi, vag funcţionari în sistemul

legislativ şi parlamentar - vorbeau o engleză utilitară destul de acceptabilă, iar prezenţa mea la restaurant a devenit necesară numai pentru a lămuri unele ezitări de tip lexical şi pentru ca termenii finali ai preacordurilor, după cît se pare, să fie clari pentru ambele părţi şi să nu lase loc unor neînţelegeri ulterioare, voluntare sau involuntare.
De fapt, am fost chemat numai pentru a face rezumatul. N-am aflat prea multe despre ce tratau, cum mi se întîmplă în orice limbă cînd ceea ce-mi aud urechile nu prezintă vreun interes pentru mine.
Vreau să spun că înţelegeam, de bună seamă, cuvintele şi chiar frazele şi puteam să le transform şi să le reproduc şi să le transmit fără nici o dificultate, dar n-am înţeles chestiunile şi nici fondul lor, mă lăsau indiferent.
Al treilea prilej a fost mai ciudat şi mai amuzant şi mi-a adus un cîştig mai mare, fiindcă am fost convocat în biroul lui Tupra şi acolo a trebuit să traduc ceea ce, fără doar şi poate, mi s-a părut un interogatoriu. Nu al unui deţinut sau al unui prizonier, nici măcar al unui suspect, dar poate cum să spun — al unui infiltrat sau transfug sau confident în care Tupra şi Mulryan nu aveau încă încredere deplină, amîndoi puneau întrebările (dar mai mult Mulryan, Tupra era mai reţinut) pe care le repetam în spaniolă acelui venezuelan înalt şi solid de vîrstă mijlocie, îmbrăcat civil şi cam stînjenit de hainele acelea sau, mai bine zis, neliniştit, silit, ca şi cum ar fi fost împrumutate sau străine sau primite de curînd, ca şi cum nu s-ar fi simţit în largul lui, parcă un şarlatan care nu avea decît probabila uniformă cu care pesemne era obişnuit. Cu mustaţa lui zbîrlită şi faţa lui lătăreaţă şi arsă de soare, cu sprîncenele mobile despărţite numai prin două minuscule trăsături de penel arămii de-o parte şi de alta a unei cute scurte ca o muscă transferată de la bărbie la frunte, cu pieptul foarte bombat, perfect pentru a susţine şi a scoate în evidenţă decoraţii şi, în schimb, prea umflat pentru a suporta numai o cămaşă albă, o cravată de culoare închisă şi un sacou deschis la două rînduri (greu de văzut la Londra, părea gata-gata să crape pe el, nu era încheiat la toţi nasturii, ca o reminiscenţă a vestonului), nu era greu să mi-1 închipui cu o cască de militar sud-american, ba mai mult, desele smocuri negre şi albe ale părului care creştea în dezordine năpădindu-i fruntea îngustă cereau neapărat un cozoroc de lac care să concentreze întreaga atenţie asupra lui şi să-i ascundă ori să-i mascheze izbucnirea aceea necontrolată.
întrebările puse de Mulryan, la care se adăuga din cînd în cînd cîte una a lui Tupra, erau politicoase, dar foarte rapide şi foarte la obiect (la obiect păreau să ţintească mereu amîndoi şi în conversaţiile cu juriştii sau senatorii sau diplomaţii chilieni şi mexicani, nu erau dispuşi să folosească mai mult timp decît era strict nevoie, îţi dădeai seama imediat că erau versaţi în tratative, antrenaţi, fără să se sinchisească dacă se dovedeau uneori cam abrupţi), iar am văzut că de la mine aşteptau acelaşi lucru cînd traduceam, să reproduc cu exactitate, nu numai cuvintele, ci şi graba şi tonul mai curînd tăios, iar cînd am ezitat de vreo două ori, fiindcă limbii mele nu-i stă bine întotdeauna lipsa completă de introduceri şi ocolişuri, Mulryan mi-a făcut de fiecare dată un semn uşor, dar neîndoielnic, lipindu-şi două degete pentru a-mi indica să mă grăbesc şi să nu pun nimic de la mine. Soldăţoiul ăla venezuelan nu ştia o boabă de engleză, dar ciulea urechile la fel de atent la cuvintele britanicilor cînd îl întrebau ceva ca şi la ale mele cînd îi înlesneam înţelegerea întrebărilor, deşi inevitabil se uita la mine, mi se adresa mie, care eram numai transmiţătorul, în
clipa cînd trebuia să dea răspunsurile, pe deplin conştient că eu eram singurul care îl putea înţelege la început. Nu pot spune că el m-a făcut să aflu mult mai multe despre ansamblul chestiunilor tratate ori să înţeleg cu deplină precizie care era fondul chestiunilor, dar curiozitatea mea a fost mai trează, fără îndoială, decît în timpul dejunurilor, cu adevărat adormitoare şi cu un conţinut mai abstrus pentru un profan ca mine. îmi aduc aminte că pentru acel militar deghizat şi insipid am tradus întrebări despre forţele pe care contau el şi ai lui, oricine ar fi fost, cele sigure şi cele probabile, şi că el a răspuns că nimic nu era sigur niciodată în Venezuela, că ceea ce e socotit sigur era doar probabil întotdeauna, iar ceea ce numim probabil era întotdeauna o necunoscută. Şi îmi aduc aminte că răspunsul ăsta 1-a făcut să-şi piardă răbdarea pe Mulryan, care voia să concretizeze şi să precizeze cît se poate de bine totul, şi că a prilejuit una din intervenţiile lui Tupra, poate mai obişnuit cu răspunsurile vagi şi evazive ca urmare a faptului că umblase probabil ani de zile prin ţări străine şi lucrase pe teren, unde avusese misiuni de îndeplinit şi încheiase pacte cu diferite grupări de insurgenţi, aşa m-am gîndit, construisem pentru el acest trecut din prima clipă cînd l-am cunoscut, acasă la Wheeler. „Spune-mi atunci care sînt forţele probabile", în chipul ăsta atît de simplu a reuşit să împace rezervele celui interogat şi nemulţumirea lui Mulryan. L-a mai întrebat despre sprijinul logistic garantat *from abroad,* expresie pe care eu am tradus-o prin „din străinătate", dar am adăugat „din exterior, din afară", ca să nu existe îndoieli. El a înţeles cu siguranţă acelaşi lucru ca mine, adică faptul că era un eufemism

pentru a se referi la un singur sprijin concret, cel al Statelor Unite. A răspuns că asta depindea în mare măsură de rezultatul şi popularitatea primei faze a operaţiunilor, că „oamenii din afară" aşteptau întotdeauna pînă în ultimul moment înainte de a se angaja deschis şi a lua parte „cu arme şi bagaje" la orice acţiune, a folosit expresia asta, aici poate atît în sens literar, cît şi în sens figurat. Dar, ţinînd seama de iritarea vizibilă şi crescîndă a lui Mulryan, a adăugat că „Ambasadorul" - aşa l-a numit pentru noi, cu o dicţiune hispanică, însă într-o presupusă engleză, risipind orice urmă de îndoială cu privire la persoana la care făcea aluzie — le făgăduise recunoaşterea oficială imediată, dacă nu exista vreo opoziţie cît de cît importantă ori dacă aceasta era una „năduşită" în faşă, niciodată nu mai auzisem participiul acela ridicol în limba mea, dar i-am prins fără nici o greutate înţelesul. Termenul mi se părea prea puţin marţial, era mai potrivit pentru un pungaş de politician îndobitocit ori pentru un înalt funcţionar la fel de îndobitocit, versiuni moderne ale negustorilor de pomezi pentru creşterea părului.
— Şi dumneata crezi că e posibil lucrul ăsta, să nu existe rezistenţă ori să se reducă la focare izolate? îl întrebă Mulryan (tradusesem în felul ăsta absurdul, aici fidelitatea nu numai că devenea dificilă, dar m-ar fi făcut să mă ruşinez).
Şi adăugă:
— Nu mi se pare prea uşor de realizat, cu şeful ăsta aşa certăreţ şi încăpăţînat şi atît de idolatrizat la început, i-au rămas încă foarte mulţi adepţi credincioşi, nu-i aşa? Iar dacă rezistenţa e puternică, oamenii din afară n-or să mişte un deget, nici n-or să recunoască pe nimeni pînă n-or să vadă că situaţia s-a limpezit în favoarea uneia din părţi, şi asta ar putea să dureze o veşnicie. Or să aştepte desfăşurarea evenimentelor, asta v-au spus, aşa-i? Sau nu-i aşa?

— Ce-i drept, s-ar putea să fie aşa, poate că aşa trebuie să înţelegem lucrurile. Dar dacă pe patron îl respectăm, vreau să spun ca persoană fizică, nu cred că multe unităţi şi-ar pune în joc supravieţuirea ca să-i apere doar jilţul, nici chiar mulţi venezuelani. Ar lucra în favoarea noastră dorinţa de căpătuială, care e foarte mare, şi clasa politică tradiţională ne-ar sprijini în întregime, de cum am anunţa că în curînd se vor organiza alegeri.
— Vrei să spui probabil, interveni Tupra.
— Vreau să spun foarte probabil, cu adevărat se corectă militarul, tulburat şi fără a schiţa nici cel mai vag zîmbet, se vedea că e foarte nesigur de sine, parcă atîrnînd de un fir de păr, încordat şi slab de parcă s-ar fi simţit vinovat ori sfişiat între datorii de credinţă potrivnice.
Nu mi-a scăpat în timpul interogatoriului faptul că nici Mulryan, nici Tupra n-au folosit vreun vocativ, nu i s-au adresat în nici un fel acelui civil prost deghizat, nu i-au spus niciodată „domnule cutare", nici, bineînţeles, „domnule general" sau „domnule colonel" sau „domnule comandant", ori ce naiba o fi fost individul. Mi-am închipuit că preferau ca eu să nu ştiu cel puţin cu cine stăteau de vorbă, de vreme ce aflam oricum lucrurile despre care vorbeau.
— Hai să vedem dacă din ce-mi spui dumneata înţeleg un lucru care e important, sau chiar mai mult, e decisiv, continuă atunci Tupra. Dumneata şi oamenii dumitale nu veţi merge în nici un caz împotriva patronului, împotriva persoanei lui, aşa e? Aţi fi dispuşi să mergeţi împotriva locului pe care-1 ocupă, parcă aşa ai spus. împotriva lui, împotriva integrităţii lui fizice, nici în ruptul capului. Am înţeles bine?
Domnul acela din Venezuela şi-a slăbit nodul cravatei, în chip instinctiv, aproape că n-a apucat s-o facă, a fost mai curînd un gest prin care încerca să se elibereze; s-a foit în fotoliu; şi-a întins niţel picioarele, de parcă dintr-o dată şi-ar fi dat seama că dunga de la pantaloni se şifonase, aşa că şi-a potrivit dunga ridicîndu-şi picioarele, mai întîi pe unul, apoi pe celălalt, şi atunci am băgat de seamă că era încălţat cu nişte cizme scurte de un verde foarte închis, parcă din piele de crocodil, dacă nu cumva erau o imitaţie, eu nu pot să fac deosebirea asta. Mi-am spus că rumega şi încerca să cîştige timp, că nu ştia prea bine ce se cuvenea să răspundă acum. Mi-am spus că Tupra era mai dibaci decît Mulryan şi de aceea nu se risipea, pentru a nu se dezvălui şi a nu se toci şi a fi mereu proaspăt, supervizînd de la distanţă.
— Ar însemna să-1 ispitim din cale-afară pe necuratul, nu ştiu dacă mă-nţelegi. Ar fi primejdios, ar putea să producă efectul contrar celui scontat, să înteţească o flacără care n-ar fî trebuit aprinsă niciodată, nici măcar de mărimea unui băţ de chibrit. El n-ar trebui să

sufere nici o daună, asta e limpede pentru noi toţi, se lucrează cu mănuşi, fiţi fără grijă, de el nu se atinge nimeni.
Altfel, ajutoarele pe care ne bizuim n-ar mai fi sigure. Nu toate, bineînţeles. Dar o bună parte, îmi aduc aminte că Tupra a zîmbit cu o milă afectată şi a făcut o pauză şi că Mulryan n-a îndrăznit să-şi reia întrebările pînă ce n-a fost sigur că superiorul său s-a retras din nou din interogatoriu, pentru moment. Şi a făcut foarte bine, fiindcă Tupra nu se dăduse încă deoparte.
— Păi atunci vă văd foarte puţin hotărîţi, a spus. Iar în aceste aventuri lipsa de hotărîre e totuna cu înfrîngerea sigură, nici măcar probabilă.
La fel ca lipsa urii, dumneata ar trebui s-o ştii, domnule, din şcoală sau din experienţă. După experienţa mea, cel puţin, trebuie să fim gata să mergem mai departe decît e nevoie, chiar dacă pînă la urmă nu mergem, sau să hotărîm să ne oprim la
momentul potrivit, sau cînd nu mai e nevoie să mergem. Dar predispoziţia trebuie să fie asta, nu cea contrară. Nu-ţi poţi fixa limite dinainte sau sub ceea ce lesne ar putea să se dovedească necesar, n-am dreptate? Dacă aşa sînt hotărîrea şi dispoziţia sufletească, părerea mea e să nu se încerce nimic. Şi aş deconsilia, pentru moment, orice finanţare şi sprijin.
Militarul acela oarecum denaturat a tăgăduit printr-o mişcare hotărîtă a capului în timp ce asculta în versiunea mea spaniolă cuvintele lui Tupra, de parcă nu putea să-şi creadă urechilor şi ar fi fost cuprins de disperare în faţa unei neînţelegeri foarte grave, dar poate - la fel de bine - înţelegînd prea tîrziu că dăduse un răspuns greşit şi că în felul ăsta provocase un dezastru pentru care poate că nu mai exista nici un remediu, fiindcă orice retractare ori rectificare ori nuanţare ar fi sunat negreşit nesinceră şi interesată - velele coborîte -, după ce-o făcuse boacănă. Acel fals civil sau soldat fals s-ar fi putut să-şi spună: „Fir-ar a naibii de treabă, tipii ăştia ar fi vrut să audă din partea noastră că am fi gata să-1 lichidăm fără să clipim, şi nu, cum credeam eu, că o să-i salvăm pielea ticălosului, oricîtă bătaie de cap ne-ar da". Da, putea să gîndească aşa, ori altfel, dar n-am avut nici destulă imaginaţie, nici timp să formulez în minte cum anume, fiindcă, de îndată ce mi-am încheiat traducerea în spaniolă, el s-a grăbit să protesteze:
— Dar nu-i aşa, nu m-aţi înţeles, domnilor spuse agitat şi mult mai expresiv decît pînă atunci; poate că nu vorbea chiar aşa, dar aşa-mi aduc aminte acum, cuvintele şi accentele specific americane se amestecă foarte mult în amintire şi în relatări. Sigur că am fi gata să-1 suprimăm, dacă n-am avea încotro. Nu ne lipseşte hotărîrea, iar cît priveşte ura, să ştiţi că vine la comandă, cît ai clipi din ochi, în orice clipă, e de-ajuns o scînteie, cîteva fraze incendiare, şi se întinde imediat, şi e mai bine să nu aprinzi ura de la început, flăcările ar mistui-o, e mai bine să fii cu sînge rece înainte de lupta corp la corp, nu vi se pare? Am spus numai că nu credem că o să fie nevoie să ne atingem de patron, este foarte puţin probabil, şi preferabil pentru toţi, asta e sigur, să fie nevoie. Dar credeţi-mă, dacă ne-ar sta în cale şi dacă pentru reuşita acţiunii ar trebui să-1 lichidăm, vă asigur că nu ne-ar tremura mîna. E de-ajuns să tragi un glonţ şi gata, repede şi fără să stai pe gînduri, avem cîţiva oameni obişnuiţi cu aşa ceva. Şi pe urmă n-au decît să vină ai lui să se plîngă, eliberatorul e mort. Treaba lor cum reacţionează, nu mai e nimic de făcut, tiranul nu mai există, 1-a luat dracu'.
„Repede şi fără să stai pe gînduri", mi-am spus.
„Te cred, ştiu foarte bine, întotdeauna au existat oameni obişnuiţi cu aşa ceva. în tîmplă, în ureche, în ceafă, un şuvoi de sînge, dar pe urmă se şterge." Am tradus cît am putut de expresiv, Tupra şi Mulryan nu se uitau la mine în timp ce traduceam, ci la el, la venezuelan, asta mi-a atras mereu atenţia la ei, fiindcă, din instinct, oricine îşi îndreaptă privirea spre cel care emite sunetul, spre cel care vorbeşte, chiar dacă nu face decît să traducă, chiar dacă nu face decît să reproducă şi să repete cuvintele altuia şi nu le spune el, iar ei, în schimb, îşi aţinteau privirile întotdeauna la persoana răspunzătoare, în ultimă instanţă, de cuvintele pe care le ascultau, chiar dacă rămînea tăcută prin forţa lucrurilor în timpul transmiterii lor. Nu o dată am băgat de seamă că asta-i făcea să fie nervoşi pe cei interogaţi, care în schimb se uitau la mine, în pofida faptului că înţelegeau ce spun eu numai prin deducţie (pentru ei deducţia e un lucru foarte uşor).

Civilul sau militarul acela fals n-a făcut excepţie în ce priveşte nervozitatea (pentru mine a fost de fapt primul), dar probabiJ că 1-a făcut să-şi iasă din fire, mai mult decît cei patru ochi care-1 ţintuiau în timp ce eu îi traduceam cuvintele, răspunsul prompt al lui Tupra, care a spus:
— Dar cred că vă daţi seama că dacă descărcaţi în el un glonţ va trebui să-i lichidaţi în acelaşi fel pe destui compatrioţi, cu sau fără ură, cu sau fără sînge rece, în lupte şi cine ştie dacă nu şi în execuţii, repede, dar nu şi fără să stai pe gînduri. Iar asta n-ar fi pe placul nimănui, şi mai ales n-ar fi pe placul celor din afară, ce-i drept, inclusiv pe placul nostru. Cu un asemenea risc de măcel şi fără certitudinea că pînă la urmă ar fi profitabil, părerea mea e că nu trebuie să încercăm. Şi mă tem că va trebui să deconsiliez deocamdată orice finanţare şi sprijin.
Venezuelanul îşi încruntă dintr-o dată sprîncenele foarte mobile, trase aer prelung, pînă i se umflă şi mai tare pieptul, de parcă ar fi fost un broscoi, şi dădu să-şi dezlege nodul cravatei (nu doar să şi-1 slăbească), îşi ascunse cizmele verzi sub fotoliu ca şi cum ar fi vrut să le ferească de muşcătura unei jivine sau, în chip simbolic, ca şi cum ar fi bătut instinctiv în retragere, covîrşit de descumpănire. M-am gîndit că pesemne îşi zicea în sinea lui: „De ce m-or fi frecînd ca pe hoţii de cai feciorii ăştia de... Mare Britanie. Nimic nu le place, nici aşa, nici altminteri. Ce-ar vrea să le răspund, feciori de mare lele ce sînt?!" — Dar în fond, ce doriţi dumneavoastră, spuse după cîteva clipe de tăcere, de parcă ar fi obosit să le tot ghicească intenţiile şi în cele din urmă renunţa, nici măcar tonul n-a izbutit să fie interogativ.
Şi tot Tupra i-a răspuns:
— Să ne spui adevărul, nimic mai mult. Fără să ne interpretezi. Fără a încerca să ne faci pe plac.
Reacţia militarului a fost instantanee, am tradus-o cu precizie, chiar dacă nu era prea uşor.
— Adevărul, adevărul. Adevărul este ce se întîmplă, adevărul se vede atunci cînd se petrece, cum aş putea să vi-1 spun acum? înainte de a se petrece nu se cunoaşte.
Tupra păru niţel surprins şi amuzat de acel răspuns, pe jumătate filozofic, pe jumătate grosolan, ori pur şi simplu confuz. Dar nu-şi schimbă exigenţa. Ba bine că nu, păru că spune zîmbetul lui, şi nu-şi putu reţine un comentariu:
— Şi nici măcar pe urmă, de multe ori. Iar uneori nici nu se petrece. Nu se întîmplă, adevărul. Dar chiar şi aşa, noi asta vrem, cum vezi prea bine: ţi se cere ceva imposibil, după părerea dumitale. Iar dacă în clipa asta nu eşti în măsură să ne dai un răspuns, dacă vrei să te consulţi cu tovarăşii dumitale şi să vezi dacă imposibilul se preschimbă în ceva cît de cît posibil - se opri -, fă-o cît mai repede. Cum să nu! înţeleg că mai rămîi cîteva zile la Londra. înainte de plecarea dumitale o să te sunăm, ca să vedem dacă ai izbutit să găseşti dezlegarea: pentru ispravă, pentru imposibilitate. Avem numărul dumitale. Fii drăguţ, Mulryan, şi condu-1 pe domnul.
După care mi s-a adresat mie, fără a-şi schimba tonul şi aproape fără să facă nici o pauză:
— Mr Deza, poţi să rămîi puţin, te rog.
Falsul sau adevăratul militar se ridică, îşi potrivi cravata, îşi netezi haina, pantalonii, făcu un gest inutil de a-şi băga cămaşa în pantaloni, luă de jos o mapă pe care o pusese lîngă fotoliu şi pe care n-apucase s-o ridice, nici s-o deschidă. Ne strînse mîinile lui Tupra şi mie cu un aer distrat, preocupat, absent (o mînă pufoasă, cam fleşcăită, poate doar din pricina descumpănirii). Spuse:
— Mi se pare că eu n-am numărul dumneavoastră.

— Nu, cred că nu - a fost răspunsul lui Tupra.
La revedere.
— Domnule? murmură Mulryan înainte de a dispărea şi a închide pe dinafară uşa dublă a acelui birou deloc birocratic, amintind mai curînd de acele *dons* de la Oxford pe care eu le cunoscusem, chiar de biroul lui Wheeler, sau al lui Cromer-Blake, sau al lui Clare Bayes, plin de rafturi doldora de cărţi, cu un glob pămîntesc care într-adevăr părea vechi, precumpăneau peste tot lemnul şi hîrtia, n-am văzut materiale lipsite de nobleţe şi nici obiecte de metal, n-am văzut fişiere, nici vreun calculator. Mulryan şi-a murmurat salutul de parcă ar fî pus o întrebare, precum un valet:
„Mai doriţi ceva, domnule ?", dar a lăsat mai curînd impresia că ia poziţia de drepţi (fără a bate din călcîie, asta nu). Sărea în ochi faptul că nutrea un sentiment de devoţiune pentru superiorul său.

Abia atunci, cînd am rămas singuri, Tupra în spatele biroului foarte mare, iar eu aşezat în faţa lui, mi-a cerut pentru prima dată ceva asemănător cu ceea ce pe urmă avea să fie principala mea sarcină cît timp am rămas în serviciul lui şi, de asemenea, ceva legat de ceea ce îmi explicase pe jumătate Wheeler în duminica aceea petrecută la Oxford, în cursul dimineţii şi la dejun. Tupra îşi frecă obrajii de culoarea orzului cu o singură mînă, era întotdeauna proaspăt bărbierit şi mirosea mereu a *after-shave,* de parcă parfumul ar fi rămas impregnat în pielea lui ori ar fi continuat să aplice permanent loţiunea pe ascuns, zîmbi din nou, scoase o ţigară pe care şi-o atîrnă de buzele ameninţătoare (păreau mereu gata să absoarbă ceva), deocamdată nu şi-o aprinse, nici eu n-am îndrăznit să mi-o aprind pe a mea.
— Spune-mi cum ţi s-a părut - făcu un gest din cap spre uşa dublă. Ce-ai reuşit să înţelegi.
Şi cum eu ezitam (nu eram sigur la ce se referea, nu mă întrebase nimic după discuţiile cu chilienii şi mexicanii), adăugă:
— Spune orice, ce-ţi trece prin cap, vorbeşte.
In general suporta foarte bine tăcerea, în afară de cazul cînd era cu totul străină de voinţa şi decizia lui; atunci vehemenţa sau încordarea lui permanentă parcă-i cerea să umple întreg timpul cu conţinuturi palpabile, uşor de recunoscut ori de măsurat. Era cu totul altceva dacă tăcerea venea de la el.
— Ei bine, am răspuns, eu nu ştiu ce vrea cu adevărat de la voi domnul ăsta din Venezuela.
Sprijin şi finanţare, înţeleg. Presupun că se pregăteşte ori se examinează pe toate feţele posibilitatea unei lovituri de stat împotriva preşedintelui Hugo Châvez, asta am putut desluşi, mai mult sau mai puţin. Individul ăsta era îmbrăcat civil, dar după înfăţişare şi după vorbă ar putea fi militar. Sau, în orice caz, îmi închipui că s-a prezentat în faţa voastră drept militar.
— Ce altceva ? Asta ar fi putut să deducă oricine, Mr Deza, în locul dumitale, în funcţia dumi- tale.
— Ce altceva despre ce, Mr Tupra?
— Ce te face să crezi că e militar? Ai văzut vreodată un militar venezuelan?
— Nu. In sfirşit, la televizor, ca toată lumea.
Chiar Châvez e militar, pretinde să i se spună Comandant, nu-i aşa, ori Sublocotenent, nu ştiu, ori poate Şef al desantului. Dar nu sînt sigur că individul ăsta ar fi aşa ceva, vreau să spun militar.
Spun doar că în faţa voastră probabil s-a prezentat ca atare. îmi închipui că aşa a făcut.
— O să vorbim despre asta mai tîrziu. Ce impresie ţi-a făcut problema, ameninţarea unei lovituri de stat împotriva unui guvernant ales prin vot popular şi, pe deasupra, cu aclamaţii?

— Foarte proastă, cea mai proastă. Aminteşte-ţi că ţara mea a suferit patruzeci de ani din cauza unei asemenea lovituri. Trei de război romantic poate (văzut din perspectiva englezilor), dar pe urmă treizeci şi şapte de ani de înjosire şi opresiune. Dar, lăsînd teoria la o parte, adică principiile, în acest scop concret nu mi-aş face prea multe griji. Châvez a încercat să dea o lovitură la vremea lui, dacă nu mă înşel. A conspirat şi s-a răsculat cu unităţile lui împotriva unui guvernant ales, şi încă de civili. Chiar dacă e corupt şi hoţ, cine nu e în ziua de azi, toţi învîrt prea mulţi bani şi sînt ca nişte oameni de afaceri, iar oamenii de afaceri vor să aibă beneficii. Aşa că n-ar putea să se plîngă daca l-ar da jos. Cu venezuelanii însă e altceva. Ei ar putea s-o facă. Dar se pare că mulţi au şi început să se plîngă de acela pe care l-au aclamat după alegeri. Să fii ales nu te scuteşte de a deveni dictator.
— Văd că eşti la curent.
— Citesc ziarele, mă uit la televizor. Nimic altceva.
— Mai spune-mi ceva. Spune-mi dacă venezuelanul spunea adevărul.
— Cu privire la ce ?
— In general. De exemplu, dacă s-ar atinge sau nu de Comandant în caz de forţă majoră.
— A spus două lucruri diferite în privinţa asta.
Tupra păru puţin neliniştit, dar foarte puţin.
îmi făcea impresia că e în largul lui, că-i făceau plăcere dialogul şi răspunsurile mele rapide, după ce depăşisem ezitarea iniţială şi începusem să fiu stimulat de întrebările lui, Tupra ştia să pună întrebări, niciodată nu uita nimic din răspunsurile primite şi în felul ăsta era în stare să revină asupra lor cînd cel interogat se aştepta mai puţin şi eînd uitase cu adevărat de ele, uităm ce spunem mult mai uşor decît ce ascultăm, ce scriem mai uşor decît ce citim, ce trimitem mai uşor decît ce primim, de aceea aproape că nu băgăm de seamă jignirile pe care le aducem altora şi, în schimb, le ţinem minte pe cele care ni se aduc, şi tot de aceea aproape toată lumea pîndeşte prilejul de a ofensa pe cineva.
— Asta ştiu şi eu, Mr Deza. Te întreb dacă unul din cele două e adevărat. După părerea dumitale. Te rog.
Acel „te rog" mi s-a părut neliniştitor. Mai tîrziu aveam să-mi dau seama că avea obiceiul să recurgă la formule de genul „fii bun şi...", „te rog" înainte de a-şi ieşi din fire. Cu acel prilej am intuit doar, aşa încît m-am grăbit să răspund, fără să mă gîndesc prea mult la asta atunci şi fără să mă fi gîndit înainte.
— După părerea mea, unul din cele două lucruri nu era deloc adevărat. Celălalt da, însă într-un

context care nici el nu era adevărat.
— Explică-mi asta, te rog.
Continua să ţină între buze ţigara neaprinsă, probabil că se umezise, deşi era cu filtru, cunoşteam marca aceea neobişnuită, Ramses al II-lea, ţigări egiptene din tutun turcesc, niţel înţepător, faraonicul pachet roşu de pe birou părea un desen cu Tintin, în ziua de azi ar fi foarte scumpe, le cumpăra probabil de la Davidoff sau Marcovitch sau Smith & Sons (dacă ultimele două mai existau), nu-mi aminteam să-1 fi văzut fumîndu-le la petrecerea de la Wheeler, poate că le păstra numai pentru atmosfera intimă de acasă. Nici eu nu mi-o aprindeam pe a mea, mai obişnuită, dar care totuşi era uscată, buzele mele nu sînt umede.
N-am făcut decît să improvizez, ăsta-i adevărul. N-aveam nimic de pierdut. Nici de cîştigat, fusesem chemat ca traducător şi-mi îndeplinisem îndatoririle. Faptul că rămăsesem acolo era o deferentă din partea mea, chiar dacă Tupra nu mă 24 r
făcea să simt asta, ba chiar dimpotrivă, era unul dintre acei indivizi ciudaţi care îţi cer un lucru cu împrumut şi reuşesc să te facă pe tine, care l-ai împrumutat, să te simţi dator.
— Nu mi s-a părut deloc adevărat că ar fi dispuşi să-1 lichideze pe Cel mai Mare Paraşutist, nici chiar dacă de asta ar depinde succesul sau eşecul operaţiunii. Am socotit în schimb adevărat, prin urmare, faptul că n-ar fi în stare să se atingă de un singur fîr de păr din capul lui, în nici un caz, chiar dacă lucrurile iau o întorsătură proastă din pricină că nu l-au înlăturat.
— Şi care ar fi contextul neadevărat al acestui adevăr?
— Ei bine, ţi-am mai spus că nu ştiu cum s-a prezentat faţă de voi omul ăsta, nici ce vrea să obţină de la voi...
— De la mine nimic, de la noi nimic, n-avem nimic de dat, mă întrerupse Tupra. Nouă ni-1 trimit numai ca să ne dăm avizul, adică să ne spunem părerea despre gradul de convingere şi despre veracitatea lui. De aceea vreau să cunosc aprecierea dumitale, vorbiţi aceeaşi limbă, ori nu mai e aceeaşi? La unele filme americane eu nu pricep decît pe jumătate dialogurile, în curînd va fi nevoie să le subtitreze pentru a le prezenta aici, nu ştiu dacă se întîmplă acelaşi lucru cu spaniola de acolo.
In sfîrşit, există nuanţe lexicale, expresii pe care nu le pot distinge şi nici aprecia în traducere. Un alt gen de nuanţe în schimb pot distinge, tocmai datorită faptului că nu înţeleg ce spune cineva în clipa în care vorbeşte, asta poate fi foarte util.
Cuvintele, cum să-ţi spun, te distrag uneori, şi faptul că auzi numai melodia, muzica, adeseori e fundamental. Dar spune-mi acum ce crezi.
Pe atunci eu eram plin de îndrăzneală şi complet lipsit de griji, aşa că m-am simţit îmboldit să improvizez mai departe. Dar n-am mai putut suporta să nu fumez şi mi-am aprins ţigara, nu a mea, totuşi, ci preţioasa Ramses al II-lea pe care i-am cerut voie s-o încerc (mi-a întins pachetul, desigur, fără să se arate indispus, fiecare dintre ţigările alea costa probabil o jumătate de liră sau cam aşa ceva).
— Impresia mea e că s-ar putea ca nici măcar să nu se pună în mod serios problema acestei lovituri de stat. Sau că, dacă într-adevăr se pregăteşte, omul ăsta nu va lua parte la ea ori va juca un rol neînsemnat. îmi închipui că i-aţi verificat identitatea. Dacă e un militar exilat ori îndepărtat din corpul militar ori în retragere, un opozant cu contacte în ţară, dar care acţionează din exterior, cel mai probabil e că se ocupă cu strîngerea de fonduri pornind de la nimic, sau de la intenţii foarte vagi şi informaţii foarte subţiri. Şi că buzunarele proprii sînt destinaţia ultimă a fondurilor pe care ar izbuti să le strîngă, nu se poate cere şi nici da socoteală exactă pentru cheltuielile unei acţiuni clandestine eşuate. Dacă, dimpotrivă, e un militar activ şi are putere de comandă şi trăieşte în ţară, iar aici ni se prezintă ca un trădător al şefului său pentru binele patriei şi călcîndu-şi pe inimă, atunci n-ar fi exclus să-1 fi trimis Comandantul în persoană, pentru a sonda, pentru a anticipa, pentru a cerceta, pentru a preîntîmpina orice mişcare şi, dacă se iveşte ocazia, pentru a strînge fonduri din străinătate, care cu siguranţă ar ajunge chiar în buzunarele lui Châvez, n-ar fi o afacere proastă. Cred că s-ar putea la fel de bine să nu fie nici una, nici alta, cu alte cuvinte să nu fie şi să nu fi fost niciodată militar. în orice caz, nu cred că se află în spatele unui lucru serios, al unei acţiuni care va ajunge să aibă loc. Cum a spus chiar el, adevărul este atunci cînd se petrece, e o formă rudimentară de a-1 exprima. Aşa că eu aş spune că al lui, adevărul ăsta al lui, n-o să se
petreacă niciodată, cu sau fără sprijin, cu sau fără finanţare, dinăuntru, din afară sau interplanetară.

Mă lăsasem purtat de îndrăzneală, am pus frînă. M-am întrebat dacă Tupra avea să dea în vileag sau nu ceva, măcar cu privire la calitatea în care se prezentase venezuelanul în faţa lui (spusesem „ni se prezintă" înadins, ca să văd dacă mă puteam include şi pe mine). „Dacă n-o face", mi-am spus, „atunci e unul din acei indivizi pe care nu-i poţi prinde în plasă şi care nu spun decît ceea ce într-adevăr vor să spună ori ştiu că n-are nici o importanţă dacă te lasă să afli cîte ceva".
— Desigur, toate astea sînt speculaţii, se înţelege - am adăugat. Impresii, intuiţii. Dumneata mi-ai cerut doar impresia.
Abia acum îşi aprinse preţioasa şi umeda ţigară Ramses al II-lea. Pesemne că nu putuse suporta să mă vadă savurînd-o pe a mea, care, pe deasupra, era a lui, o jumătate de liră transformată în fum de o gură străină şi continentală. Tuşi puţin după ce trase primul fum, o înţepătură egipteană, fuma probabil două sau trei pe zi, nu mai mult, şi nu ajungea să se obişnuiască niciodată cu ele.
— Da, ştiu că dumneata n-ai de unde să ştii, spuse. Să nu-ţi închipui însă că eu ştiu mai mult, sau mult mai mult. De ce crezi asta, spune-mi, te rog.
Am continuat să improvizez ori, cel puţin, aşa credeam.
— Cum să spun, omul corespundea fără îndoială cu imaginea militarului sud-american tipic, mă tem că nu se deosebeşte prea mult de spaniolii de acum douăzeci ori douăzeci şi cinci de ani, toţi purtau mustaţă şi nu zîmbeau niciodată. înfăţişarea lor cerea, bineînţeles, uniformă sau chipiu, şi decoraţii pe piept, ca nişte benzi de cartuşe. Dar cîteVa amănunte nu se potriveau. M-au făcut să mă gîndesc că nu era un militar deghizat în civil, cum mi se păruse la început, ci un civil deghizat în militar deghizat în civil, nu ştiu dacă ai înţeles ce vreau să spun. Sînt amănunte neînsemnate, m-am scuzat. Şi nu spun asta pentru că aş fi avut de-a face cu militarii, nu sînt cîtuşi de puţin un expert.
M-am întrerupt, mi se risipise îndrăzneala de pînă atunci.
— Asta n-are importanţă. Te-am înţeles.
Spune-mi la ce amănunte te gîndeşti.
— In sfîrşit, sînt foarte mărunte, ce-i drept.
Cum să spun, a folosit unele cuvinte nepotrivite.
Ori soldaţii nu mai sînt ca altădată şi s-au molipsit de pedanteriile ridicole ale politicienilor şi crainicilor de televiziune, ori individul ăsta nu era militar ; ori poate că este, dar nu mai e activ de o bună bucată de vreme. Pe urmă, a făcut un gest prea spontan de a-şi potrivi cămaşa în pantaloni, ca un om obişnuit cu hainele civile. Ştiu, e o prostie, militarii umblă uneori cu cravată şi costum, sau în cămaşă, dacă e cald, şi în Venezuela e cald. Dar m-am gîndit că el nu-i militar, că de mai mult timp e în rezervă şi nu mai poartă veston, nu mai face parte din corpul activ al armatei, nu ştiu. Nu mai e obişnuit nici măcar cu o *guayabera,* ori o cămaşă *liki-liki,* ori cum s-o fi numind acolo, astea se poartă peste pantaloni. Şi, pe deasupra, l-am văzut mult prea atent la dunga de la pantaloni şi, în general, la cît de bine călcate îi erau hainele, dar, în sfîrşit, peste tot există ofiţeri foarte spilcuiţi şi încrezuţi.
— Nici nu-ţi închipui pînă unde merg cu spilcuiala, spuse Tupra. *Liki-liki* - repetă.
Dar nu-mi puse nici o întrebare. Am continuat.
— Ei bine, poate că ai observat şi dumneata ce cizme purta. Cizme scurte. Puteai să crezi că sînt negre de la distanţă sau într-o lumină slabă, dar erau verde-închis şi parcă din piele de crocodil
sau, poate, de caiman. Eu nu-mi pot închipui un ofiţer superior încălţat aşa, nici în zilele lui de odihnă absolută ori de zaiafet. Păreau mai potrivite pentru un traficant de droguri sau pentru un fermier venit la oraş, ştiu şi eu...
Mă simţeam un Sherlock Holmes mărunt, mai curînd impostor. Şi atunci mi-am tras scaunul puţin înapoi, cu speranţa ivită brusc în mintea mea de a putea să văd picioarele lui Tupra. Nu băgasem de seamă cu ce era încălţat şi dintr-o dată mi-a trecut prin minte că s-ar fi putut să poarte şi el cizme asemănătoare, intram astfel pe un teren alunecos. Un englez: era puţin probabil, dar nu se ştie niciodată, iar el avea un nume neobişnuit. Şi purta întotdeauna vestă, asta era o observaţie nepotrivită. Oricum, n-am avut noroc, nu aveam unghiul bun, din pricina mesei nu-i puteam zări picioarele. Am nuanţat, dar dacă purta o încălţăminte excentrică, probabil că mai mult am stricat decît am dres:
— Sigur că într-o ţară în care Comandantul Suprem apare în public deghizat în drapelul naţional şi purtînd o beretă de culoare roşu de lupanar, cum l-am văzut nu de mult la televizor, nu-i exclus ca generalii şi coloneii lui să poarte asemenea cizme, ori saboţi, ori pantofi de balet, ori ceva în genul ăsta, în vremurile histrionice pe care le trăim şi cu un asemenea model de imitat.
— Saboţi? întrebă Tupra, poate mai curînd amuzat decît pentru că n-ar fi înţeles cuvîntul.
Sabots, spuse, era termenul pe care-1 folosisem eu: mulţumită orelor mele de traducere de altădată de la Oxford şi îndeletnicirilor ocazionale în mediul traficanţilor, cunosc cuvintele

cele mai absurde din engleză.
— Da, ştii doar. Pantofii aceia de lemn, cu vîrful întors. îi poartă infirmierele, şi flamanzii, bineînţeles, cel puţin în tablourile lor. Cred că şi gheişele, cu şosete, nu-i aşa?
Tupra rîse scurt, şi eu la fel. Pesemne că şi 1-a închipuit pentru o clipă cu saboţi pe venezuelanul care abia ieşise. Ori, poate, pe Châvez însuşi, cu saboţi grosolani şi şosete albe. La prima vedere şi la o petrecere era un om simpatic. La fel era şi a doua oară cînd îl vedeai, în biroul lui, chiar dacă acolo îţi dădea să înţelegi că niciodată nu se putea pierde cu totul seriozitatea muncii, dar nici că trăia complet cufundat în ea.
— Deghizat în drapel, ai zis? Nu cumva ai vrut să spui înfăşurat în drapel? a adăugat.
— Nu, i-am răspuns. Imprimeul de pe cămaşă sau de pe veston, nu-mi aduc bine aminte, era chiar drapelul, cu stele cu tot, te asigur.
— Stele? Nu-mi amintesc în clipa asta cum arată drapelul Venezuelei. Stele?
Nu părea să se simtă vizat de povestea cu cizmele, ceea ce pentru mine a fost o uşurare.
— E cu benzi, nu ştiu prea bine. Una roşie, parcă una galbenă şi alta albastră, poate. Şi cîteva stele îngrămădite într-o parte. Preşedintele era împodobit cu stele, de asta sînt sigur, cu dungi late, un veston sau o cămaşă în dungi orizontale de culorile acelea sau altele asemănătoare. Şi stele, cum vezi. Se prea poate să fi fost un *liki-liki,* care cred că e o haină de gală, nu ştiu dacă în Venezuela, însă în Columbia cu siguranţă.
— Stele. într-adevăr.
Indeed, e tot ce a spus, şi fără ton interogativ.
A rîs din nou scurt, şi eu la fel. Rîsul îi uneşte pe bărbaţi în mod dezinteresat, şi pe femei între ele, iar ceea ce stabileşte între femei şi bărbaţi poate fi o legătură chiar mai puternică şi mai întinsă, o uniune mai profundă, mai complexă şi mai primejdioasă pentru că e mai trainică şi are o mai mare năzuinţă de trăinicie. Trăinicia dezinteresată ajunge să se împuţineze, uneori devine urîtă şi anevoie de suportat, trebuie să te simţi dator timp
îndelungat, şi numai aşa lucrurile pot merge mai departe, şi unul, şi celălalt puţin cîte puţin, şi dăruirea şi abnegaţia şi meritul pot fi un drum sigur pentru a dobîndi dregătoria vredniciei. Aşa am rîs împreună cu Luisa în nenumărate împrejurări, de îndată şi pe negîndite, văzînd amîndoi hazul în aceleaşi lucruri fără vreo înţelegere prealabilă, amîndoi deodată şi pe neaşteptate. Şi la fel mi s-a întîmplat cu alte femei, mai întîi cu sora mea; şi alte cîteva, nu multe. Calitatea acestui rîs, spontaneitatea lui (poate şi simultaneitatea cu al meu) m-au făcut să înţeleg şi să mă apropii ori, dimpotrivă, să resping din capul locului, şi pe unele femei le-am văzut astfel în totalitate înainte de a le cunoaşte, fără să schimb cu ele mai mult de două cuvinte, fără să fiu eu privit ori fără să le privesc mai mult de-o clipă. O uşoară întîrziere, în schimb, ori bănuiala unui mimetism, a unui răspuns complezent la imboldul sau indicaţia mea, percepţia unui rîs educat ori oferit pentru a măguli, rîsul care nu este cu totul dezinteresat şi este aţîţat de voinţă, care nu rîde propriu-zis, ci mai degrabă vrea să rîdă ori acceptă ori jinduieşte ori chiar catadicseşte să rida, de una ca asta m-am îndepărtat foarte repede sau i-am rezervat un loc secundar, doar de a ieşi cu ea sau chiar de a-i face curte în perioadele mele de slăbiciune. Pe cînd celuilalt rîs, al Luisei, care aproape că o ia înainte (anticipează), al surorii mele, care ne învăluie, al tinerei Perez Nuix, care se contopeşte cu propriul nostru rîs şi nu are nimic deliberat, ci e ca o uitare de sine a amîndurora (e, dimpotrivă, numai desprindere şi gratuitate şi situare la acelaşi nivel), i-am dat de obicei un loc principal, care pe urmă s-a dovedit durabil sau nu, uneori primejdios şi, pe termen lung (cînd a existat un asemenea termen), anevoie de suportat fără să apară ori să intervină o mică datorie simbolică sau reală. Se suportă însă şi mai greu absenţa ori diminuarea rîsului, iar acest lucru, la rîndul lui, se întîmplă întotdeauna, fie una, fie alta, vine ziua cînd trebuie să te îndatorezi puţin mai mult, unul din cei doi se îndatorează. Era mult timp de cînd Luisa mi-1 retrăsese ori mi-1 dădea în porţii mici pe al ei, nu puteam să cred că-1 pierduse cu totul, l-o fi dăruind altora, cînd cineva ne retrage rîsul e semn că nu se mai poate face nimic. Rîsul ăsta dezarmează. Dezarmează femeile şi, de asemenea, dar într-un fel diferit, bărbaţii. Am dorit unele femei doar pentru rîsul lor, cu pasiune, ele şi-au dat seama de asta de obicei. Şi uneori am ştiut cine era cineva numai ascultîndu-i rîsul sau neascultîndu-i-1 niciodată, rîsul neaşteptat şi scurt, ba pînă şi ceea ce avea să se petreacă ori să existe între acel cineva şi mine, dacă avea să fie prietenie ori conflict ori ură ori nimic, nu m-am înşelat prea mult, s-a

petrecut uneori mai tîrziu, dar pînă la urmă tot s-a petrecut, şi, de altfel, lucrurile se petrec întotdeauna la timpul potrivit cîtă vreme n-ai murit ori n-aţi murit acel cineva şi cu tine. Rîsul ăsta era rîsul lui Tupra şi era rîsul meu totodată, şi aşa am ajuns să mă întreb preţ de o clipă dacă în viitor avea să rămînă dezarmat el ori aveam să fiu eu cel dezarmat, ori poate amîndoi.

— *Liki-liki,* a repetat.

E cu neputinţă să nu repeţi un asemenea cuvînt, e irezistibil.

— Pînă la urmă, nu se pot judeca din afară obiceiurile nici unui loc, nu-i aşa? a adăugat, cu o seriozitate plictisită ori nu tocmai serioasă.

— într-adevăr, într-adevăr, am răspuns eu, ştiind prea bine că propoziţia asta nu era (vreau să spun, nu era un adevăr) pentru nici unul din noi.

— Altceva? a întrebat.

Nu scăpase caşul din cioc şi nu-mi dezvăluise nimic, nu atît despre identitatea (nici nu mă aşteptam s-o facă), cît despre presupusa condiţie sau funcţie a venezuelanului căruia-i slujisem îndoit drept interpret. Am făcut o încercare:

— Ai putea să-i dai un nume acestui domn?

Nu de altceva, dar e mai uşor să-i spunem pe nume dacă va trebui să ne referim vreodată la el.

Tupra n-a şovăit. De parcă ar fi avut un răspuns pregătit pentru încercarea mea, mai curînd pentru curiozitatea mea.

— Nu mi se pare probabil. Pentru dumneata, Mr Deza, se va numi Bonanza, spuse cu o seriozitate şi mai încărcată de ironie.

—Bonanza?

Pesemne că a băgat de seamă uimirea mea, n-am putut evita să pronunţ z-ul ca în ţara mea, ori ca într-o parte a ei şi, bineînţeles, ca la Madrid.

Pentru urechile lui englezeşti suna probabil „Bonantha", ori ceva de genul ăsta, aşa cum Deza suna „Daetha", ori ceva de genul ăsta.

— Da, nu e un nume spaniol? Cum ar fi Ponderosa, de pildă, nu-i aşa? spuse. Rămîne Bonanza pentru dumneata şi pentru mine. Nu mai ai nimic să-mi spui despre lucrurile pe care le-ai putut observa?

— Vreau numai să-ţi confirm această impresie, Mr Tupra: generalul Bonanza n-o să atenteze niciodată la viaţa lui Châvez, ori Mr Bonanza, oricine ar fi în realitate. De asta poţi fi sigur, fie că e bine pentru interesele voastre, fie că nu e. îl admiră prea mult, chiar dacă e duşmanul lui, iar eu cred că nu este.

Tupra îmi întinse impresionantul lui pachet roşu cu faraoni şi zeităţi, oferindu-mi încă o ţigară Ramses al II-lea, un gest nu prea des întîlnit în insulele britanice, o mare risipă, neîndoielnic, tutun turcesc, înţepătură egipteană, eu am acceptat. Era însă pentru drum, nu pentru a continua conversaţia, fiindcă oferindu-mi-o se ridică în picioare şi ocoli masa pentru a mă însoţi pînă la ieşire, îmi arătă uşa cu un gest discret. Am profitat de acele clipe pentru a mă uita cu coada ochiului la pantofii lui, erau sobri, cu şireturi, maro, nu aveam motive de îngrijorare. El a băgat de seamă, observa aproape tot, fără încetare.

— E ceva în neregulă cu pantofii mei? m-a întrebat.

— Nu, nu, sînt foarte frumoşi. Şi foarte bine făcuţi. Minunaţi, de invidiat, i-am răspuns.

Contrastau cu ai mei, care erau negri, tot cu şireturi. La Londra nu izbuteam să-mi fac deprinderea de a-i lustrui zilnic, ăsta-i adevărul. Sînt lucruri în legătură cu care devii leneş cînd nu eşti acasă la tine şi trăieşti în străinătate. Eu însă eram acasă, ori, cel puţin, nu exista altă casă pentru mine deocamdată, uitam asta prea des, din puterea obişnuinţei mă încăpăţînam să visez uneori imposibilul, că încă mă puteam întoarce.

— O să-ţi spun altă dată unde poţi găsi pantofi ca ăştia.

Dădu să-mi deschidă uşa, însă n-o făcu, rămase cîteva clipe cu mîinile sprijinite pe cele două clanţe ale uşii duble. îşi întoarse capul, se uită la mine peste umăr, dar fără a reuşi să mă vadă, nu putea, eu mă aflam chiar în spatele lui. Era prima dată în tot acest interval cînd ochii lui vioi, avizi, ironici chiar fără voia lui, nu se întîlneau cu ai mei. Ii vedeam numai genele lungi, din profil. Invidia femeilor, cu atît mai mult din profil.

— Ai spus mai înainte „lăsînd principiile deoparte", dacă-mi amintesc bine. Sau „lăsînd teoria deoparte", mă înşel cumva?

— Nu, cred că am spus ceva de genul ăsta.

— Mă întrebam - continua să-şi ţină mîinile pe clanţă -, dă-mi voie să te întreb: pînă unde ai fi în stare să laşi principiile deoparte? Vreau să spun, pînă la ce punct faci asta de obicei? Să nu ţii seama de asta, de teorie, aşa este? Toţi facem

asta din cînd în cînd, altfel n-am putea trăi: din convenienţă, de teamă, de nevoie. Din spirit

de sacrificiu, din generozitate. Din dragoste, din ură.
în ce măsură faci asta de obicei? a repetat. Te rog să mă înţelegi.
Abia atunci mi-am dat seama că, pe lîngă faptul că observa aproape tot fără încetare, înregistra de asemenea şi păstra aproape tot în amintire. Cuvîntul „sacrificiu" nu mi-a plăcut, a avut asupra mea un efect asemănător cu expresia pe care o folosise acasă la Wheeler, „aducînd servicii ţării mele". Şi, pe deasupra, adăugase: „Trebuie să încerci să faci asta, dacă poţi, nu-i aşa?". Deşi îndată după aceea încercase s-o dreagă: „Chiar dacă serviciul e o consecinţă secundară şi fiecare se îngrijeşte înainte de toate de propriul său interes". Şi eu înregistram şi păstram, mai mult decît e normal.
— Depinde despre ce e vorba, am răspuns, şi în continuare am folosit pluralul *(them),* fiindcă mă întrebase numai despre principii, aşa am înţeles.
Pot să le las deoparte destul de uşor cînd îmi spun părerea într-o conversaţie. Ceva mai puţin, pentru a judeca. Pentru a-mi judeca prietenii, mult mai mult, sînt subiectiv. Pentru a acţiona, mult mai puţin, aşa cred.
— Mulţumesc pentru colaborare, Mr Deza. Vom rămîne în legătură cu dumneata, sper.
Mi-a spus aceste cuvinte pe un ton apreciativ sau cu o uşoară afecţiune. Abia atunci a deschis uşa masivă, dublă. I-am văzut din nou ochii, mai mult albaştri decît cenuşii în lumina dimineţii, deschişi întotdeauna, amuzaţi în aparenţă de orice dialog ori situaţie, atenţi, avizi mereu, de parcă ar fi vrut să cinstească tot ce priveau ori nici măcar nu era nevoie să privească: tot ce intra în cîmpul loc vizual.
— Dar aici nu avem interese, cred că înţelegi, te rog, a adăugat fără nici o pauză, chiar dacă acum se referea la ceva ce nu era imediat anterior.
Cei mai mulţi oameni nu s-ar fi întors la chestiunea aceea, n-ar fi recuperat comentariul acela al meu atît de marginal („fie că e bine pentru interesele voastre, fie că nu e"), e incredibil cît de repede ajung cuvintele, pronunţate ori scrise, uşoare ori grele, toate, semnificative ori nesemnificative, să se împrăştie şi să devină depărtate şi să rămînă în urmă. De aceea e nevoie să repeţi, necontenit şi fără noimă să repeţi: de la primul cuvînt, de la primele sunete bîiguite de om, ba chiar de la primul semn cu degetul pe care 1-a făcut fără să vorbească. O dată şi încă o dată şi încă o dată şi, la fel de inutil, încă o dată. Nouă nu ni se împrăştiau cuvintele cu atîta uşurinţă, lui şi mie, fără îndoială era o anomalie, un blestem.
— Ne limităm să ne spunem părerea, şi numai atunci cînd ni se cere, desigur. Aşa cum ai făcut şi dumneata adineauri cu atîta amabilitate, la cererea mea.
A rîs din nou scurt, dezvelindu-şi dinţii mici şi parcă luminoşi. Mi s-a părut un rîs educat ori poate nerăbdător, aşa că nu i-am ţinut isonul de data aceea.

Niciodată n-am ştiut limpede dacă avusesem dreptate în ceea ce-1 priveşte pe colonelul Bonanza din Caracas ori din exil ori din exterior, nu mi se comunicau rezultatele, în orice caz, nu în mod desluşit: nu mă priveau pe mine şi, probabil, pe nimeni altcineva. Uneori nici măcar nu trebuia să existe rezultate, iar părerile ori rapoartele erau probabil pur şi simplu depuse în arhive, pentru orice eventualitate. Iar dacă era nevoie să se ia decizii cu privire la ceva (sprijin şi finanţare pentru o lovitură de stat, de pildă), probabil că le luau diferiţi factori de răspundere — care ar fi făcut pentru fiecare caz în parte cercetări sau ar fi solicitat părerea noastră - fără vreo posibilă constatare sau certitudine şi numai pe socoteala lor şi asumîndu-şi toate riscurile, cu alte cuvinte avînd sau nu încredere, mergînd sau nu pe mîna rapoartelor pe care Tupra şi ai lui le întocmeau pe baza lucrurilor văzute şi judecate de ei, făcînd, poate, şi unele recomandări.
în prima clipă, totuşi, am presupus cu candoare că într-o anumită privinţă avusesem dreptate, fiindcă n-au trecut multe zile de la acea dimineaţă în care am făcut o îndoită interpretare, a cuvintelor şi a intenţiilor - inexactă cea de-a doua, dar să-i spunem aşa din principiu -, şi mi s-a propus să renunţ la postul meu de la Radio BBC şi să lucrez în exclusivitate (sau cu prioritate) pentru Tupra, împreună cu el şi cu devotatul său Mulryan, cu tînăra Perez Nuix şi cu ceilalţi, cu program flexibil în teorie şi cu un cîştig sensibil mai mare, nici o plîngere sub acest aspect, dimpotrivă, puteam să trimit mai mulţi bani acasă. A fost inevitabilă senzaţia că trecusem un examen şi că eram primit în ceea ce doream să fie munca aceea, atunci nu mi-am pus multe întrebări în privinţa asta, nici mai tîrziu şi nici acum nu-mi pun, fiindcă munca aceea a

fost probabil întotdeauna imprecisă (şi caracterul nedefinit era esenţa ei) şi fiindcă Sir Peter Wheeler îmi atrăsese atenţia asupra acestui lucru întru cîtva, ori chiar îndeajuns: „Despre asta n-o să-ţi spună nimic cărţile, nici una, nici cele vechi, nici cele moderne, nici cele mai exhaustive care se publică azi, Knightley, Cecil, Dorril, Davies, ştiu şi eu, Stafford, Miller, Bennett şi atîtea altele, nici în mod criptic cele care la apariţie au fost cele mai criptice, Rowan, Denham, şi continuă să fie.
Nu căuta în ele. Aproape că nu vei găsi nici măcar aluzii. Nu vei face decît să-ţi pierzi răbdarea şi timpul". In cursul acelei duminici de la Oxford nu pot spune că mi-a vorbit mereu cu jumătăţi de cuvinte, dar poate cu trei sferturi, cel mult cu trei sferturi, niciodată cu înţelesul deplin al cuvintelor.
Pesemne că nici el nu le cunoştea deplin sau nu stăpînea înţelesul lor complet, pesemne că nimeni nu le cunoştea, nici măcar Tupra, nici Rylands pe cînd era în viaţă. Pesemne că nici nu existau.
încorporarea mea nu s-a produs dintr-o dată, vreau să spun că după ce mi-a fost acordată încrederea şi am fost angajat am primit treptat însărcinări ori mi s-a cerut să îndeplinesc diferite servicii, din ce în ce mai des, treptat, dar într-un ritm mereu crescînd şi alert, iar după o lună, poate chiar mai puţin, colaborarea mea a fost deplină, ori aşa am ajuns eu s-o simt. Modalităţile acestor însărcinări erau diferite, în schimb esenţa varia foarte puţin sau deloc, consta în a asculta şi a observa şi a interpreta şi a relata, în a descifra conduite, aptitudini, caractere şi scrupule, indiferenţă şi convingeri, egoism şi ambiţii, adeziune totală, slăbiciuni, forţe, veracităţi şi dezgust, indecizii. Interpretam - în trei cuvinte - istorii, persoane, vieţi. Istorii care aveau să se întîmple, adesea. Persoane care nu se cunoşteau şi care n-ar fi putut să presupună despre ele însele nici a zecea parte din ceea ce eu vedeam cu privire la ele, ori eram îndemnat să văd şi să exprim, asta era munca mea. Vieţi care ar fi putut să fie curmate în floarea vîrstei şi să nu ţină îndeajuns pentru a fi numite astfel, vieţi necunoscute şi care abia începeau să fie trăite. Uneori mi se cerea să fiu prezent şi să dau o mînă de ajutor şi să pun întrebări, cele care-mi treceau prin cap, la interviuri ori întîlniri (ori erau interogatorii respectuoase, fără intimidări), chiar dacă nu erau la mijloc dificultăţi de înţelegere ori vreo limbă străină care trebuia tradusă, totul se desfăşura în engleză şi între britanici. Alteori, ce-i drept, eram folosit ca interpret de spaniolă şi chiar de italiană, dar în amplul ansamblu de conversaţii şi supervizări (tăcuta activitate numită astfel) curînd aceste situaţii au început să fie din ce în ce mai rare şi, în orice caz, niciodată nu mă limitam la traducerea cuvintelor, la sfîrşit mi se cerea punctul de vedere, uneori aproape pronosticul, cum să spun, un pariu. Cu alte prilejuri se prefera prezenţa mea absentă şi asistam la conversaţiile lui Tupra ori Mulryan ori ale tinerei Nuix ori ale lui Rendel cu oaspeţii lor dintr-un soi de cabină aflată alături de biroul celui dintîi, care-ţi îngăduia să vezi şi să auzi ce se petrecea acolo fără să fii văzut, la fel ca la comisariate, în loc de oglinda ovală şi bondoacă din biroul lui Tupra, în încăperea aceea era o fereastră avînd aceleaşi dimensiuni şi aceeaşi formă: sticlă transparentă pe o parte, iar pe cealaltă - sticlă
acoperită cu mercur care nu-ţi trezea nici cea mai mică bănuială printre atîtea cărţi, în încăperea aceea care părea mai curînd un club sau un salon particular decît un birou. Ascunzătoarea aceea era o variantă veche şi privată a încăperii invizibile din care victimele unei tîlhării ori martorii unei crime îi identifică pe suspecţii aşezaţi la rînd sau din care superiorii ascunşi urmăresc interogatoriile deţinuţilor şi pot vedea cum îşi fac mina anchetatorii, depăşind uneori măsura, întrecîndu-se în aplicarea loviturilor cu dosul palmei ori cu prosoape ude. Pesemne că era o cabină-pilot, adaptată sau făcută în anii '40, ba chiar în anii '30: părea să fi fost concepută ca imitaţie redusă a unui compartiment de tren din epoca aceea sau chiar de mai înainte, toată din lemn, cu două bănci înguste aşezate faţă în faţă, perpendicular faţă de fereastra ovală, iar între ele o măsuţă fixă pentru a lua notiţe ori a-ţi sprijini coatele. Aşa că trebuia să supervizezi obligatoriu într-o poziţie puţin oblică sau aplecat într-o parte, cu inevitabila senzaţie că te uiţi pe fereastra unui vagon de tren în care călătoreşti sau, mai curînd, care s-a oprit la nesfirşit într-o gară, o ciudată gară-birou, al naibii de primitoare, în loc de peisaj avînd în faţa ochilor mereu acelaşi interior, acolo se schimbau numai personajele, musafirii şi gazdele, într-o varietate limitată, mă refer la gazde, care erau de obicei doi, cel mult trei, Tupra şi Mulryan, ori ei doi şi cu mine (cum se întîmplase în cazul comandantului Bonanza), ori Tupra cu tînăra Nuix şi cu Rendel, dacă trebuia să se vorbească în germană sau în rusă sau în olandeză sau în ucraineană (se spunea că Rendel era austriac de origine şi că numele lui de familie fusese iniţial Rendl sau Randl sau Redl sau Reinl sau chiar Handl, i-1 britanizaseră pe jumătate, Randall sau Rendell sau Rendall sau Randell ar fi fost mai verosimile, nu însă şi Haendel), ori Mulryan şi cu mine şi cu încă cineva mai puţin zelos, ori tînăra Nuix şi Tupra şi cu mine... El şi Mulryan (sau, mai bine zis, unul din ei) nu lipseau niciodată. Şi, dat fiind că îmi venea şi mie rîndul să intru uneori în gheretă, a trebuit să presupun că, atunci cînd eram de cealaltă parte, în gara-birou, unul dintre cei absenţi se posta acolo şi ne supraveghea, deşi nu eram absolut sigur la început şi am fost nevoit să-mi închipui că în acea primă împrejurare, cu căpitanul Bonanza, Randel ori tînăra Nuix (şi mi-am spus: „Sper că a fost ea") a stat în încăperea alăturată, observîndu-1 pe Locotenent, dar şi pe mine mai mult ca sigur, şi că pe urmă a dat raportul său obiectiv despre persoana mea, pe lîngă acela despre Sergent (individul acela se degrada treptat

în amintirea mea), întotdeauna e mai obiectiv şi imparţial şi vrednic de încredere raportul celui care e invizibil şi nu e de faţă şi poate privi totul în voie şi nestingherit de nimeni, întotdeauna mai mult decît raportul celui care e în acelaşi timp privit de interlocutorii săi şi intră în discuţie şi vorbeşte şi niciodată nu poate zăbovi prea mult în observarea tăcută fără să provoace mari tensiuni, o situaţie nefirească.
Acesta e succesul televiziunii, fără îndoială, fiindcă la televizor vezi şi priveşti lumea aşa cum niciodată nu poţi s-o faci în realitate, în afară de cazul în care te ascunzi, şi chiar aşa în realitate nu ai la dispoziţie decît un singur unghi de vedere şi o singură distanţă, ori două, dacă foloseşti un binoclu, uneori eu iau în buzunar un binoclu cînd ies din casă, iar acasă îl ţin la îndemînă. Pe cînd pe ecran ai prilejul să spionezi fără grijă şi să vezi mai multe şi, prin urmare, să ştii mai multe, fiindcă nu mai eşti stingherit de privirile celorlalţi întoarse spre tine, nici nu te expui la rîndul tău să fii judecat, nici nu mai eşti nevoit să-ţi distribui atenţia
sau concentrarea în mai multe direcţii: dialogul la care iei parte (ori simulacrul lui) şi studierea rece a unui chip, a unor gesturi, a inflexiunii glasurilor, a unor pori, a ticurilor şi şovăielilor, a pauzelor şi gurilor uscate, a febrilităţii şi falsităţilor. Şi, inevitabil, judeci, emiţi numaidecît o judecată, oricare ar fi ea (ori nu o emiţi şi o ţii pentru tine), nu stai pe gînduri mai mult de cîteva clipe şi pe urmă nu mai poţi îndrepta lucrurile, chiar dacă judecata e rudimentară şi adoptă forma cel mai puţin elaborată dintre toate, care este plăcerea şi neplăcerea (care sînt însă şi ele judecăţi ori anticiparea lor posibilă, ceea ce le precedă de obicei, deşi mulţi oameni nu fac pasul ăsta şi nu duc lucrurile prea departe, şi astfel nu ies din limitele simplei şi inexplicabilei atracţii sau respingeri: pentru ei inexplicabilă, fiindcă nu fac pasul ăsta, ci se opresc întotdeauna la aspectul epidermic al lucrurilor).
Şi te surprinzi zicînd, aproape fără să vrei, singur în faţa ecranului: „îmi place", „Pe tipul ăsta nu-1 pot suporta", „îmi vine s-o sărut", „îmi cade greu la stomac", „Pentru ăsta aş face orice", „îmi vine s-o iau la palme", „Un încrezut", „Minte", „Mila lui e prefăcută", „O să-i meargă prost în viaţă", „Ce dobitoc", „E un înger", „E un înfumurat, nu-i ajungi cu prăjina la nas", „Pe mironosiţele astea nu le pot înghiţi", „Sărmanul de el", „L-aş împuşca fără să clipesc, pe loc", „Mi se face milă", „Simt că explodez", „Se preface", „Ce naivitate", „Ce mutră are", „Ce femeie inteligentă", „Ce scîrbă îmi face", „Ce nostimă e". Repertoriul e nesfîrşit, cuprinde tot. Iar verdictul acesta instantaneu e sigur, şi aşa îl simţi cînd îţi vine (după cîteva clipe nu mai e atît de sigur). Ai o convingere, fără a fi nevoie de nici un argument. Fără vreun motiv care s-o susţină.
De aceea mi se dădeau şi casete video. Uneori le vedeam chiar acolo, în clădirea fără nume şi doar cu număr, fără firmă ori tăbliţă indicatoare ori funcţie aparentă, singur sau însoţit de tînăra Nuix ori de Mulryan ori de Rendel, iar uneori le luam acasă, ca să mă uit la ele cu mai multă atenţie şi să le descifrez mai bine şi să-mi prezint apoi raportul, mai întotdeauna oral, rareori mi-1 cereau scris, sau nu prea rar mai tîrziu, cred că am redactat destule.
în acele înregistrări video erau de toate, un material foarte eterogen, adesea amestecat, aproape îngrămădit pe unele benzi, pe altele grupat şi distribuit cu mai mult discernămînt şi chiar cu o intenţie de monografie: fragmente de programe ori de buletine de ştiri care fuseseră difuzate public, înregistrări de la televiziune decupate şi montate mai tîrziu (ori programe întregi pe care trebuia să le înghit, recente sau vechi şi chiar despre persoane decedate, ca Lady Diana Spencer, cu engleza ei îngrozitoare, plină de greşeli, şi scriitorul Graham Greene, cu engleza lui excelentă); alocuţiuni parlamentare, discursuri ori conferinţe de presă ale unor politicieni remarcabili sau obscuri, britanici şi străini, precum şi ale unor diplomaţi; interogatorii ale unor acuzaţi la secţia de poliţie şi depoziţiile lor ulterioare în faţa tribunalului, precum şi sentinţele ori admonestările unor judecători cu perucă, destule casete cu judecători severi, nu ştiu de ce; interviuri cu celebrităţi care nu întotdeauna păreau făcute de gazetari, nici destinate difuzării, unele aveau aerul unor conversaţii familiare ori mai mult sau mai puţin private, poate cu tot felul de curioşi ori, chipurile, cu admiratori (îmi aduc aminte că am văzut o casetă incredibilă cu cîntăreţul Elton John nemaipomenit de vesel, alta foarte amuzantă cu actorul Sean Connery, autenticul James Bond pe care 1-a lovit cu picioarele Roşa Klebb în *Din Rusia, cu dragoste,* nişte lovituri mortale, şi alta la fel de nostimă cu fostul fotbalist
beţiv George Best; una înfricoşătoare cu impresarul Murdoch şi alta destul de pompoasă şi hazlie cu Lordul Archer, fostul om politic - condamnat pe atunci pentru o minciună, am uitat în ce chestiune - şi romancier cu orice preţ); alteori feţele mi se păreau cunoscute, dar nu

erau destul de faimoase ca să le pot identifica, pesemne glorii mult prea locale (nu întotdeauna apărea un mic dreptunghi cu numele celui care vorbea, se putea întîmpla să nu existe nici o indicaţie, ci numai cîteva litere şi numere pentru fiecare chip semnalat drept interesant sau supus interpretării - A2, BH13, Gm9 şi altele asemenea -, la care să mă pot referi pe urmă în rapoartele mele); şi mai erau interviuri sau scene cu persoane anonime în împrejurări variate, filmate adesea, cred, fără cunoştinţa şi, prin urmare, fără consimţămîntul lor: cineva care solicita un post şi îşi oferea serviciile pentru orice, erau oameni disperaţi; un funcţionar împietrit (cu ochii daţi peste cap) ascultîndu-1 pe un cetăţean cu probleme, probabil în biroul lui de la primărie sau de la minister; o pereche certîndu-se într-o cameră de hotel; un individ cerînd un credit dezavantajos la un ghişeu de bancă ; patru suporteri ai lui Chelsea într-un *pub,* pregătindu-se să-i facă zob pe cei de la Liverpool după ce înghiţiseră mari cantităţi de alcool şi vociferîndu-şi ardoarea; un dejun de afaceri dat de o întreprindere, cu vreo douăzeci de invitaţi (din fericire, nu în întregime, numai *highlights* şi un discurs final); un *don* predînd o lecţie îngrozitoare; în mod accidental, o conferinţă (din nefericire, nu în întregime, am văzut una foarte interesantă a unui profesor de la Cambridge, despre literatura care n-a existat niciodată) ; predica unui episcop anglican care părea niţel cherchelit (predica în întregime, în schimb); *prelims* orale ale celor care aspirau să intre la cutare sau cutare universitate; un medic punînd diagnosticul cu suficienţă, minuţiozitate şi limbuţie; cîteva fete răspunzînd la întrebări neobişnuite în timpul unor şedinţe de *casting,* se prea poate să fi fost în urma unui anunţ sau ceva şi mai josnic, era prea monosilabic pentru a-ţi putea da seama. Uneori apăreau înregistrări făcute neîndoielnic de amatori sau foarte personale, mai misterioase aşadar (nu puteam să nu mă întreb cum ajunseseră la noi şi, în felul ăsta, sub ochii mei, în afară de cazul în care printre clienţii noştri s-ar fi aflat şi particulari): patriarhala felicitare de Crăciun a unui personaj absent care credea că i se simte lipsa şi, prin urmare, socotea că se cuvine să-şi ceară scuze; mesajul unui om bogat (se putea presupune că era postum ori destinat să fie astfel) în care le explica moştenitorilor săi şi celor dezmoşteniţi motivele pentru care făcuse un testament arbitrar, capricios, decepţionant, în mod deliberat nedrept; declaraţia de dragoste a unui bolnav de timiditate declarat (mai curînd, însă, presupus), ce dădea asigurări că nu e în stare să suporte „pe viu" refuzul destinatarei, pe care zicea că-1 aşteaptă inevitabil şi totodată nu-1 aştepta nicidecum, judecind după cît de stăpîn pe sine era cînd vorbea despre toate astea. Asta în ceea ce priveşte materialul britanic, care, bineînţeles, alcătuia grosul. Mi-am dat seama mai bine cît de numeroase erau împrejurările şi locurile în care oamenii sînt înregistraţi şi filmaţi, ori pot să fie: din capul locului, se poate spune că în aproape toate situaţiile în care ne supunem la o probă sau la un examen, ca să spunem aşa, şi în care solicităm ceva, fie că e vorba de o slujbă, un împrumut, o şansă, o favoare, o subvenţie, o recomandare, un alibi. Şi, bineînţeles, clemenţă. Am văzut că ori de cîte ori cerem sîntem expuşi, vînduţi, la cheremul aproape absolut al celui care acordă sau refuză.

Iar în ziua de azi sîntem înregistraţi, sîntem

imortalizaţi, adesea în clipa cea mai umilitoare ori, dacă vreţi, în clipa umilinţei. Dar şi în oricare loc public sau semipublic, dintre care cel mai izbitor şi scandalos erau camerele de hotel, trebuie să te aştepţi în principiu că-ţi vor vîna imaginea într-o bancă, într-un magazin, într-o benzinărie, într-un cazinou, într-un complex sportiv, într-o parcare, într-o clădire guvernamentală.

Rareori eram anunţat în prealabil la ce trebuia să fiu atent în mod special, ce trăsături de caracter, ori ce grad de sinceritate, ori ce intenţii concrete ale unei persoane ori ale unui chip anume trebuia să încerc să descifrez, vreau să spun cînd luam materialul acasă. A doua zi, sau după cîteva zile, se ţinea o şedinţă cu Mulryan, sau cu Tupra, sau cu amîndoi, şi atunci mă întrebam ce-i interesa, uneori un singur lucru, şi acela mărunt, iar alteori foarte amănunţit, depinde, se refereau la personajele acelor înregistrări pe numele lor, dacă acestea figurau în filme ori erau inconfundabile de cunoscute ce erau, ori, dacă nu, prin literele şi numele care le fuseseră rezervate: „Ţi se pare cumva că Mr Stewart se sustrage iarăşi de la obligaţiile fiscale, în pofida declaraţiilor de căinţă?

A fost descoperit în urmă cu cinci ani, s-a ajuns la un acord, a plătit mai mult decît maximul ca să nu aibă probleme, ar putea să creadă că în felul ăsta s-a pus la adăpost de orice

bănuială?", „Crezi că FH6 avea de gînd să restituie creditul în momentul cînd 1-a cerut la Barclays ? Sau n-avea nici cea mai mică intenţie s-o facă? I-a fost acordat, trebuie să ştii, şi de trei luni i s-a pierdut orice urmă".
Eu răspundeam ce credeam ori ce puteam şi se trecea la următorul, asta în cazurile mai scurte, practice şi prozaice. Majoritatea, totuşi, nu erau deloc de felul ăsta, ci evazive şi cu aspect complex, lesne schimbătoare şi nestatornice, ba chiar diafane, întotdeauna era riscant să răspunzi, semănau cu acelea pe care Wheeler le desluşise la vremea lui şi le prevestise şi pentru vremea mea ori, mai degrabă, îmi dăduse să înţeleg că voi avea parte de ele, chiar dacă acum nu era război, că-mi vor pune la încercare discernămîntul mai devreme sau mai tîrziu. Şi pentru această majoritate era nevoie într-adevăr de ceea ce el numise, cu un aer uşor distrat, de parcă ar fi vrut să diminueze solemnitatea celor două expresii pe care avea să le utilizeze, contradictorii numai la prima vedere, şi nici măcar atunci, „curajul de a vedea" şi „iresponsabilitatea de a vedea". Eu am simţit-o mult mai mult pe cea de-a doua o bună bucată de vreme, pînă cînd într-o bună zi m-am obişnuit, şi, obişnuindu-mă, nu i-am mai dat atenţie. Şi atunci...
A, da, atunci, ce-i drept, marea iresponsabilitate.
Procesul acesta de obişnuire, în orice caz, îl iniţiase Wheeler în duminica aceea de la Oxford în care, printre altele, mi-a vorbit despre mine.
Ori poate Toby Rylands, care, la rîndul lui, îi vorbise lui Wheeler mai înainte despre mine şi mă pusese în aceeaşi categorie cu el, socotind că sînt plămădit din acelaşi aluat din care erau făcuţi ei doi. Dar nu, nu fusese Rylands, fiindcă ceea ce schimbă lucrurile nu e ce se spune despre cineva fără ca acel cineva să ştie — nu ceea ce le face să se modifice în interiorul nostru -, ci ceea ce cineva cu autoritate ori numai cu insistenţă ne spune în faţă despre noi înşine, ceea ce descoperă şi explică şi ne face să credem. Este primejdia care-1 pîndeşte pe orice artist sau om politic, sau pe orice individ care primeşte opinii şi interpretări cu privire la activitatea sa. Pe un regizor de film, pe un scriitor, pe un muzician lumea începe să-i numească genii, somităţi, reinventatori, uriaşi, şi nu e greu ca ei să admită pînă la urmă totul ca posibilitate.
Devin atunci conştienţi de valoarea lor şi începe să le fie frică să nu dezamăgească sau - ceea ce
e mai ridicol şi mai nesăbuit, dar formularea e aceeaşi - să nu fie la înălţimea lor înşişi, altfel spus a celor care se dovedeşte că au fost - acum li se spune, îşi dau seama acum - în atît de elevata lor operă anterioară. „Aşa că n-a fost rodul întîmplării, nici al intuiţiei mele, nici măcar al libertăţii mele", pot crede ei, „că există o coerenţă şi o intenţie în tot ce făceam eu, ce cinste să-mi dau seama, dar şi ce blestem. Fiindcă acum nu-mi rămîne altceva de făcut decît să mă ţin de ele şi să ating de fiecare dată acest nivel blestemat pentru a nu coborî în ochii mei, ce dezastru, ce strădanie enormă, şi cîtă dezolare pentru lucrarea mea". Şi asta i se poate întîmpla oricui, chiar dacă munca şi personalitatea lui nu sînt publice, e de-ajuns să audă o explicaţie plauzibilă a înclinaţiilor sale ori a modului său de a proceda, o fascinantă descriere a faptelor sale ori o analiză a caracterului său, o apreciere a metodei sale - să ştie că aceasta există ori i se atribuie -, pentru ca oricine să-şi piardă binecuvîntata direcţie schimbătoare, imprevizibilă, incertă şi, o dată cu ea, libertatea. Tindem să credem că există o ordine ascunsă pe care n-o cunoaştem şi, de asemenea, o vastă reţea de uneltiri din care am vrea să facem parte conştientă, iar dacă din ea întrezărim un singur episod care ne include şi pe noi ori, cel puţin, aşa ni se pare, dacă percepem că ne încorporează în angrenajul ei şubred pentru o clipă, atunci lesne ajungem să nu ne mai putem vedea desprinşi de această urzeală întrezărită, parţială, intuită - o închipuire -, niciodată şi fără cale de întoarcere. Nimic nu-i mai rău decît să cauţi sensul ori să crezi că el există. Iar dacă există, e şi mai rău: să crezi că sensul unui lucru, chiar dacă e un amănunt cu totul neînsemnat, va depinde de noi sau de acţiunile noastre, de intenţia sau de funcţia noastră, să crezi că există voinţă, există destin, ba chiar o complicată îmbinare a amîndurora. Să crezi că nu datorăm pe de-a-ntregul ceea ce sîntem celui mai schimbător şi uituc, divagant şi nesăbuit hazard şi că de la noi se poate aştepta ceva consecvent în virtutea lucrurilor pe care le-am arătat ori săvîrşit, ieri sau alaltăieri.
Să crezi că poate exista în noi coerenţă şi deliberare, aşa cum crede artistul că există în

opera lui ori potentatul în deciziile lui, dar numai după ce i-a convins cineva că există cu adevărat.
Wheeler începuse cu începutul, la drept vorbind, dacă există cu adevărat vreodată un început pentru ceva. Oricum ar fi, în dimineaţa aceea de duminică în care m-am trezit mai tîrziu decît aş fi vrut şi, de bună seamă, decît se aştepta el, nu şi-a mai îngăduit alte preambuluri, nici amînări, nici ocolişuri, în măsura în care era în stare să renunţe cu totul la aceste trăsături atît de stabile ale gîndirii şi conversaţiei lui. Erau oricum destul mister şi destulă limitare, presupun, în incompletele cuvinte de care dispunea pentru a-mi spune ce avea să-mi spună. De cum m-a văzut coborînd scările, prost bărbierit şi cu o faţă somnoroasă (nu apucasem să folosesc aparatul de ras decît în mare grabă, ca să fiu cît de cît prezentabil sau, cel puţin, nu îngrozitor), m-a poftit să iau loc în faţa lui şi la dreapta doamnei Berry, care se aşezase în capul mesei unde tocmai luaseră micul dejun. A aşteptat ca ea să-mi servească plină de amabilitate cafeaua, dar nu şi ca eu s-o beau sau să mă mai trezesc puţin. Pe jumătatea mesei care nu fusese acoperită de faţa de masă şi de farfurii şi de ceşti şi dulceţuri şi fructe stătea deschis un volum mare şi gros, mereu te loveai de cărţi peste tot. A fost de-ajuns să mă uit cu coada ochiului (atracţia pentru litera scrisă) pentru ca Peter să-mi spună pe un ton de somaţie, probabil din pricina acelei întîrzieri la care nu se aşteptase din partea mea:

— Ia-1, nu-ţi fie teamă. E ca să-1 vezi tu.
Am tras spre mine volumul, dar înainte de a începe să citesc l-am închis pe jumătate - punînd degetul la mijloc - ca să arunc o privire la cotor şi să aflu ce carte era aceea.
— *Who's Who ?*
A fost o întrebare retorică, pentru că fără cea mai mică îndoială era *Who's Who,* cu copertele sale de culoare roşu-aprins, indicele de nume mai mult sau mai puţin ilustre, ediţia din anul acela în Regatul Unit.
— Da, Jacobo, e *Who's Who.* Desigur că niciodată nu ţi-a trecut prin minte să mă cauţi în el.
Numele meu e aici, la pagina la care l-am deschis.
Citeşte ce scrie, hai, te rog.
M-am uitat, am căutat, erau cîţiva Wheeler, Sir Mark şi Sir Mervyn, un anume Muir Wheeler şi Onorabilul Sir Patrick şi Preacuviosul Philip Welford Richmond Wheeler, şi iată-1 pe el, între ultimii doi: „Wheeler, Prof. Sir Peter", după care urma o paranteză pe care n-am înţeles-o din prima clipă şi care spunea: „Edward Lionel Wheeler".
Dar a fost o întîrziere de numai două secunde pentru a-mi aduce aminte că Peter îşi semna de obicei scrierile cu numele PE. Wheeler şi a-mi da seama că E venea de la Edward, prin urmare paranteza se limita să consemneze numele în forma lui integrală oficială.
— Lionel? am întrebat.
A fost din nou o întrebare retorică, chiar dacă nu întru totul. M-a surprins acest al treilea nume de botez, care mi s-a părut întotdeauna de actor, din pricina lui Lionel Barrymore, mai mult ca sigur, şi a lui Lionel Atwill, care a fost arhivrăjmaşul Profesor Moriarty împotriva marelui Basil Rathbone în chip de Sherlock Holmes, şi a lui Lionel Stander, care a fost persecutat în America de senatorul McCarthy şi a fost nevoit să se exileze în Anglia pentru a putea să lucreze (şi să se transforme într-un fals englez). Şi apoi mai era Lionel Johnson, dar ăsta era un poet prieten cu Wilde şi Yeats şi din care descindea John Gawsworth, după cum spunea el (John Gawsworth, pseudonimul literar al celui care a fost în viaţa particulară Terence Ian Fytton Armstrong, scriitorul acela retras, cerşetor şi rege, care mă obsedase o vreme pe cînd eram profesor la Oxford, cu mulţi ani în urmă: sigur că fantezista lui ascendenţă includea şi nobili iacobiţi, adică din familia Stuart, şi pe dramaturgul Ben Jonson, contemporan cu Shakespeare, şi pe presupusa „Doamnă întunecată" ori *Dark Lady* din sonetele lui, curtezana Mary Fitton).
— Lionel? am repetat cu o foarte uşoară ironie, pe care Wheeler a perceput-o.
— Da, Lionel. Nu-1 folosesc niciodată, ce te miră?
Nu te împiedica de fleacuri, nu asta te interesează, nu asta vreau să vezi. Continuă, hai.
M-am întors la nota biografică, dar îndată a trebuit să mă opresc şi să-mi ridic privirea din nou, după ce am citit datele privitoare la naşterea lui, care spuneau următoarele: „Născut pe 24 octombrie 1913 la Christchurch, Noua Zeelandă.
Fiul mai mare al lui Hugh Bernard Rylands şi a răposatei Rita Muriel, născută Wheeler" - *nee,* scria: în franceză în textul englez. JTA adoptat numele Wheeler prin procedură legală în 1929." — Rylands?
De data asta n-a fost nimic retoric în întrebare, ci doar o uimire spontană şi sinceră.
— Rylands? am repetat.

Pesemne că în ochii mei se citea neîncredere şi, poate, un uşor reproş.
— Nu cumva este... Adevărat? Nu poate fi o coincidenţă.

In privirea pe care mi-a întors-o Wheeler se citea un amestec de nerăbdare şi răbdare, ori de contrarietate şi paternalism, de parcă ar fi prevăzut că eu aveam să mă opresc la asta, la neaşteptatul nume al tatălui său, Rylands, şi ar fi acceptat sau ar fi înţeles reacţia mea, dar povestea asta îl plictisea, ori o vedea ca pe o formalitate neplăcută înainte de a trece la chestiunea pe care voia să o abordeze atunci. Judecind după expresia lui, mi-ar fi putut spune foarte bine : „Nici asta nu prezintă interes, nu asta vreau să vezi, Jacobo.
Treci mai departe". Şi chiar mi-a spus-o, mai mult sau mai puţin, dar nu imediat, mi-a arătat o oarecare consideraţie; nu fără a face mai înainte o încercare uşoară de a se pune la adăpost de reproşurile mele:
— Hai, lasă. N-o să-mi spui acum că nu ştiai.
— Peter.
Tonul meu a fost de avertisment serios, ba chiar de mustrare răspicată, ca acela pe care-1 foloseam faţă de copiii mei cînd făceau pe distraţii ca să nu asculte.
— Bine, bine, credeam că eşti la curent, aş fi jurat că ştii. De fapt, mă miră foarte tare că nu ştiai.
— Te rog, Peter; nimeni nu ştie asta, nu la Oxford. Ori, dacă ştiu, păstrează tăcerea, au păstrat-o faţă de mine cu o discreţie neobişnuită.
Crezi că, dacă ar fi ştiut, nu mi-ar fi spus Aidan Kavanagh sau Cromer-Blake, Dewar sau Rook sau Carr, Crowther-Hunt, ba chiar Clare Bayes?
Erau vechi prieteni sau numai colegi de pe vremea cînd locuiam în oraş, unii mai bîrfitori ca alţii. Clare Bayes fusese şi iubita mea, de altfel, de mult n-o mai văzusem şi nu mai ştiam nimic despre ea, nici despre băieţelul ei Eric, care probabil că nu mai era un băieţel, se făcuse mare.
Poate că nu mi-ar mai fi plăcut fosta mea iubită, dacă aş fi văzut-o. Nici eu ei, poate. E mai bine să nu te mai vezi cu unii, e mai bine aşa.
— Dumneata ştiai, Mrs Berry?
Doamna Berry a tresărit puţin speriată, dar şi-a revenit îndată şi a răspuns fără şovăire:
— Da, eram la curent. Dar ţine seama, Jack, de faptul că eu am fost în slujba celor doi fraţi. Şi apoi, eu nu sînt gură-spartă.
Şi ea, ca toţi englezii care aveau dificultăţi în pronunţarea numelui Jacques şi nu cunoşteau spaniola ca să-1 transforme în Jaime sau în Jacobo sau în Diego, mă chema aşa (o aproximaţie fonetică), cu acest diminutiv de la John sau Juan, nu de la James. Cînd au renunţat la „Mr Deza" (s-a întîmplat foarte curînd), Tupra şi Mulryan mi-au spus tot Jack. Rendel nu, el nu-şi îngăduia niciodată familiarităţi cu nimeni, cel puţin nu în clădirea fără nume şi fără funcţie vizibilă. Iar tînăra Nuix, la fel ca Luisa, a preferat să-mi spună Jaime ori să folosească uneori doar numele de familie, Deza pur şi simplu, iarăşi la fel ca Luisa.
— Fraţi, am şoptit, şi de data asta am izbutit să nu transform repetiţia în întrebare. Fraţi, nu-i aşa? Dumneata ştii prea bine că eu nu ştiam nimic, Peter. Nici măcar nu ştiam că eşti neozeelandez de origine, mi-ai spus asta pentru prima dată în viaţa mea acum cîteva zile, la telefon.
Pe măsură ce vorbeam, m-au năpădit amintirile despre Rylands, amintirile se cheamă unele pe altele cu o iuţeală înfricoşătoare.
— Şi atunci Toby, am spus amintindu-mi, despre el se vorbea că se născuse în Africa de Sud, iar eu am crezut că aşa era cînd l-am auzit odată zicînd în treacăt că pînă la şaisprezece ani nu ieşise din continentul acela, Africa. Aceeaşi vîrstă la care ai ajuns dumneata aici, asta mi-ai spus-o, tot în treacăt, pentru prima dată în conversaţia telefonică de care am pomenit adineauri. Doar n-o să-mi spui acum că eraţi gemeni?

Wheeler mă privi din nou fără să vorbească, în ochii lui se citea că nu era dispus să asculte reproşuri şi nici uşoare ironii, cel puţin în dimineaţa aceea, avea alte lucruri în cap sau în repertoriul programat pentru discuţia noastră.
— Bine, dacă într-adevăr nu ştiai... Presupun că tu nu m-ai întrebat niciodată, atunci, a

răspuns. De fapt, eu nu ţi-am ascuns asta niciodată.
Poate Toby, el ar fi putut dori să nu se ştie, poate că el ţi-a ascuns asta. Eu nu. Dar nu văd de ce aş fi fost obligat să-ţi spun.
Fraza asta a spus-o pe un ton care aproape îl absolvea de orice vină, fără urmă de tulburare; dar eu am izolat-o, am recunoscut-o: era o frază menită să-mi taie cheful de a pune întrebări.
— Nu eram gemeni. Eu eram cu aproape un an mai mare. Acum sînt cu mult mai mult.
Ştiam cum era Wheeler cînd îl incomoda ceva, devenea evaziv, să insişti însemna să-ţi pierzi timpul şi n-ai fi reuşit decît să-1 enervezi, el hotăra întotdeauna ce avea de gînd să spună şi ce nu.
— Cum vrei, Peter. Dacă ai bunăvoinţa să-mi explici, sînt numai urechi, curiozitate şi interes. Presupun că asta voiai să văd în *Who's Who,* sper că-mi vei spune de ce. De ce acum, vreau să zic.
— Ah, nu, deloc, răspunse. Te asigur că te socoteam la curent cu asta, altfel n-aş fi riscat să ne împotmolim aici. Nu. Despre altceva vreau să-ţi vorbesc, chiar dacă, indirect, are de-a face cu Toby, întru cîtva are de-a face. Aseară am amînat cîteva chestiuni pentru azi, nu-i aşa? Hai, citeşte mai departe, n-ai terminat, te rog.
Şi cu degetul arătător poruncitor, care s-a mişcat de sus în jos de parcă ar fi fost autonom şi condus de propria lui greutate (1-a lăsat să cadă aproape vertical), a atins volumul acela gros pe care-1 pusese deschis în faţa mea.
— Nu mă poţi lăsa acum aşa, Peter, am îndrăznit să protestez.
— O să iasă la iveală mai tîrziu, Jacobo, n-avea grijă, n-o să rămîi cu buzele umflate. Dar povestea e banală, o să fii dezamăgit. Hai, continuă. Şi citeşte-mi cu glas tare, te rog. Să nu crezi însă că vreau să citeşti pînă la sfîrşit, ar fi plicticos. O să-ţi spun cînd să te opreşti.
M-am întors la nota biografică, la alineatul al doilea, care trata despre *Education* sau *Studii.* Şi am citit cu glas tare în engleză, dar sărind peste prescurtările şi siglele incomprehensibile pentru mine: *„Cheltenham College; Queen's College, Oxford; Lecturer of St John's College, 1937-53, and Queen's College, 1938-45. Enlisted, 1940".* Şi aici n-am putut evita să mă opresc, dintr-o dată, chiar dacă el nu-mi făcuse încă semn. Mi-am ridicat privirea.
— Te-ai înrolat în '40, nu ştiam, am spus. Şi văd că nu apare nicăieri anul '36. Cumva atunci ai fost în Spania ? Mulţi britanici care au fost acolo au plecat la începutul lui '37 înspăimîntaţi ori răniţi, n-au rezistat mult, printre ei era şi George Orwell.
Atunci mi-am adus aminte că, pentru orice eventualitate, îl căutasem şi pe Rylands în indicele de nume ale volumelor consultate în timpul nopţii, prin urmare nici acesta nu fusese posibilul său prim sau adevărat nume, Peter Rylands, numele pe care Wheeler îl purtase în războiul din ţara mea. Sau poate că da, însă nu făcuse nimic deosebit în anii aceia pentru a merita menţiuni ulterioare în cărţile de istorie, şi numai ca să se amuze mă lăsase să-mi închipui că da.
Wheeler păru că-mi citeşte gîndurile, în timp ce asculta întrebarea mea deplasată.
— Mulţi n-au plecat niciodată, continuă să trăiască acolo, înspăimîntaţi şi răniţi. Răniţi de moarte, răspunse. Dar să lăsăm acum Războiul din Spania, oricît te-ai cufundat în el noaptea trecută, te rog din suflet. Aproape nimeni nu folosea acolo numele lui, şi mulţi nici în timpul celui de-al doilea război mondial. Nici măcar Orwell nu se numea George Orwell, după cum îţi aminteşti.
Nu-mi aminteam, şi pentru că el a băgat de seamă că memoria nu-mi era de nici un folos, a adăugat:
— Nu ? Adevăratul lui nume era Blair, Eric Blair, eu l-am cunoscut în treacăt, în timpul războiului a fost la Secţia Indiană de la BBC. Eric Arthur Blair. Se născuse în Bengal şi trăise în **Birmania** în tinereţe, cunoştea bine Orientul. Era cu zece ani mai mare decît mine. Acum eu sînt infinit mai bătrîn. A murit tînăr, asta ştii, n-a ajuns nici la cincizeci de ani - „încă unul", mi-am spus, „încă un britanic străin sau fals englez".
— Bine, hai, citeşte mai departe sau n-o să mai vorbim niciodată despre ceea ce trebuie să vorbim.
— Scuză-mă, Peter.
Şi am citit:
— *„Commissioned Intelligence Corps, December 1940; Temporary Lieutenant-Colonel,*

1945; specially employed in Caribbean, West Africa and South EastAsia, 1942-46, Fellow ofQueen's College, 1946-53..." — Destul.
That's enough, în engleză, limba în care vorbeam, dacă n-ar fi procedat aşa ar fi fost o impoliteţe faţă de doamna Berry, mă surprindea puţin că nu se retrăgea, de obicei aşa făcea, chiar cînd se purtau conversaţii mai convenţionale sau neîndreptate pe un făgaş, de data asta nu-mi dădeam seama încotro se îndrepta. Aşadar asta voia să-mi arate Wheeler: „Afectat pe lîngă Corpul de Informaţii în 1940" (azi traducătorii proşti ar spune „Corpul de Inteligenţă", e acelaşi lucru, amîndouă înseamnă Serviciul Secret, MI5 şi MI6, iniţialele semnifică Military Intelligence, pentru unii o contradicţie în termeni, echivalentul britanic al siglelor GPU, OGPU, NKVD, MGD, KGB, nesfîrşite sînt numele de-a lungul timpului: MI5 pentru interior şi MI6 pentru exterior, cel dintîi atent la chestiunile naţionale, iar cel de-al doilea la cele internaţionale); „locotenent-colonel temporar în 1945; însărcinări speciale" (adică „misiuni") „în zona Caraibilor, Africa Occidentală şi Asia de Sud-Est între 1942 şi 1946". Asta citisem puţin mai înainte.
— Restul nu ne priveşte acum, este vorba despre merite şi publicaţii şi posturi, bla bla bla, a adăugat.
— Toby a fost şi el în MI5, aşa se vorbea pe vremea cînd am predat eu aici, am spus. In sfîrşit, odată chiar el mi-a confirmat asta.
— Ţi-a vorbit despre asta? a întrebat Wheeler.
Ciudat. Ciudat, ba chiar foarte ciudat, probabil că ai fost printre puţinii cărora le-a vorbit despre asta. El a fost mai curînd în MI6, amîndoi am lucrat în cadrul serviciului şi în timpul războiului, ca aproape toată lumea de la Oxford şi Cambridge; vreau să spun, cei care aveam destulă pregătire şi dezinvoltură şi cunoşteam limbi străine şi am fi fost mult mai puţin folositori pe front, de altfel, deşi n-am fost complet scutiţi şi ne călca piciorul cîteodată şi pe front. Faptul că ne recruta ori ne cerea transferul MI6 ori SOE n-a mai fost deloc neobişnuit în scurt timp, ba mai mult, au început să apeleze la noi pentru sarcini şi posturi de răspundere.
Şi-a dat seama că eu nu cunoşteam ultimele sigle şi mi-a dat lămuririle cuvenite:
— Special Operations Executive, a funcţionat numai în timpul războiului, din '40 pînă în '45.
Nu, mint, a fost desfiinţat oficial în '46. Cu adevărat şi complet, în sfîrşit, presupun că nimic din
ce există nu se desfiinţează niciodată complet şi nici cu adevărat. Asta erau, executanţi, şi încă destul de primitivi: MI6 se ocupa de investigaţii şi informaţii, spune-i spionaj şi înşelătorie premeditată, dacă vrei; SOE se ocupa de sabotaje, subversiune, asasinate, distrugere, teroare.
— Asasinate?
Mă tem că în faţa acestui cuvînt nimeni nu poate să se stăpînească şi să tacă, chiar mai puţin decît în faţa rudei sale teroarea.
— Da, sigur. Ei l-au lichidat pe Heydrich, de exemplu, apărătorul intereselor Reichului în Boemia şi Moravia, una din cele mai mari isprăvi ale serviciului, ce mîndri erau în '42. Luptătorii din rezistenţa cehă au lansat grenade asupra automobilului său şi l-au mitraliat, dar operaţiunea fusese concepută şi organizată de colonelul Spocner, unul dintre şefii SOE. Cu foarte puţine precauţii, calcul greşit şi execuţie bunicică, ce-i drept, poate ai auzit vorbindu-se despre episodul ăsta ori l-ai văzut în filme, nu ştiu dacă te-a interesat prea mult al doilea război mondial. Heydrich n-a suferit răni neapărat mortale; s-a crezut că va scăpa cu viaţă şi fiecare zi a convalescenţei lui era plătită cu o sută de ostatici împuşcaţi la asfinţit. A mai trăit o săptămînă, închipuie-ţi, şi dacă a murit pînă la urmă, asta s-a întîmplat, se spune, pentru că şi-a făcut încet-încet efectul otrava din gloanţe.
în sfîrşit, asta potrivit nemţilor: au spus că fuseseră impregnate cu toxină botulinică adusă din America de SOE, nu ştiu, s-ar putea ca medicii naziţti să fi născocit asta, voiau să scape basma curată şi nu ştiau ce să mai scornească. Dar dacă povestea e adevărată şi Frank Spocner a ordonat într-adevăr să fie otrăvită muniţia, ar fi putut s-o ungă cu ceva mai rapid şi mai fulminant, nu-i aşa?
Wheeler a rîs puţintel, fără să se bucure; pentru prima oară rîsul lui îmi aminti de rîsul lui Rylands, care era scurt şi sec şi niţel diabolic şi nu suna aspirat *(ha, ha, ha),* ci imploziv, cu

un *t* clar alveolar, cum e întotdeauna *l* în engleză: *ta, ta, ta,* făcea, *ta, ta, ta.*
— Sigur că ar fi avut acelaşi efect, i-ar fi grăbit sfirşituL Cînd Heydrich a murit pînă la urmă, naziştii au exterminat toată populaţia din Lidice, satul în care aterizaseră cu paraşute agenţii SOE care au condus atentatul *in situ.* N-a rămas nici un suflet, dar asta n-a fost de-ajuns, aşa că au transformat satul într-o grămadă de moloz, au nivelat locul şi l-au şters de pe hartă, era ciudat acest simţ al spaţiului, foarte puternic, un lucru maladiv, aversiunea lor pentru localităţi, ca şi cum ar fi crezut în *genius loci,* ura lor spaţială.
„Asta o avea şi Franco", mi-am spus; „şi mai mult ca orice a urît oraşul meu, Madridul, fiindcă nu 1-a vrut şi nici nu s-a predat pînă la sfîrşit".
— Erau cam grosolani cei din SOE, acţionau adesea fără să calculeze dacă rezultatele compensau ori nu pierderile acţiunii. Unii soldaţi îi detestau, îi dispreţuiau. Am citit acum cîteva luni într-o carte a lui Knightley că şeful secţiei Bombardamente, Sir Arthur Harris, nu-i scotea din amatori, ignoranţi, iresponsabili şi mincinoşi. Alţii foloseau cuvinte şi mai urîte. Efectul lor cel mai benefic a fost în realitate psihologic, şi ăsta e un lucru deloc de dispreţuit; faptul de a şti că existau şi că făceau adevărate isprăvi de vitejie (care erau mai curînd legende) ridicau moralul populaţiei în ţările ocupate, acolo li se atribuiau puteri pe care nu le aveau şi mult mai multă inteligenţă şi infailibilitate şi viclenie decît au avut vreodată în realitate. Au dat greş de multe ori, şi încă cum. Dar lumea crede ce are nevoie să creadă, cu toţii ştim asta, şi fiecărui lucru îi vine rîndul să fie crezut la timpul lui. Unde eram? De ce vorbim despre asta?

— îmi vorbeai despre oamenii de la Oxford şi Cambridge care intrau în MI6 sau în SOE.
E de-ajuns să ţi se pomenească şi să ţi se explice un nume ca să începi să-1 foloseşti aproape cu familiaritate. Wheeler spusese aceeaşi frază ca şi Tupra, „fiecărui lucru îi vine rîndul să fie crezut la timpul lui", mi-am spus că ar putea fi o deviză, cunoscută de amîndoi. Pe cînd Wheeler vorbea, eu îmi aruncasem de cîteva ori ochii pe restul notei biografice, care nu ne mai privea: un om plin de distincţii şi onoruri, spaniole, portugheze, britanice, nord-americane, Comandor al Ordinului Isabela Catolica şi al Ordinului Infantelui Dom Henrique. Am văzut că printre scrierile lui se afla acest titlu din 1955: *The English Intervention in Spain and Portugal in the Time ofEdward III and Richard II.* „Şi-a consacrat întreaga viaţă studiului ingerinţelor ţării sale în străinătate", mi-am spus, „începînd din veacul al XIV-lea, de la Prinţul Negru, pesemne că interesul i-a fost trezit de trecerea lui prin MI6".
— Spuneai că Toby a făcut parte din cel dintîi.
— A, da. Desigur. Cum să-ţi spun, tu cunoşti privilegiul nostru: se consideră că sîntem pregătiţi, capabili în principiu pentru orice activitate, indiferent dacă are sau nu legătură cu studiile sau specialitatea noastră. Ei bine, universitatea asta are prea multe veacuri în urmă în care a luat parte prin vlăstarele ei la guvernarea acestei ţări ca să refuzăm să colaborăm cînd e mai multă nevoie de noi. Şi, de altfel, pe-atunci n-aveai de ales, nu erau vremuri de pace. Cu toate astea, unii au făcut-o, alţii nu. Şi au plătit, chiar foarte scump, întreaga viaţă. Iar alţii au fost agenţi dubli ori au trădat, ai auzit probabil de Philby, Burgess, Maclean şi Blunt, scandalul lor dozat pe durata anilor '50 şi '60, ba chiar şi 70, despre Blunt nu s-a ştiut nimic pînă în '79, cînd Mrs Thatcher a hotărît să nu respecte pactul moştenit şi să aducă la cunoştinţa publicului ce mărturisise el în taină cu cincisprezece ani în urmă şi în felul ăsta să-1 înfunde complet, a fost deposedat de tot, începînd în chip ridicol cu titlul de Sir. în sfîrşit, fiind atît de mulţi cei înrolaţi, nu e nimic ciudat să se ivească patru trădători din universităţile noastre, din fericire au fost de la cealaltă toţi patru, nu de la noi, asta face ca de o jumătate de veac să fim puţintel favorizaţi în mod tacit.
„Ranchiună spaţială, pedepsirea locului", mi-am spus, „şi aici".
— în sfîrşit, patru: li s-a spus cei patru faimoşi din cercul celor cinci, dar au fost cu mult mai mulţi.
N-am înţeles la ce se referea: *The Four ofFame from the Ring of Five* fuseseră cuvintele lui în engleză. Dar de data asta mi-am ascuns ignoranţa pînă şi în gesturi, nu doream ca din pricina asta să fie nevoit să se întrerupă iarăşi. *Ring* putea însemna şi „inel".
— Eu am intrat, Toby a intrat, ca atîţia alţii, a început să fie ceva obişnuit, chiar şi după război, întotdeauna au avut nevoie de oameni şi i-au căutat în locurile cele mai bune, cele

mai potrivite. Şi au avut nevoie mereu de lingvişti, descifratori, oameni care să ştie limbi străine: nu cred că există cineva de la secţia de limbi slave a facultăţii de aici care să nu le fi făcut vreun serviciu cîndva.
Nu pe front, bineînţeles, n-a fost vorba despre nici o misiune, unul de la limbi slave era dinainte prea marcat de profesia lui ca să le poată fi de folos în privinţa asta, ar fi însemnat să trimiţi un spion cu un afiş lipit pe frunte pe care ar fi scris „Spion".
Au apelat în schimb la ei ca să traducă, să fie interpreţi, să descifreze, să autentifice înregistrări şi să şlefuiască accente, să lucreze la ascultări şi să participe la interogatorii, la Vauxhall Cross sau
Baker Street. înainte de căderea Zidului, bineînţeles, acum nu mai au atîta nevoie de ei, e rîndul arabiştilor şi al erudiţilor în Islam, ăştia încă nu-şi dau seama ce măgăreaţă cade pe capul lor, n-or să-i lase în pace.
Mi-am adus aminte atunci de încăpăţînatul Rook, veşnicul traducător al lui Tolstoi şi presupus şi neverosimil prieten al lui Vladimir Nabokov, de Dewar Spintecătorul, Parlagiul, Ciocanul şi Inchizitorul (bietul Dewar, suferind de insomnie, şi cît de nedrepte erau poreclele lui), care era hispanist, dar îl citea pe Puşkin în ruseşte, cum am descoperit, delectîndu-se cu stanţele lui iambice cu glas tare ori în şoaptă. Vechi cunoscuţi din oraşul Oxford, unde rămăsesem doi ani, dar mereu în trecere, cu aproape toţi întrerupsesem relaţiile cînd mă întorsesem la Madrid. Cromer-Blake şi Rylands, cu care stabilisem o prietenie strînsă, erau morţi.
Clare Bayes se întorsese la soţul ei, Edward Bayes, poate, ori la noul ei amant, în orice caz nu rămînea loc pentru mine ca prieten, sau pentru mine nu era nici o justificare, efuziunea noastră fusese tainică. Menţineam un contact sporadic cu Kavanagh, şeful secţiei mele de la facultate, un om amuzant, mare ipohondru, poate de aceea şi scria sub pseudonimul ăla romanele lui de groază, două forme distincte de dependenţă de spaimă. Şi Wheeler.
Dar, în realitate, el era posterior şederii mele, mai curînd o moştenire a lui Rylands şi succesorul său, substitutul sau înlocuitorul său în viaţa mea, aflam abia acum de caracterul ei familial - vreau să spun, al moştenirii şi succesiunii. Wheeler a rămas pe gînduri o clipă (poate îi plîngea de milă unui arabist cunoscut de-al lui, pentru iminenta lui soartă de hăituit de MI6) şi pe urmă s-a întors la un subiect anterior, a insistat:
— E foarte ciudat că Toby ţi-a vorbit despre asta. Lui nu-i plăcea să se ştie, nici sâ-şi amintească.
Nici mie. de fapt, să nu crezi acum că o să-ţi povestesc isprăvile mele în Marea Caraibilor sau în Africa de Vest sau în Asia de Sud-Est, potrivit impreciselor acuzaţii din *Who's Who.* Ce ţi-a spus atunci? îţi aminteşti cum a fost?

îmi aminteam, desigur, aproape cuvânt cu cuvînt, niciodată Rylands nu-mi vorbise cu atîta intensitate, purtat numai de fluxul memoriei şi fără a lăsa voinţa să intervină cîtuşi de puţin. Ce-i drept, nu-i plăcea să-şi amintească de faţă cu alţii şi nu voia să se ştie acele lucruri.
— Am stat de vorbă despre moarte, am spus.
„Lucrul grav cînd se apropie moartea nu e moartea însăşi, cu tot ce aduce după sine, ci faptul că n-o să mai putem să ne închipuim nimic despre ceea ce are să vină", spusese Rylands stînd pe un scaun din grădina lui, lîngă acelaşi rîu molcom pe care-1 vedeam acum, rîul Cherwell cu apă miloasă, numai că locuinţa lui Rylands dădea spre un colţ mai sălbatic, mai feeric şi mult mai puţin liniştit.
Uneori îşi făceau apariţia lebede, cărora el le azvîrlea bucăţi de pîine.
— Despre moarte? Şi asta e la fel de ciudat, a comentat Wheeler. E ciudat că Toby a vorbit şi e ciudat să vorbească cineva, oricine ar fi, despre moarte, mai ales cînd se apropie sub forma bolii ori a vîrstei înaintate. Ori minată de fire, de asemenea.
„Wheeler a început să vorbească", mi-am spus, „dar mai curînd din pricina inteligenţei decît a vîrstei".
— Cromer-Blake era foarte bolnav, ne temeam de ce avea să se întîmple puţin mai tîrziu. Faptul că am vorbit despre asta şi despre puţinul timp
care ne mai rămîne 1-a determinat pe Toby să facă o recapitulare.
„Eu am avut ceea ce se cheamă îndeobşte o viaţă plină, şi eu aşa o socotesc", spusese

Rylands.
„N-am avut nevastă şi nici copii, dar cred că am avut o viaţă de cunoaştere, şi asta mă interesa înainte de orice altceva. N-am încetat niciodată să încerc să ştiu mai mult decît ştiam înainte, şi nu contează unde vrei să situezi acest *înainte,* fie azi, fie mîine." — Şi ţi-a spus atunci ce-a făcut, ţi-a povestit isprăvile lui? m-a întrebat Wheeler, mi s-a părut că sesizez o uşoară temere în glasul lui, de parcă s-ar fi putut referi la ceva mai concret decît faptul că fusese colaborator al serviciului MI6, care, în fond, la Oxford era ceva curent, obişnuit.
— A vrut să-mi explice că el avusese o viaţă plină, că nu se mărginise la studiu şi la cunoaştere şi la învăţămînt, cum putea să pară, am răspuns.
„Dar am avut, de asemenea, o viaţă plină fiindcă viaţa asta a avut acţiune şi neprevăzut", spusese Rylands.
— Şi acela a fost momentul în care mi-a confirmat ce auzisem ca un zvon pînă atunci: că fusese spion, ăsta a fost cuvîntul pe care 1-a folosit. Iar eu am dedus că aparţinuse serviciului MI5, nu mi-a trecut prin cap să mă gîndesc la MI6, poate fiindcă ăsta ne spune mai puţin nouă, spaniolilor.
— Asta ţi-a spus.
N-a folosit un ton interogativ.
— A folosit cuvîntul ăsta, hmm - a murmurat Wheeler, cum făcea atîta lume la Oxford, şi Rylands de asemenea. Hmm.
L-am văzut pe Peter atît de meditativ şi curios să afle ce-mi spusese Rylands, încît mi s-ar fi părut că sînt egoist şi că nu dau dovadă de prietenie dacă nu lărgeam pentru el contextul, pe care mi-1 aminteam foarte bine, şi nu-1 citam *verbatim* pe fratele său mai mic.
— Hmm, a mai îngăimat o dată.
— „Eu am fost spion", mi-a spus, „cum sigur ai auzit şi cum am fost atîţia dintre noi, fiindcă asta poate fi o parte din munca noastră; dar nu de birou, cum sînt Dewar din catedra ta şi majoritatea, ci de front".
Am citit în ochii lui Wheeler că-şi dădea seama de coincidenţa cu unele expresii pe care le folosise el cu puţin înainte.
— A mai spus ceva? a întrebat.
— Da, a mai spus; a vorbit fără întrerupere o bună bucată de vreme, de parcă eu n-aş fi fost acolo, şi a adăugat cîteva lucruri. De pildă, a spus:
„Eu am fost în India şi în zona Caraibilor şi în Rusia şi am făcut lucruri pe care nu mai pot să le spun nimănui fiindcă ar părea ridicole şi n-ar fi crezute, eu ştiu bine ce se poate povesti şi ce nu, în funcţie de timp, fiindcă mi-am consacrat viaţa ca să aflu asta în literatură şi ştiu să disting".
— In privinţa asta Toby avea dreptate, există lucruri care nu se mai pot povesti chiar dacă s-au petrecut, sau se pot povesti cu mare dificultate.
Faptele de război par puerile în vreme de relativă pace, iar faptul că un lucru s-a întîmplat nu e suficient pentru a admite relatarea lui, nu e de-ajuns să fie adevărat ca să fie plauzibil. Adevărul devine uneori neverosimil cu trecerea timpului, se depărtează, şi atunci pare născocire ori nu mai pare adevăr. Mie însumi mi se par fictive unele episoade pe care le-am trăit. Episoadele importante, de care însă timpul care urmează începe să se îndoiască, poate nu atît timpul propriu-zis, timpul fiecăruia dintre noi, cît mai curînd epocile, fiindcă epocile noi subestimează ce-a fost înainte şi ele n-au văzut, nu ştiu, e ca şi cum aproape că ar fi stăpînite de gelozie. Adeseori prezentul infantilizează
trecutul, tinde să-1 preschimbe în ceva plăsmuit şi pueril, şi astfel îl face inutil, ni-1 distruge.
A făcut o pauză, a încuviinţat din cap uitîndu-se la ţigara pe care o apropiasem şovăitor de buze după ce-mi băusem cafeaua (nu ştiam dacă îl deranja sau nu fumul la ora aceea). S-a uitat pe fereastră spre rîu, spre porţiunea de rîu mai civilizată şi mai armonioasă decît aceea a lui Toby Rylands. Pierduse pentru moment orice grabă şi orice nerăbdare, se întîmplă asta cînd te gîndeşti la cei morţi.
— Cine ştie dacă nu murim pentru asta, în parte: fiindcă ni se anulează cu totul ceea ce am trăit, şi atunci devin caduce pînă şi amintirile noastre. Devin caduce mai întîi trăirile. Apoi şi amintirile noastre.

— Şi fiecărui lucru îi vine rîndul să *nu* fie crezut la timpul lui, asta voiai să spui, nu-i aşa?
Wheeler a zîmbit vag, parcă fără să vrea. Nu i-a scăpat faptul că inversasem fraza lui de adineauri, cu posibila deviză pe care o împărţea cu Tupra, dacă era într-adevăr o deviză şi nu o coincidenţă a gîndirii lor, una din afinităţile dintre ei.
— Şi cu toate astea ţi-a povestit, murmură atunci Wheeler, şi mai mult decît aprehensiune cred că am desluşit acum fatalitate sau înfrîngere sau resemnare în glasul lui, altfel spus, predare.
— Să nu crezi asta, Peter. A povestit şi n-a povestit. Deşi se cufunda uneori în gînduri, el nu-şi pierdea niciodată voinţa, aşa cred, nici nu spunea mai mult decît era conştient că voia să spună. Chiar dacă era o conştiinţă îndepărtată, ori ascunsă, ori amorţită. Exact ca dumneata.
— Ce-a mai povestit şi n-a povestit, pînă la urmă?
A lăsat deoparte ultima mea observaţie, ori a păstrat-o pentru mai tîrziu.
— în realitate n-a povestit, a spus doar. A spus :
„Nimic din toate astea nu trebuie să mai fie povestit, dar eu am trecut prin primejdii de moarte şi am denunţat oameni împotriva cărora n-aveam nimic personal. Unor oameni le-am salvat viaţa, iar pe alţii i-am trimis în faţa plutonului de execuţie sau la spînzurătoare. Am trăit în Africa, în locuri neverosimile şi în alte epoci, şi am văzut cum erau omorîţi oameni pe care îi iubeam".
— Aşa a spus, „am văzut cum erau omorîţi..."?
N-a repetat întreaga propoziţie. Surpriza lui Wheeler era mare, ori poate era iritare.
— Şi asta a fost tot? A spus cine, cum a fost?
— Nu. îmi amintesc că s-a oprit atunci deodată, de parcă voinţa ori conştiinţa lui ar fi dat un avertisment memoriei, ca să nu-şi iasă din matcă; apoi a adăugat: „Şi am participat la lupte", îmi aduc bine aminte. Pe urmă a continuat să vorbească, dar despre prezent. N-a mai spus nimic despre trecutul lui, ori a făcut-o doar în termeni generali. Chiar foarte generali.
— Aş putea să ştiu care au fost aceşti termeni?
întrebarea lui Wheeler nu mi s-a părut autoritară, ci mai degrabă timidă, de parcă mi-ar fi cerut voie; a fost aproape o rugăminte.
— Cum să nu, Peter, i-am răspuns, şi, într-adevăr, n-a existat nici o rezervă sau nesinceritate în tonul meu. A spus că avea capul plin de amintiri precise şi fulgurante, înspăimîntătoare şi înălţătoare, şi că cine putea să le vadă cum le vedea el ar fi crezut că erau de-ajuns ca să nu-şi mai dorească altele, pentru ca simpla rememorare a atîtor fapte şi a atîtor oameni impresionanţi să umple zilele bătrîneţii mai intens decît prezentul atîtor altora.
M-am oprit o clipă, pentru a-i da timp să asculte cuvintele cu sufletul.
— Mai mult sau mai puţin, aceştia au fost termenii folosiţi de el şi cam asta a spus. Şi a adăugat
că nu era aşa, totuşi. Că nu era aşa în cazul iui.
A spus că şi acum îşi dorea mai mult. A spus că **încă** îşi **dorea** totul.
Acum Wheeler a părut în acelaşi timp uşurat **şi întristat** şi neliniştit, ori poate nu era nici una, nici alta, ci emoţionat. Cu siguranţă că nici în **cazul lui** nu era aşa, oricîte amintiri precise şi **fulgurante** ar **fi** păstrat. Cu siguranţă că nimic **nu-i umplea** îndeajuns zilele bătrîneţii, în pofida maşinaţiilor şi strădaniilor lui.
— Şi **tu** ai crezut toate astea, a spus.
— N-aveam motive **să** nu-1 cred, am răspuns.
Şi, de altfel, a spus adevărul, de asta poţi să-ţi dai **seama uneori fără** umbră **de** îndoială, cînd cineva **spune adevărul. Nu** sînt **foarte** multe, ce-i drept, **am adăugat. Situaţiile** în care nu încape nici cea **mai mică** îndoială.
— îţi aminteşti cînd a **fost** asta, cînd a avut loc **conversaţia** ?
— **Da, era în** semestrul **doi** al celui de-al doilea **an petrecut de mine** aici, spre sfîrşitul lui martie.
— **Asta** înseamnă **cu** cîţiva ani înaintea morţii lui, nu-i aşa?
— **Mai mult** sau mai puţin, poate ceva mai **mult. Poate** că **pe atunci** nici măcar nu ne făcuse **cunoştinţă, dumitale** şi mie. Dumneata şi cu mine **probabil că** ne-am întîlnit pentru prima dată abia la începutul verii, cu puţin înainte de întoarcerea **mea definitivă la Madrid.**
— **Aveam o vîrstă respectabilă,** Toby şi cu mine, **eram amîndoi** profesori emeriţi. Niciodată n-

am **crezut** că aveam să mai trăiesc atîta, nu ştiu cum ar fi **suportat** el vîrsta asta, toţi anii ăştia care s-au **adăugat** la mine, dar nu şi la el. Probabil greu, **mai** greu decît am suportat-o eu. Era mai plîngăcios, fiindcă era mai optimist şi, prin urmare, mai pasiv, nu ţi se pare, Estelle?

M-a surprins că dintr-o dată i se adresa doamnei Berry pe numele de botez, niciodată nu-1 auzisem spunîndu-i astfel, şi nu de puţine ori, cînd eram numai noi doi, se referise întotdeauna la ea numind-o „Mrs Berry". M-am întrebat dacă nu cumva natura conversaţiei determinase această schimbare. Dacă nu cumva asta îmi deschidea o uşă sau chiar mai multe (încă nu ştiam care, nici cîte erau), printre care şi uşa raporturilor cotidiene fără martori. Ea îi spunea întotdeauna *Professor,* care la Oxford nu înseamnă pur şi simplu „profesor", ci mai degrabă profesor plin sau şef de catedră, prin urmare există un singur *Professor* în fiecare secţie a facultăţii, iar ceilalţi sînt numai *dons.* De data asta doamna Berry a adoptat acelaşi mod de adresare şi i-a spus „Peter" şi nimic mai mult. Pesemne că aşa-şi spuneau cînd erau singuri, Peter şi Estelle, mi-am spus. Era imposibil să-mi dau seama în schimb dacă se tutuiau, deoarece în engleza actuală nu există nici o distincţie între „tu" şi „dumneata", *only „you".*

— Da, Peter, ai dreptate.

Am înclinat să-mi închipui că l-ar fi păstrat pe „dumneata" dacă ar fi vorbit în spaniolă, aşa cum eu îl păstram mental atunci cînd mă adresam lui Wheeler în limba lui.

— El avea încredere în faptul că oamenii vin şi lucrurile se întîmplă de la sine, şi de aceea încerca o dezamăgire mai mare. Nu ştiu dacă era mai optimist sau mai orgolios. Dar nu le ieşea înainte.

Nu le căuta cum le cauţi dumneata.

Tonul calm şi discret al doamnei Berry a fost totuşi tonul ei obişnuit, n-am perceput nici cea mai mică schimbare.

— Nu sînt trăsături care se exclud, Estelle, orgoliul şi optimismul, i-a răspuns un Wheeler uşor profesoral. El mi-a vorbit despre tine, a continuat uitîndu-se la mine, şi la el s-a produs, în

schimb, o modificare neîndoielnică de ton faţă de felul în care vorbise pînă atunci: se risipise ceaţa (aprehensiunea ori eventuala iritare ori fatalitatea), ca şi cum după cîteva clipe de alarmă îl liniştise constatarea că nu ştiam prea multe despre Rylands, în pofida confidenţelor lui improvizate din ziua aceea de la începutul semestrului doi al celui de-al doilea an de cînd eram la Oxford. Că rememorarea lui nu-i trădase cu totul voinţa în prezenţa mea şi, poate, în prezenţa nimănui, prin urmare. Că eu ştiam că avea un trecut de spion şi cunoşteam unele fapte imprecise fără dată, nici loc, nici nume, dar nimic mai mult. S-a simţit din nou stăpîn pe situaţie după acea scurtă descumpănire, i-am citit asta în ochi şi în tonul uşor didactic al glasului. Fără îndoială, îl nemulţumea să descopere că nu poseda toate datele, în cazul în care crezuse că le posedă, iar acum socotea de la sine înţeles că era din nou în posesia lor, a datelor de care avea nevoie ori care îi aduceau linişte şi tihnă. In lumina dimineţii destul de avansate ochii lui deveniseră foarte limpezi, nu mai erau atît de minerali ca de obicei, ci mult mai umezi, cum erau ochii lui Toby Rylands sau, cel puţin, cel drept, care căpăta culoarea vinului de Jerez ori culoarea untdelemnului, după cum bătea soarele, dominîndu-1 şi asimilîndu-1 pe celălalt cînd îi priveai de la distanţă: ori poate că îndrăznim să găsim mai multe asemănări între două persoane cînd ştim că ne putem sprijini pe înrudirea lor de sînge. Wheeler nu-mi explicase încă nimic despre înrudirea aceea neştiută de mine pînă atunci, dar nu mi-a fost deloc greu să aplic gîndirii mele corecţia respectivă şi să-i văd nu doar ca pe nişte prieteni, ci ca pe doi fraţi. Sau ca fraţi pe lîngă faptul că erau prieteni, asta în orice caz trebuie să fi fost. Ochii lui Wheeler mi s-au părut acum aproape două picături mari de vin rose.

— Chiar Toby mi-a sugerat că tu ai putea fi ca noi, a adăugat.

— In ce sens ca noi? Ce vrea să spună asta?

Ce-a vrut să spună?

Wheeler nu mi-a răspuns direct. Adevărul e că foarte rar făcea asta.

— Aproape că n-au mai rămas asemenea oameni, Jacobo. Niciodată n-au fost mulţi, mai curînd au fost foarte puţini, de aceea grupul a fost întotdeauna redus şi risipit. Dar în

vremurile astea lipsa de oameni e absolută, nu e o vorbă goală, nici o exagerare să spunem că sîntem pe cale de rapidă extincţie. Vremurile noastre au devenit serbede, fandosite, de-a dreptul habotnice. Nimeni nu vrea să vadă nimic din ceea ce trebuie să vedem, nici nu îndrăzneşte să privească, cu atît mai puţin să facă un pariu, să rişte, să se păzească, să prevadă, să judece, nu spun să judece în necunoştinţă de cauză, ceea ce pare o ofensă capitală, oh, o crimă împotriva umanităţii, atentează la demnitate : a celui judecat, a celui care emite judecata, a mai ştiu eu cui. Nimeni nu mai îndrăzneşte să-şi spună ori să recunoască faţă de sine că vede ceea ce vede, ceea ce adesea se află în faţa ochilor, poate tăcut ori, poate, foarte laconic, dar vizibil.
Nimeni nu vrea să ştie; iar să ştii dinainte, ce să mai vorbim, trezeşte groază, groază biografică şi groază morală. Pentru orice lucru se cer demonstraţii şi dovezi; beneficiul îndoielii, ceea ce a fost numit aşa, a invadat totul, fără a lăsa un singur loc neocupat, şi a ajuns să ne paralizeze, să ne facă de-a dreptul imparţiali, şi meticuloşi, şi naivi, iar în practică idioţi, complet nătărăi.
Ultimul cuvînt 1-a spus în spaniolă, *necios,* fără îndoială fiindcă în engleză nu există nici unul care să semene cu el, nici fonetic, nici etimologic: *utter* nătărăi, a spus amestecînd cele două limbi.

— Nătărăi în înţelesul strict, în înţelesul latin *nescius,* cel care nu ştie, cel care e lipsit de ştiinţă ori, cum spune dicţionarul vostru, ştii definiţia pe care o dă? „Ignorant şi care nu ştie ceea ce poate sau trebuie să ştie", îţi dai seama: *ceea ce poate sau trebuie să ştie,* adică cel care ignoră în mod conştient şi cu voinţa de a ignora, cel care refuză să afle şi detestă să înveţe. Neştiutorul satisfăcut.
Şi atît pentru citat, cit şi pentru această ultimă sintagmă a recurs tot la spaniolă: întotdeauna ne amintim termeni din limbi străine pe care vorbitorii lor nu-i mai folosesc şi aproape că nici nu-i cunosc.
— Şi în felul ăsta, ca să ajungă nătărăi, sînt educaţi oamenii din copilărie, în ţările noastre lipsite de orice urmă de curaj. Nu-i o evoluţie, nici o degenerare naturală, nu e întîmplător, ci e ceva căutat, deliberat, instituţional. Un întreg program pentru formarea conştiinţelor ori pentru anularea lor (pentru anularea caracterului, *ga va sans dire).*
Astăzi e detestată certitudinea: totul a început ca o modă, dădea bine să fii împotrivă, prostănacii au vîrît conştiinţele în acelaşi sac cu dogmele şi doctrinele, bădăranii (şi erau printre ei şi intelectuali), de parcă ar fi sinonime. Dar confuzia asta a avut succes, a prins rădăcini, şi încă cum.
Astăzi lumea urăşte tot ce e definitiv şi sigur şi, în consecinţă, ceea ce s-a fixat de-a lungul timpului; în parte din pricina asta este detestat şi trecutul, în afară de cazul cînd izbutim să-1 contaminăm cu şovăiala noastră ori putem să-1 molipsim de nedefinirea prezentului, şi încercăm s-o facem necontenit. Astăzi nu mai îngăduim să se ştie că ceva a existat; că s-a petrecut şi că a fost aşa cum a fost, cu certitudine. în realitate, nu se mai îngăduie nu doar să se ştie, ci pur şi simplu faptul că ceva a existat. Fără alt motiv în afară de ăsta: că a existat. Fără intervenţia noastră, fără cumpănirea noastră, cum să spun, fără nehotărîrea noastră nesfîrşită şi fără încuviinţarea noastră meticuloasă. Fără atît de iubita noastră incertitudine ca martori imparţiali. Epoca asta e mai trufaşă, Jacobo, decît oricare alta de cînd sînt eu pe lume (poţi să rîzi cît pofteşti de Hitler), şi mi-e greu să cred că au existat altele mai trufaşe înainte. Ţine seama că în fiecare zi cînd mă scol trebuie să fac un mare efort şi să recurg la ajutorul prietenilor mai tineri, cum eşti chiar tu, ca să uit că păstrez amintiri directe despre primul război mondial ori, cum îl numiţi voi spre marea mea iritare şi amărăciune războiul din 1914. Ţine seama că unul dintre primele cuvinte pe care le-am învăţat sau le-am reţinut eu, de mult ce l-am auzit, a fost „Gallipoli", pare de necrezut că eu trăiam cînd s-a petrecut măcelul ăla. Atît de trufaşă este epoca, încît apare în ea un fenomen pe care mi-1 închipui fără precedent: ranchiuna pe care prezentul o are faţă de trecut, faţă de ceea ce a îndrăznit să se întîmple fără ca noi să fim acolo, fără precauta noastră opinie şi şovăitorul nostru consimţămînt şi, ceea ce este mai grav, fără folosul nostru. Lucrul cel mai extraordinar e că acest resentiment nu se supune, cel puţin în aparenţă, invidiei faţă de strălucirile trecutului care s-a pierdut fără să ne includă pe noi, aversiunii faţă de o excelenţă pe care o percepem

şi la care nu am contribuit, pe care n-am încercat-o direct şi am pierdut-o, care ne-a dispreţuit şi care nu ne-a găsit de faţă, fiindcă lăudăroşenia timpului nostru e de speţă atît de joasă, încît nu poate admite ideea, nici măcar umbra sau ceaţa sau aburul vreunei superiorităţi vechi. Nu, nu e numai ranchiuna faţă de ceea ce n-a putut fi cuprins şi nu ne datorează nimic, faţă de ceea ce s-a încheiat şi, prin urmare, ne scapă. Scapă de sub controlul nostru şi de manevrele şi deciziile noastre, ori cît ar cere astăzi iertare guvernanţii pentru silniciile antecesorilor, şi oricît ar încerca să le repare jignindu-i pe descendenţii celor lezaţi cu importante sume de bani, şi cu oricîtă plăcere aceşti descendenţi i-ar încasa şi chiar i-ar cere, la rîndul lor nişte profitori, nişte neruşinaţi. O mai mare nerozie şi o mai mare farsă nici că s-a văzut, de ambele părţi: cinismul celor care dau şi cinismul celor care primesc. Şi încă un act de trufie: cum de îşi arogă un papă, un rege ori un prim-ministru dreptul de a atribui Bisericii, Coroanei ori ţării lor, celor din vremea lor, vinovăţiile înaintaşilor, pe care aceştia nu le-au socotit niciodată ca atare, nici nu le-au recunoscut cu veacuri în urmă ? Cine cred că sînt reprezentanţii noştri, guvernele noastre, pentru a ne cere iertare în numele unor oameni care au fost liberi să facă şi au săvîrsit faptele pe care le-au săvîrsit, şi sînt morţi de mult?

Cine sînt ei să le răscumpere, să-i contrazică pe cei morţi? Dacă ar fi numai ceva simbolic, ar fi o simplă nerozie, nimic mai mult, înfumurare şi propagandă. Dar nu există nici un simbolism dacă pe deasupra există „compensaţii", grotesc retrospective şi nimic mai mult decît monetare. Fiecare om e un om şi nu se prelungeşte în vlăstarele lui îndepărtate, nici măcar în cele imediate, care adesea sînt infidele; şi aceste tranzacţii şi gesturi nu le slujesc la nimic celor care au fost prejudiciaţi, celor care au fost persecutaţi şi torturaţi, au fost reduşi la sclavie şi asasinaţi cu adevărat în singura şi adevărata lor viaţă: aceştia s-au pierdut definitiv în noaptea timpurilor şi în aceea a infamiilor, care fără îndoială nu va fi mai puţin lungă. Să oferi sau să accepţi scuze acum, prin delegaţie, să le ceri sau să le prezinţi, pentru răul săvîrsit, unor victime care au devenit pentru noi nebuloase şi abstracte este o batjocorire, şi nimic altceva, a trupurilor care au fost arse în cel mai concret mod cu putinţă şi a capetelor secerate, a piepturilor străpunse de gloanţe tot în modul cel mai concret cu putinţă, a oaselor rupte şi a gîturilor tăiate. A numelor concrete şi necunoscute pe care le-au purtat şi de care au fost privaţi sau la care au renunţat. O batjocorire a trecutului. Hotărît lucru, trecutul nu e suportat; nu suportăm faptul că nu-1 putem îndrepta, că nu l-am putut îndruma şi stăpîni, nici evita. Aşa că e tergiversat ori trucat ori alterat, dacă e cu putinţă, ori e falsificat, ori se face din el o liturghie, o ceremonie, o emblemă şi, pînă la urmă, un spectacol, ori pur şi simplu e răscolit mereu pentru a da impresia că intervenim în pofida acestor piedici, şi chiar dacă e bine înţepenit, de asta nu ţinem seama. Iar dacă nu este, şi nu e cu putinţă, atunci e şters, e suprimat, e surghiunit sau expulzat, e îngropat. Asta se obţine, Jacobo, ori una, ori alta sînt dobîndite prea adesea fiindcă trecutul nu se apără, nu stă în puterea lui s-o facă. Şi aşa se ajunge ca astăzi nimeni să nu mai vrea să-şi dea seama cu adevărat de ce vede, nici de ce se întîmplă, nici de ceea ce în fond ştie, de ceea ce se intuieşte dinainte că va fi instabil şi schimbător, ori va fi chiar redus la neant, ori, într-un anumit sens, nici nu va fi existat. Prin urmare, nimeni nu e dispus să ştie cu certitudine nimic, fiindcă certitudinile au fost abolite, de parcă ar fi fost ciumate. Şi aşa sîntem, şi aşa merge lumea.

Privirea lui Wheeler se concentrase şi se luminase pe măsură ce vorbea, ochii lui mi s-au părut acum două picături de vin muscat. Nu era vorba de faptul că-i plăcea să peroreze, ca oricărui fost conferenţiar sau profesor. Era vorba, de asemenea, de faptul că natura reflecţiilor pe care le făcea îl înfierbînta pe dinăuntru şi puţintel şi pe dinafară, ca şi cum capătul arzînd al unui chibrit ar fi scînteiat în fiecare din pupilele lui. El însuşi şi-a dat seama, cînd s-a oprit, că era agitat, şi de aceea

n-am pregetat să-1 răcoresc cu răspunsul meu, ori să-1 decepţionez, expresia neliniştită a doamnei Berry - împărţită între noi doi - mi-a amintit că o prea mare excitare dialectică îi putea face rău.

— Să-mi fie cu iertare, Peter, dar îmi pare rău că trebuie să-ţi mărturisesc că nu înţeleg prea bine ce-mi spui, i-am răspuns, profitînd că făcuse o pauză (care, în principiu, era poate numai pentru a-şi trage sufletul). Nu m-am odihnit destul şi probabil că sînt foarte greoi, dar, drept să-ţi spun, nu prea înţeleg ce-mi spui.

— Dă-mi o ţigară, mi-a spus.
De obicei nu fuma. I-am întins pachetul meu.
Aluat una, i-am aprins-o, a ţinut-o între degete cu vădită stîngăcie, a tras două fumuri şi s-a liniştit numaidecît, pentru asta e bun tutunul uneori, orice-ar spune medicii.
— Ştiu, ştiu. S-ar părea că vorbesc aiurea, dar nu vorbesc aiurea, Jacobo, nu în realitate. Ţi-am vorbit de chestiunile despre care am început să stăm de vorbă, te rog să fii atent la ce-ţi spun, nu mă judeca greşit. N-am uitat ce m-ai întrebat.
Ce-am vrut să spun şi la ce s-a referit Toby cînd mi-a atras atenţia că tu puteai fi ca noi, asta e, nu4 aşa?
— Asta e, exact. Şi ce-ai vrut să spui? încă nu mi-ai explicat.
— Păi tocmai asta fac, încerc să-ţi explic. Dar ai răbdare.
Scrumul ţigării începuse să crească. I-am adus scrumiera, dar el n-a vrut s-o folosească încă.
— Chiar dacă am trăit departe unul de altul atîţia ani, îl cunoşteam bine pe Toby, şi în unele privinţe aveam o mare încredere în părerile lui (dar nu în toate, aveam prea puţină încredere în opiniile lui literare, de pildă). îl cunoşteam însă oarecum, atît pe copilul care era pe vremea cînd i-au trimis pe părinţii noştri la abatorul de la Gallipoli cu australienii... cu toţii ca nişte porci, cîţiva trebuind să lupte numai cu baioneta, neavînd gloanţe... cit şi pe colegul de universitate ieşit la pensie şi vecinul de pe malul rîului din ultimii ani; vecini cînd veneam eu, desigur. Cînd se nimerea să venim amîndoi.
A făcut o scurtă paranteză rememorativă şi istorică, poate cea pe care o amînase pentru a-şi încheia fraza dinainte; a făcut astfel încă o pauză:
— („Anzac" i-au numit, nu ştiu dacă ştii: un acronim de la Australian and New Zeeland Army Corps; iar Anzacs, aşa cum auzi, la plural, a fost numele, astăzi glorios, al acelor inutile sacrificii pe care le-am făcut la Chunuk Bair, la Suvla... Au fost atîtea pe vremea mea, şi toate din pricina asta, pentru că nu s-a văzut ce era la vedere şi nu s-a ştiut ce se ştia, atîtea în cursul unei singure vieţi. A mea e lungă, ce-i drept, dar e numai una.
Te cutremuri gîndindu-te la cei care-au fost jertfiţi şi la jertfele care vor mai fi din pricina asta, pentru că nu am îndrăznit şi n-am vrut... Cîtă risipă.)
Am avut vieţi paralele, în chip surprinzător, Toby şi cu mine, dacă te gîndeşti că am fost despărţiţi unul de altul în primii ani ai adolescenţei şi că el a fost nevoit să-şi schimbe ţara şi continentul.
Vreau să spun, în carierele noastre, în lucrurile accesorii, e nostim faptul că am obţinut amîndoi catedre la aceeaşi universitate englezească (şi nu una oarecare) după un anumit timp. Nu a fost la fel de întîmplător, în schimb, faptul că amîndoi am făcut parte din grup, eu l-am recrutat pe el, presupun. Povestea numelor noastre de familie e banală, ţi-am zis, nu-i nici un mister la mijloc.
Părinţii noştri au divorţat cînd noi aveam vreo opt şi, respectiv, nouă ani, prin 1922 sau aşa ceva, el era cu un an mai mic, ţi-am mai spus. Am rămas cu mama, printre altele pentru că tata a ţinut să plece cît mai repede, eu cred că n-a vrut să vadă
cum mama avea să se apropie de alt bărbat mai curînd sau mai tîrziu, el era sigur că mai curînd (deşi aşa cred acum; ce-i drept, cred aşa de mai demult). S-a mutat în Africa de Sud şi părea că nu ne duce prea mult lipsa. In asemenea măsură şi atîta amar de ani, încît am crezut că e un fapt neîndoielnic şi absolut cert, şi ranchiuna s-a strecurat lesne în sufletul meu. Bunicul nostru din partea mamei, bunicul nostru Wheeler, a hotărît să aibă grijă de nepoţi, din punct de vedere economic. Şi cum noi eram singurii lui nepoţi, am purtat numele Rylands, cum era logic, iar mama, fără îndoială deloc pricepută în ceea ce priveşte psihologia adolescenţilor necopţi care eram, şi-a schimbat numele ei şi pe-al nostru, adică 1-a recuperat pe al ei, cel de domnişoară, şi ni 1-a pus şi nouă:
o formă de a-1 înveşnici pe bunicul, îmi închipui, prin numele urmaşilor; cine ştie dacă nu cumva chiar el i-a impus hotărîrea asta. Treaba a devenit oficială, cu toate consecinţele juridice, în 1929, printr-un înscris legal - *by deed poli* a fost expresia englezească, o văzusem în *Who's Who* -, dar noi foloseam numele Wheeler încă de la scurt timp după divorţ. Aşa eram înscrişi la şcoală şi aşa eram cunoscuţi pe atunci la Christchurch, unde ne-am născut. Măsura bietei Rita, mama mea, a fost probabil o dovadă de recunoştinţă sau o compensaţie

pentru bunicul, tatăl ei, şi chiar mai probabil o copilărească măsură de represalii împotriva tatălui nostru, fostul ei bărbat Hugh. Aproape de la o zi la alta, din Peter şi Toby Rylands, cum ne simţeam, am început să fim fraţii Wheeler, fără tată şi fără nume patronimic *sensu stricto.* Dar, pe cînd eu n-am protestat din pricina asta (pe urmă mi-am dat seama de urmările tulburi, de dereglările care se produc, cum să spun, de faptul că eticheta unei identităţi nu se schimbă fără să atragă după ea o pedeapsă), Toby s-a revoltat din prima clipă. Continua să răspundă „Toby Rylands" cînd era întrebat cum se numeşte, şi tot aşa semna la şcoală, pînă la examene. Şi după vreo doi-trei ani de frămîntări care-1 făceau vădit nefericit, nu ştiu, la unsprezece ani şi-a exprimat răspicat dorinţa nu numai de a-şi păstra numele dintotdeauna, ci şi de a merge să stea cu tatăl lui. A nutrit faţă de el o afecţiune mai puternică decît a mea, o admiraţie mai mare, o mai mare camaraderie şi dependenţă; era mai sentimental, după o vreme, mai devreme sau mai tîrziu, pesemne că a început să sufere că ne pierduse pe mine şi pe mama, deşi n-a spus-o niciodată, era cu adevărat foarte mîndru; dar lui i-a fost mai mult dor de tata, nespus de tare a simţit acest dor; iar ranchiuna, pe care eu am lăsat-o să-mi crească în suflet faţă de tata, Toby a îndreptat-o împotriva mamei. Prin asimilare sau din intuiţie, aşijderea împotriva bunicului nostru Wheeler, pe care niciodată n-a izbutit să-1 vadă altfel decît ca pe un înlocuitor ori rival al tatei, poate că bunicul nu avea prea multă duioşie părintească faţă de fiica lui. Şi nici eu n-am scăpat de această meteahnă, nimeni din neamul Wheeler.
Dezgustul şi ostilitatea lui Toby au devenit atît de insuportabile, pentru el şi pentru noi, încît pînă la urmă mama a încuviinţat plecarea lui, în cazul în care tatăl nostru era dispus să-1 primească şi să-i poarte de grijă, ceea ce părea puţin probabil.
Faptul că tata 1-a primit împotriva tuturor presupunerilor (ori împotriva presupunerii mele, un *desideratum* mai mult decît orice altceva, am înţeles asta mai tîrziu) a contribuit, şi nu puţin, la creşterea dorinţei de a-1 alunga complet din conştiinţa mea, de parcă n-ar fi existat niciodată, şi de asemenea, prin asimilare sau de ciudă, aproape că m-a făcut să doresc să-1 alung din mintea mea pe fratele meu, fiindcă-1 preferase pe el şi plecase.

în sfîrşit, ştii cum e, ni se întîmplă mereu, ia vîrsta adultă şi chiar la bătrîneţe, te asigur, dar în copilărie e şi mai dureroasă senzaţia de părăsire şi nefericire (şi de trădare, asta e: de depărtare pe care o suferi) cînd rămîi locului, acolo unde erai, pe cînd alţii îşi iau tălpăşiţa şi dispar. La fel se întîmplă cînd ceilalţi mor, impresia nu e foarte diferită, cel puţin pentru mine, păstrez faţă de morţi o undă de ranchiună. El a plecat în Africa de Sud, iar eu am rămas în Noua Zeelandă. Nu vreau să spun că era mai bine acolo, în Africa de Sud, nu există nici un motiv obiectiv pentru a crede aşa ceva, însă pentru mine s-a preschimbat atunci într-un loc nespus de atrăgător şi îndată am început să fiu nerăbdător, să doresc să ajung cît mai repede la vîrsta studenţiei ca să pot pleca din acea ţară, poate, potrivit percepţiei mele, întunecată şi împuţinată de absenţe, şi să vin aici. Am izbutit pînă la urmă la optsprezece ani, suindu-mă pe un vapor atît de lent încît părea că n-avea să mai ajungă la destinaţie, cu numele oficial de Wheeler încă de pe atunci. Eu nu-mi amintesc, şi nici nu cred că e adevărat, fiindcă mai tîrziu am simţit un soi de jignire cu privire la schimbarea numelui meu, schimbare *de facto* mai degrabă decît *de iure,* dar mama spunea că procedura legală s-a făcut cu încuviinţarea mea, dacă nu chiar pentru a-mi face pe plac. Ce-i drept, la douăzeci de ani sau chiar la treizeci totul era mai uşor şi mai firesc, iar sub multe aspecte eram mai liberi decît acum: nici statul, nici justiţia nu reglementau şi nu interveneau atît de mult, ne lăsau să respirăm şi să ne mişcăm, asta s-a terminat azi, obsesia noastră tutelară nu exista, nici nu ar fi fost acceptată. Aşa că se prea poate ca după o bucată de vreme numele meu să fi fost Wheeler în orice caz şi prin forţa lucrurilor, fără a mai fi nevoie de nici o hîrţogăraie, consfinţit de uzanţă şi de obicei, la fel cum Toby a putut să se ducă la tata ca urmare a unui simplu acord al părinţilor şi a încuviinţării mamei, fără ca nici o autoritate şi nici un judecător, după cîte ştiu, să se amestece într-o treabă atît de personală. Oricum ar fi, abia atunci am început să mă numesc Wheeler şi în mod legal, şi cu cea mai mare plăcere. Nu mai e nevoie să spun că procedura aceea m-a privit doar pe mine, nu şi pe Toby (ce nevoie era?), despre care de patru ani nu ştiam mai nimic. N-a menţinut vreun contact direct, sau, mai bine zis, nici el, nici eu n-am încercat să păstrăm legătura. Din cînd în cînd, rareori, aveam cîte-o ştire

despre el prin intermediul mamei, care, la rîndul ei, le primea mai ales, mă tem, prin intermediul tatei. Iar el avea pesemne veşti despre mine pe aceeaşi cale, străbătută în sens invers. Veşti vagi, întotdeauna vagi. Aşa se face că eu m-am născut „Peter Rylands" şi am rămas cu numele ăsta pînă la nouă sau zece ani, dacă nu cumva pînă la şaisprezece *in partibus.*

Dar află că şi el a fost „Toby Wheeler" o bucată de vreme, deşi în pofida dorinţei lui, de bună seamă; nici nu-ţi închipui cît suferea din pricina asta la liceul nostru din Christchurch, de pildă, cînd se striga catalogul. De obicei nu se întîmplă asta cu numele pe care-1 primeşti cînd te naşti, dar despre Toby se poate spune pe bună dreptate că, pe lîngă faptul că 1-a primit, şi-a cucerit şi şi-a cîştigat numele.

Expresia lui Wheeler s-a schimbat pentru o clipă, şi am presupus numaidecît, văzîndu-i-o pe cea nouă, că urma o observaţie ironică sau plină de umor.

— Şi cînd te gîndeşti că niciodată nu s-a împăcat prea bine cu numele de botez, acelaşi pe care-1 purta bunicul nostru Wheeler, tocmai el s-a nimerit să-1 moştenească, ce ghinion. De-ar fi fost ăsta numele pe care-1 putea schimba, ar fi acceptat cu

plăcere, sînt sigur. Şi atunci se prea poate să fi continuat să stăm împreună, cine ştie. Zicea că-i amintea de nesuferitul cavaler din *Ajunul Bobotezei,* Sir Toby Eelch - de fapt a spus *Twelfth Night,* nu putea numi tocmai el altfel această operă a lui Shakespeare -, ştii ce înseamnă *belch,* nu-i aşa?

Pe urmă, după ce a devenit adult, s-a împăcat întru cîtva cu numele, cînd a citit *Tristram Shandy,* mulţumită unui personaj, Unchiul Toby.

Şi Wheeler păru că vrea să pună capăt aici explicaţiilor despre numele Wheeler şi Rylands, fiindcă a adăugat în chip de încheiere:

— Prin urmare, ai văzut. Ţi-am spus. O poveste banală. Un divorţ. Ataşamentul faţă de un nume.

Faţă de o mamă. Faţă de un tată. O separare.

Aversiunea faţă de alt nume. Faţă de o mamă. Şi faţă de un bunic. Faţă de un tată.

Amesteca cele două subiectivităţi, a lui şi a fratelui său.

— Nu-i nimic misterios.

Am avut atunci impresia, din pricina încetinelii cu care pronunţa cuvintele, că aştepta din partea mea o respingere, acum cînd îmi spusese toată povestea; dar dacă aşa era, n-a obţinut-o. El ştia foarte bine că nu era nicidecum banală (despărţirea aceea atît de drastică, Rylands, care-mi spusese cîndva „cînd am plecat din Africa pentru prima oară", ca şi cum s-ar fi născut acolo şi renegînd astfel dintr-o dată, prin urmare, cei zece sau unsprezece ani din viaţa lui în Noua Zeelandă, pe alt continent, chiar dacă era vorba de insule) şi că în povestea aceea exista neîndoielnic ceva misterios, oricît de firesc fusese modul în care o spusese. Şi probabil că spusese numai o parte din ea: nu povestise misterul însuşi, ci partea care-1 înconjura ori care îl semnala ca o săgeată.

— Şi pe urmă ? l-am întrebat. Cînd v-aţi întîlnit din nou ?

— în Anglia, mult mai tîrziu. Pe atunci eu eram într-adevăr Wheeler, iar el era Rylands. Cred că eram deja cel care sînt, dacă sînt cel care cred că sînt. Eu l-am căutat, nu ne-am întîlnit. Nu tocmai.

Dar asta e altă poveste.

— Sigur că da, am răspuns, poate puţin nerăbdător fără voia mea: lipsa de somn îmi juca feste uneori, şi tocmai lucrurile care te privesc mai mult se termină prost, chiar dacă e vorba doar despre un comentariu. Şi îmi închipui că într-un anumit punct al ei se ascunde probabil răspunsul la vechea mea întrebare, provocată de dumneata: prin ce aş putea fi eu ca voi doi, potrivit lui Toby. Sper că n-o să-mi spui că a zis asta din pricina schimbătorului meu nume de botez, ştii doar că dumneata şi alţii îmi spuneţi Jacobo, dar Luisa şi mult mai mulţi îmi spun Jaime, ba chiar sînt unii care mă cunosc sub numele de Diego sau Yago. Ca să nu mai vorbesc despre Jack, aici în Anglia. Nu e deloc rar.

Wheeler a observat uşoara mea nerăbdare, lucrurile astea nu-i scăpau. Am văzut că asta îl distra, nu-1 tulbura deloc, nici nu-1 făcea să se grăbească.

— Eu vă spun Jack, de pildă, a zis cu sfială doamna Berry. Nădăjduiesc că asta nu vă deranjează... Jack.

Şi de data asta a şovăit cînd mi-a pronunţat numele.
— Nicidecum, Mrs Berry.
— Şi în care te recunoşti tu pe tine ? profită Wheeler ca să mă întrebe.
— în Jacques. Aşa am învăţat că mă cheamă şi ăsta e numele meu din copilărie. Chiar dacă poate că nu mi-a spus aşa decît mama. Nici măcar tata nu-mi spune aşa.
— Păi vezi, a spus pe un ton în mod absurd demonstrativ.

There you are a fost expresia folosită de el, pentru care nu-mi vine-n minte aici o altă traducere.
— Află însă că nu, Toby nu se referea la asta, şi nici eu, a adăugat numaidecît. El îmi vorbise destul despre tine înainte ca tu şi cu mine să ne cunoaştem. De fapt, în parte, am ajuns să ne cunoaştem din pricina asta, pentru că el mi-a trezit curiozitatea. Că tu puteai să fii ca noi... îmi spusese asta mai demult şi reluase gîndul pe urmă de cîteva ori, cînd a venit vorba despre vechiul nostru grup. Dar tu, bineînţeles, nu mai erai aici pe atunci, nici nu se putea presupune că aveai să te întorci într-o bună zi ca să rămîi. Fii liniştit, nu vreau să spun că acum o să rămîi pentru totdeauna, sînt sigur c-o să te întorci la Madrid mai devreme sau mai tîrziu, voi, spaniolii, nu suportaţi să staţi departe de ţară prea mult timp, chiar dacă eşti din Madrid şi madrilenii tînjesc mai puţin după ţara lor. Dar te-ai întors ca să rămîi fără termen stabilit în principiu, să-mi fie cu iertare contradicţia relativă, şi asta înseamnă o întoarcere în regulă. Aşa că părerea lui Toby dobîndeşte dintr-o dată, postum, cum să spun, un plus de interes practic. Mai cu seamă fiindcă şi eu sînt de aceeaşi părere (la urma urmei, el nu mai are influenţă şi nici nu i se mai poate cere părerea), după ce te-am cunoscut mai bine după moartea lui. Intermitent, desigur, dar sînt mulţi ani de-atunci. în opiniile lui literare nu aveam prea multă încredere, ţi-am mai spus. Aveam însă încredere în opiniile lui despre oameni, în interpretarea şi anticiparea purtării lor, îi vedea sau, cum ziceţi voi, îi pătrundea dintr-o privire.
Cuvintele din urmă le-a spus în limba mea.
— In privinţa asta rareori se înşela, mai-mai că pot spune că era infailibil. Aproape ca mine.
A izbucnit într-un rîs studiat, ca să anuleze ori să atenueze lipsa de modestie.
— Se prea poate să fi fost într-o mai mare măsură decît prietenul nostru Tupra, care e foarte bun, ori decît fata asta atît de competentă pe care o are, presupun, voi aveţi parte de o epocă în care încercările nu sînt atît de grele; e spaniolă şi ea, fata asta, sau numai pe jumătate, mi-a vorbit de mai multe ori despre ea, dar nu reuşesc să-mi aduc aminte cum o cheamă, zice că va ajunge cu timpul cea mai bună din tot grupul, dacă ştie cum s-o ia ca s-o păstreze, asta-i una dintre dificultăţi, cei mai mulţi obosesc şi curînd lasă totul baltă.
Toby era aproape la fel de infailibil cum trebuie să fii tu, în perioadele cînd nu prea eşti în formă. In sfîrşit, aşa spunea el. Credea că vei fi mai bun chiar decît el, că puteai să-1 întreci atunci cînd aveai s-o înregistrezi mai întîi în conştiinţă şi aveai să te desprinzi apoi de ea, ori aveai s-o amîni cel puţin, aşa cum am făcut toţi cei care aveam, cei care avem conştiinţă. In mod nedefinit în principiu, dacă-mi e îngăduită iarăşi această contradicţie relativă pentru amînarea proceselor de conştiinţă. Dar, drept să-ţi spun, nu ştiu dacă vei ajunge pînă acolo.
— Despre ce grup vorbeşti, Peter ? L-ai pomenit de mai multe ori.
Am încercat sa schimb întrebarea. Dar nu mai eram nerăbdător, fusese un reflex de-o clipă. Iar dacă el fusese stăpînit de grabă puţin mai înainte, cu siguranţă că asta se datorase faptului că întîrziasem să cobor după ce mă trezisem, lucru la care nu se aşteptase, nerespectarea orarelor şi a planurilor lui mentale îl tulbura şi-1 supăra. Dar acum, cînd eram în faţa lui, îşi acorda satisfacţia de a mă intriga şi de a mă vedea în expectativă:
n-avea de gînd să strice spectacolul acela pe care-1 prevăzuse, poate chiar îl visase, grăbindu-1. Cum
era de aşteptat, nu mi-a răspuns la noua întrebare, ci, în sfîrşit, la cea veche. Sigur că numai cu jumătăţi de cuvinte, în cel mai bun caz cu trei sferturi de cuvinte. întregi, cred că am mai spus, probabil că nu ştia să le folosească. Pesemne că nici nu existau măcar pentru el.
— Tbby mi-a spus că a admirat întotdeauna darul tău deosebit, de care se temea în acelaşi timp, de a surprinde trăsăturile caracteristice şi chiar esenţiale, atît exterioare cit şi interioare, ale prietenilor şi cunoscuţilor tăi, adesea nebăgate în seamă, ignorate de ei înşişi. Ori chiar

ale unor oameni pe care-i văzuseşi numai în treacăt, într-o adunare ori o *high table,* sau cu care te întîlniseşi o dată sau de două ori pe coridoarele sau pe scările din palatul Taylor, fără să schimbi nici o vorbă cu ei. De altfel, cred că i-ai făcut o dată, într-o scrisoare, la puţină vreme după plecarea ta, nişte scurte schiţe de portret ale unor colegi de-ai noştri, care i s-au părut foarte nostime, nu-i aşa?
îmi aminteam foarte vag de scrisoarea aceea.
Trecuse atîta timp de atunci, încît ecourile acelui episod se stinseseră. Uităm mult mai uşor ceea ce scriem decît ceea ce citim, dacă scrisoarea ne este adresată nouă; ceea ce trimitem decît ceea ce primim, ceea ce spunem decît ceea ce auzim; cînd îi jignim pe ceilalţi decît atunci cînd sîntem ofensaţi.
Şi chiar dacă avem impresia că nu-i aşa, ştergem mult mai repede diferendele pe care le-am avut cu cei morţi. Cîteva mici viniete, poate, cîteva rînduri, desigur, despre colegii mei din perioada de la Oxford, cei de la secţia de limbă spaniolă, pe care Rylands, *Professor* de literatură engleză pe atunci pensionat de puţin timp, îi cunoştea bine, chiar dacă nu la fel de bine ca Wheeler, şeful direct al celor mai mulţi dintre ei timp de mulţi ani şi pînă la pensionare, mai ales al celor care erau veterani pe vremea aceea. Am simţit răspîndindu-se deodată o undă de ruşine retrospectivă, memoria mi se înceţoşase: poate că fuseseră nişte crochiuri vesele, afectuoase, dar nu lipsite de unele accente maliţioase sau ironice. De aceea în prima clipă m-am simţit îndemnat să tăgăduiesc.
— Nu-mi aduc aminte de asta, am spus. Nu, nu cred că i-am trimis schiţe de portret ale cuiva.
Probabil doar prin viu grai am făcut aşa ceva, tot ce se poate. Stăteam de vorbă foarte mult despre toate, despre toţi.
— Poţi, te rog, să-mi dai mapa, Estelle? i-a cerut Wheeler doamnei Berry, şi ea a scos numaidecît o mapă şi i-a întins-o, de parcă ar fi fost trusa unui medic pe care infirmiera o are mereu pregătită.
Probabil că o ţinuse tot timpul în poală, ca pe o comoară. Wheeler a luat-o sub braţ sau, mai bine zis, la subsuoară. S-a ridicat numaidecît şi mi-a zis:
— Hai să ieşim puţin în grădină, să facem cîţiva paşi pe pajişte. îmi prieşte mişcarea şi Mrs Berry are nevoie de masă ca să ne pregătească la timp dejunul. Nu e prea frig acum, dar e mai bine să pui ceva pe tine, rîul ăsta înşelător, umezeala îţi pătrunde în oase fără să-ţi dai seama.
Şi, cu ochii mineralizaţi din nou, a adăugat serios şi calm (sau, mai curînd, cu tact, de parcă m-ar fi subjugat cu vorbele lui, dar n-ar fi vrut să mă pună pe fugă):
— Ascultă, Jacobo. Potrivit lui Toby, tu aveai darul rar de a vedea la oameni ceea ce nici măcar ei înşişi nu sînt în stare să vadă, ori nu văd de obicei. Ori, dacă văd sau întrezăresc, îndată după aceea refuză să vadă: se lasă orbiţi de flacără şi apoi nu mai pot să privească decît ca prin ceaţă.
Ăsta e un dar foarte rar astăzi, tot mai neobişnuit, darul de a vedea oamenii prin intermediul lor înşişi şi direct, fără medieri şi temeri, fără
bunăvoinţă sau rea-voinţă, fără multă osteneală, fără prejudecăţi şi fără mofturi. în privinţa asta tu puteai să fii ca noi, Jacobo, după părerea lui Toby, şi eu sînt acum de acord. Amîndoi vedeam aşa lucrurile, fără medieri şi temeri, fără bunăvoinţă sau rea-voinţă. Aşa vedeam. Cu ajutorul acestui dar am adus servicii. Şi eu continuu să văd şi acum.
într-o seară, la Londra, am crezut că m-am speriat de mine însumi, după ce mai înainte am crezut că mă urmărea cineva şi poate chiar că mă ameninţa ceva. E posibil să fi fost ploaia, mi-am spus cînd am crezut că-i o sperietură, care face să răsune paşii pe caldarîm de parcă ar scoate scîntei ori ar face să scapere lumini, luciul orbitor al lustragiilor de altădată, sau foşnetul pardesiului de gabardină frecîndu-se de pantaloni cînd mergi repede (foşnetul fustelor largi, de dansatoare, cînd mergi cu gabardină descheiată, în bătaia rafalelor de vînt); ori umbra propriei mele umbrele deschise, pe care o simţeam tot timpul ca pe o nelinişte amînată în spatele meu, o ţineam puţin înclinată, de fapt sprijinită pe umăr, aşa cum ţii o puşcă sau o lance la paradă; ori, poate, scîrţîitul foarte uşor al spiţelor întinse şi scuturate de vînt. Aveam senzaţia necontenită că mă urmărea cineva de aproape, la răstimpuri auzeam

parcă un tropăit mărunt de cîine, călcînd ca şi cum ar fi mers pe jăratic şi ar fi încercat să se ridice în aer, aşa de puţin îşi proptesc de caldarîm cele optsprezece pernuţe nevăzute ale labelor, ai putea să crezi că sînt gata-gata să sară ori să se înalţe tot timpul, Lipa, lipa, lipa, ăsta era zgomotul care mă însoţea, ăsta era zgomotul pe care-1 auzeam şi care mă făcea să întorc mereu capul după cîţiva paşi, cu o răsucire iute a gîtului, fără să mă opresc şi fără
să-mi încetinesc mersul, dm pricina vîntului umbrela îşi îndeplinea funcţia numai pe jumătate, mergeam cu viteză constantă, eram grăbit să ajung acasă, se încheiase o zi foarte lungă în clădirea fără nume şi era o oră tîrzie pentru Londra, deşi nu şi pentru Madrid, chiar deloc (dar eu nu mai eram la Madrid şi nici nu ştiu dacă voi mai fi vreodată); la prînz nu mîncasem decît nişte sandvişuri, trecuseră multe ore şi se perindaseră multe chipuri, unele observate din compartimentul de tren imobil ori ghereta de lemn, dar cele mai multe pe casete video, şi glasurile lor auzite ori, mai curînd, ascultate, tonul lor sincer sau prezumţios, sfios sau fals, făţarnic sau lăudăros, şovăitor sau obraznic. Efortul de captare, de surprindere la care eram supus nu era mai mic şi aveam impresia că puteam să merg mereu mai departe: cu cît aşteptările sînt satisfăcute mai deplin, cu atît se măresc şi se cere mai multă fineţe şi precizie. Şi dacă de la bun început (poate chiar de la caporalul Bonanza) fabulasem pornind de la intuiţiile mele, acum gradul de iresponsabilitate şi ficţiune la care mă sileau ori mă îndemnau Tupra, Mulryan, Rendel şi Pârez Nuix îmi crea o tensiune, aproape o angoasă în anumite momente, în general înainte sau după, nu în timpul sarcinilor mele de invenţie, fie că se numeau interpretări, fie că se numeau referate. îmi dădeam seama că-mi pierdeam încetul cu încetul reţinerile sau, cum spusese Sir Peter Wheeler, amînam examenul de conştiinţă şi o înceţoşam, o amînam în mod nedefinit, şi că mă aventuram fără a fi însoţit de ea, din ce în ce mai departe şi cu tot mai puţine rezerve.
Mi-am spus că nu era ciudat că mă speriasem de mine însumi, într-o noapte ploioasă pe străzile aproape pustii, fără trecători şi fără un taxi liber, la care renunţasem deja; că eram cu nervii încordaţi şi orice lucru mă făcea să tresar, pantofii uzi leoarcă clipocind pe asfalt, cupola turtită a umbrelei pe care băltoacele o răsfrîngeau parcă plutind în porţiunile mai luminate, cînd treceam pe lîrigă monumentele melancolice încă de la asfinţit, presărate ici-colo prin numeroasele pieţe ale oraşului, cîntecul metalic de greier produs de legănarea mea şi de rafalele de vînt nocturn, poate şi zgomotul uşor făcut de un cîine rătăcit pe care eu nu-1 vedeam, dar care cu adevărat mă urmărea pur şi simplu prin eliminarea celorlalţi candidaţi am traversat multe străzi fără să întîlnesc ţipenie de om - şi, poate, ca să se ascundă, înainte de a fi prins dacă era văzut singur. Lipa, lipa, lipa.
Simţeam în nări toate mirosurile hainelor mele ude leoarcă: de mătase umedă şi de piele umedă şi de lînă umedă şi, poate, de sudoare, fără să simt nici o urmă din colonia cu care mă dădusem de dimineaţă. Lipa, lipa, lipa, întorceam capul şi nu vedeam pe nimeni şi nimic, numai nelinştea în ceafa mea şi senzaţia de ameninţare - ori doar de supraveghere - însoţind fiecare dintre paşii mei cadenţaţi şi egali - unu, doi, trei, patru -, ca şi cum aş fi înaintat într-un marş interminabil cu umbrela-puşcă ori umbrela-lance, chiar dacă adevărata ei funcţie era de coif firav şi larg ori de scut instabil ţinut de un braţ care se înfioară şi tremură. „Sînt propria mea durere şi febră", îmi spuneam speriat de mine însumi, „eu însumi trebuie să fiu".
Nu, nu era ciudat. Cine-şi petrece zilele făcînd aprecieri, pronosticuri şi chiar punînd diagnostice - să nu vorbim deocamdată despre profeţii -, opinînd adesea fără temei, susţinînd morţiş că a văzut, cu toate că a văzut foarte vag sau deloc - dacă nu chiar născocind -, cu urechea ciulită în căutare de neobişnuite emfaze ori şovăieli, de pripeli şi tresăriri ale vorbirii, ascultînd de alegerea cuvintelor cînd cei observaţi dispun de un bagaj lexical care
le îngăduie să aleagă între mai multe posibilităţi (şi asta nu se întîmplă prea des-, unii nici măcar nu găsesc singurul cuvînt posibil şi atunci trebuie să-i călăuzeşti şi să le sugerezi, şi e uşor să-i manipulezi), deschizînd bine ochii, ca să detectezi îndărătnicele priviri opace şi clipitul exagerat, retragerea buzei cînd celălalt se pregăteşte să spună o minciună ori vibraţia mandibulei nesăbuitului ambiţios, scrutînd chipurile pînă nu le mai vezi ca pe nişte chipuri vii şi în mişcare, observîndu-le ca pe nişte picturi, ori ca pe nişte oameni adormiţi sau morţi, ori aşa cum priveşti trecutul; cine are drept ocupaţie neîncrederea ajunge pînă la urmă să

perceapă totul în lumina asta a suspiciunii, bănuitoare, interpretativă, neconformă cu aparenţele şi cu evidenţa şi simplitatea; sau, mai bine zis, neconformă cu ceea ce există. Şi atunci uiţi lesne că ceea ce există la suprafaţă ori la prima vedere poate să fie uneori ceea ce există, fără întorsături şi fără prefăcătorii ori secrete, dat fiind că există unii oameni care nu umblă cu ascunzişuri pentru că nu ştiu cum s-o facă, ba ignoră pînă şi noţiunea şi practica ascunzişului.

Trecuseră cîteva luni de cînd îmi îndeplineam sarcina aproape zilnic, erau puţine zilele în care mă scuteau cu totul de obligaţia de a merge în clădirea fără nume, fie şi pentru cîteva minute, pentru a da raportul despre lucrurile analizate şi surprinse ori despre deciziile luate acasă. Străbătusem o bună parte din procesul tipic al îndrăznelilor (dacă nu cumva e mai curînd aroganţă). La început îţi spui „Nu ştiu", şi asta se întîmplă des, „Nu ştiu"; sau nuanţezi şi îţi iei cît mai multe măsuri de precauţie : „S-ar putea", „Aş putea pune pariu că...", „Nu sînt sigur, dar...", „Cred că s-ar putea să fie aşa", „Poate că e aşa", „Poate că nu", „E puţin probabil", „Se prea poate", „Probabil", „Nu ştiu dacă nu mergem prea departe, dar...", „Este prea mult să presupunem, totuşi...", *Perhaps, It might well he,* arhaicul *Methinks,* americanul *I daresay,* există toate nuanţele în ambele limbi.

Desigur, în limba ta te fereşti de afirmaţii şi-ţi alungi din minte certitudinile, ştiind că unele le aduc pe celelalte şi invers, există aproape o simultaneitate, abia dacă există vreo diferenţă, se molipsesc mult prea tare una de la alta, gîndirea şi exprimarea. Asta la început. Curînd, însă, te însufleţeşti : te simţi felicitat sau mustrat printr-o privire piezişă ori printr-un comentariu degajat, aparent fără destinatar şi rostit pe un ton neutru, dar care înţelegi foarte bine că se referă la tine şi ştii să-1 bagi la cap. Iei aminte că „nu ştiu" nu place prea mult, că inhibiţia nu e apreciată, că ambiguităţile provoacă dezamăgire şi precauţiile fac o impresie proastă; că nu contează şi nu se ia în seamă ceea ce e prea nesigur şi prudent, aprecierile îndoielnice nu conving nici măcar de existenţa îndoielii, rezervele sînt aproape o decepţie; că „poate" şi „probabil" sînt îngăduite pentru bunul mers al întreprinderii ori al grupului, care nu vrea să se sinucidă în pofida marii lui îndrăzneli, dar niciodată nu trezesc entuziasm ori înflăcărare, nici măcar aprobare, sînt înregistrate ca laşitate sau blîndeţe. Şi, pe măsură ce capeţi curaj, întrebările se înmulţesc şi ţi se atribuie mai multe facultăţi, perspectiva cognoscibilului e mereu cît pe-aci să se piardă şi te trezeşti într-o bună zi că se aşteaptă de la tine să vezi nediscernabilul şi să fii stăpîn pe neverificabil, să răspunzi nu doar la ceea ce e probabil şi chiar la ceea ce e numai posibil, ci la ceea ce e necunoscut şi insondabil.

Cel mai izbitor lucru în toată povestea asta, cel mai primejdios, e că te simţi chiar tu în stare s-o vezi şi s-o cîntăreşti, s-o pătrunzi şi s-o cunoşti şi, prin urmare, să-ţi pui viaţa în primejdie. Cutezanţa nu stâ niciodată liniştită, se micşorează ori
creşte, îşi dă drumul ori se înfrînează, se sustrage ori subjugă, iar dacă e nevoie, dispare după o înfrîngere zdrobitoare. Dar, dacă există, se mişcă, nu stă niciodată locului, nici nu se declară mulţumită, e oricum, numai staţionară nu. Iar prima ei pornire e să crească nelimitat, cîtă vreme nu e retezată sau oprită brusc, cu brutalitate, ori nu e obligată metodic să dea înapoi. în perioada ei de expansiune, percepţiile se alterează mult ori se îmbată, iar arbitrarul, de pildă, încetează să ţi se pară astfel, ajungi să crezi că-ţi întemeiezi aprecierile şi viziunile pe criterii solide, oricît ar fi de subiective (un rău mai mic, ce să-i faci ?); şi vine un moment cînd nu mai are importanţă capacitatea de a te înşela, mai ales fiindcă în activitatea mea era foarte rar verificabilă, iar dacă era, de obicei nu mi-o aduceau la cunoştinţă, ca să spunem adevărul. Din faptul că rămîneam acolo, din faptul că mi se solicitaseră serviciile - ca să folosesc un limbaj birocratic nu lipsit de ridicol -, din faptul că nu eram concediat trăgeam concluzia că procentajul meu era bun, dar totodată mă întrebam din cînd în cînd dacă un asemenea lucru se putea dovedi, iar în cazul în care se putea, dacă îşi dădea cineva osteneala să-1 dovedească sau nu.

Eu îmi exprimam în voie părerile şi verdictele şi prejudecăţile şi judecăţile: erau citite ori ascultate, mi se puneau întrebări concrete; răspundeam, lărgind sau restrîngînd aria lor de valabilitate, detaliind, precizînd ori sintetizînd, mergînd prin forţa lucrurilor întotdeauna prea departe. Pe urmă nu ştiam ce se făcea cu toate acele lucruri, dacă aveau consecinţe, dacă erau utile ori aveau efecte practice ori erau pur şi simplu îngropate în arhivă, dacă de fapt favorizau sau prejudiciau pe cineva, de obicei nu mai urma nimic, nu eram informat mai tîrziu

aproape deloc, totul rămînea - pentru mine, cel puţin - în acel prim act dominat de discursurile mele şi un scurt interogatoriu sau dialog; iar faptul că pentru ochii mei nu exista al doilea act, nici al treilea, nici al patrulea făcea ca totul să pară în ansamblu (în faptele de zi cu zi, care contează mai mult decît orice) un joc fără prea mare importanţă ori nişte pariuri ipotetice, sesiuni de exerciţii de fabulaţie şi perspicacitate.
Şi astfel, mult timp, n-am avut deloc senzaţia ori bănuiala că aş putea să fac rău cuiva.
Cînd a avut loc lovitura de stat împotriva lui Hugo Châvez în Venezuela, n-am putut să nu mă întreb dacă n-am avut cumva de-a face cu ea indirect; întîi, cu aparentul succes iniţial, apoi cu eşecul ei grotesc (slabă hotărîre, după cît se pare); şi cu haosul ei, în orice caz. M-am uitat cu atenţie la televizor ca să văd dacă nu apărea într-o imagine Generalul Ponderosa, ori cum s-o fi numit cu adevărat, dar nu l-am văzut niciodată, poate că nu luase parte la lovitura de stat. Poate că totul s-a dus de rîpă fiindcă Tupra deconsiliase orice finanţare şi orice sprijin, cine ştie. Faţă de el n-am fost în stare să păstrez complet tăcerea.
— Ai văzut ce-i în Venezuela? l-am întrebat într-o dimineaţă, de cum am intrat în biroul lui.
— Da, am văzut, mi-a răspuns, cu acelaşi ton cu care-i confirmase atunci militarului civil din Venezuela că el nu avea telefonul nostru, deşi noi îl aveam pe al lui.
Era tonul lui conclusiv, ori poate ar trebui să spun concludent. Şi, observînd că eu nu ştiam dacă să insist sau nu, a adăugat:
— Vrei să mai întrebi ceva, Jack ?
— Nimic, Mr Tupra.
Nu, nu aveau obiceiul să-mi comunice dacă presupunerile mele se adevereau sau nu.
„S-ar putea să fie exagerat, dar..." „S-ar putea să mă înşel, însă..." Acest „dar" şi acest „însă" sînt crăpăturile prin care pătrunzi şi care-ţi deschid
larg pînă la urmă toate uşile, iar curînd pînă şi formulele verbale pe care le folosim ne trădează aroganţa: „îmi pun capul pe butuc că individul ăsta e în stare să treacă în tabăra duşmană la cea mai măruntă complicaţie, şi ar face asta ori de cîte ori ar fi nevoie, problema lui gravă ar fi că ceilalţi nu l-ar admite în nici una din situaţiile astea, se vede de la o poştă că-i slab de înger", te trezeşti spunînd despre un funcţionar - chelie lucioasă, ochelari soioşi - pe care nu l-ai văzut niciodată pînă cu o jumătate de oră în urmă şi pe care acum îl observi prin fereastra falsă ori falsa oglindă ovală cu o dispoziţie sufletească în care se amestecă superioritatea şi lipsa de apărare (lipsa lui de apărare provenind din senzaţia că mereu vor încerca să-1 înşele, superioritatea ta de a privi ascuns, de a vedea totul fără riscul de a-ţi încrucişa privirile cu el).
„Tîrfa asta arde de nerăbdare să fie băgată în seamă, ar fi în stare să născocească cele mai neauzite lucruri ca să atragă atenţia şi, de altfel, simte nevoia de a-şi da aere faţă de oricine şi în orice împrejurare, nu numai faţă de cei care ar merita osteneala şi de pe urma cărora ar trage un profit, ci şi în faţa coafezei, a zarzavagiului şi chiar în faţa mîţei de pe cuptor. Nici măcar nu ştie să-şi dozeze pofta de vorbă şi să-şi selecteze publicul: nu mai alege, părerile ei nu mai au nici o valoare pentru nimeni", spune Tupra despre o actriţă faimoasă - păr frumos, dar bărbie prea încordată, împietrită; încîntată de propria ei înfumurare - urmărind-o pe o casetă video, şi cu toţii ştim că are dreptate, că a nimerit drept la ţintă, ca mai întotdeauna, chiar dacă nu există nici un element de apreciere - cum să spun? - descriptibil pentru a-şi susţine afirmaţiile.
„Tipul ăsta are principii şi nu e coruptibil, aş băga mîna-n foc. Ori, mai bine zis, nici măcar nu sînt principii, ci aspiră la atît de puţin şi dispreţuieşte totul atît de mult, încît nici măgulirea, nici recompensa nu l-ar face să accepte posturi care nu l-ar convinge sau, cel puţin, nu l-ar amuza. De la ăsta numai cu ameninţări am putea scoate ceva, fiindcă, dacă are o slăbiciune, aceea e frica, mă refer la frica fizică, n-a primit o palmă în viaţa lui ori, mai bine zis, de cînd a ieşit de pe băncile şcolii. Ar claca la cea mai mică atingere. Cu siguranţă l-ar descumpăni complet. Ar ceda la cea mai mică zgîrietură, la prima înţepătură. Ar putea să ne slujească în anumite cazuri, cu condiţia să fie ferit de asemenea riscuri", spune Rendel despre un romancier de vreo cincizeci de ani care face pe tinerelul plăcut - trăsături ascuţite de strigoi, glas molcom, uşor accent de Hampshire, după părerea lui Mulryan, ochelari rotunzi, vorba deloc bombastică -, ascultînd şi privind un interviu cu el înregistrat de foarte aproape, în marea majoritate prim-planuri, nu i-am văzut o singură dată mîinile; şi mi se pare că Rendel

are dreptate, că romancierul e un om curajos prin atitudinea şi cuvintele lui, însă s-ar muia în faţa celei mai mici violenţe, fiindcă nu poate nici măcar să şi-o închipuie în realitatea de zi cu zi: e în stare să vorbească despre ea, dar numai fiindcă o vede ca pe ceva abstract. N-ar avea mîini, ca pe caseta video, nici pentru a se apăra.
„Cu tipul ăsta nu m-aş încumeta nici să trec strada, ar fi în stare să-mi dea brînci sub roţile unei maşini dacă ar fi nervos, într-o acţiune de răpire. E intempestiv şi nestăpînit, nu-1 văd dînd dispoziţii nimănui dintr-un birou, nici punînd pe roate o afacere, cu atît mai puţin una prosperă, deci ce-aş putea spune despre imperiul lui? Soarta lui firească ar fi fost să atace drumeţii pe înserat ori să snopească pe cineva în bătaie, un mardeiaş năimit, după ce-a trecut epoca revoluţiilor. E un
pachet de nervi, nu ştie să aştepte, nu ascultă, nu-1 interesează niciodată ce i se spune, nu poate să stea singur nici măcar cinci minute, dar pentru că duce lipsă nu de companie, ci de spectatori.
Probabil că-i un coleric de care trebuie să te păzeşti, are mîna iute şi gura mare, ţipă tot timpul la subalterni, la copii, la cele două foste soţii şi la cele şase amante (ori poate că sînt şapte, nu se ştie precis). E un mister cum de a ajuns patron ori şef, numai dacă nu-i vorba de o speluncă din Soho ameninţată mereu cu închiderea. Singura explicaţie care-mi vine în minte e că stîrneşte multă panică şi că hiperactivitatea lui e de un asemenea calibru, că prin forţa lucrurilor îi ies foarte bine cîteva dintre nenumăratele proiecte şi dughene; probabil, şi dintr-o pură întîmplare, cele mai profitabile. S-ar putea, de asemenea, să aibă fler, dar asta nu prea se potriveşte cu accelerările lui; pentru asta e nevoie de stăruinţă şi calm, iar tipul ăsta nu cunoaşte înţelesul acestor două cuvinte:
abandonează numaidecît tot ce-i opune rezistenţă sau cere din partea lui un efort, este modul lui de a cîştiga timp. Nu ştiu ce naiba ar putea face în politică, dacă are de gînd să intre, cum ni se dau asigurări. In afară de năzbîtii şi abuzuri, desigur.
Mă refer la ce-ar putea face în faţa electoratului, i-ar insulta pe posibilii săi votanţi de cum ar primi cel dintîi reproş, cînd s-ar aştepta mai puţin s-ar trezi împroşcaţi cu insulte", spune Mulryan despre un multimilionar pe care-1 poţi vedea zîmbitor în toate filmările făcute în diferite împrejurări, întîlniri sportive, de binefacere, monarhice, pregătindu-se să se urce în balon, la cursele de la Ascot şi la *derby-ul* de la Epsom, cu respectivele accesorii vestimentare groteşti, la semnarea unui acord cu o companie de discuri ori cu o companie cinematografică din America de Nord, la Universitatea din Oxford la o exotică ceremonie cu togi colorate (poate desfăşurată ad-hoc, niciodată n-am văzut acolo ceva asemănător), strîngînd mîna primului-ministru şi mai multor înalţi funcţionari şi unui soţ înnobilat prin căsătorie, la premiere, inaugurări, concerte, baluri, la reuniuni vag aristocratice, ocrotind talente din toate artele agreabile, cele care atrag publicul, *performances* şi aplauze ; şi cu toate că e mereu zîmbitor şi satisfăcut în reportajele sau portretele de la televiziune prim-planuri ample, care totuşi nu-i măresc fruntea, ce apare orizontală, îngustă; nişte dinţi proeminenţi şi foarte puternici, ca de cal; un ten anormal de bronzat; nişte bucle superbe căzîndu-i pe umeri, cam lungi totuşi, ca un vestigiu plebeu; costume potrivite pentru fiecare ocazie, dar care parcă sînt invariabil furate ori luate cu împrumut; un trup parcă încătuşat ori strîns în chingi şi devenit astfel mai robust şi furios, parcă nemulţumit de el însuşi -, toţi credem că Mulryan nu se înşală şi nu ne vine greu să ni-1 închipuim pe bogătaşul ăsta pălmuind pe cineva din nelipsita-i suită (şi, bineînţeles, zbierînd la subalterni), nu înainte însă de a se asigura că nu e în vizorul nici unei camere de luat vederi.
„Femeia asta ştie multe lucruri ori a văzut multe şi a luat hotărîrea să nu le povestească, sînt sigură. Problema ei, ba mai mult, chinul ei e că se gîndeşte tot timpul la asta, la lucrurile grave la care a fost martoră sau despre care a aflat şi la legămîntul de a le ţine sub tăcere. Nu vreau să spun că începînd de atunci a putut trăi cu liniştea acceptabilă de a şti cel puţin ce vrea ori, mai degrabă, ce nu vrea să se întîmple; că a fost în stare să îngrămădească într-un ungher al minţii faptele sau cunoştinţele astea, să le amorţească, să le dea treptat consistenţa şi configuraţia viselor, ceea ce le îngăduie multora să suporte amintirea atrocităţilor şi dezamăgirilor; să se îndoiască de
faptul că au existat, cîLeodată ; să le înceţoşeze, să le învăluie în fumul anilor eare s-au scurs de atunci şi, astfel, să le alunge mai uşor. Dimpotrivă, femeia asta se chinuie

necontenit la gîndul pe care nu şi-1 poate scoate din minte, că trebuie sau vrea să păstreze tăcerea, nu numai cu privire la faptele pe care le-a cunoscut direct ori le-a aflat de la alţii.
Nu vreau să spun că o bate gîndul să se dezică (ar fi o ispită numai pentru ea însăşi, nimic mai mult decît pentru conştiinţa ei); nu vreau să spun că simte permanent ca pe ceva provizoriu hotărîrea luată, nu vreau să spun că ar avea de gînd să dea înapoi şi n-ar avea somn din pricina asta, frămîntîndu-se întruna. Aş spune că hotărîrea e irevocabilă, mai mult decît oricare alta şi decît i-ar sta cuiva în putinţă, dacă mă siliţi să fac o apreciere exactă, fiindcă nu ascultă de un compromis. Dar e ca şi cum ar fi luat-o nu mai departe decît în ajun. Ca şi cum s-ar afla sub efectul tulburător al unui fenomen veşnic recent şi care nu se epuizează, cînd de fapt cel mai probabil lucru e ca astăzi totul să fie depărtat, atît faptele petrecute, cît şi voinţa dintîi de a nu le da în vileag niciodată ori de a nu fi date în vileag din pricina ei. Nu mă refer la faptele care ţin de profesia ei, păstrate şi ele pesemne la adăpost, ci la viaţa ei personală:
fapte care au afectat-o şi o afectează în fiecare zi sau o rănesc şi o otrăvesc şi noapte de noapte o fac să-i crească febra cînd se pregăteşte de culcare.
«De la mine nu, de la mine n-or să afle nimic din toate astea», şi-o fi spunînd necontenit, de parcă aceste experienţe vechi ar palpita şi astăzi sub pielea ei. De parcă ar fi încă nucleul existenţei sale şi ceea ce reclamă cea mai mare atenţie, primul lucru la care se gîndeşte de cum se scoală şi ultimul lucru de care se desparte cînd adoarme. Nu e nimic obsedant, totuşi, nu trebuie să confundăm lucrurile, faptul că îşi face simţită prezenţa în fiecare zi e în acelaşi timp ceva uşor şi energic; şi e clar, nu se resimte. E vorba despre ceva deosebit:
e loialitate faţă de viaţa ei. Femeia asta le-ar putea fi de mare folos multora, e perfectă pentru a păstra secrete şi, prin urmare, pentru a le administra şi distribui, în privinţa asta este de mare încredere, tocmai fiindcă rămîne mereu în alertă şi pentru ea nimic nu încetează să fie viu şi prezent. Chiar dacă secretul păstrat se depărtează în timp, nu se estompează pentru ea, şi acelaşi lucru s-ar petrece cu secretele transmise. Nu pierde nici un detaliu.
N-ar putea să uite niciodată cine şi ce ştie şi cine nu ştie, după ce s-a făcut distribuţia rolurilor. Şi sînt sigură că îşi aduce aminte de toate chipurile şi numele care s-au perindat prin sala de şedinţe", spune tînăra Perez Nuix despre o judecătoare de vîrstă matură cu chip placid şi vesel, pe care amîndoi o observăm împreună din cabină, pe cînd Tupra şi Mulryan îi pun întrebări respectuoase şi sinuoase, doamnelor le oferă întotdeauna ceai dacă e după-amiază şi dacă într-adevăr sînt doamne prin poziţia sau ţinuta lor, dar nu şi domnilor, cu excepţia cazurilor în care sînt oameni sus-puşi ori pot fi foarte influenţi într-o anumită chestiune concretă, cel mult o ţigară (dar niciodată din cele faraonice) şi, în mod excepţional, vermut sau bere dacă e ora aperitivului şi discuţia se prelungeşte (există un mic frigider camuflat între rafturi); dar, în ciuda acestei atitudini senine şi a expresiei joviale a magistratei - zîmbetul primitor; pielea foarte albă, dar sănătoasă; ochii iuţi şi vioi, chiar dacă sînt de un albastru foarte deschis; urechile potrivite frumos, atît de precis şi armonios conturate, încît trebuie să fi fost îngrijite de cînd era mică; rîsul larg şi firesc, cu un element de educaţie care nu exclude spontaneitatea, în schimb interzice adulaţia, nu există nici o umbră de îndoială; conştiinţa amuzată că din toată fiinţa
lui Tupra se desprinde o anumită dorinţă îndreptată spre ea, în pofida vîrstei, care nu mai este potrivită (dorinţă teoretică, poate, ori retrospectivă, ori imaginativă), fiindcă el o percepe pe tînăra de altădată ori încă o adulmecă şi, la rîndul ei, percepe asta şi ea, care nu mai e tînără, şi-i face plăcere şi o întinereşte -, cînd o ascult pe tînăra Nuix mi se pare plauzibil tot ce observă ea şi-mi descrie, fiindcă văd în judecătoarea asta, într-adevăr, ceva asemănător cu excitaţia sau vitalitatea pe care ţi-o provoacă stăpînirea unui secret important şi legămîntul pe care l-ai făcut de a nu-1 divulga nimănui.
Sigur că tînăra Nuix nu vorbeşte aşa în timp ce amîndoi privim şi facem cîteva însemnări în cabină, nu atît de cursiv şi atît de precis (eu ordonez şi structurez acum materialul, aşa cum facem toţi cînd relatăm ceva, şi, în afară de asta, îmi completez referatul cu raportul scris prezentat de ea ulterior), ci face comentarii scurte stînd de partea cealaltă a mesei, pe noi nu ne văd şi nu ne aud, chiar dacă ştiu foarte bine unde sîntem, detaşaţi aici chiar de Tupra. Şi, ascultînd-o, îmi aduc aminte - de fiecare dată îmi aduc aminte, nu numai cînd interpretează ce vede la judecătoarea asta, judecătoarea Walton - de cuvintele pe care Wheeler i le-a

atribuit lui Tupra în duminica aceea :
„Zice că va ajunge cu timpul cea mai bună din tot grupul, dacă ştie cum s-o ia ca s-o păstreze", şi de fiecare dată mă întreb dacă n-a ajuns deja să fie aşa, cea mai subtilă şi mai dotată, cea care riscă mai mult şi vede mai profund dintre noi cinci, tînăra Perez Nuix, cu tată spaniol şi mamă englezoaică, crescută la Londra, dar la fel de familiarizată ca şi mine cu ţara tatălui său (nu degeaba îşi petrece de peste douăzeci de ani negreşit vacanţele acolo), perfect bilingvă, spre deosebire de mine, la care precumpăneşte limba în care am început să vorbesc, la fel cum Jacques va fi întotdeauna pentru mine *numele,* pentru că a fost cel la care am răspuns la început şi cel cu care am fost chemat de fiinţa care mă chema mai mult. Zîmbetul ei este la fel de primitor, iar rîsul la fel de larg şi firesc, mă refer la tînăra Nuix, şi ochii ei sînt tot iuţi şi vioi, ba chiar se poate spune asta cu şi mai mult temei, dat fiind că sînt căprui şi probabil nu sînt atît de încărcaţi de viziuni vîscoase care nu se şterg din minte. Are vreo douăzeci şi cinci de ani, ori poate cu unul sau doi mai mult sau mai puţin, iar cînd privirile noastre se întîlnesc, pe deasupra mesei sau în orice altă împrejurare, îmi dau seama că Luisa şi copiii mi se şterg din minte, pe cînd în restul timpului îmi apar net conturaţi chiar dacă sînt atît de departe, şi unde mai pui că expresiile copiilor sînt atît de schimbătoare, încît niciodată nu au un singur chip, îmi dau seama că se fixează ori predomină chipul din fotografiile cele mai recente pe care le-am luat cu mine în Anglia, le port în portofel, ca orice tată, bun sau rău, şi din cînd în cînd mă uit la ele. îmi mai dau seama că nici tînăra Nuix nu mă priveşte cu indiferenţă, în pofida diferenţei de vîrstă dintre noi; ori ar trebui să folosesc condiţionalul: mă bate gîndul că ar fi stabilit cu Tupra o legătură sexuală, trecătoare sau permanentă, chiar dacă nu există nici un indiciu cert şi ei se poartă cu deferentă şi umor ori cu un fel de paternalism reciproc, poate că ăsta e semnul cel mai important. (Dar gîndul îmi dă tîrcoale, şi ştiu că orice competiţie cu Tupra e imposibilă.) Că nu mă respinge ori nu m-ar respinge ori nu m-ar fi respins e un lucru pe care-1 văd în ochii ei, aşa cum l-am văzut în ochii altor femei de vreo cîţiva ani, fără să mă înşel - cînd eşti tînăr eşti mai miop şi mai astigmatic şi mai prezbit, toate astea în acelaşi timp -, şi simt că-i aşa şi ascult asta în scurta acumulare de energie
pe care şi-o îngăduie de fiecare dată, dm timiditatea sau din ruşinea care o cuprinde, înainte de a mi se adresa pentru a sta de vorbă cu mine - cu alte cuvinte, dincolo de salut ori de întrebare sau de răspuns luate izolat -, de parcă şi-ar face curaj ori şi-ar lua avînt sau de parcă prima frază (care niciodată nu e scurtă, ce ciudat) ar construi-o mental în întregime, ar structura-o şi ar memoriza-o în întregime înainte de a o pronunţa. Facem adesea asta cînd ne exprimăm într-o limbă străină, dar fata asta şi cu mine, cînd sîntem singuri sau comentăm ceva numai noi doi, recurgem la spaniolă, iar asta e ceva caracteristic şi pentru ea.
Şi n-am mai avut nici o îndoială într-o dimineaţă în care nu s-a mai îmbujorat, cînd ar fi trebuit s-o facă mai mult ca oricînd. Mi se dăduseră pe atunci cheile de la clădirea fără nume şi, crezînd că am ajuns primul în dimineaţa aceea la etajul pe care-1 ocupam noi (o insomnie matinală mă silise să ies, ca să încep ziua de muncă mai devreme şi să închei astfel raportul) şi crezînd, prin urmare, că sînt primul sosit, am auzit zgomot şi un fredonat uşor într-unui dintre birouri, a cărui uşă am deschis-o, nu brutal, dar hotărît, dînd-o la o parte, cu gîndul de a-1 descumpăni pe posibilul intrus, pe spionul matinal ori pe ascunsul *burglar,* şi de a obţine astfel avantajul dacă trebuia să-i ţin piept, oricît ar fi avut el chef să fredoneze şi, în consecinţă, oricît de liniştit ar fi părut. Şi atunci am văzut-o pe juna Nuix în picioare în faţa mesei, goală de la brîu în sus şi cu un prosop în mînă, cu care tocmai se ştergea la subsuoară, ridicîndu-şi braţul. Purta o fustă strimtă, fusta din ziua anterioară, observ zilnic cum e îmbrăcată. M-a surprins atît de tare s-o văd astfel (şi, în acelaşi timp, nu m-a surprins prea tare ori, poate, chiar deloc: ştiam că e un glas de femeie glasul care fredona), încît n-am făcut ce se cuvenea să fac, să mormăi o scuză grăbită şi să închid uşa după mine, rămînînd, fireşte, afară. Au fost doar cîteva clipe, dar aceste clipe le-am lăsat sa se scurgă (una, două, trei, patru; şi cinci) privind-o, cred, cu o expresie interogativă şi totodată de admiraţie şi falsă năuceală (apoi stupidă, hotărît lucru), înainte de a spune „bună ziua" pe un ton cu totul neutru, adică de parcă ea ar fi fost îmbrăcată ca mine sau cam aşa ceva, eu aveam încă pardesiul pe mine. într-un anumit sens, presupun, m-am prefăcut că nu-i nimic şi parcă n-aş fi văzut nimic, dar la asta m-a ajutat - vreau să cred - şi faptul că juna Nuix a făcut la fel, de

parcă n-ar fi fost nimic neobişnuit. în intervalul acela de cîteva clipe cît am ţinut uşa deschisă înainte de a mă retrage, nu numai că ea nu s-a acoperit, speriată ori pudică ori, cel puţin, temătoare (ar fi fost mai uşor să se acopere cu prosopul), ci a rămas liniştită, ca imaginea îngheţată pe un film video, exact în aceeaşi poziţie în care era cînd am năvălit eu în birou, uitîndu-se la mine cu o privire întrebătoare, dar deloc stupidă, nici fals, nici cu adevărat speriată.
Singurul lucru pe care 1-a făcut a fost să înceteze cu fredonatul şi să rămînă nemişcată: pînă atunci se uscase, se ştergea cu prosopul, şi deodată n-a mai făcut-o, prosopul a rămas ridicat la înălţimea coastelor. Şi în această poziţie nu numai că nu-şi acoperea goliciunea (n-a făcut-o, nici măcar ca act reflex), ci, ţinîndu-şi mai departe braţul ridicat, mi-a îngăduit să-i contemplu subsuoara, şi cînd o femeie dezbrăcată îţi îngăduie să vezi aşa ceva şi îşi descoperă o subsuoară, ori pe amîndouă, este ca şi cum ar oferi astfel un supliment de goliciune.
Era o subsuoară epilată, bineînţeles, fără îngrozitorul smoc de păr pe care unele femei se încăpăţînează să-1 păstreze în ziua de azi ca pe un ciudat semn de protest împotriva gustului tradiţional al oamenilor, ori al majorităţii. „Bună ziua",
a spus la rîndul ei pe un ton neutru. Au fost doar cîteva clipe (cinci, şase, şapte, opt; şi nouă), dar calmul şi neutralitatea cu care ne-am comportat pe parcursul lor m-au făcut să-mi aduc aminte de ocazia aceea în care soţia mea Luisa, la puţin timp după naşterea băiatului, a rămas nemişcată, pe jumătate dezbrăcată (cu torsul descoperit, sînii crescuţi din pricina maternităţii, se pregătea de culcare), şi mi-a răspuns la cîteva întrebări absurde pe care i le-am pus despre copilul nostru nou-născut („Crezi că o să stea mereu cu noi, cît o să fie copil sau adolescent?"). Tocmai se dezbrăca, într-o mînă ţinea ciorapii pe care şi-i scosese chiar atunci, în cealaltă - cămaşa de noapte pe care urma să şi-o pună („Sigur, ce întrebare-i asta ? Cu cine să stea, dacă nu cu noi ?"; şi adăugase: „Numai dacă nu ni se întîmplă ceva"), pe cînd juna Nuix ţinea într-o mînă prosopul cu care nu avea de gînd să se acopere, nici nu s-a acoperit, iar cealaltă era liberă şi ridicată, precum o statuie din Antichitate.
Erau pe jumătate goale amîndouă („Ce vrei să spui?", o întrebasem eu pe Luisa atunci), şi goliciunea uneia n-avea nimic de-a face cu a celeilalte (vreau să spun pentru mine, fiindcă exista, desigur, o asemănare de fapt, obiectiv vorbind): goliciunea soţiei mele îmi era cunoscută şi chiar prea obişnuită, nu vreau să spun că mă lăsa indiferent din pricina asta, cîtuşi de puţin, şi cea mai bună dovadă era faptul că-mi aţintisem privirile la sînii ei crescuţi chiar în clipa aceea trecătoare şi de atmosferă casnică; era însă normal să continuăm să stăm de vorbă de parcă n-ar fi existat nimic neobişnuit, să nu ne întrerupem conversaţia din pricina asta („Nimic rău, vreau să spun", răspunsese ea); goliciunea tinerei mele colege de serviciu era în schimb nouă, neaşteptată, inedită, în nici un fel anticipată şi chiar nemeritată şi furtivă din punctul meu de vedere, urmare a unei neînţelegeri ori a unei imprudenţe, şi, ca atare, am privit-o altfel, fără neruşinare ori lascivitate, dar cu o atenţie care în acelaşi timp descoperă şi memorează, cu ochii aparent voalaţi ai epocii noastre, adevăr care a fost întotdeauna pe deplin valabil în Anglia, unde ne găseam şi unde acest fel de a privi care nu priveşte se dezvoltă şi se perfecţionează, şi de care acolo aproape că n-am văzut pe nimeni reuşind să scape ori sâ se elibereze, în afară de Tupra; iar ea m-a lăsat s-o privesc astfel, fără să privesc, n-a încercat să împiedice asta, dar nici nu pot să spun că s-ar fi putut citi neruşinare ori exhibiţionism în ochii ori în atitudinea ei, iar cînd a mai adăugat ceva, o explicaţie pe care eu n-o aşteptam şi de care nu era nevoie şi care, deşi era prima propoziţie pe care mi-o adresa în ziua aceea, nu mi s-a părut de data asta alcătuită cu anticipaţie în mintea ei („Am dormit aici, în sfîrşit, de dormit am reuşit să dorm foarte puţin, mi-am petrecut noaptea chinuindu-mă cu un raport îngrozitor de greu"), glasul şi tonul ei n-au fost cu mult deosebite de cele care se aud în raporturile conjugale pe care le cunosc foarte bine. Aşa că, după ce s-au scurs celelalte clipe (nouă, zece, unsprezece; şi douăsprezece: „înţeleg, nu-ţi face griji, şi eu am venit mai devreme tot ca să încerc să termin un raport", am spus la rîndul meu, nu atît ca să dau o explicaţie, cît în chip de scuză tîrzie şi implicită), am închis uşa în sfîrşit, dintr-o singură mişcare hotărîtă, aproape rapidă (rămăsesem cu mîna pe clanţă), şi m-am retras în biroul meu, care era alături şi pe care-1 împărţeam cu Rendel, ea împărţea biroul cu Mulryan. Făcea parte din altă generaţie juna Nuix, mi-am spus; mi-am zis că, fără

îndoială, îşi petrecea concediile de vară cu pieptul gol pe plajele sau în piscinele Spaniei, că era obişnuită să fie văzută şi admirată, cu pudoarea atenuată. Mi-am mai spus că eram compatrioţi şi că asta în străinătate echivalează aproape cu o înrudire: creează complicităţi şi solidarităţi neobişnuite şi prilejuieşte o încredere fără temei trainic, precum şi prietenii şi iubiri care ar fi inimaginabile, aproape aberante, în ţara comună de origine (o prietenie cu De la Garza, Rafita, idiotul fără pereche). Dar ea era, cu siguranţă, mai mult englezoaică decît spanioloaică, nu trebuia să uit acest lucru. Şi ştiu foarte bine, în orice caz, că atunci cînd o femeie nici măcar nu schiţează gestul de a-şi acoperi îndată goliciunea surprinsă, chiar dacă o face în mod instinctiv (cu excepţia cazurilor în care este vorba despre dansatoarele de strip-tease sau ceva în genul ăsta, cu unele am umblat), înseamnă că nu-i e indiferent cel care a surprins-o şi o priveşte, şi lucrul ăsta e valabil încă pentru toate generaţiile în viaţă ori, cel puţin, pentru cele adulte. Nu vreau să spun că femeia se simte atrasă de acel cineva ori că îl doreşte neapărat, sînt departe de a împărtăşi asemenea presupuneri naive. Vreau să spun doar că nu-i e indiferent, că nu-1 exclude, nu în întregime, şi e foarte probabil că abia atunci află ori îşi dă şi ea seama de asta, în clipa în care vede că a fost surprinsă de acel cineva şi ia hotărîrea ca pentru el să nu se acopere, ori poate că nici nu e vorba de vreo decizie la mijloc. Braţul ridicat al junei Nuix nu mi s-a părut, la urma urmei, că e ca braţul unei statui, ori nu în amintire: mai degrabă l-am văzut ca şi cum ar fi fost prins de bara unui autobuz sau ca şi cum ar fi fost mîna agăţată de un mîner dintr-un vagon de metrou. Continua să atîrne acolo braţul acela ridicat, cînd am închis uşa şi nu l-am mai văzut, lăsînd la vedere subsuoara epilată care scotea în evidenţă restul.

Pesemne că 1-a coborît îndată. Totul a durat douăsprezece secunde. Le-am numărat, nu pe loc, ci mai tîrziu, în amintire.

Nu ştiam bine pe atunci ce voia sa însemne acea expresie frecventă, atît în rapoartele scrise, cît şi în cele orale şi chiar în comentariile improvizate şi aparent lipsite de importanţă pe care le schimbam în timpul studierii fotografiilor sau a casetelor video ori a persoanelor din carne şi oase pe care Tupra le invitase sau, de multe ori, le convocase, sau cărora chiar le poruncise să vina, cum eram ispitit să presupun. Dacă lucram din însărcinarea altora, dacă nu aveam interese proprii şi impresii, era de presupus că cei observaţi, care puteau „să servească" sau „să ne servească", erau „de mare serviciu" sau „de nici un serviciu" (eu însumi am folosit curînd aceste expresii şi m-am obişnuit cu noţiunea, fără a reuşi s-o înţeleg, atîtea lucruri suplineşte practica ori de atîtea se lipseşte buimacul obicei), erau, în fiecare caz, pentru cei ce comandaseră respectivele cercetări, în funcţie de necesităţile lor concrete, care trebuie să fi fost mai variate decît mi-am închipuit eu la început, cînd Wheeler mi-a vorbit despre trecutul sau preistoria grupului, cum îl numea el ca să nu-1 numească, lipsit cum era de un adevărat nume („N-o să-ţi spună nimic despre asta cărţile", mă prevenise, „nu căuta în ele, n-o să reuşeşti decît să-ţi pierzi răbdarea şi timpul").

Proveniența sau originea fiecărei însărcinări îmi rămînea de obicei necunoscută, rareori se făcea

vreo referire la ea, eram înclinat să cred că toate sau marea lor majoritate veneau de la instanţe oficiale britanice, statale, guvernamentale, administrative ori, în unele cazuri (judecind după naţionalităţile îndepărtate sau reiterate ale subiecţilor), de la instanţele echivalente din ţări prietene ori în mod interesat sau conjunctural aliate: era surprinzător numărul mare de australieni, neozeelandezi, canadieni, egipteni, saudiţi şi nord-americani care defilau pe ecranele noastre, mai ales cei din urmă.

La fel de greu îmi era să-mi explic de ce erau supuşi supravegherii şi aprecierii unii dintre acei subiecţi (fiindcă asta era senzaţia dominantă: că îi supravegheam şi judecam), cu atît mai mult atunci cînd nu eram întrebaţi pe urmă cu privire la nici un domeniu, la nici o chestiune ori trăsătură anume. Judecătoarea Walton, de pildă. Nici Tupra, nici Mulryan, nici Rendel nu m-au întrebat nimic în mod special despre ea după ce stătusem de santinelă (poate că o întrebaseră în schimb pe juna Nuix, care prinsese atîtea lucruri despre caracterul ei), şi îmi venea greu să-mi închipui ce naiba te-ar fi putut interesa să vezi, să interpretezi, să descifrezi, să descoşi ori să demaşti la o femeie atît de puternică, inteligentă şi dintr-o bucată cum părea să fie ea. Alteori, în schimb, întrebări de aceeaşi natură mă făceau să înţeleg încotro bătea focul, ce-i preocupa pe Tupra, Mulryan, Rendel, Nuix sau, mai probabil, ce

interesa instanţele superioare sau inferioare - pe clienţi - care-i contractau şi se slujeau de ei, adică de noi şi de presupusul nostru dar, ori de presupusele noastre iscusinţe, ori poate doar de îndrăzneala noastră, mereu mai mare, mereu în creştere.
Pe măsură ce se scurgeau săptămînile şi apoi lunile, îmi lărgeam spectrul răspunsurilor şi, totodată, al iscusinţei fără ruşine.
— Ţi se pare că femeia asta e necredincioasă, chiar dacă jură contrariul şi nu există dovezi ?m-a întrebat Mulryan despre o doamnă bine îmbrăcată şi cu nasul puţin coroiat care tăgăduia acuzaţia asta stînd de vorbă cu soţul ei în salon, aşezaţi amîndoi pe o sofa în faţa televizorului deschis şi filmaţi fără îndoială de o cameră ascunsă, instalată probabil în aparat chiar de soţul ei (un tip cu faţa lătăreaţă şi mereu zîmbitor, chiar dacă nu era cazul, oricum, nu atunci), care ne ceruse părerea, poate fiindcă se simţea incapabil să mai distingă la ea tonurile sincere de cele ale înşelăciunii, obişnuinţa şi convieţuirea tind să niveleze uneori lucrurile, se stabileşte o anumită relaxare ori o anumită atonie în dialoguri şi în răspunsuri, şi vine o zi cînd ceea ce e important şi ceea ce e nesemnificativ, ceea ce e adevărat şi ceea ce e fals primeşte aceeaşi doză infimă de emfază.
— Da, eu cred că este, îi răspundeam eu. A tăgăduit într-un mod prea neruşinat, prea elocvent, aproape sarcastic. întrebarea lui n-a surprins-o cu adevărat, în pofida teatrului pe care 1-a jucat.
Şi nici n-a ofensat-o. Ea o aştepta într-o bună zi, încă de mult, şi, prin urmare, avea reacţia pregătită, ştiind aproape pe dinafară cuvintele pe care avea să le folosească, şi exersase tonul şi gesturile cu care avea să le însoţească. Dacă nu în faţa oglinzii, cel puţin în minte. Imaginaţia ei era pătrunsă de toate acele lucruri dinainte, n-a avut altceva de făcut decît să le activeze. Aproape că dorea să vină momentul acela dezagreabil.
— Crezi. Crezi. Numai atît, Jack? Ori eşti sigur?
insista Mulryan, fără să ţină seama de faptul ştiut de noi toţi: că nimeni nu poate fi sigur de nimic, în afară de cazul în care a săvîrşit ceva sau a luat parte la ceva sau a fost martor (şi nici aşa, de atîtea ori: vezi pata de sînge).

— Sînt sigur în măsura în care siguranţa mea provine din ceea ce văd şi percep, din ceea ce-mi oferi, spuneam eu încurcat, într-o ultimă încercare de a avea spatele cît de cît acoperit şi de a nu mă cufunda complet în îndrăzneli prea riscante. Ea a spus, de pildă, că bănuielile lui i se păreau „isteric amuzante". N-ar fi folosit adverbul ăsta dacă nu s-ar fi gîndit la el dinainte, nu l-ar fi ales şi prevăzut. Şi nici dacă într-adevăr i s-ar fi părut amuzante. Dacă ar fi fost aşa, n-ar fi folosit nici un adverb, cel mult ar fi recurs la unul obişnuit, cum ar fi „teribil de", care subliniază mai puţin situaţia, are o încărcătură burlescă mai mică. Iar dacă acuzaţia ar fi fost falsă, n-ar fi calificat-o drept „stimulatoare" ori „nostimă" - *exhilarating,* spusese —, nici n-ar fi coborît atît de jos cu argumentul că i-ar fi făcut plăcere, „biata de mine", să trezească dorinţele bărbaţilor. Puţine femei cred ferm şi sincer că nu le pot trezi, indiferent de vîrsta şi înfăţişarea lor. Mă refer la cele bogate, iar femeia asta pare destul de înstărită. Se pot preface că aşa cred, se pot plînge de ochii lumii, ca să fie contrazise şi să li se dea asigurări că nu-i aşa cum zic ele, pot să te întrebe şi chiar pot să se îndoiască în unele clipe de deprimare ori după un refuz.
Rareori însă în afară de cazurile astea. îşi revin numaidecît din asemenea stări de deprimare. Atribuie numaidecît refuzul faptului că inima cu pricina era ocupată, pentru ele e o explicaţie onorabilă, acceptabilă. *Nor Hell a fury, like a woman scorn'd,* am citat pentru mine însumi: „Nu este furie-n Infern pe măsura mîniei unei femei respinse". Şi mi-am spus: „N-o fi chiar aşa!" Iar dacă pînă la urmă ajung să creadă una ca asta, nu spun nimănui. Iar soţului lor cu atît mai puţin.
— Dar el a crezut-o, îmi atrăgea atenţia Mulryan, în chip de obiecţie.
— Atunci va trebui să-1 trezim din credulitatea lui, răspundeam eu cu mult aplomb. Oricînd poate să nesocotească verdictul nostru, să nu dea pe el nici o ceapă degerată, dacă lui îi este destinat, dacă el ne-a cerut acest serviciu.
Pe atunci învăţasem că acolo nu trebuia să-ţi supraveghezi prea mult vocabularul în timpul discuţiilor de lucru.
— Ea îi e totuşi necredincioasă, pot să-mi pun gîtul.

întotdeauna ajungeai să rişti la maximum.
Poate că la mijloc era orgoliul provocat, poate că vedeai lucrurile din ce în ce mai limpede, pe măsură ce vorbeai; ori te convingeai. Ce primejdios e să vorbeşti! Nu doar fiindcă ceilalţi nu mai pot evita să ţină seama de ce-ai spus, ci şi fiindcă tu însuţi te vezi silit să te bizui pe ce-ai spus, o dată ce-a plutit în aer şi nu numai în gînd, unde totul poate fi încă exclus. O dată ce a fost auzit şi a ajuns să facă parte din mulţimea lucrurilor pe care le ştiu ceilalţi, care pot acum să se folosească de el, ba chiar să şi-1 însuşească, ba, în sfîrşit, chiar să-1 întoarcă împotriva noastră.
Ori, la fel de bine, putea fi Tupra cel care mă întreba în biroul său primitor, în dimineaţa de după o cină presărată cu celebrităţi la care mă încorporase şi mă dusese - „un vechi prieten spaniol care abia a aterizat şi un mare artist, nu puteam să-1 las singur în hotel"; „să fii un mare artist înseamnă să ai un paşaport minunat în ziua de azi", îmi spunea de obicei în asemenea împrejurări, „şi care, pe deasupra, nu compromite prea mult, fiindcă poţi fi artist în orice domeniu, artist al decoraţiilor interioare, al încălţămintei, al Bursei, maistru faianţar sau cofetar" - fiindcă la ea asistau cîţiva compatrioţi ai mei - el, artistul finanţelor, ea, artista spectacolului de bîlci - pe care
voiam să-i distrez şi, în treacăt, să aflu ci te ceva despre gazdă, în timp ce el se ocupa de aceasta din urmă şi de alţi invitaţi britanici foarte importanţi:
— Spune-mi, Jack, ai impresia că măscăriciul ăla, gazda noastră de aseară, cântăreţul ăsta ridicol, ar fi în stare să ucidă? într-o situaţie extremă, dacă s-ar simţi grav ameninţat, de pildă. Ori ţi se pare că n-ar putea în ruptul capului, că ar fi dintre cei care stau cu braţele încrucişate şi aşteaptă să fie înjunghiaţi, în loc să scoată ei cuţitul? Ori crezi că, dimpotrivă, ar fi în stare s-o facă, şi chiar cu sînge rece?
Şi eu mă opream să gândesc o clipă, şi acum aveam grijă să nu mai răspund pur şi simplu: „Nu ştiu, cum aş putea să ştiu?" şi nimic mai mult, nu răspundeam aşa la nici o întrebare, oricât ar fi fost de ciudată ori alambicată ori fantastică ori prea precisă, nici dacă se referea la enigme ca aceasta, cine ar putea şti cine poate ucide, şi cînd, şi cu ce fel de sînge, fierbinte sau rece sau călduţ? Şi totuşi, ceva riscam întotdeauna încercînd să fiu sincer, adică încercînd să văd ceva înainte de a vorbi şi evitând să vorbesc numai pentru a vorbi ori numai fiindcă se aştepta de la mine să vorbesc, încercam cel puţin să mă pun ân situaţia ori ipoteza în care mă azvîrlea fiecare întrebare a superiorilor sau colegilor mei. Şi lucrul cel mai ciudat şi înspăimântător era ca în toate împrejurările ajungeam să văd ceva şi să ântrezăresc (vreau să spun că nu născoceam, nu erau plăsmuiri ori scorneli viclene) şi să presupun ân consecinţă ceva, ăsta e procesul îndrăznelii, fără îndoială, şi poţi să obţii atâtea lucruri bizuindu-te pe practică şi impunîndu-ţi mereu să te depăşeşti pe tine însuţi.
Pentru aproape toţi oamenii, dificultăţile, limitările lor provin din lipsa de stăruinţă, din lenea sau mulţumirea lor facilă, precum şi din frică. Aproape toată lumea străbate o distanţă mică şi pune frînă, se opreşte curînd şi ia loc şi îşi revine din spaimă ori adoarme, iar atunci se zăpăceşte. Un om are o idee şi în mod normal se declară mulţumit cu asta, cu inspiraţia de moment, se opreşte satisfăcut în faţa primului raţionament ori a primei descoperiri şi nu-şi mai pune mintea la contribuţie, nici nu mai scrie cu şi mai multă profunzime dacă scrie, nici nu-şi impune să meargă mai departe, se declară mulţumit cu prima fisură pe care o face, ori nici măcar cu asta : cu prima tăietură, cu faptul că traversează un singur strat, al persoanelor şi faptelor, al intenţiilor şi bănuielilor, al adevărurilor şi amăgirilor, timpul nostru e duşmanul nemulţumirii intime şi, prin urmare, al constanţei, e organizat pentru ca totul să obosească numaidecît şi atenţia să se dovedească săltăreaţă şi schimbătoare, iar zborul unei muşte s-o distragă, nu se suportă cercetarea susţinută şi perseverenţa, faptul de a te opri cu adevărat la un lucru pentru a-1 înţelege. Şi nu se acceptă privirea lungă pe care o avea Tupra şi care pînă la urmă se răsfrînge asupra lucrurilor privite astfel. Ochii care zăbovesc astăzi ofensează, de aceea trebuie să se ascundă în spatele draperiilor şi al binoclului şi al teleobiectivului şi al camerelor de luat vederi de la distanţă, şi trebuie să spioneze urmărind imaginile de pe ecran.
într-un anumit sens - dar numai într-un anumit sens - Tupra mi-1 amintea pe tata, care nu ne îngăduia niciodată, fraţilor mei şi mie, să ne mulţumim cu aparenţele unei victorii dialectice în discuţiile noastre, ori ale unui succes cînd dădeam explicaţii. „Şi mai ce?", ne spunea după

ce, epuizaţi, socotisem încheiată o expunere sau o argumentaţie. Iar dacă-i răspundeam: „Nimic altceva. E gata.
Ţi se pare puţin?", el răspundea, scoţîndu-ne pentru moment din minţi: „Da, n-ai făcut altceva decît să începi. Continuă. Hai, dă-i înainte, grăbeşte-te,
gîndeşte mai departe. Să te gîndeşa la un singur lucru ori să-1 întrezăreşti e ceva, dar în acelaşi timp e mai nimic, odată asimilat lucrul respectiv:
înseamnă că ai ajuns la nivelul elementar, la care, ce-i drept, nu ajunge nici măcar majoritatea oamenilor. Dar partea interesantă şi dificilă, care merită osteneala şi cere un efort susţinut, este să continui: să continui să gîndeşti şi să priveşti dincolo de ceea ce este necesar, cînd ai senzaţia că nu mai e nimic la care să te gîndeşti şi la care să priveşti, că secvenţa e completă şi că a continua înseamnă a-ţi pierde timpul. Lucrurile importante sînt mereu acolo, în timpul pierdut, în ceea ce e gratuit şi superfluu, dincolo de linia pînă la care te simţi mulţumit ori te dai bătut şi renunţi, adesea fără să recunoşti. Acolo unde ai spune că nu mai poate fi nimic. Aşa că zi-mi: şi mai ce, ce-ţi mai trece prin minte şi ce mai poţi desprinde, ce mai găseşti şi ce mai poţi scoate la lumină? Continuă să gîndeşti, dă-i drumul, nu te opri, hai, mergi mai departe".
Tupra adopta şi el atitudinea asta, semnala stăruitor insuficienţele, o făcuse de la bun început, cu privire la Soldatul Bonanza, cu îndemnuri de genul „Şi mai ce?", „Explică-mi asta", „Spune-mi ce crezi", „De ce crezi asta?", „Continuă", „Vorbeşte-mi despre amănuntele astea", „Mai ai ceva?", „Asta-i tot ce-ai observat?" Dădea dovadă de o stăruinţă suavă şi bine dozată, cu care totuşi extrăgea tot ce gîndiseşi şi văzuseşi, ba chiar şi visul şi umbra gîndurilor şi imaginilor, ceea ce nu era încă formulat, nici conturat şi, prin urmare, nici gîndit şi văzut întru totul, ci doar schiţat ori intuit ori implicit, încă de nerecunoscut şi fantomatic, ca o sculptură pe care o ţine închisă blocul de marmură ori ca poemele pe care le conţin în întregime gramaticile şi dicţionarele. Izbutea să facă astfel încît iluzoriul să capete expresie verbală şi înfăţişare trupească. Şi să devină o plăsmuire. Uneori simţeam asta ca pe o dovadă de încredere din partea lui: încrederea în însuşirile mele, în perspicacitatea mea, în darul pe care presupunea că-1 am, de parcă ar fi fost sigur că, în urma stăruinţei lui iscusite - călăuzit de ea, îmblînzit de ea -, eu aveam să izbutesc întotdeauna să-i ofer desenul ori textul, să-i pun la dispoziţie portretul pe care mi-1 cerea ori de care avea nevoie.
Da, era ceva de felul ăsta, dacă raportul pe care l-am văzut odată despre mine însumi era autentic, şi n-avea de ce să nu fie. L-am găsit într-o dimineaţă scotocind în căutarea unor date în nişte fişiere vechi. Ceea ce nu era pentru ochii tuturor trebuia să fie păstrat şi depozitat acolo, nu în calculatoare, atît de nesigure şi lipsite de protecţie. Mi-am văzut numele, „Deza, Jacques", şi am tras de fişă fără să mai stau pe gînduri. Era datată la două luni de la prima mea colaborare (sau, cel puţin, aşa o vedeam eu), traducerea la întîlnirea cu Recrutul Bonanza şi interogatoriul care a urmat despre impresiile mele asupra individului, dar în realitate nu era un referat propriu-zis, ci doar cîteva însemnări improvizate, pesemne scrise de mînă - probabil de către Tupra - pornind de la cine ştie ce intervenţie sau interpretări de-ale mele, chiar dacă acela care le făcuse, oricine ar fi fost, le socotise vrednice de arhivă şi pusese să fie transcrise la calculator sau la maşină poate se ostenise el însuşi să le transcrie. Le-am citit la iuţeală, le-am îngropat din nou. Nimeni nu-mi interzisese vreodată să consult fişierul ăla vechi, dar am avut senzaţia foarte limpede că era mai bine să nu fiu surprins băgîndu-mi nasul în ceea ce se scrisese despre mine şi nu mi se arătase.
Referatul era scurt, erau însemnări aproape impersonale, nimic sistematic sau organizat, întru cîtva şovăitoare şi contradictorii, poate nehotărîte. Sunau cam aşa:

„E ca şi cum nu s-ar cunoaşte prea bine. Nu se gîndeşte la el, chiar dacă el crede că o face (fără să creadă însă asta cu prea multă convingere). Nu se vede, nu se cunoaşte ori, mai curînd, nu se ascultă şi nu se investighează. Da, mai degrabă asta e: nu se poate spune că nu s-ar cunoaşte, ci că e vorba despre o cunoaştere care nu-1 interesează şi pe care, prin urmare, abia dacă o valorifică. Nu se priveşte în profunzime, ar socoti că e o pierdere de timp. Poate că nu-1 interesează fiindcă se consideră prea bătrîn, are o curiozitate foarte scăzută pentru el însuşi. Crede că se cunoaşte şi nu pune asta la îndoială. Dar oamenii se schimbă.

El nu se ocupă cu înregistrarea şi cu analiza schimbărilor, nu e la zi cu ele. E introspectiv. Şi totuşi, priveşte spre exterior atunci cînd pare mai mult ca oricînd că priveşte în interior. Nu-1 interesează decît exteriorul, ceilalţi, şi de aceea vede atît de bine. Dar ceilalţi nu-1 interesează pentru a interveni şi a avea vreo influenţă în viaţa lor, nici din motive utilitariste. S-ar putea să nu-1 intereseze prea mult ce i se întîmplă nimănui. Nu vreau să spun că nu i-ar păsa, în bine sau în rău, de ce se întîmplă, e solidar cu faptele, nu-i sînt indiferente.
Dar într-un mod oarecum abstract. Ori poate că e foarte stoic faţă de ce se întîmplă cu ceilalţi şi cu el însuşi. Lucrurile se petrec şi el ia notă, fără vreun scop precizat, de cele mai multe ori fără a se simţi implicat şi cu atît mai puţin angajat.
Poate de aceea percepe atîtea lucruri. De aceea nu-i scapă atîtea lucruri, încît aproape că te cuprinde spaima cînd te gîndeşti la cîte ştie, cît de multe vede şi cît de multe cunoaşte. Despre mine, despre tine, despre ea. Ştie mai multe despre noi decît noi înşine. Vreau să spun, despre caracterele noastre.
Ori chiar mai mult, despre structura noastră interioară. Cu un fel de a cunoaşte care ne e străin.
Judecă puţin. Cel mai neobişnuit lucru dintre toate e că nu-şi foloseşte cunoştinţele. E ca şi cum ar trăi paralel o viaţă teoretică ori o viaţă viitoare care şi-ar aştepta rîndul în antreu. Şi ar aştepta vremea ei în altă existenţă. Şi ca şi cum în ea s-ar valorifica descoperirile, identificările, informaţiile şi constatările. Şi nu, cum ne-am aştepta, în cea de acum, în viaţa adevărată. Chiar şi ceea ce-1 afectează, pînă şi propriile lui experienţe şi amărăciunile de care are parte par că se despică în două părţi, şi una din ele merge neabătut pe făgaşul acestei cunoaşteri pur teoretice ori a expectativei. Pentru a o îmbogăţi, pentru a o hrăni. In mod ciudat, fără vreun scop anume. Cel puţin în viaţa asta reală a lui, care se scurge. Nu-şi foloseşte ştiinţa, e foarte ciudat. Dar are această ştiinţă. Iar dacă într-o bună zi s-ar sluji de ea, atunci ar fi de temut. Eu cred că nu iartă. Uneori îl văd ca pe o enigmă. Şi uneori cred că şi el e o enigmă pentru el însuşi. Atunci îmi spun din nou că nu se cunoaşte prea bine. Şi că nu-şi acordă atenţie fiindcă în realitate a renunţat la asta, la înţelegerea de sine. Se socoteşte un caz pierdut, pe care nu merită să-şi irosească reflecţiile. Şi aşa se face că nu-şi dă osteneala să încerce. Cred că nu reprezintă nici o primejdie. Este, în schimb, de temut".
Drept să spun, am rămas la fel ca mai înainte, chiar dacă acel text m-a făcut să cred că într-un anumit loc trebuia să existe despre mine un raport în toată regula, cu informaţii şi date calendaristice, fapte verificabile şi detalii caracteristice, cu un *curriculum* convenţional al meu (ori, cine ştie, poate unul imposibil de mărturisit) şi cu observaţii şi descrieri mai puţin eterice şi imposibil de verificat. Trebuiau să existe rapoarte despre noi toţi, inexistenţa lor ar fi fost o incongruenţă, mi-am pus în gînd să le caut într-o bună zi în linişte, puteau să mă intereseze al lui Rendel şi al junei
Nuix, al lui Mulryan nu prea mult; şi, bineînţeles, al lui Tupra, dacă exista cumva. înainte de a închide fişierul mi-am sprijinit degetul mare pe marginea de sus a sertarului uşor înclinat şi am lăsat să se perinde prin faţa ochilor mei cîteva fişe, nu prea repede, din curiozitate, oprindu-mă la întîmplare asupra cîtorva. Am văzut nume foarte cunoscute: „Bacon, Francis", „Blunt, Sir Anthony", „Câine, Sir Michael (Maurice Joseph Micklewite)", „Clinton, William Jefferson «Bill»", „Coppola, Francis Ford", „Le Carre, John (David Cornwell)", „Richard, Keith (The Rolling Stones)", „Straw, Jack" (ministrul de Externe britanic, mai înainte la Interne, cel care 1-a pus în libertate pe Pinochet, ce afront, tocmai despre el aveam nevoie de date în dimineaţa aceea, despre trecutul lui atît de nepotrivit), „Thatcher, Margaret Hilda, Baroness".
Acestea erau fişele la care degetul meu mă făcuse să-mi opresc privirea; unii dintre oamenii aceia erau morţi. Multe alte epigrafe nu-mi spuneau nimic, îmi erau necunoscute: „Booths, Thomas", „Dearlove, Richard", „Marriot, Roger (Alan Dobson)", „Pirie-Gordon, Sarah Jane", „Ramsay, Margaret «Meta», Baroness", „Rennie, Sir John", „Skelton, Stanyhurst (Marias Kociejowski)", „Truman, Ronald", „West, Nigel (Rupert Allason)", mi-au căzut ochii pe ele, cîţi oameni nu se numeau cum se numeau, memoria mea e excelentă pentru reţinerea numelor.
Era plăcut că-şi dădeau osteneala cu mine, cînd se aflau într-o asemenea companie; că-şi propuneau să mă desluşească, că mă băgau în seamă.
Ceea ce m-a intrigat mai mult decît orice a fost, neîndoielnic, acel moment în care redactorul ori cercetătorul profilului meu, oricine ar fi fost, se adresa altei persoane în mod deschis,

ceea ce arăta că impresiile ori ipotezele lui aveau un destinatar concret: „Despre mine, despre tine, despre ea", spunea. „Ştie mai multe despre noi decît noi înşine." Mi-am spus că, prin excluderea oricărei alte presupuneri, juna Nuix era „ea", chiar dacă nu puteam avea o certitudine absolută. Dar cine era acel „tu", cine era acel „eu" ? Erau mai multe posibilităţi, nu puteam şti nicidecum. Şi nici cine credea, prin urmare, că eram de temut, iar asta m-a mirat destul de mult, fiindcă eu nu credeam pe atunci că e aşa. (Numai dacă nu erau un „eu" şi un „tu" şi o „ea" metaforice, ipotetice, interşanjabile, ca şi cum expresia ar fi fost: „Aproape că te cuprinde spaima cînd te gîndeşti la cîte ştie, cît de multe vede şi cît de multe cunoaşte. Despre unul, despre altul, despre mai ştiu eu cine".) Nu mai e nevoie să spun că însemnările astea erau nesemnate, ca şi celelalte din fişier ori, cel puţin, din sertar. Păreau să fi fost scrise toate în fuga condeiului, din puţinul cît îndrăznisem să mă uit la ele, cînd cu degetul mare selectasem cîteva: la fel de vagi şi speculative erau cele care mă priveau pe mine şi cele despre fostul preşedinte Clinton ori despre Mrs Thatcher, pe care apucasem să-mi arunc ochii.

— Eu cred că da, că ar fi în stare - răspundeam la întrebarea pusă de Tupra cu privire la amfitrionul cinei cu celebrităţi (un cîntăreţ celebru el însuşi, o să-i spun aici Dick Dearlove, un nume ca atîtea altele, necunoscute şi neverosimile, văzute în fişier, de acolo am ajuns să aflu că era un înalt şi foarte serios funcţionar la nu ştiu ce minister, n-am citit decît vreo două rînduri, dar cu un asemenea nume de familie ar fi meritat să fie un mare idol al mulţimilor, aplaudat pe toate scenele lumii, precum cîntăreţul nostru amfitrion fost dentist), după ce am reflectat cîteva clipe. In caz de primejdie, bineînţeles că ar da lovitura cel dintîi, dacă ar avea prilejul s-o facă. Ba chiar înainte de vreme, vreau să spun înainte ca riscul de a-şi pierde viaţa să fie iminent şi cert. E de-ajuns umbra unei ameninţări grave ca să-şi iasă din minţi, ba chiar să nu mai ştie ce face. Ar reacţiona cu violenţă, cred, foarte lesne. Ori, mai curînd, ar anticipa-o: nu ştiu dacă există în engleză, dar în spaniolă avem o zicală: cine loveşte primul, loveşte de două ori. Dar nu din pricina asta ar face-o, din calcul, nici din vitejie, nici măcar de nervi, şi nici din panică, dacă vrem să fim cît mai precişi. E atît de satisfăcut de biografia lui şi de viaţa pe care o duce, atît de uimit şi mîndru de ceea ce a obţinut şi continuă să dobîndească (încă nu-şi vede limitele), basmul lui se deapănă atît de plin şi de desăvîrşit, încît n-ar putea suporta ca totul să se prăbuşească în cîteva clipe, prematur, din pricina unui pas greşit ori din ghinion, dintr-o nechibzuinţă ori poticnire. Mai ales n-ar suporta acest gînd. Să presupunem că s-au strecurat în casa lui hoţii, gata de orice blestemăţii - *burglars,* am spus —; ori că e atacat pe stradă: nu, el n-ar merge pe stradă pe jos. Să presupunem că ar avea o pană de cauciuc pe cînd străbate un cartier rău famat, că ar rămîne blocat în toiul nopţii cînd se întoarce de la vila de la ţară, fiind singur la volan ori însoţit de un bodyguard, întotdeauna e însoţit de cel puţin unul, nu parcurge nici măcar o sută de iarzi fără o protecţie minimă. Şi că, de îndată ce se dă jos, ar fi împresurat de o bandă numeroasă, agresivă, înarmată, o bandă de disperaţi căreia anevoie i-ar putea ţine piept doi oameni, unul din ei obişnuit pe deasupra doar să fie lăudat şi răsfăţat şi din viaţa căruia au lipsit cu desăvîrşire spaimele.

— Ar cere ajutor de îndată prin telefonul mobil ori a făcut-o deja de la telefonul automobilului, anunţînd poliţia sau pe cineva care să-1 scape de tîlhari, m-a întrerupt Tupra.

Mă amuza uşurinţa cu care accepta şi intra în jocul plăsmuirilor mele. Cred că se distra pe seama mea, copios.

— Să presupunem că cel din automobil a dispărut o dată cu automobilul şi că ceilalţi n-aveau telefoane, ori le-au fost luate imediat şi n-au mai avut timp să le folosească. Nu ştiu cum e în Anglia, dar în Spania primul lucru pe care-1 fac hoţii e să smulgă celularele chiar înainte de a lua gentile, şi de aceea toţi jefuitorii, chiar şi cei mărunţi care te ameninţă cu o seringă în mîna care le tremură, dispun cu toţii de telefoane mobile, fără excepţie.

La Madrid n-o să găseşti nici un pungaş, nici măcar un cerşetor, fără telefon mobil.

— într-adevăr, a spus Tupra, încercînd să zîmbească.

înţelegea exagerările mele, nu le dezaproba.

— într-adevăr. Te asigur, e de-ajuns să te duci în oraşul meu ca să vezi. Ei bine, în situaţia asta, dacă Dearlove ar avea un şiş, nu zic un pistol (ar fi în stare, cu permis în regulă), probabil că ar începe să tragă sau să izbească în dreapta şi în stînga fără să mai

parlamenteze cu nimeni şi înainte de a fi sigur că ameninţarea e reală, că s-a ajuns pe culmile disperării şi că nu mai poate fi stăvilită ura disperaţilor, care n-ar fi de mirare să se dovedească nişte admiratori ai lui şi, recunoscîndu-1, să-i ceară pînă la urmă autografe, nu e deloc exclus, nu trebuie să neglijăm în cazul lui popularitatea de care se bucură. Şi în Spania, de pildă, e un idol venerat, mai ales în Ţara Bascilor, nu ştiu dacă ştiai.
— Presupun. în vremea noastră caraghioşii ăştia triumfă peste tot, a spus Tupra. Continuă.
Pe atunci el începuse să-mi spună Jack, dar eu îi spuneam încă Mr Tupra.
— Singurul lucru pe care Dearlove nu l-ar putea suporta - lui Dearlove nu-i spuneam Dearlove,
bineînţeles, ci pe numele lui adevărat - e ca sfîrşitul lui să fie ăsta, cum să-ţi spun: ar suporta asta mai greu chiar decît sfîrşitul însuşi. Bineînţeles că l-ar îngrozi să-şi vadă retezată viaţa plină de succese şi să ştie că o pierde, ca pe oricine altcineva, şi chiar de-ar fi o viaţă plină de eşecuri; şi pe urmă, nu-1 cred un viteaz, ţi-am mai spus, ar simţi o teamă nesfîrşită. Dar lucrul care-1 înspăimîntă cel mai tare pe Dearlove, ca şi pe alţi oameni preocupaţi de aparenţe (chiar dacă ei nu-şi dau seama), e că sfîrşitul poveştii lor ar putea fi de o asemenea natură, încît să domine tot ce-a fost înainte, şi să întunece drumul pe care 1-a străbătut şi tot ce a acumulat pînă atunci, şi să-1 eclipseze; aproape să şteargă şi să anuleze restul, şi pînă la urmă să devină singurul dat sigur, care să aibă importanţă şi pe care să se bizuie. Dacă ar fi în stare să ucidă (şi cred că ar fi), ar face-o înainte de orice altceva din pricina asta, dintr-o repugnantă narativă, dacă mi-e îngăduit să spun astfel.
Cum să-ţi spun, Mr Tupra, dacă cineva ca el e omorît de nişte tîlhari în Chapham sau în Brixton, sau chiar mai spectaculos, dacă e linşat, o moarte ca asta ar constitui un scandal în cazul lui, ar impresiona lumea atît de tare, încît ar fi pusă pe tapet împreună cu numele lui întotdeauna, cu orice prilej şi în orice împrejurare, chiar dacă s-ar vorbi despre el din cu totul alte motive, pentru contribuţia lui la muzica timpului său ori la istoria şi ascensiunea măscăricilor, pentru neobişnuita avere strînsă cu glasul său ori cu unul dintre exemplele cele mai îngrijorătoare ale delirului mulţimilor. Ar fi totuna, întotdeauna ar pune aceeaşi placă: cum că a murit linşat în Brixton într-un ceas rău, în Chapham într-o noapte funestă alături de cel mai bun bodyguard al său, ucis de nişte tîlhari din Stratham de o cruzime inimaginabilă. S-ar ajunge la un moment dat ca, de fapt, despre el să se amintească numai asta. Pînă şi mamele i-ar certa pe copii cu placa asta cînd s-ar aventura în cartierele mărginaşe şi în zonele tulburi: „Adu-ţi aminte ce-a păţit Dick Dearlove, şi el era faimos şi avea bodyguarzi". Un adevărat blestem postum, pentru cineva ca el, vreau să spun.
— „Adu-ţi aminte de Dick Dearlove, pentru Dumnezeu, cum l-au curăţat", a îmbunătăţit Tupra expresia, acum cu un zîmbet larg. *Darling,* a spus.
How they did'im in, a spus (dacă-mi amintesc bine), imitînd un accent *cockney* (ori poate era din sudul Londrei, de educaţie îndoielnică, eu nu disting atît de bine) şi vorbind cu un glas de mamă.
Dumnezeule, mai mult ca sigur că lui nu i-a trecut prin cap un epitaf atît de sordid. Nici în clipele de teamă şi presimţiri de rău augur. Nici în coşmarurile cele mai umilitoare. Şi mai ce, continuă.
— Ei bine, eu nu ştiu dacă fobia asta are un nume consacrat, nici dacă numele pe care-1 poartă e mai puţin pedant decît cel folosit de mine. Bineînţeles că Dearlove n-ar folosi asemenea termeni.
Nici măcar n-ar avea conştiinţa lucrurilor pe care le descriu, i s-ar părea că vorbesc o altă limbă.
Dar nu e vorba despre altceva: e o groază narativă ori o repulsie; e o teamă de povestea lui distrusă de deznodămînt, ratată pentru totdeauna, îngropată, de completa lui desfiinţare printr-un sfîrşit prea spectaculos pentru lume şi vrednic de dispreţ pentru cel în cauză; de o încărcătură iremediabilă în depanarea poveştii, de o pată atît de mare şi de lacomă, încît s-ar întinde pînă ar îneca tot restul, în mod retrospectiv. Dearlove ar fi în stare să ucidă pentru a evita un asemenea destin. Un asemenea destin estetic, epic, narativ, cum vrei să-i spui. Ar fi în stare să omoare din pricina asta, ba bine că nu. Eu aşa cred.

Cînd terminam ce aveam de spus, făceam uneori un pas înapoi, mă încovoiam puţin de

spate, nu-mi ajuta la nimic, vorbisem, spusesem.
— O să sfîrşiţi ca Dick Dearlove, aşa o să sfîrşiţi cu toţii, a insistat Tupra cîteva clipe cu imitaţia lui, rîzînd scurt şi ridicînd degetul în chip de avertisment; pe urmă a adăugat: Singurul lucru pe care pot să ţi-1 spun, Jack, e că un tip ca el n-ar străbate cartiere ca Chapham sau Brixton cu automobilul, nici pentru a intra în oraş, nici pentru a ieşi din oraş.
— Bine, ai dreptate, dar ar putea să se rătăcească, să încurce drumurile de acces la autostradă şi să ajungă acolo, unde se şi împotmoleşte, nu crezi? Se mai întîmplă uneori, nu-i aşa? Eu am văzut ceva asemănător într-un film care se numea *Grand Canyon,* dumneata l-ai văzut?
— Nu prea merg la cinematograf, numai dacă e în interes de serviciu. înainte mă duceam, cînd eram tînăr. Dar mi se pare că n-ai nici cea mai vagă idee despre nivelul economic al acestor oameni, Jack. Cel mai probabil e ca Dearlove să se deplaseze cu elicopterul personal în cele mai multe călătorii pe distanţe scurte. Iar pentru distanţe lungi, cu avionul personal, cu o suită pe lîngă care cea a reginei ţi s-ar părea mică.
A rămas tăcut cîteva clipe, ca şi cum şi-ar fi adus aminte de o călătorie de-a lui într-un asemenea avion particular. Tupra se arăta foarte dispreţuitor faţă de Dearlove şi alte figuri asemănătoare, dar adevărul e că avea legături cu multe dintre ele în mod ocazional, cu oameni din televiziune, din lumea modei, a cîntăreţilor şi a cinematografului, şi, în măsura în care am fost martor, îi trata cu dezinvoltură, cu simpatie şi încredere.
Uneori mă întrebam dacă aceste contacte, dificile pentru oamenii de rînd, îi erau înlesnite din sferele înalte, datorită postului său şi ca să-i faciliteze sarcinile de serviciu. Sigur că niciodată n-am ştiut cu exactitate care era postul ăsta. Şi, pe deasupra, nu părea deloc stînjenit alături de celebrităţile cele mai frivole. Asta putea să facă parte din pregătirea lui, din serviciul lui, nu însemna neapărat că preţuia compania lor. Adevărul e că nu era stînjenit în nici o ambianţă, nici în cele mai chibzuite, nici în cele mai serioase, nici în cele mai pretenţioase, nici în cele mai idioate, nici în straturile cele mai de jos, nici în cele simple, era fără îndoială un om care se adapta la orice era nevoie. Pe urmă s-a întors la discuţia dinainte:
— Spune-mi, crezi că ar fi în stare să omoare într-o altă împrejurare, în afară de aceea în care şi-ar vedea viaţa nu numai în primejdie, ci, după părerea ta... să spunem, pusă la îndoială? Poate că ai dreptate, poate că ar fi îngrozit la gîndul că sfirşitul ar fi urît, nepotrivit, copleşitor, înjositor, sarcastic, tulbure, murdar...
— Nu ştiu, am răspuns, cam indispus din pricina rigorii lui realiste, şi îndată m-am căit că spusesem cuvintele cele mai decepţionante în edificiul acela, „nu ştiu", ori cele mai dispreţuite; m-am grăbit să le acopăr. Ăsta mi se pare principalul motiv posibil, dar presupun că n-ar fi neapărat nevoie ca viaţa lui să fie în pericol, dacă, aşa cum cred, într-un anumit sens, pentru el e mai importantă povestea lui, relatarea acestei vieţi, decît viaţa însăşi. Chiar dacă el nu ştie asta, probabil. Prioritatea asta nu s-ar impune, cred, atît de dragul viitorilor sau actualilor biografi, cît pentru a putea să şi-o repovestească lui însuşi zilnic, pentru a putea convieţui cu ea. Nu ştiu dacă am reuşit să mă fac înţeles.
— Nu. Nu întru totul, Jack. Străduieşte-te, te rog. Haide. Nu te poticni.

Genul ăsta de comentarii mă stimula, era o doză de infantilism în reacţia mea, nu m-am eliberat niciodată de asta şi n-o s-o mai pot face, cu siguranţă.
— îi place imaginea lui, îi place povestea lui în ansamblu, cu faza ei odontologică cu tot; niciodată n-o pierde din vedere, niciodată nu uită de ea am încercat să mă remarc. Are mereu în minte întreaga lui traiectorie: trecutul şi, prin urmare, viitorul. Se vede pe sine ca pe o poveste, de al cărei sfîrşit trebuie să aibă grijă, dar nu mai puţin de desfăşurarea ei. Nu vreau să spun că nu admite înfrîngeri, ori slăbiciuni, ori pete în povestea asta, nu e atît de candid. Ar trebui să fie însă de un gen care să nu păcătuiască prin stridenţa lor, care să nu iasă neapărat în evidenţă (o protuberantă îngrozitoare, o umflătură) cînd s-ar uita în oglindă în fiecare dimineaţă şi s-ar gîndi la Dick Dearlove ca la un tot, ca la o idee ori ca şi cum ar fi un titlu de roman sau de film, şi, pe deasupra, clasic. Nu e nimic legat de morală, nici de ruşine, nu-i asta, de fapt aproape toată lumea se priveşte în ochi fără cea mai mică problemă, întotdeauna se găsesc scuze pentru excesele proprii sau pentru a tăgădui că ar fi ceva nelegiuit în asta, mustrările de cuget şi căinţa sinceră nu mai aparţin vremii noastre,

vorbesc despre altceva. El se vede din afară, mai ales din afară, nu întîmpină nici o dificultate în a se admira. Şi poate că primul lucru pe care şi-1 spune cînd se trezeşte e ceva în genul ăsta: „Măi să fie, n-a fost un vis: sînt Dick Dearlove, nici mai mult, nici mai puţin, şi am privilegiul de a mă vedea şi de a sta de vorbă zilnic cu o asemenea legendă vie". In realitate asta nu e nimic neobişnuit, fie că lăsăm, fie că scoatem cuvîntul „legendă".
Se cunosc scriitori care au primit premiul Nobel şi care şi-au petrecut restul vieţii spunîndu-şi necontenit: „Sînt laureat al Premiului Nobel, sînt un Nobel, şi ce strălucit am fost la Stockholm", iar uneori spunîndu-şi-o cu glas tare, au fost auziţi de apropiaţii lor plini de îngrijorare. Dar mai cunosc şi alţi oameni, şi sînt destui şi ăştia, fără vreo semnificaţie obiectivă şi fără faimă, care totuşi se percepe în felul ăsta sau ceva tot pe-acolo şi care asistă la viaţa lor ca şi cum ar fi la teatru. Un teatru permanent, desigur, care se repetă necontenit şi monoton pînă ţi se face greaţă, care nu vrea să piardă nici un detaliu ori o clipă de plictiseală. Dar oamenii ăştia sînt spectatori foarte binevoitori şi mulţumiţi, nu degeaba fiecare dintre ei este şi autor, actor şi protagonist al operei sale dramatice (e un fel de a spune, căci nu prea sînt dramatice). Doar ştii că Internetul a transformat în realitate forma asta de a trăi şi de a se vedea pe sine. Am auzit că există indivizi care chiar cîştigă bani buni arătînd în public asta, fiecare clipă măruntă şi anostă a existenţei lor, urmărită neîntrerupt de o cameră fixă. Cel mai uimitor lucru, nesănătos pentru minte, bolnăvicios şi dăunător e că există oameni dispuşi să se uite la aşa ceva, şi încă plătind pentru asta; vreau să spun, spectatori diferiţi de propriii autori, actori şi protagonişti, la ei nu e ceva anormal, la ei se poate găsi o explicaţie.
— Haide, Yago, te rog, mergi la concret. Cînd faci prea multe digresiuni nu te pot urmări.
Dearlove. In ce alte împrejurări crezi că ar putea ucide pe cineva?
Bineînţeles că Tupra urmărea expunerile mele pline de divagaţii, el nu pierdea niciodată firul, chiar dacă lucrurile pe care le asculta nu-1 interesau prea mult, şi cred că nu se plictisea cu mine, asta se poate simţi, îţi dai seama cînd captezi atenţia celui pe care-1 ai în faţa ta, nu degeaba am ţinut ore cîndva, e din ce în ce mai mult timp de atunci. Uneori îmi spunea aşa, Yago, folosind forma
clasică, atunci cînd dorea să mă enerveze ori, poate, să mă facă să revin la subiect. Ştiam că Wheeler se referea la mine numindu-mă Jacobo şi probabil că nu îndrăznea să pronunţe numele ăsta, aşa că îl lăsa la jumătatea drumului, în zona familiarităţii shakespeariene, poate cu o nemărturisită intenţie uşor batjocoritoare, nu era exclus. Bineînţeles că Tupra mă urmărea, dar uneori se prefăcea că tradiţionala aversiune faţă de aspectul speculativ şi teoretic al lucrurilor, care ţinea de formaţia lui şi de spiritul englezesc, îl împiedica să mă însoţească prea departe în digresiunile mele. Nu numai că urmărea totul, dar şi înregistra totul, îl punea în arhive, îl reţinea. Şi era în stare să şi-1 însuşească.
— Scuză-mă, Mr Tupra, nu am avut intenţia să mă abat din drum, am spus - eram încă modest pe atunci. Ei bine, se spune că Dearlove e bisexual, ori pentasexual, ori pansexual, nu ştiu, foarte sexual, o adevărată furie sexuală, în presă nu lipsesc insinuările de felul ăsta. Şi nu începe vorbă că aseară mi s-a părut hiperexcitat cînd şi-a pus halatul verde şi a ţinut să-i cureţe cariile lui Mrs Thompson. Chiar dacă fără îndoială i-ar fi făcut mai multă plăcere să scobească în gura tînărului său fin. Ce păcat pentru domnul doctor Dearlove, presupun, că băiatul n-a acceptat această practică, în pofida insistenţei lui mieroase. Se mai spune că îl emoţionează foarte tare... cum să le spunem...
cei abia intraţi în pubertate.
— Aşa se spune, a răspuns Tupra pe un ton serios, dar fără a încerca prea mult să ascundă faptul că toate acelea i se păreau nostime. Şi?
— în sfîrşit, să presupunem că un mentor i-ar întinde o cursă, un minor sau o minoră, e totuna.
Dacă nu sînt prost informat, el lasă netulburat să circule toate aceste zvonuri, de vreme ce asta sînt şi nimic altceva, zvonuri. îmi închipui că nu-i un mod prea rău de a le face să se răspîndească, să nu-ţi pese de ele, nici măcar să nu le conferi existenţă prin încercarea de a le dezminţi, de a cere socoteală şi de a te plînge. El n-a scos niciodată un cuvinţel despre preferinţele lui sexuale, după cîte am înţeles. Ei bine, la urma urmei se cunosc cele două căsătorii pe care le-a avut, chiar dacă din ele n-au rezultat copii, şi la asta se limitează, nu-i

aşa, în mod oficial.
— Mai mult sau mai puţin. Nu prea sînt la curent cu aspectele astea.
— Bine, să presupunem că un minor sau o minoră îl adoarme cu o pastilă pusă într-un pahar.
In toiul întîlnirii, cînd amîndoi sînt dezbrăcaţi şi înfierbîntaţi. Să presupunem că se fac fotografii în timp ce el se cufundă în desfătări, băiatul sau fetiţa intră în cadru împreună cu el, bineînţeles, declanşează filmarea şi se ocupă de regie, o marionetă vlăguită în mîinile lor, fostul nostru dentist.
Să presupunem totuşi că efectul pastilei nu e destul de puternic pentru titanicul doctor Dearlove, că un semnal interior de alarmă îl ajută să-şi revină.
Aşa încît nu ajunge să adoarmă profund ori se trezeşte mai devreme decît era prevăzut. Cu un ochi întredeschis vede ce se întîmplă. Cu un sfert din conştiinţa lui îşi dă seama de situaţie, cu o zecime chiar. Nu vreau să spun că ar fi puritan în atitudinile şi declaraţiile publice, asta l-ar face să-şi piardă adepţii; mai curînd e îndrăzneţ, fără a sări peste cal, apără legalizarea drogurilor, eutanasia plină de responsabilitate, acest soi de cauze care-1 fac să nu-şi piardă clienţii. Dar apariţia unor asemenea fotografii în presă aparţine cu totul altei sfere, aceeaşi în care intră şi înjunghierea lui de către răufăcătorii din Brixton, Chapham sau Stratham. Exact aceeaşi sferă, nu ştiu dacă eşti de acord cu mine. Chiar dacă în primul caz el e infractorul scîrbos şi vrednic de dispreţ, iar în al doilea e sărmana victimă, pe care o căinezi şi
căreia-i plîngi de milă. Pentru consecinţele lor în plan narativ, distanţa nu e mare, amîndouă sînt bătătoare la ochi. în cazul sărutului din vis şi al fotografiilor n-ar fi vorba de un final, ar fi vorba însă **de** un episod care ar ocupa pentru totdeauna **un** loc în povestea vieţii lui, care n-ar mai putea fi ocolit în nici o relatare, nici eliminat din imaginea lui Dick Dearlove. Şi dacă ne gîndim cum sînt privite acum abuzurile asupra minorilor, ar putea să i se tragă de aici chiar arestarea şi un proces **nu** tocmai plăcut. Şi chiar dacă ar ieşi pe **urmă** basma curată, sînt de-ajuns acuzaţia şi ecoul **ei, imaginile** văzute şi repetate de nenumărate **ori, scandalul** şi **bănuiala** gravă care ar dura luni **de** zile, pentru a **se** preschimba într-o cantilenă a **mamelor către** odoarele lor adolescente: „Ai grijă **cu cine umbli,** să **nu** dai peste vreun Dick Dearlove".
Vezi doar, e partea proastă a faimei de care te **bucuri, ajungi** pînă la urmă subiect de baladă, **dacă nu** bagi bine de seamă.
— Te văd foarte la curent cu viaţa acestui **măscărici.** Ii cunoşti pînă şi opiniile, ceea ce nu-i puţin lucru, a spus Tupra pe un ton batjocoritor.
— **Ţi-am spus doar** că e **un** idol în Spania, aproape la fel ca aici, aş putea spune. A dat o mulţime de concerte acolo. E greu să nu fiu la **curent.**
— **Aveam** impresia că oamenii din Ţara Bascilor **de** astăzi sînt severi, a adăugat cu sinceră mirare.
Niciodată **nu-i** scăpa nimic, nu uita nimic.
— Severi? Sigur, depinde în ce privinţă. Există şi o mulţime de caraghioşi. Şeful dă tonul, ştii şi **dumneata. La** fel ca în Lombardia. Ori, mai bine **zis, acum ca** în toată Italia. Ca să nu mai vorbim **de** Venezuela, adu-ţi aminte de prietenul nostru **Bonanza.**
— Nu spune vorbă mare, încet-încet ne apropiem, a răspuns, şi asta m-a scandalizat puţin, în realitate fără motiv: nu ştiam prea bine pentru cine lucra Tupra (adică, pentru cine lucram), totul se reducea la insinuările lui Wheeler şi la deducţiile mele nu foarte riguroase. Sărutul din vis, ai spus?
— Aşa e cunoscută în Spania cursa asta, se foloseşte îndeosebi pentru a jefui toată casa celui adormit. Aşa i-a spus presa.
— Nu-i rău, sărutul din vis - îi plăcea numele.
Ce se întîmplă cu sărutul lui Dearlove, atunci? Se trezeşte în timpul acelui sărut şi întredeschide un ochi. Şi ce se întîmplă?
— Orice grozăvie, orice lucru. Aici voiam să ajung. Ar fi în stare să ucidă dintr-un motiv ca ăsta, e numai un exemplu dintre multe altele, nu e singurul. Oroarea narativă, repulsia. Asta îl face să-şi piardă controlul, sînt convins, îl orbeşte. Am cunoscut alţi oameni cu aversiunea asta, sau alerta asta, şi unde mai pui că nici măcar nu erau faimoşi, faima nu e un factor decisiv în asemenea situaţii, există mulţi indivizi care-şi simt viaţa ca pe materia unei relatări minuţioase, se instalează în ea depinzînd de ipotetica ori viitoarea lor poveste. Nu reflectează prea mult la asta, e doar un fel de a trăi lucrurile, un mod de a trăi însoţit, am putea spune, de parcă ar exista spectatori sau martori permanenţi, chiar în chestiunile cele mai mărunte şi în clipele moarte. Pesemne că e un succedaneu al vechii idei a omniprezenţei lui Dumnezeu, care cu ochiul Său era atent în orice clipă la viaţa fiecăruia dintre noi, era ceva foarte măgulitor în fond, foarte reconfortant, în pofida elementului implicit de ameninţare şi

pedeapsă, şi trei sau patru generaţii nu sînt de-ajuns pentru ca omul să accepte faptul că anevoioasa lui existenţă se scurge fără ca nimeni să asiste la ea şi s-o privească, fără ca nimeni s-o judece şi s-o dezaprobe. Şi, de fapt, întotdeauna există cineva, fără îndoială: un ascultător, un cititor, un spectator, un martor, şi un povestitor şi actor totoditâ, care coincid cu ceilalţi: chiar indivizii ăştia îşi povestesc lor înşile istoria vieţii lor, chiar ei se apropie de ea şi o privesc cu luare-aminte în fiecare zi, din afară pînă la un punct; ori dintr-un fals „afară", mai bine zis, generalizarea narcisismului, numit uneori „conştiinţă". De aceea există atîţia oameni care nu suportă zeflemeaua, batjocura, ridicolul, să le crape obrazul de ruşine, să fie umiliţi, asta mai mult ca orice. Dearlove nu mai ştie ce face cînd îl cuprinde scîrba asta, alarma asta, e biruit de ameţeala asta, iar cînd se simte încolţit, cînd suferă un atac, atunci îşi iese din minţi. Cel mai probabil e că, deschizînd pe jumătate pleoapa şi dîndu-şi seama ce se întîmplă, nici măcar nu încearcă să pună mîna pe fotografii, să ofere pentru ele mai mult decît ar fi putut da vreodată un ziar de senzaţie, să ajungă la un acord cu băiatul ori fetiţa, să pactizeze, să-i mituiască, să-i înşele, să-i cumpere pentru totdeauna. Averea lui, dacă are un avion şi un elicopter, i-ar îngădui să-i cumpere de o mie de ori, de o sută de mii de ori, cu trup şi suflet, şi să-i facă robii lui.

— N-ar încerca asta. Aşa spui. Ce-ar face? După părerea ta, ce-ar face atunci?

— Ar face ce-a făcut cu tîlharii din Brixton, eu aşa cred. N-ar mai chibzui. S-ar grăbi. S-ar repezi să-i omoare, i-ar omorî. L-ar omorî pe minor, pe băiat sau pe fetiţă, pe oricine ar fi adus în seara aia acasă. O scrumieră grea ucide, sparge craniul.

O glastră, un presse-papier, un coupe-papier, orice lucru ucide, ca să nu mai vorbim despre spadele şi lăncile cu care e decorat un întreg perete din salon, cel mai lung din salonul de lîngă sufrageria unde am cinat; ai observat şi dumneata aseară, presupun.

— Am băgat de seamă, a spus Tupra. Poate că nu era prima dată cînd mergeam acolo, închipuie-ţi.

— Desigur. Lui Dearlove îi place să treacă drept un îndrăgostit de Evul Mediu ori de tradiţiile celtice, pe jumătate magice. Amator de aspectul şic şi fantastic al lucrurilor. Eu văd lucrurile în felul următor: chiar dacă e complet năucit de pastila pe care i-au dat-o, sau tocmai pentru că e năucit, spaima aceea îngrozitoare îl ajută să prindă puteri, şi ajunge pînă la perete, clătinîndu-se; trăieşte ca pe un fapt împlinit acea înspăimîntătoare proeminenţă narativă cu care va trebui să convieţuiască pentru totdeauna din pricina acelor imagini în care a fost surprins prin trădare, şi asta îl îndreptăţeşte şi-1 face să găsească un punct de sprijin în ceaţa care-1 înconjoară pentru a fi coleric şi nestăpînit. Aşa că desprinde una dintre lăncile de pe panoplie şi străpunge cu ea pieptul fetei ori al băiatului şi despică trupul pe care-1 poftea înainte, fără să se gîndească la urmări, cel puţin nu în clipa aceea. în astfel de momente oamenii ăştia nu văd, nu văd ceea ce doar cu cîteva minute mai tîrziu va deveni limpede pentru ei: că e mai puţin dificil să faci să dispară nişte fotografii decît un cadavru, mai puţin greu să astupi gura cuiva decît să cureţi cîţiva litri de sînge vărsat. Ţi-am mai spus: am cunoscut asemenea indivizi, care erau complet anonimi şi care totuşi simţeau această teamă superlativă de imaginea lor, de povestea care ar fi putut fi istorisită şi, prin urmare, aveau să fie nevoiţi s-o istorisească şi ei. De povestea lor încîlcită şi urîtă. Dar întotdeauna vedem lucrurile din afară, insist, hotărîtor e factorul extern: toate astea n-au nimic de-a face cu ruşinea, apăsarea, remuşcarea, dispreţul de sine, chiar dacă sînt factori care pot apărea efemer într-o clipă sau alta.

Indivizii ăştia se socotesc obligaţi să-şi povestească într-adevăr faptele sau omisiunile, bune sau rele, curajoase, mişeleşti, laşe ori nesăbuite, dacă există şi alţii care le cunosc (dacă cei mai mulţi le cunosc,

mai bine zis) şi astfel se încorporează în ceea ce se ştie despre ei, cu alte cuvinte, în portretul lor oficial. în realitate nu e o chestiune de conştiinţă, ci de reprezentare ori de imagine. Ceea ce nu e reflectat de ei poate fi pus la îndoială după un timp foarte scurt şi se poate crede că a fost o nălucire, poate fi învăluit în ceaţa memoriei difuze ori slabe şi pînă la urmă se poate socoti că n-a existat şi nu s-a păstrat nici o amintire, pentru că nu pot exista amintiri despre ce nu s-a întîmplat.

Şi astfel nu mai e cu putinţă să-i chinuiască pe indivizii ăştia: e incredibilă capacitatea unor oameni de a se convinge că n-a existat ce-a existat şi, în schimb, a existat ce n-a existat.

Grav pentru Dick Dearlove, şi insuportabil, n-ar fi să suprime un răufăcător dintr-un cartier rău famat ori un adolescent parşiv, ci ca fapta lui (sau cum vrem să-i spunem) să se afle şi să-i rămînă legată ca o tinichea de coadă. Oricît de obnubilat ar fi în momentul omicidului, el probabil ştie că aşa ceva poate fi ascuns, chiar dacă extrem de greu. în schimb, nu pot fi ascunse propria sa moarte săvîrşită de nişte sălbatici şi fotografiile în care apare dezbrăcat împreună cu un băieţandru ori cu o mică nimfă, după ce au fost tipărite şi admirate de toată lumea.
Atunci m-am oprit o clipă. Mi-am spus, ca întotdeauna la capătul interpretărilor sau rapoartelor mele, că mersesem prea departe. Şi că intrasem din nou pe terenul divagaţiilor. Mi-a mai trecut prin minte că probabil nu-i spuneam lui Tupra nici un lucru pe care el să nu-1 fi ştiut deja. îi ştia ca-n palmă, fără îndoială, pe indivizii ăştia, poate chiar pe Dearlove, îl cunoştea din alte vizite mai vechi sau cine ştie dacă nu chiar din călătorii pe care le făcuseră împreună pe calea aerului (Tupra **în suita** lui, amestecat printre invitaţi, supervizori, băieţi abia trecuţi de pubertate şi bodyguarzi).
Poate că mă studia pe mine, mai curînd decît învăţa ceva din ceea ce-i spuneam eu.
— Am mai cunoscut asemenea indivizi, Mr Tupra, de diferite vîrste, pretutindeni, am adăugat, parcă cerîndu-mi scuze. Ai cunoscut şi dumneata, sînt singur. Amîndoi îi cunoaştem.
— O ţigară, Jack? a spus.
Şi mi-a oferit o ţigară faraonică din impresionantul său pachet roşu. Era un gest de preţuire, ori aşa l-am socotit eu.
Şi m-am gîndit, sau am rămas pradă unui gînd:
„Eu l-am cunoscut pe Comendador, de pildă. Dintotdeauna".

Am început să mă tot opresc în loc în noaptea aceea londoneză, atît de încăpăţînată să nu-şi contenească ploaia; să mă opresc dintr-o dată şi fără nici un motiv aparent, pentru a mă încredinţa astfel că nu provenea de la mine zgomotul acela uşor şi aproape înaripat. Fîş, fîş, fîş, paşii moi ai unui cîine ori foşnetul gabardinei mele din pricină că mergeam repede, legănarea umbrelei sau lunecarea ascunsă a ceva îndoielnic, care nu se apropia de mine, nici nu se arăta, dar nici nu renunţa să mă urmărească - ori să mă însoţească pe un drum paralel, la cîţiva iarzi - ca să văd dacă pînă la urmă se hotăra, avea răgaz să se gândească dacă o face sau nu pînă ajungeam eu acasă şi deschideam uşa, iar înainte de a intra strîngeam umbrela şi o scuturam cu putere deasupra pavajului (cîteva picături în plus peste improvizatele lagune şi pîraiele în miniatură de pe străzile oraşelor) şi închideam uşa în urma mea repede de tot, nerăbdător să ajung odată sus, în locul meu de trecere care devenea din ce în ce mai protector şi mai familiar pentru mine, acum chiar mă împăca, îmbiindu-mă să urc şi să mă închid acolo şi, rămas singur, să privesc - la adăpost de întrebări şi răspunsuri, de vorbărie - acea Square sau piaţă care se vedea de la etajul trei unde stăteam, cu arborii ei foşnitori în mijloc, de parcă ar fi vrut să fie acompaniamentul tuturor stărilor sufleteşti, fie blînde, fie răscolitoare ; iar luminile de la
apartamentele familiştilor sau burlacilor de vizavi (semenii mei), elegantul hotel cu luminile mereu aprinse şi plin de viaţă ca o scenă mută ori ca un plan general dintr-un film care nu s-ar schimba niciodată şi nici nu s-ar termina, birourile enorme, cufundate acum în odihna vegheată din ghereta lui de paznicul de noapte cu chipiul tras pe ochi şi viziera ridicată, iar în întuneric cerşetorii rătăcind în zigzag şi fără astîmpăr, parcă împrăştiind un praf de cenuşă, cînd li se întretaie drumurile şi se scotocesc prin buzunare, care se ridică din hainele lor jerpelite, ori poate că se scutură de praful de care s-au îmbîcsit; şi, bineînţeles, vecinul meu, balerinul (e atît de desprins de lume, că-ţi face plăcere să te uiţi la el) şi perechile ocazionale, parcă dansînd şi ele, în ultima vreme l-am văzut absorbit complet de *sirtaki,* Dumnezeule, părea un fătălău, vreau să spun, nu un homosexual, ci altceva - un fudul, un tontălău, un neghiob fandosit şi sclifosit -, în zilele noastre n-are nimic de-a face termenul cu preferinţele trupeşti reale ale celui care e calificat astfel, cel puţin eu fac deosebirea asta, este cazul meu, şi nu există dans mai ridicol pentru un bărbat singur decît *sirtaki*-\i\ grecesc, dacă nu punem la socoteală probabil *aurresku* basc, din fericire vecinul meu nu-1 cunoştea.
Aşa că am făcut încercarea de două sau de trei ori, m-am oprit brusc cînd nimic nu anunţa

că aveam s-o fac, şi de fiecare dată zgomotul de paşi precauţi ori parcă plutind în aer, cîntecul greierilor, ori foşnetul acela, ori cine ştie ce-o fi fost ca trapul înnebunit al unui ceas de perete vechi sau ceva asemănător cu paşii unui cîine - a întîrziat mai mult decît era de aşteptat pînă să se oprească, am putut încă să-1 aud cînd mă liniştisem de-a binelea şi fără ca de la mine să poată proveni vreun sunet involuntar sau necontrolat.
N-am întors capul cînd am făcut această probă, nici în urmă, nici într-o parte sau alta, spre deosebire de felul cum mă purtam cînd mergeam cu pasul meu obişnuit şi cu umbrela sprijinită pe umăr, aproape ca o umbreluţă de plimbare, ca şi cum aş fi vrut să-mi feresc ceafa dinaintea privirilor posibile şi de gloanţele imaginare care le-ar fi găurit (atît ceafa, cît şi umbrela), te gândeşti la tot felul de lucruri absurde cînd străbaţi noaptea o bună bucată de drum singur şi te simţi urmărit, fără a vedea pe cineva care te urmăreşte. Pe ultimele porţiuni erau zone cu pajişti în stînga şi, pe alocuri, în dreapta, traseul se scurta pe aleile sau, mai curînd, pe potecile unui mic parc vecin, de cartier, şi poate mergeau pe iarbă paşii aceia mereu nevăzuţi. Am aşteptat pînă am lăsat în urmă parcul slab luminat, acum eram foarte aproape de casă.
Mai aveam doar două intersecţii de trecut şi o altă piaţă de traversat, cînd am făcut din nou proba, de data asta am întors capul cînd m-am oprit şi atunci le-am văzut, două siluete albe la o distanţă destul de mare, care nu mi-ar fi îngăduit în mod normal să le aud răsuflarea sau paşii. Clinele era alb, iar femeia, persoana, purta, ca şi mine, o gabardină deschisă la culoare. Mi s-a părut din prima clipă că e o femeie, şi aşa era, fiindcă după o clipă sau după o fărîmă de îndoială mi-au plăcut picioarele ei, văzînd că nu erau ascunse în pantaloni închişi la culoare, ci în nişte cizme negre înalte (dar fără toc ori cu toc foarte jos) care desenau sau accentuau foarte bine curba pulpelor. Faţa rămînea ascunsă de umbrelă, avea amîndouă mîinile ocupate, cu una ţinea zgarda cîinelui, care trăgea de ea fără prea multă speranţă şi probabil cu multă osteneală, cîinele n-avea cum să se pună la adăpost de ploaie, pesemne că şiroia, fără îndoială blana i se îngreuiase şi încerca să scape de apăsarea ei scuturindu-se din toate puterile în pauze (tot sub bătaia necruţătoare a ploii), şi acum erau
într-o asemenea pauză, fiindcă cele dou_". siluete se opriseră şi ele, cu o mică întîrziere inevitabilă faţă de mine ori faţă de oprirea mea bruscă. Am rămas cîteva clipe cu privirea aţintită asupra lor, şi acele clipe s-au prelungit. Femeii părea să nu-i pese prea mult că e văzută, vreau să spun că ar fi putut fi foarte bine cineva care, în pofida vremii mai mult decît neprielnice, îşi scosese cîinele la plimbare şi, la urma urmei, n-avea de ce să-mi dea explicaţii, în cazul în care i le-aş fi cerut. Ar fi putut fi pur şi simplu o coincidenţă: uneori ai acelaşi drum cu un alt trecător minute în şir, chiar dacă nu merge în linie dreaptă, şi uneori ajungi să **intri** la idei din pricina asta, dintr-un fleac, nu mai doreşti altceva decît să se desfacă şi să se împrăştie coincidenţa aia, în care vezi o piază rea ori de care te saturi, uneori te abaţi din drum din pricina asta, ba chiar faci un ocol inutil, numai **pentru** a te despărţi şi a nu mai fi nevoit să vezi acea insistentă siluetă paralelă.
Să tot fi fost între noi, mai bine zis între ei şi mine, vreo două sute de iarzi, dacă nu chiar mai mult, distanţă suficientă pentru a trebui să strig sau să mă dau înapoi cu mulţi paşi dacă aveam de gînd să intru în vorbă, să-i pun o întrebare acelei figuri omeneşti, o femeie tînără cu siguranţă, cizmele erau impermeabile, flexibile, strălucitoare, se lipeau de picior, nu erau cizme ordinare de ploaie, ci alese, studiate, pesemne scumpe, care s-o pună în valoare, de firmă. Am privit-o fără să-mi ascund curiozitatea, ea nu şi-a descoperit faţa, nici o clipă n-a ridicat umbrela care i-o acoperea şi, **prin urmare,** n-a răspuns la privirea pe care mi-o aţintisem asupra ei, dar nici nu a fost cuprinsă de nelinişte că un bărbat o observa oprit nu departe de ea, noaptea şi sub răpăiala unei ploi torenţiale. S-a lăsat pe vine, i s-au deschis poalele gabardinei şi am văzut o parte din coapsă, a bătut cîinele pe spate şi 1-a mîngîiat, i-a şoptit probabil cuvinte drăgăstoase, s-a ridicat din nou, iar poalele hainei s-au închis, punînd capăt spectacolului oferit de trupul ei, a rămas pe loc, fără a-şi relua mersul în vreo direcţie, mi-a trecut prin minte să-i atribui atunci o oarecare neputinţă, ca şi cum s-ar fi simţit pierdută într-o zonă pe care nu o cunoştea, ori ar fi fost o tînără oarbă cu cîinele în chip de călăuză, ori ar fi fost o străină şi n-ar fi cunoscut limba, ori o tîrfă atît de grăbită încît n-ar fi putut rata nici una din expunerile ei nocturne, ori s-ar fi codit dacă să-mi ceară sau nu bani, ajutor, sfat, ceva. Nu pentru că eu aş fi fost cine eram, ci pentru că eram singura fiinţă paralelă de faţă.

Am avut senzaţia că întîlnirea era imposibilă şi, în acelaşi timp, că ar fi fost păcat să nu aibă loc şi că era mai bine să nu se producă. Senzaţia a fost de milă, nu ştiu dacă pentru mine sau pentru ea, neîndoielnic nu pentru amîndoi, fiindcă unul din noi ar fi ieşit păgubit - mi-am spus -, iar celălalt cîştigat, aşa se întîmplă de obicei cu legăturile care se stabilesc pe stradă.
Cu mulţi ani în urmă, în aceeaşi ţară, cînd predam la Oxford, mersese pe urmele mele cînd rătăceam fără ţintă precisă un bărbat cu un cîine cu trei labe, cea din spate de pe partea stîngă îi fusese amputată cu grijă, şi-mi făcuse apoi o vizită acasă fără să mă anunţe dinainte, îl chema Alan Marriott, şchiopăta la rîndul lui destul de tare de piciorul stîng (dar era întreg) şi era un biblioman care-i auzise vorbind despre interesele mele livreşti, care coincideau în parte cu ale lui, pe vînzătorii de la anticariatele pe care le frecventam. Cîinele tinerei fete mi s-a părut de la distanţă un pointer şi avea cele patru labe intacte, asta mi-a provocat o bucurie ciudată, prin contrast cu infirmul, presupun, care mi-a venit în minte dintr-o dată în noaptea aceea în care ploua cu nemiluita. „Dar eu
nu vreau nimic de la nimeni", mi-am spus, „nici nu aştept nimic de la nimeni şi mă grăbesc să scap de ploaia asta şi să ajung acasă, să mă sustrag interpretărilor acestei zile lungi care nu se mai sfîrşeşte ori care nu se va sfîrşi pînă nu ajung sus teafăr. N-are decît să se apropie ea de mine, dacă vrea ceva de la mine sau dacă mă urmăreşte. Treaba ei. Doar n-o făcea degeaba, fără să aibă ceva să-mi spună, dacă mă urmărea sau mă urmăreşte şi acum". M-am întors şi am grăbit pasul, luînd-o spre casă, dar n-am putut evita să ciulesc urechea pe porţiunea care-mi rămînea de străbătut, ca să-mi dau seama dacă mai aud sau nu acel lipa, lipa, lipa care într-adevăr era mersul unui cîine cu cele optsprezece pernuţe, ori poate era produs de nişte cizme înalte cu tocuri atît de joase încît alunecau pe asfalt fără să-1 lovească deloc şi fără rezonanţă.
Am ajuns la intrare, am scos cheia, am deschis uşa; abia atunci mi-am închis umbrela şi am scuturat-o, întorcînd-o spre stradă ca să ud cît mai puţin podeaua, şi o dată ajuns sus am dus-o îndată în bucătărie, unde mi-am lăsat şi gabardina să se usuce, şi numaidecît m-am dus nerăbdător la fereastră şi am scrutat piaţa, n-am văzut-o pe fată, nici pointerul ei, în ciuda faptului ca auzisem zgomotul său imponderabil pînă la sfîrşit, însoţindu-mă pînă la uşa de la intrare, ori, cel puţin, aşa am crezut eu. Mi-am ridicat atunci privirea şi l-am căutat, la nivelul la care mă aflam, pe vecinul dansator care adesea mă liniştea. Era acolo, desigur, era de prevăzut că n-ar fi ieşit din casă pe o vreme atît de groaznică, şi pe urmă avea musafiri, femeia de culoare, negresă ori mulatră, cu care dansa uneori, judecînd după mişcări şi atitudini şi ritm n-am avut nici o îndoială că erau absorbiţi într-un dans pseudogaelic, cu mişcări foarte iuţi ale picioarelor, care nu se deplasează într-o parte sau alta (picioarele se opresc într-un punct asupra căruia insistă, bat şi tot bat pasul în spaţiul îngust al unei plăcuţe, al unei plăci de pardoseală, să nu exagerăm), braţele în schimb sînt lăsate să atîrne, lipite de trup, inerte, foarte ţepene în mod deliberat, mi-am spus că ascultam muzica vreunui spectacol demenţial al acelui idol al insulelor care bate stepul ca un apucat, Michael Flatley, vechile lui clipuri se difuzau cu o frecvenţă remarcabilă, nu ştiu dacă s-a retras ori se menajează cu grijă, pentru a face să fie şi mai excepţionale furioasele lui salturi pe scenă. Ce mulţumit părea totdeauna vecinul meu, orice-ar fi dansat, singur sau cu perechea lui, uneori mă simţeam ispitit să-1 imit, adică să fac ceva ce puteam să facem cu toţii, să dansăm acasă cînd credem că nu ne vede nimeni. Dar niciodată nu sîntem siguri că nu ne vede sau nu ne aude nimeni, nu întotdeauna ne dăm seama că sîntem observaţi ori că cineva ne urmăreşte.
Bietul terrier al bibliomanului Marriott avea probabil doar paisprezece pernuţe, mi-am spus, căci avea o labă lipsă. Poate că-mi amintisem de el fiindcă imaginea a rămas pentru mine *legată* pentru totdeauna de imaginea unei fete care purta tot cizme înalte, o ţigancă florărească care duminica se posta chiar peste drum de casa mea de la Oxford, dincolo de strada largă cunoscută acolo sub numele de St Giles'. O chema Jane, era căsătorită în pofida vîrstei foarte fragede, de cele mai multe ori era îmbrăcată cu jeanşi şi geacă de piele, eu schimbam cîteva cuvinte cu ea din cînd în cînd.
Şi Alan Marriott se oprise lîngă chioşcul ei ca să cumpere un buchet de flori înainte de a suna la uşa mea în dimineaţa sau după-amiaza cînd m-a vizitat, una dintre acele duminici „surghiunite din infinit" (am citat în sinea mea). El şi cu mine ajunsesem să vorbim despre scriitorul galez Arthur Machen (unul dintre favoriţii săi) şi despre

literatura de groază ori de spaimă pe ca*~e acesta o cultivase spre delectarea lui Borges şi a altor cîtorva, nu prea mulţi, deşi îmi aduc aminte că el nu ştia cine-i Borges. Şi dintr-o dată mi-a ilustrat literatura de groază printr-o ipoteză în care erau implicaţi cîinele lui cu trei labe şi privire vioaie şi florăreasa cu cizme înalte. „Groaza depinde într-o mare măsură de asociaţia de idei", a spus. „De îmbinarea ideilor. De capacitatea de a le uni." Se exprima folosind propoziţii scurte şi aproape fără să recurgă la conjuncţii, făcînd pauze foarte scurte, dar foarte profunde, marcate net, ca şi cum şi-ar fi ţinut respiraţia în timpul lor. Ca şi cum ar fi şchiopătat şi el puţin în vorbire. „Dumneata poţi să nu asociezi niciodată două idei în aşa fel încît să-ţi arate aspectul lor îngrozitor, oroarea pe care o cuprinde fiecare din ele, şi astfel să n-o cunoşti toată viaţa. Dar la fel de bine poţi să trăieşti cufundat în spaimă, dacă ai ghinionul să asociezi permanent ideile care o produc. De pildă, fata asta care vinde flori în faţa casei dumitale", a spus întinzînd spre fereastră degetul arătător, unul din acele degete care şi cînd sînt curate par impregnate întotdeauna de lucrurile pe care le ating de obicei, oricît de mult ar fi spălate; am văzut asemenea degete la cărbunari şi la măcelari şi la pictorii cu pensule groase şi chiar la zarzavagii (la cărbunari în copilărie); pe degetele lui rămînea praful cărţilor, care se lipeşte foarte tare, de aceea eu foloseam mănuşi cînd scotoceam prin anticariate ori la vînzările de ocazie, în schimb mă murdăream de cretă cînd scriam la tablă. „Nu are nimic groaznic, singură nu poate provoca oroare.

Dimpotrivă. E foarte atrăgătoare. E simpatică şi amabilă. Ii place să mîngîie cîinele. Am cumpărat de la ea garoafele astea." Le-a scos din buzunarul pardesiului, unde le vîrîse ca pe nişte creioane sau ca pe o batistă, fără să ţină seama că erau delicate.

Erau numai două, pe jumătate strivite. „Dar fata asta poate să provoace oroare. Ideea despre fata asta asociată cu altă idee poate să provoace oroare.

Nu crezi? încă nu ştim care-i ideea care lipseşte, ideea potrivită pentru a ne provoca oroare. Perechea ei înspăimîntătoare. Dar cu siguranţă există.

0 să existe. Totul e să apară. La fel de bine însă s-ar putea să nu apară niciodată. Ar putea fi, cine ştie, cîinele meu." A îndreptat spre el degetul arătător ţinut vertical în jos, terrierul se ghemuise la picioarele lui. In ziua aceea nu ploua, nu exista primejdia să murdărească salonul, nu merita să fie surghiunit în bucătărie, la parter (degetul lui arătător acoperit de praf invizibil). „Fata şi cîinele meu", a repetat şi a arătat din nou întîi spre fereastră (de parcă florăreasa ar fi fost o fantomă şi ar fi avut faţa lipită de geam, era fereastra de la etajul doi, casa aceea piramidală avea trei etaje, eu dormeam la cel mai de sus şi lucram în salonul acela) şi pe urmă spre cîine, cu degetul mereu întins şi ţeapăn. „Fata cu părul lung, castaniu şi cizme înalte şi picioare lungi şi puternice şi căţelul meu cu laba stîngă lipsă." îmi amintesc că atunci i-a pipăit ciotul labei cu afecţiune ori, mai curînd, cu grijă, ca şi cum ar mai fi putut să-1 doară, căţelul părea că adormise. „Să iasă cîinele cu mine e normal. E necesar. E neobişnuit, dacă vrei. Vreau să spun să ieşim împreună. Dar nu există nimic groaznic în asta. Să iasă cîinele cu ea ar fi ceva deosebit, e de discutat. Poate că ar fi îngrozitor.

Cîinele *este* lipsit de o labă. Nimeni în afară de mine nu şi-1 aminteşte cum era cînd avea patru.

Memoria mea personală nu contează. Nu reprezintă nimic pentru ochii celorlalţi. Pentru ochii ei. Pentru ai dumitale. Pentru ai celorlalţi cîini. E ca şi cum cîinele meu ar fi avut întotdeauna o labă lipsă. Dacă ar fi fost vorba de ea, cu siguranţă nu i s-ar fi tras dintr-o încăierare

stupidă după un meci." Marriott îmi povestise toată întîmplarea, eu îl întrebasem: nişte beţivani de la Oxford United, în gara din Didcot, noaptea tîrziu, bărbatul şchiop ciomăgit şi ţinut de cîţiva dintre ei, cîinele, care încă nu era şchiop, pus pe şina căii ferate ca să-1 calce un tren care nu oprea acolo. Il scosese din mîinile lor, ei se îndepărtaseră speriaţi în ultima clipă, el se întorsese, avusese noroc pînă la urmă („Nu-ţi poţi închipui cum sîngera"). „Ăsta e un accident. Riscurile meseriei de cîine al unui şchiop. Dar cu ea poate că şi-ar fi pierdut laba din altă pricină. Cîinele *are o labă lipsă.* E un motiv mai puternic să te întrebi de ce.

E ceva mai grav. Nu poate fi un accident. E greu să ţi-o închipui pe fată într-o încăierare. Poate că şi-a pierdut laba din cauza *ei."* Expresia în engleză a fost *because ofher,* fără nici o confuzie posibilă în ceea ce priveşte pronumele. „Poate că, fiindcă acest cîine şi-a pierdut o labă fiind al acestei fete, i-o fi amputat-o ea. Cum altfel ar putea să-şi piardă o labă un cîine

neîndoielnic protejat, îngrijit şi iubit de o fată atît de simpatică şi atrăgătoare care vinde flori? Ideea asta e oribilă. E oribilă ideea că fata asta îi taie laba cîinelui meu chiar cu mîinile ei; privindu-1 cu ochii ei; asistînd la această scenă." Ultimele cuvinte ale lui Alan Marriott sunaseră uşor indignate; indignate cu privire la florărească. S-a întrerupt atunci, ca şi cum s-ar fi sugestionat peste măsură cu ipoteza lui truculentă şi ar fi zărit cu adevărat o pereche înspăimîntătoare. „Cu ochii minţii", ca şi cînd ar fi văzut-o cu ochii minţii, am citat în sinea mea, uitîndu-mă pe fereastră. Mi s-a părut că era tulburat, că se speriase de el însuşi, „S-o lăsăm baltă", a spus. Şi, cu toate că eu am insistat - „Nu. Continuă, eşti pe punctul de a plăsmui o poveste" -, n-a fost dispus să se mai gîndească la ce-mi spusese şi să-şi închipuie ce s-ar mai fi putut întîmpla.

„Nu. S-o lăsăm baltă. Nu-i un exemplu prea bun", a răspuns foarte hotărît. „Cum doreşti", i-am zis eu, şi astfel am trecut la altceva. N-ar fi fost chip să-1 conving să continue povestea pe care o născocea, de asta mi-am dat seama numaidecît, de îndată ce s-a alarmat din pricina ei. Poate că fusese îngrozit de ea. Pesemne că se simţise cuprins de spaimă văzînd pînă unde-1 puteau duce plăsmuirile minţii lui.

Un cîine şi o fată cu cizme înalte. Seara aceea ploioasă era de fapt prima dată cînd văzusem asta cu ochii mei, imaginea asta; dar memoria mea o înregistrase de mai înainte ori o asociase în mod sinistru cu mulţi ani în urmă, în ţara aceea care nu era a mea, cînd încă nu eram căsătorit şi nu aveam nici un copil. (Timpul meu de acum semăna cu cel de atunci: nu aveam nevastă, nici copii, dar mă gîndeam la ei şi le trimiteam bani şi-mi era dor de ei zilnic, într-un moment sau altul al fiecărei zile.) Florărească Jane purta cizmele peste jeanşi, aproape ca muşchetarii. Femeia cu faţa ascunsă de umbrelă purta fustă, îi văzusem coapsa. Fără îndoială că din pricina precedentului ăstuia invizibil, a plăsmuirii transmise cîndva de bibliofilul care-şi trăgea un picior, mă simţeam nespus de uşurat că pointerul alb din seara aceea îşi păstra cele patru labe. Le numărasem bine, una cîte una, în ciuda faptului că le văzusem, fireşte, şi pe toate deodată. Dar voisem să mă încredinţez (cazurile astea de superstiţie reflexă, îmi dădeam seama acum) că el şi stăpîna lui nu alcătuiau o posibilă pereche înspăimîntătoare care fusese cîndva închipuită de cineva.

Asta făceam eu, nu altceva, pentru plată, în clădirea aceea fără nume. Neîncetat duceam la capăt asociaţii, mai degrabă decît interpretări ori descifrări ori analize, sau acestea veneau abia mai tîrziu, ca o slabă consecinţă. Fără să înflorească

poate cuvîntul, Wheeler mi-1 anunţase în duminica aceea de la Oxford, în grădină sau în timpul dejunului. Nu există şi n-au existat niciodată doi oameni la fel, ştim cu toţii asta; dar nici nu există cineva care să nu fie înrudit sub un aspect sau altul cu altcineva care a străbătut lumea mai înainte, care să nu aibă cu altcineva ceva ce Wheeler a numit afinităţi. Nu există nimeni fără vreo legătură cu altcineva şi nici n-a existat vreodată, fără o relaţie de destin sau de caracter, care sînt acelaşi lucru (a parafrazat Wheeler deschis), în afară, poate, de cei dintîi oameni, dacă au existat cu adevărat înaintea altora şi nu s-au ivit mai mulţi odată în multe locuri, simultan. Vezi doi oameni complet deosebiţi şi, pe deasupra, îi vezi despărţiţi de veacuri în împrejurările vieţii lor, pînă cînd, după ce l-ai uitat pe primul de veacuri, apare cel de-al doilea, aşa cum păstram eu, anesteziată, imaginea acelei perechi înspăimîntătoare desluşite de Alan Marriott. Sînt oameni diferiţi ca vîrstă, sex, educaţie, credinţe, mentalitate, temperament, sentimente; se prea poate să vorbească limbi diferite, să provină din ţări foarte depărtate una de alta, să aibă biografii opuse şi să nu aibă nici o experienţă în comun, nici o oră paralelă pe drumurile trecutului lor atît de deosebit. Cunoşti o fată cînd eşti foarte tînăr, cînd ambiţia ei e atît de intactă, încît nu se poate şti dacă o are sau e lipsită de ea, îmi amintesc eu ascultîndu-1 pe Wheeler. Sfiala o face să fie ermetică, în asemenea grad încît nu eşti sigur că această sfială nu e doar prefăcătorie, o mască ursuză. E fiica unui cuplu spaniol cu care eşti prieten, la care vii în vizită, părinţii o silesc să salute, să fie prezentă, cel puţin un răstimp, să cineze cu musafirul şi cu ei. Fata nu vrea să fie cunoscută, nici măcar văzută, e acolo fără nici o tragere de inimă, arătîndu-se indiferentă şi lipsită de orice interes faţă de lume, aşteptînd ca lumea, pe care o socoteşte datoare faţă de ea, să se intereseze de ea şi s-o răsfeţe şi s-o caute şi chiar să-i dea satisfacţie, dar încercînd o senzaţie de scîrbă cumplită dacă prietenul părinţilor ei (care pentru ea nu face parte din lume:

prin asimilare, 1-a exclus) se uită insistent la ea, o urmăreşte cu simpatie, intră în vorbă cu ea pentru a-i face plăcere. E un sfinx vag ofensat, ori poate e temătoare, ori e vulnerabilă şi nesigură pe ea, ori înşelătoare, o impostoare. E cu neputinţă s-o ghiceşti, doreşte să fie băgată în seamă şi totodată vede în asta o imixtiune, nu suportă să fie băgată în seamă de cineva care pentru ea nu contează, de cineva care nu se cuvine s-o facă, potrivit percepţiei şi judecăţii ei. Nu e, nu poate fi antipatică ori nu ajunge pînă acolo, nu poate fi cu adevărat antipatică o fată atît de frumoasă care se îmbujorează, dar nu-i chip să-ţi imaginezi ce se ascunde dincolo de coiful tinereţii ei pîrguite, ca şi cum ar fi avut viziera trasă şi nu i-ai fi putut vedea decît genele. Cel mai insondabil lucru e acela care n-a ajuns la maturitate şi desăvîrşire, asemenea schiţei unui desen neterminat şi abandonat numaidecît, care nu îngăduie nici cea mai vagă presupunere cu privire la figura pe care aspira s-o surprindă sau măcar încerca s-o facă. Şi totuşi, pînă la urmă se iveşte ceva, aproape întotdeauna, spune Wheeler. Rar găseşti o fiinţă în faţa căreia rămîi în întuneric pentru totdeauna, rareori cîte-un chip nu se iveşte după o vreme din uitare ca urmare a stăruinţei noastre, chiar dacă e nedesluşit şi foarte şters, adesea foarte deosebit de cum ne-am fi putut aştepta, deseori îndepărtat, puţin alături de prima schiţă de portret pe care i-am făcut-o, de multe ori incongruent. Ne obişnuim cu obscuritatea fiecărui chip ori persoane ori trecut ori vieţi, începem să distingem după ce scrutăm neobosit umbrele, penumbra îşi deschide drum şi atunci

surprindem ceva, începem să desluşim: se îr.iprăştie atunci descurajarea ori, dimpotrivă, ne cuprinde şi ne împresoară, după cum dorin? să vedem sau să nu vedem nimic, în funcţie de persoana în chestiune şi de trăsăturile sau afinităţile pe care le descoperim, ori sînt doar urmele şi reminiscenţele noastre. Cine e dispus să vadă pînă la urmă vede aproape întotdeauna, nu spun cine e implicat, cine exercită profesia asta, ca tine şi ca mine, tu crezi că n-ai început, dar ai început mai de mult, lipseşte doar să fii retribuit, şi acum o să fii, foarte curînd; dar, oricum, ai început să trăieşti aşa. Sîntem prea puţini cei care avem curaj şi răbdare ca să pierdem din vedere că sîntem bine plătiţi pentru asta („Haide, grăbeşte-te, gîndeşte-te şi priveşte dincolo de necesar, chiar şi atunci cînd crezi că nu mai există nimic, că nu mai e nimic la care să te gîndeşti, că te-ai gîndit la toate, sau la care să priveşti, că ai privit tot"), pentru a aprofunda ceea ce apare neted şi opac şi negru ca un cîmp de negru heraldic, un întuneric compact. Dar percepi numaidecît un gest, o intonaţie, o sclipire, o şovăială, un rîs, un tic, o privire piezişă, poate fi orice lucru şi, pe deasupra, foarte mărunt. Ceva tot auzi sau vezi, orice, vezi ceva la tînăra fiică a cuplului de prieteni, ceva ce recunoşti şi asociezi, ce-ai auzit ori ai văzut înainte la cineva, îmi spun în timp ce Wheeler îmi oferă desluşiri. Vezi la fata respectivă aceeaşi expresie încrezută şi crudă, complexată, identică, pe care ai văzut-o de atîtea ori la un om matur, aproape bătrîn, un editor de reviste cu care ai lucrat o groază de vreme, o singură zi şi ar fi fost prea mult. N-au nimic de-a face în principiu, nimeni nu ar face vreo legătură între ei, e o absurditate. Nu există nici o asemănare şi, bineînţeles, nici o înrudire. Bărbatul acela avea părul cărunt şi parcă tapat, părul fetei e o strălucitoare coamă şaten-închis; el avea carnea flască, faţa îi era pe zi ce trecea mai căzută, chipul ei e atît de exultant şi are pielea atît de proaspătă, încît alături de ea înfăţişarea părinţilor e ştearsă (şi chiar tu însuţi păleşti, dar nu te vezi), ca şi cum numai ea ar avea culoare în încăperea aceea ori numai ea ar avea relief; ochii lui erau mici şi vicleni, lacomi şi răi, în pofida zîmbetului care-i dezvelea dinţii depărtaţi şi parcă necurăţaţi sau neîngrijiţi (ori cu smalţul căzut, păreau nişte micuţe ferăstraie murdare), cu nădejdea de a face cordial ansamblul (şi reuşea să înşele pe mulţi, o bună vreme chiar şi pe mine, ori, mai degrabă, mi-am întors privirea de la ce vedeam, asta face lumea de obicei, şi nu poţi să te desprinzi mereu de lume), iar ochii ei sînt mari şi sperioşi şi gravi şi par să nu jinduiască nimic, buzele ei nu-i răsplătesc cu zîmbete pe cei care nu le merită din punctul ei de vedere, care e foarte zgîrcit, şi nu se teme să fie ursuză (încă n-are de gînd să îmbrobodească pe nimeni), iar dantura ei abia întrezărită e o binecuvîntare radioasă. Nu, n-au nimic de-a face: parşivul ăla proprietar şi editor de reviste, bărbatul acela matur, fanfaron şi niciodată compătimitor, atît de nesigur de consecinţe şi atît de bun cunoscător al furturilor lui monetare şi intelectuale, încît i-ar fi strivit fără să clipească pe cei pe care-i dijmuia; nu, nimic nu-i uneşte pe el şi pe fata asta pentru care ai spune că nici măcar nu s-a ridicat cortina, că e o

potenţialitate intactă şi o enigmă, o pînză pregătită pentru a fi pictată pe care s-au aşternut doar cîteva tuşe de probă, nişte probe de culoare. Şi totuşi. După cîtva timp, poate la desert, cînd se încheie răgazul stăruinţei noastre, vedem cu limpezime şi amărăciune dezinteresată aceeaşi flacără, acelaşi gest ori chiar aceeaşi privire a bărbatului cu care nu seamănă şi pe care nu-1 cunoaşte (prin urmare, orice imitare este exclusă). Nu e, nu poate fi o
suprapunere de chipuri, atît de deosebite, atît de opuse, asta ar fi o aberaţie vizuală, o enormitate a ochiului. Nu, e o asociaţie, o recunoaştere, o afinitate surprinsă. (O pereche înspăimîntătoare.)
Este acelaşi gest de iritare ori aceeaşi expresie de exigenţă, motivate, fără îndoială, de cauze diferite ori în urma unor traiectorii atît de divergente, încît a lui e în declin, iar a ei abia începe. Ori poate că în amîndouă cazurile nu există cauză şi traiectoriile n-au prea mare importanţă, nu sînt o expresie sau un gest care să provină dintr-un eşec ori dintr-o reuşită, nici nu sînt urmarea unor evenimente. La omul de afaceri erau instalate de mult, locuitori veşnici ai feţei roşii de alcoolic, brăzdată de vinişoare sparte, pe cînd la fată sînt o momentană ispită şi nimic altceva, o ceaţă, dacă vreţi, ceva probabil reversibil şi deocamdată fără importanţă. Şi cu toate astea, ştim un lucru după ce am observat respectiva legătură. Ştim cum e ea sub un anumit aspect şi că în acest aspect crucial nu e cu putinţă nici o îndreptare: vai de cei care or s-o contrarieze, dar nici pe cei care or să-i facă pe plac nu-i văd prea bine. („Există persoane care pur şi simplu se dovedesc imposibile, şi singurul lucru înţelept e să te depărtezi de ele, şi să le ţii la distanţă, şi să nu exişti pentru ele.") Gestul ăsta, expresia asta arată ceva ce am observat din prima clipă şi a fost menţionat mai înainte, numai că n-a fost pus încă în legătură cu hoţomanul ăla bătrîn, cum nu se poate mai trufaş, pentru că n-am băgat de seamă că fata avea în comun cu el trăsătura asta ori că o reproduce (o calchiază după el fără a-1 cunoaşte, întocmai). Amîndoi simt, poate şi socotesc, că lumea le e datoare cu ceva; tot ce li se întîmplă spre binele lor le este doar datorat, nu încape îndoială; nu cunosc mulţumirea şi recunoştinţa, prin urmare; niciodată nu-şi dau seama de hatîrurile care li se fac ori de clemenţa cu care sînt trataţi; văd hatîrurile ca pe o supunere, iar clemenţa ca pe o slăbiciune şi o teamă din partea celui care a avut nuiaua în mînă şi s-a abţinut să-i bată la palmă. Sînt oameni cu care e mai bine să nu ai de-a face, oameni care nu pricep niciodată nimic şi nici nu ştiu să tragă vreo învăţătură. Se simt vrednici să se bucure de lume întotdeauna, chiar dacă nu fac altceva toată viaţa decît s-o insulte şi să profite de ea, prin toate vlăstarele ei care le-au ieşit în cale. Iar dacă la vîrsta ei fata nu putuse încă doborî prea mulţi, n-am avut nici cea mai mică îndoială că avea să-şi scoată repede pîrleala pentru intolerabilul timp de aşteptare la care leneşa dezvoltare fizică supune firile hotărîte, cu iuţeală şi progrese rapide. Abia atunci, cînd recunoaştem această expresie înfumurată şi crudă, complexată - semn de mînie întotdeauna -, abia cînd vedem această legătură nefastă ne trece dorinţa de a o cunoaşte pe fată, de a o observa cu simpatie, de a o măguli cu captivantele noastre întrebări de adulţi. Iar ea, care suporta anevoie şi dispreţuia atenţiile pentru că veneau din partea cui veneau - un prieten al părinţilor ei, un plicticos, un bătrînicios —, suportă şi mai puţin suspendarea dovezilor lui de deferentă. De aceea îşi termină desertul în grabă, se ridică de la masă, pleacă fără să-şi ia rămas-bun. A suferit, a acumulat, a colecţionat încă o jignire.
Alteori se petrece contrariul, din fericire: ceea ce vedem, ori identificăm, ori asociem e ceva atît de mult dorit şi iubit, încît pe loc ne liniştim, îmi spune Wheeler. Aude un timbru şi o dicţie familiare la femeia cu care stă de vorbă şi care chiar atunci i-a fost prezentată. Ascultă rîsul ei spontan cu o plăcere nostalgică, ba chiar mai mult, cu o emoţie îndepărtată. Aminteşte-ţi, ascultă, aminteşte-ţi: ah, da, cum să nu, cred şi eu, cunosc predispoziţia asta pentru petrecere, jovialitatea
molipsitoare, risipirea grabnică a neguri', chemarea la veselie, spiritul care nu suportă să fie năpădit de tristeţe şi face tot ce-i stă în putinţă ca să uşureze şi să scurteze dozele pe care viaţa i le impune şi ei ca fiecăruia dintre noi, nimeni nu poate scăpa de asta. Dar nu se lasă în voia tristeţii şi nu se lasă doborîtă de ea fără să lupte, iar de îndată ce vede că a scăpat cu viaţă din această încercare, se îndreaptă şi încearcă să se scuture de ea, azvîrlind-o cît mai departe cu putinţă de spatele ei delicat. Nu pentru a suprima suferinţa, de parcă n-ar exista, nu vreau să spun că nu vrea să ştie ori se descotoroseşte de ea, nu vreau să spun că uită de

ea în mod iresponsabil; dar ştie că tristeţea asta nu va putea fi supravegheată decît dacă e menţinută în perspectivă, la distanţă, şi astfel poate că va fi înţeleasă. Iar la această femeie de vîrstă mijlocie percepe afinitatea inconfundabilă cu o fată care a rămas aşa pentru totdeauna, cu propria sa soţie - Valerie, Val, aproape că nu i-a rămas altceva decît amintirea numelui, dar acum apar din nou vestigiile vii sau însufleţite ale ei, cu alt glas şi cu alt chip —, care a murit curînd şi n-a putut nici măcar să viseze că va atinge o asemenea vîrstă, nici, bineînţeles, să zămislească un copil, nici să se fălească din pricina asta, a murit prea tînără pentru a se închipui mamă, aproape că n-a avut timp pentru a se închipui măritată cu Peter Wheeler, sau cu Peter Rylands, pentru a se închipui măritată, pe lîngă faptul că era. Avea privirea visătoare şi diafană şi buzele foarte vesele, afectuos ironice. Îi plăcea să glumească, n-a renunţat la deprinderile din anii tinereţii, niciodată n-a fost dispusă s-o facă. Odată mi-a spus de ce mă iubeşte, cu vorbe care au ieşit de pe buzele acelea: „Fiindcă îmi place să te văd cum citeşti ziarul la micul dejun, pentru asta mai mult decît orice. Văd pe faţa ta cum s-a trezit lumea şi te trezeşti tu în fiecare dimineaţă, tu, care eşti în viaţa mea reprezentantul principal al lumii. Cel mai vizibil de departe". Cuvintele astea se întorc pe neaşteptate, cînd auzi timbrul şi dicţia identice şi cînd vezi zîmbetul atît de asemănător.
Şi atunci ştii îndată că în femeia asta matură care ţi-a fost prezentată adineauri poţi avea încredere, neîndoielnic. Ştii că n-o să-i faci rău ori, cel puţin, nu fără s-o anunţi.

— A fost foarte folositoare capacitatea asta sau darul ăsta în timpul războiului. E ceva de nepreţuit în timp de război, de aceea s-a organizat şi s-a canalizat pe atunci şi a fost cercetat în mod conştient, curînd s-a dovedit că existau puţini oameni care aveau acest dar, această facultate, şi încă mai puţini, poate, pe atunci, războiul deformează viziunea pînă la limite de neconceput altfel, jumătate dintre oameni văd stafii şi vrăjitoare peste tot, iar la cealaltă jumătate se ascute tendinţa obişnuită de a nu vedea nimic şi, de asemenea, de a încerca să nu vadă nimic. Dar abia războiul ne-a strîns la un loc, nu ne gîndim la lucruri decît atunci cînd ne sînt necesare, pînă şi la cele mai simple, murmurase Wheeler în grădină, în timp ce ne plimbam agale pe malul rîului, în aşteptarea dejunului. Păcat că n-a apărut ideea cu cîteva luni mai devreme, cine ştie dacă Val, dacă soţia mea, dacă Valerie n-ar fi rămas în viaţă în cazul ăsta.
Din nefericire, însă, murise cînd i-a venit ideea nu ştiu dacă lui Menzies sau lui Ve-Ve Vivian, ori lui Cowgill ori lui Hollis ori chiar lui Philby (lui Jack Curry nu cred, pe el îl exclud), toţi voiau să fie cei mai inventivi, întotdeauna s-au făcut cu asta cei din MI5 şi MI6, se uitau chiorîş unii la alţii, ajunseseră să se spioneze unii pe alţii, aşa o să se întîmple mereu, asta-i sigur. Cel mai probabil e să-i fi venit ideea chiar lui Churchill, era cel mai
isteţ şi mai cutezător, cel care se temea cel mai puţin de ridicol. Totuna e. Lucrurile astea, paternităţile astea nu le cunoaşte nimeni şi nu interesează pe nimeni, în afară de candidaţii la meritul de a fi cei care au luminat drumul pentru a se putea devia primejdia morţii cufundate într-un trecut al nostru pe care îl simţim acum îndepărtat, a modificat Wheeler cu umor negru celebrul citat din Shakespeare, fiecare povesteşte istoria sa şi nimeni nu-i crezut şi nu-i luat în seamă. Oricum ar fi, totul a pornit de la campania împotriva *careless talk,* ai auzit vorbindu-se despre asta?
Expresia mi se părea cunoscută, „conversaţie destinsă", literal vorbind, ori „neglijentă", ori „neîngrijită", ori „imprudentă", e greu să faci o traducere satisfăcătoare şi exactă, am făcut legătura cu ceea ce în spaniolă numim „a vorbi necugetat", chiar dacă nici asta nu e traducerea exactă, nici „clevetire", nici „bîrfă", nici „sporovăială". Am dat din cap că nu: nu auzisem, în orice caz, despre nici o campanie împotriva unui lucru cu numele ăsta. Pe atunci ignoram, de asemenea, numele pe care Wheeler le folosise cu atîta dezinvoltură, cu excepţia lui Churchill, bineînţeles, şi a faimosului agent dublu Kim Philby (încă un englez străin sau fals, născut în India şi fiu al unui explorator şi orientalist născut la rîndul său în Ceylon şi trecut la islamism la patruzeci şi ceva de ani), care pe deasupra fusese în Spania în timpul Războiului nostru, în calitate de corespondent al ziarului *Times* pe lîngă tabăra franchistă, dar, după cîte se pare, cu însărcinarea (sovietică, nu britanică) de a profita de apropierea de cercurile de comandă ale insurgenţilor pentru a-1 asasina pe Franco (n-a îndeplinit-o, de bună seamă, nici măcar n-a încercat s-o facă; probabil din pricina asta a fost pedepsit). Abia

mai tîrziu am aflat că fuseseră cu toţii funcţionari ori spioni cu răspunderi foarte mari, şi tot mult mai tîrziu am aflat, de exemplu (n-o să-mi dau aere cu nişte cunoştinţe căzute din cer), că primul nume rostit de Wheeler, şi anume Mezies, era chiar acesta şi că se scria aşa, fiindcă el îl pronunţase ciudat, ca şi cum ar fi fost Mingiss.
— Nu? Hmm, a continuat Wheeler în timp ce-şi deschidea mapa şi scotocea puţin în ea. S-a înfăptuit în timpul războiului, s-a umplut ţara de afişe, înştiinţări, exemple ilustrative, anunţuri la radio şi în presă, cu viniete de Eric Fraser şi mulţi alţii, Eric Kennington, Wilkinson, Beggarstaff (aici am cîteva, o să vezi), cînd ne-am sugestionat cu toţii şi ne-am convins că Anglia, Scoţia şi Ţara Galilor erau împînzite de spioni nazişti, mulţi dintre ei la fel de britanici ca şi cei mai neaoşi prin naştere şi educaţie şi preocupări, oameni cumpăraţi sau fanatici sau fermecaţi, trădători, bolnavi şi infectaţi.
Nu mai aveam încredere în nimeni, mai ales după ce s-a iniţiat campania, cu rezultate practice inegale (combătea ceva invincibil), dar cu o eficienţă sufletească şi psihică însemnată: ne temeam de vecini, de rude, de profesor, de coleg, de băcan, de medic, de nevastă, de bărbat, mulţi au profitat de suspiciunile atît de lesnicioase, atît de răspîndite, atît de uşor de înţeles în climatul acela, ca să-1 piardă din vedere pe nesuferitul lor partener de viaţă. Chiar dacă nu se putea demonstra că trăiai cu un agent german sub acoperire sau infiltrat, o simplă bănuială imposibil de risipit părea un obstacol de-ajuns de mare ca să devină cu neputinţă să rămîi alături de presupusul monstru detectat ori, ceea ce e acelaşi lucru, un motiv suficient pentru a da divorţ. Cum ai fi putut împărţi aşternutul, noapte de noapte, cu cineva asupra căruia planau bănuieli atît de grave, cu cineva atît de
temut, încît n-ar fi pregetat să te omoare dacă s-ar fi simţit descoperit ori ameninţat ? Asta era ideea despre spionul duşman, fie el tînăr sau bătrîn, femeie sau bărbat, britanic sau străin, că era un individ necruţător, fără scrupule şi fără pic de milă, întotdeauna gata să provoace cele mai mari daune cu putinţă, directe sau indirecte, în ariergardă sau pe front, în morala colectivă sau în materialele de război, populaţiei civile sau trupelor, e totuna. Nu era eronată ideea, cu siguranţă.
Oamenii îşi exagerau temerile cu scopul de a nu crede în fond în ele, de a ajunge pînă la urmă la concluzia că nimic nu putea fi aşa de primejdios cum era înfăţişat, e ceva ce facem cu toţii, ne gîndim înadins la lucrurile cele mai rele, dar fără participarea conştiinţei, în mod paranoic, nesăbuit, ne închipuim lucrurile cele mai îngrozitoare pentru ca în felul ăsta să le excludem în cele din urmă în forul nostru interior: la capătul procesului, la capătul acestui înfiorător voiaj mental, pentru a-i da un nume, ne spunem invariabil: da' de unde, n-o fi dracul chiar aşa de negru. Nostim şi sumbru în acelaşi timp e că adevărul este de obicei aşa, ba chiar mai negru decît credem. Judecind după experienţa mea, după cunoştinţele mele, realitatea coincide adesea cu cele mai crude presentimente şi chiar le depăşeşte uneori, altfel spus, coincide tocmai cu ceea ce a fost respins în apogeul sau momentul culminant al temerilor, cu ceea ce pînă la urmă a fost socotit un coşmar inadmisibil, nebunesc, rod al fricii exagerate şi al fanteziei.
Sigur că numeroşii agenţi nazişti de pe teritoriul britanic omorau pe cine era nevoie să omoare ori pe cei care reprezentau un risc pentru ei, oricît de neînsemnat ar fi fost, aşa cum făceau şi agenţii noştri de pe continentul ocupat, cei din SOE îndeosebi, dar nu numai ei. Pe timp de pace e cu totul imposibil să-ţi faci o idee ori să înţelegi ce e un război, de fapt războiul e de neconceput, şi nici măcar nu sînt amintite războaiele pe care le-am trăit, cele care s-au purtat, şi încă aici, sub ochii noştri, la care am luat parte ori de care am fost afectaţi direct; tot aşa cum pe timp de război pacea devine un lucru de care e cu neputinţă să ne amintim, un lucru de neconceput. Oamenii nu sînt conştienţi cît de departe se ajunge cu această negare a unei situaţii de către cealaltă, fiecare din ele o suprimă, o respinge, o exclude pe cealaltă din amintirea noastră şi o alungă din imaginaţia şi din gîndirea noastră (precum durerea şi plăcerea cînd nu sînt prezente) ori, cel mult, o preschimbă în ceva fictiv, avem senzaţia că niciodată n-am cunoscut ori n-am simţit cu adevărat ceea ce e absent în fiecare perioadă; şi acest ceva absent, dacă a existat mai înainte, nu funcţionează la fel, nu seamănă cu trecutul ori cu restul lucrurilor care au devenit trecut, ci cu romanele şi cu filmele.
Se preschimbă în ceva ireal pentru noi, e o plăsmuire. Iar în ceea ce priveşte războiul,

mi se pare de necrezut atîta risipă.
M-am simţit ispitit să-1 întreb pe Wheeler dacă omorîse şi el pe cineva, în cadrul MI6 (grămadă de carne, pată de sînge), poate în Marea Caraibilor, ori în Africa de Vest, ori în Asia de Sud-Est; ori în Spania, înainte. Dar n-am avut timp să dau curs acestei ispite, fiindcă aproape că n-a făcut nici o pauză înainte de a adăuga:
— Ne vine nespus de greu pe urmă să-i dăm crezare, cînd războiul se sfîrşeşte; nu mai găsim nimic după înfrîngere ori după biruinţă, mai ales după biruinţă. Sînt ca nişte compartimente complet separate, starea de pace, starea de război. Cîtă risipă!
Şi s-a întors numaidecît la cele dinainte:

— Uită-te la asta, n-ai văzut-o niciodată reprodusă?
Wheeler a scos din mapă o tăietură de ziar îngălbenită, cu o vinietă la care primul lucru ce-ţi sărea în ochi era o mare cruce încîrligată la mijloc, păroasă ca un păianjen, şi pînza pe care acesta o ţesuse, care învăluia sau, mai degrabă, înhăţa cîteva scene. „Informaţie pentru duşman", avertizau literele de-o şchioapă, chipurile un titlu, judecind după literele mici de dedesubt, care ziceau cam aşa: „Această operă de G.R. Rainier, care ilustrează faptul că flecărelile imprudente" (să traducem aici aşa *careless talk),* „oricît de nevinovate ar putea să pară pentru moment, ar putea fi strînse laolaltă şi potrivite ca piesele unui mozaic de către duşman şi astfel ar putea trăda secrete vitale, va fi difuzată din nou în seara aceasta la ora zece fix".
Scenele erau în număr de patru: trei inşi stau de vorbă într-un *pub* unde trag la ţintă, cel mai depărtat de cartonul pe care sînt desenate cercurile ar fi spionul, judecind după monoclul vizibil, nasul coroiat, pletele de artist şi barba ferchezuită; un soldat stă de vorbă într-un tren cu o femeie blondă, ea ar fi, fără îndoială, spioana, judecind nu doar prin excludere, ci şi după eleganţă; două perechi stau de vorbă pe stradă, una alcătuită din doi bărbaţi, iar cealaltă, mixtă: spionii ar trebui să fie individul cu papion şi cel cu fular, chiar dacă aici nu era atît de limpede (dar eu aş spune că sînt cei care ascultă); în sfîrşit, un aviator e primit în casă, desigur, de părinţii lui, iar în planul al doilea de o fată tînără cu şorţ şi boneţică: cu siguranţă ea e spioana, pentru că e tînără şi e slujnică, e o intrusă. Pe lîngă scenele astea, un avion în partea de jos şi altul în partea de sus, acesta din urmă foarte aproape de o furgonetă inexplicabilă (poate paravan) pe care e zugrăvită inscripţia „Spălătorie".

— Nu, n-o cunoşteam, am spus, şi după ce am privit vinieta lui Eric Fraser cu luare-aminte m-am uitat pe verso, cum fac întotdeauna cu tăieturile din ziare vechi.
Radio Times, 2 mai 1941. Apăreau o parte din programele din acele zile, de la BBC, am presupus, care pe atunci era numai post de radio. Titlul complet al acelei opere didactice a numitului Mr Rainier (părea un nume mai curînd german decît englezesc, ori poate că era monegasc) era, după cîte am văzut, *Fifth Column: Information to the Enemy.* Expresia aceea, Coloana a cincea, îşi trăgea obîrşia din oraşul meu, cred, din Madridul asediat timp de trei ani de Franco şi de trupele lui şi de aviatorii lui germani şi de năvălitorii lui mauri şi infestat de oamenii lui din coloana a cincea, exportasem rapid amîndoi termenii în alte limbi şi în alte locuri: pe atunci, în mai 1941, erau numai douăzeci şi cinci de luni de cînd ne trezisem, unii cu înfrîngerea, iar alţii cu biruinţa, părinţii mei aflîndu-se printre cei dintîi, şi eu la fel, cînd m-am născut (există mult mai multă risipă şi durează mai mult printre cei învinşi).
Acel program radiofonic din urmă cu nu mai puţin de şaptezeci de ani includea (întotdeauna ni se opreşte privirea la cuvintele scrise în propria noastră limbă) un spectacol cu *Don Felipe and the Cuban Caballeros, with Dorothe Morrow,* se anunţa că aveau să cînte timp de o jumătate de oră, pînă la închiderea de la unsprezece: *Time, Big Ben : Close down.* Unde-or fi fiind acum Don Felipe şi Cavalerii din Cuba şi femeia aceea atît de nepotrivit numită Dorotea Mariana, pesemne vocalista ? Cine ştie care dintre ei or mai fi în viaţă şi care nu?
Cine ştie, de fapt, dacă au izbutit să cînte în seara aceea ori au fost împiedicaţi de vreun bombardament al celebrei Luftwaffe, pus la cale şi condus de agenţi din Coloana a cincea şi confidenţi şi spioni de pe teritoriul nostru? Cine ştie măcar dacă au supravieţuit acelei date?
— Şi asta ? Şi asta ? Uită-te la asta; şi la asta; şi la asta.
Wheeler a continuat să scoată pentru mine viniete din mapa lui, acum în culori şi nu

originale, ca prima, ci tăiate din reviste şi, poate, din cărţi, ori s-ar putea să fi fost ilustrate şi cărţi de joc de la Imperial War Museum de pe Lambeth Road şi de la alte instituţii, probabil că se vindeau acum ca suvenire nostalgice sau pur şi simplu vrednice de atenţie, pînă se ilustra cu ele un întreg pachet, e ciudat cum lucrurile utile şi chiar vitale ale propriei noastre vieţi se transformă în ornamente şi în arheologie, cînd viaţa asta nu e încă încheiată, m-am gîndit la viaţa lui Wheeler şi m-am gîndit că eu aveam să ajung să văd cataloage şi, prezentate în expoziţii, obiecte şi jurnale şi fotografii şi cărţi la a căror creaţie sau facere sau chiar scriere asistasem, dacă trăiam destui ani, sau nici măcar cu condiţia asta, totul devine îndepărtat mult mai repede decît credem. Muzeul ăsta, Muzeul Imperial al Războiului, era foarte aproape de cartierul general sau sediul principal al MI6, adică al Secret Intelligence Service sau SIS, pe Vauxhall Cross, nu era deloc secret din punct de vedere arhitectonic sediul ăsta, ba chiar, la drept vorbind, era bătător la ochi, nici măcar discret, ci proeminent, un zigurat, un far; şi, de asemenea, nu departe de clădirea fără nume în care aveam să lucrez în fiecare dimineaţă o perioadă care a devenit lungă, chiar dacă pe atunci încă nu ştiam că avea să fie un alt loc de muncă pentru mine, iată că s-au adunat cîţiva ani bunişori.
— Le colecţionezi, Peter? l-am întrebat în timp ce le priveam cu luare-aminte.
Ne-am aşezat o clipă în fotoliile acoperite cu prelate sau huse impermeabile pe care le avea xxxWheeler în grădină, în jurul unei măsuţe, le scotea devreme primăvara şi le strîngea tîrziu toamna, cît era vreme însorită, dar el şi doamna Berry le ţineau acoperite ori le dezveleau, după cum era vremea în fiecare zi sau aproape în fiecare zi, vremea e întotdeauna atît de schimbătoare în Anglia, de aceea în limba lor există expresia *as changing as the weather,* care se aplică, de pildă, persoanelor volubile. Ne-am aşezat direct pe prelatele de culoare bej-deschis, erau uscate, reprezentau doar un scurt popas pentru a ne simţi mai în largul nostru şi a putea întinde vinietele pe măsuţa îmbrăcată şi ea în husă, toate acele mobile deghizate în sculpturi moderne ori stafii înlănţuite. Existau asemenea fotolii şi în grădina lui Rylands, care se afla în apropiere, tot pe malul rîului, dacă-mi aminteam bine.
— Da, mai mult sau mai puţin, cîteva lucruri vrei să ţi le aminteşti cu cea mai mare precizie cu putinţă. Dar mai degrabă Mrs Berry le-a strîns, ea se ocupă de ele, o interesează şi pe ea foarte mult şi merge mai des la Londra. Nu-ţi trece prin minte să păstrezi asemenea fleacuri cînd au loc evenimentele, la vremea lor, cînd se petrec firesc, ai senzaţia că sînt la îndemînă şi că întotdeauna vor fi aşa. Pe urmă se transformă în adevărate raritäţi, şi înainte de a-ţi da bine seama devin relicve, ajunge să vezi prostiile care se scot azi la licitaţie, pentru simplul motiv că nu se mai fabrică şi sînt de negăsit. Există colecţii de cromolitografii de acum patruzeci de ani care ating preţuri exorbitante, se bat pentru ele şi supralicitează ca nebunii cei care le-au făcut cînd erau copii şi care cînd erau tineri le-au aruncat ori le-au dăruit altora, cine ştie dacă nu cumpără, după o lungă călătorie, după ce au trecut prin multe mîini, exact aceleaşi albume pe care la vremea lor le-au colecţionat şi completat cu stăruinţa caracteristică
vîrstei copilăriei. Prezentul e un blestem, nu ne lasă să vedem şi să preţuim mai nimic. Cel care ne-a hărăzit să trăim în el ştiu că ne-a jucat o festă, nu încape îndoială, a spus Wheeler făcînd haz de necaz şi îndată după aceea mi-a arătat acele viniete, îi tremura puţin degetul arătător:
Uite, cred că-ţi dai seama ce recomandări făceau.
E ceva neobişnuit, nu-i aşa, din perspectiva actuală mai ales, ştiind cît de lacomă şi de nesătulă este epoca noastră. Nu ştie nici să întrebe, nici să tacă.
într-una se vedeau un vapor de război scufundîndu-se în largul mării în toiul nopţii, fără îndoială torpilat, pe cer erau flăcări provocate de explozie şi trîmbe de fum, şi cîţiva supravieţuitori depărtîndu-se de el într-o barcă de salvare, trăgînd la rame fără să-i întoarcă spatele, cu privirea aţintită la dezastrul acela din care scăpau doar pe jumătate, ca orice marinar şi orice naufragiat.
„Sînt de-ajuns cîteva cuvinte imprudente pentru ca totul să se termine astfel", spunea inscripţia acelui afiş, probabil, sau poate un comunicat din presa ilustrată; iar cu litere mai mici se explica:
„Multe vieţi s-au pierdut în războiul trecut din vina conversaţiilor imprudente. Fiţi în gardă! Nu vorbiţi despre mişcările de nave ori de trupe".

Războiul „trecut" era cel din 1914, despre care Wheeler păstra amintiri directe din copilărie, de cînd se numea încă Rylands.
în altă vinietă scena era mondenă: o femeie atrăgătoare aşezată într-un fotoliu (colier, rochie de seară, floare prinsă în decolteu, unghii vopsite şi lungi) priveşte înainte cu răceală, zeflemitor, înconjurată şi curtată şi slujită de trei ofiţeri cu ţigările aprinse şi cupe de şampanie la o petrecere, e de presupus că îi relatează isprăvi recente sau îi destăinuie fapte de arme iminente care s-o impresioneze ori vorbesc între ei despre asemenea fapte, fără a se sinchisi dacă femeia îi aude sau nu.
Explicaţia spunea: „Ţine-ţi gura" (sau, ca să găsim ceva şi mai familiar: „Psst"), „ea nu e atît de proastă!" (deşi aici era un joc de cuvinte servit de-a gata, deoarece *dumb* înseamnă „tont" sau „nerod", dar şi „mut"; şi, pe deasupra, exista şi rimă). Cu litere roşii, dedesubt, deviza principală a campaniei: „Conversaţiile imprudente costă vieţi omeneşti".
Alta era şi mai explicită şi instructivă şi atrăgea atenţia asupra posibilei înlănţuiri, involuntare şi incontrolabile, la care cuvintele spuse sînt mereu expuse, iar aici spionul ori spioana nu apăreau la început, la pîndă, ci la sfîrşit, aşteptînd. Vinieta era împărţită în patru părţi, două cu fond roşu, două cu fond alb. Tabloul din stînga sus înfăţişa un marinar stînd de vorbă cu o fată cu părul blond (logodnica, sora, poate o prietenă) de care nu are motive să se teamă, dimpotrivă, ea îl ascultă cu un interes dezinteresat (adică e interesată mai mult de el decît de ceea ce îi dezvăluie ori îi povesteşte) şi îl priveşte cu o admiraţie fără margini, dacă nu chiar fermecată. Dedesubt, cu majuscule, cuvintele „A-I SPUNE". Următorul tablou, din dreapta sus, o înfăţişa pe aceeaşi fată blondă stînd de vorbă cu o prietenă cu părul şaten strîns într-un coc înalt, care o ascultă cu o expresie de uimire, interesul ei nu pare atît de dezinteresat:
cel puţin savurează cu anticipaţie ştirea pe care, la rîndul ei, ar putea s-o transmită; poate că nu are intenţii rele, ci e doar bîrfitoare, una din acele fiinţe care simt plăcerea să povestească şi să aducă noutăţi şi să se arate mereu la curent cu ce se întîmplă, surprinzîndu-i pe ceilalţi cu cît de mult ştiu despre toate. Dedesubt, cu litere mici: „unui prieten poate". în tabloul din stînga jos era desenată femeia cu părul şaten spunîndu-i la ureche altei prietene, cu păr negru pieptănat cu cărare la mijloc şi un soi de coc la ceafă, cu ochi reci,
migdalaţi şi o expresie de interes cu totul interesat de data asta, căci în timp ce ascultă se gindeşte mai ales la viitorul ei interlocutor, căruia nu-i va da o simplă ştire, ci o informaţie foarte valoroasă. Dedesubt, din nou cu litere mici:
„înseamnă a-i spune". în sfîrşit, în tabloul din dreapta jos era zugrăvită a treia femeie, cea cu părul negru, şoptindu-i la ureche - cu ochii întredeschişi plini de ură - unui bărbat blond cu privirea piezişă şi trăsături foarte aspre, fără îndoială un nazist cîinos al cărui următor pas nu va mai fi să spună ceva, ci să treacă la acţiune, să ia măsuri care cu siguranţă vor conduce la moartea multor oameni, inclusiv a vinovatului şi inocentului marinar de la început. Dedesubt, literele redeveneau majuscule, „DUŞMANULUI", şi astfel, prin alăturarea tuturor explicaţiilor, se obţinea „A-I SPUNE unui prieten înseamnă a-i spune DUŞMANULUI", principalul mesaj fiind cuprins în cuvintele scrise cu majuscule pe fond roşu. Nu m-am putut opri să nu remarc, zîmbind în sinea mea, gradaţia studiată a celor trei femei: cea „bună" era blondă şi cu părul scurt, avînd la gît o modestă şi simplă fundă albă drept podoabă; „frivola" sau „nechibzuita" era şatenă, avea părul strîns în coc şi un colier la gît (o femeie mai cochetă); cea „rea", spioana, avea părul negru coafat cu mai mult rafinament, gîtul împodobit cu un soi de colier negru cu o broşa verzuie care strălucea în mijloc şi era singura care purta cercei (o seducătoare în regulă, probabil). Multe compatrioate de-ale mele, printre ele şi mama mea, mi-am spus, ar fi avut probabil parte de o presă proastă în Anglia, în anii aceia.
O altă vinietă înfăţişa un soldat de infanterie care se uita drept înainte: un bărbat de vîrstă mijlocie (un veteran), cu ţigara în gură, îşi ducea la tîmplă degetul arătător al mîinii stingi, sub cască, şi recomanda în traducere literală : „Ţine-o sub pălărie", expresie care în realitate echivalează cu „Despre asta nu sufla o vorbă", sau „Ţine-ţi gura", ori, poate, mai neaoş şi arhaizat:
„Pune-ţi lacăt la gură". Iar deasupra, cu litere roşii, „la seama la spioni!" — Le erau destinate în primul rînd celor din armată, nu-i aşa, vinietele astea, i-am spus lui Wheeler.
— Ah, da, dar nu numai lor, mi-a răspuns cu un uşor tremur în glas. Asta-i lucrul cel mai interesant, că mesajul nu era numai pentru soldaţi, care ştiau mai multe şi trebuia să ia

seama şi să-şi ţină gura, ci şi pentru civili. Uită-te şi la astea.
Şi a scos din mapă alte cîteva care, într-adevăr, nu mai erau adresate militarilor, ci întregii populaţii.
Unele erau caricaturi. Una înfăţişa un bărbat care vorbea la telefon dintr-o cabină publică de culoare roşie, aşa cum sînt şi acum în Anglia:
„...dar, pentru numele lui Dumnezeu, să nu zici că *eu* ţi-am spus !" erau cuvintele lui, potrivit textului, iar de după pereţii şi tavanul cabinei îşi iveau chipurile donate o sumedenie de Hitleri micuţi. In altă vinietă, făcută poate pornind de la o fotografie, se vedea un bărbat obişnuit, cu cravată, pardesiu şi şapcă (poate un *cockney),* care părea că-i face cu ochiul privitorului şi spunea cam aşa:
„Ceea ce ştiu... pentru *mine* ţin" ori „păstrez".
Existau şi viniete pentru a-i convinge pe copii şi a-i face prin mimetism să-şi dea seama că trebuie să păstreze tăcerea („Fii ca tata: mucles!") ori anunţuri oficiale pur tipografice, fără ilustraţii („Nenumărate vieţi s-au pierdut în războiul trecut din cauza unor valoroase informaţii dezvăluite duşmanului prin conversaţii imprudente. Fii în gardă!"), care probabil că au invadat avizierele şi panourile din birouri şi şcoli şi *pub-uri* şi fabrici,

VOUR UN*ITS* MUST NOT BF DLSCLOSF.D !

precum şi străzile, zidurile, trenurile şi autobuzele, gările şi staţiile de metrou. în altele se explica, în versuri, de ce se impunea cenzura pentru informaţii în principiu inofensive şi care pe timp de pace erau date fără nici o problemă, ba chiar în mod obligatoriu, ca de pildă cauza pentru care un tren fusese reţinut ori oprit ori urma să sosească cu mare întîrziere: „Mă-nvaţă cenzorul să nu cumva să spun/ că a căzut ninsoarea în ajun :/ pentru nazişti ar fi o ştire/ de care-ar profita cu grăbire", ăsta era stilul echivalent, mai mult sau mai puţin, al acelor distihuri jalnice (dovadă de consideraţie şi civism, să le explici cetăţenilor de ce nu li se dau explicaţii). Şi multe alte viniete adresate celor din forţele armate, ale căror neglijenţe îi puteau pune în mare primejdie pe toţi şi, bineînţeles, pe ei înşişi. Un soldat cu cască şi telefon în chip de trup ne atrăgea atenţia: „Stai! Gîndeşte-te bine înainte de a suna la mare distanţă". Ori un bărbat şi o femeie în uniformă care lăsau să li se vadă numai picioarele şi capetele de după un paravan albastru, care le ascundea caracteristicile militare şi pe care apărea cuvîntul „CENZURAT" cu litere mari, albe; băiatul şi fata îşi uneau scrumul ţigărilor, îşi dădeau unul altuia un foc şi astfel îşi împreunau buzele prin mijlocirea tutunului şi a focului (fumatul nu era prost văzut, nici interzis, prin ceva trebuiau să fie norocoase şi vremurile de atunci), dar li se atrăgea atenţia: „Unităţile noastre nu trebuie să fie dezvăluite!" Cele mai multe viniete insistau, în orice caz, asupra devizei fundamentale a campaniei: *Careless talk costs lives,* „Conversaţiile imprudente costă vieţi omeneşti".
Ori, într-o traducere nu tocmai infidelă; „sînt secerate vieţi omeneşti".
— Am vaga impresie că în timpul războiului nostru civil au existat afişe asemănătoare care preveneau populaţia împotriva celor din Coloana a cmcea, dar nu sînt sigur, iţi aminteşti cumva de aşa ceva, Peter? i-am întrebat. Nu ştiu, parcă-mi vme-n minte o deviză de genul „Duşmanul e numai urechi", dar poate că o născocesc acum, nu ştiu, nu păstrez pe retină imagini, pe de altă parte, echivalente ceior pe care mi ie arăţi dumneata, nu cred că am văzut, reproduse asemenea imagini.
într-adevăr nu ştiam, chiar dacă nu era exclus să fi exportat şi această iniţiativă. Ori poate mă înşală memoria, din pricina afişului defăimător împotriva POUM din primăvara lui '37, chipul însemnat de o svastică apărînd de sub o mască cu secera şi ciocanul; Nin fusese victima paranoiei justificate doar pe jumătate care i-a făcut pe oameni j să vadă spioni şi colaboratori ai lui Franco la fiecare colţ de stradă, ori, mai curînd, duşmanii lui se folosiseră de această paranoia pentru a-1 acuza de trădare şi spionaj. A fost acuzat că fusese informator, că vorbise, şi tocmai asta, paradoxal, n-a făcut în faţa torţionarilor săi. Acolo a tăcut şi n-a scăpat nimic, şi-a ţinut gura, nu 1-a luat gura pe dinainte, n-a scos o vorbă, *he kept mum,* psst, cum spunea vinieta, ce ştia a ţinut pentru sine sub pălărie, ori poate că n-a spus nimic pentru că toate incriminările erau false, ar fi trebuit să născocească baliverne şi poveşti cu cocoşul roşu ca să poată fi admise şi recunoscute, ca să poată apărea în chip de „cal troian", cum a glosat ceva mai tîrziu acel poetic „iubitor al adevărului" şi „donquijotesc

om de ispravă" cu „glasul lui de catifea" j care a stîrnit admiraţia lui Trapp-Tello, glasul acela atît de infamant.

i — Aseară ţi-am spus că înainte de războiul \ împotriva Germaniei am trecut prin războiul vostru, | şi eu mă exprim de obicei cu destulă precizie, ! Jacobo. Cred că şi acum o fac. Asta înseamnă că | n-am fost prea mult timp în Spania. Doar atît, că am trecut pe-acolo, mi-a răspuns Wheeier, şi am surprins o notă de uşoară nelinişte în glasul lui, ca şi cum l-ar fi deranjat puţin că eu aduceam vorba în clipa aceea despre alt conflict şi altă epocă, oricît de multă legătură ar fi avut cu celălalt şi oricît de apropiat de el ar fi fost. Aşa că nu sînt în măsură să bag mîna-n foc, dar nu-mi aduc aminte să fi asistat în ţara ta la ceva asemănător, nici n-am citit şi n-am auzit vorbindu-se de aşa ceva. Afişe, da, campanie împotriva celor din Coloana a cincea, da, astea au existat, dacă nu mă înşel; s-a cerut stăruitor populaţiei din Madrid şi din Barcelona şi, poate, din Valencia să-i caute şi să-i descopere, să-i scoată din cotloanele lor şi să-i strivească, şi la fel în cealaltă tabără: să-i adulmece şi să-i anihileze pe infiltraţi, deşi pesemne că rămăseseră puţini în această zonă plină de părinţi duhovnici guralivi, dar aceasta a fost instigaţia. Desigur că li s-a cerut oamenilor să fie cu ochii în patru şi să supravegheze ariergarda, aşa cum se făcuse şi în primul război mondial, deşi mai timid, aici şi în Franţa, după cîte ştiu. Dar cred că n-a existat niciodată o campanie ca aceasta împotriva *careless talk,* în care nu numai că cetăţenii au fost puşi în gardă împotriva posibililor spioni, ci li s-a recomandat în tăcere acest lucru, ca o normă generală: au fost îndemnaţi să nu vorbească. Li s-a ordonat şi au fost imploraţi să tacă. Dintr-o dată, oamenilor le-a fost prezentată propria lor limbă ca un duşman invizibil, necontrolabil, neaşteptat şi imprevizibil: drept cea mai rea, cea mai asasină şi cea mai de temut, drept o armă înspăimîntătoare pe care oricare dintre noi putea s-o activeze şi s-o pună în funcţiune, fără a fi cu putinţă să ştii vreodată cînd din ţeava ei ieşea sau nu un glonţ, nici dacă acesta avea să se preschimbe pînă la urmă în torpilele care vor scufunda unul dintre cuirasatele din largul oceanului la multe mile de ţărm ori în bombele unui Junker care vor atinge cu o precizie extraordinară cartierele sau casele noastre sau care vor cădea asupra unor obiective militare pe care trebuia să le păzim şi să le apărăm ca pe ochii din cap, asupra celor mai secrete şi camuflate şi vitale. Nu ştiu dacă-ţi dai seama pe deplin, Jacobo: oamenilor li s-a atras atenţia asupra principalei lor forme de comunicare ; au fost făcuţi să-şi piardă încrederea în activitatea pe care au desfăşurat-o şi o desfăşoară dintotdeauna în mod firesc, fără reţineri, în orice loc şi în orice timp, nu numai aici şi atunci; am fost învrăjbiţi cu ceea ce ne defineşte şi ne uneşte mai mult decît orice altceva: faptul că vorbim, povestim, ne spunem unii altora ce avem pe suflet, comentăm, murmurăm, ne transmitem informaţii, criticăm, ne aducem veşti, clevetim, defăimăm, calomniem şi scornim zvonuri, relatăm întîmplări şi spunem vorbe de duh, ne ţinem la curent şi ne aducem la cunoştinţă ce se petrece şi, bineînţeles, de asemenea ne ţinem de şotii şi minţim. Asta e roata care mişcă lumea, Jacobo, pe noi mai presus de orice altceva; ăsta e motorul vieţii, cel care nu se strică şi nu se opreşte niciodată, asta e adevărata sa respiraţie. Şi dintr-o dată li s-a cerut oamenilor să-1 oprească, motorul ăsta; să înceteze să respire. Li s-a cerut să renunţe la tot ce e mai drag şi mai indispensabil, la acel lucru pentru care trăim şi de care ne putem bucura şi ne putem folosi cu toţii, aproape fără excepţie, deopotrivă săraci şi bogaţi, inculţi şi instruiţi, bătrîni şi copii, bolnavi şi sănătoşi, militari şi civili. Dacă oamenii fac sau cu toţii făceau ceva care să nu fie o strictă nevoie fiziologică, dacă ceva ne este cu adevărat comun ca fiinţe înzestrate cu voinţă, acest ceva este vorbirea, Jacobo. Vorbirea funestă. Blestemul de a vorbi. De a vorbi şi a vorbi fără oprire, pentru asta nimănui nu i se termină muniţiile niciodată.

N-au nici o importanţă cunoştinţele gramaticale şi sintactice şi lexicale, darurile oratorice şi mai puţin, şi cu atît mai puţin pronunţia, dicţia, accentul, eufonia, ritmul. Cel mai învăţat om din lume poate vorbi cu mai multă ordine şi proprietate şi precizie şi cu mai mult folos pentru auditoriul alcătuit din oameni asemănători lui sau care vor să se asemene cu el. Dar nu va vorbi neapărat mai mult sau cu mai multă uşurinţă decît gospodina semianalfabetă căreia nu-i tace gura cît e ziulica de mare, iar la ora de culcare tace fiindcă o răzbeşte somnul şi o doare gura de atîta vorbărie. Omul cel mai umblat prin lume poate să povestească o mulţime de întîmplări plăcute şi minunate, nenumărate peripeţii şi aventuri din ţări nemaiauzite,

îndepărtate, luxuriante şi primejdioase, dar nu vorbeşte neapărat mai mult şi cu mai multă iscusinţă decît cîrciumarul necioplit care n-a trecut niciodată dincolo de tejghea şi n-a văzut în viaţa lui decît străzile şi piaţa din satul lui uitat de lume. Cel mai inspirat poet ori naratorul cel mai alambicat pot plăsmui şi recita pe nepregătite cuvinte potrivite şi fermecătoare care vor suna ca o muzică, iar pe cei care le ascultă nu-i mai interesează prea mult înţelesul sau, mai bine zis, îl vor prinde fără efort şi fără să fie nevoie să se gîndească la el înainte de a-1 pricepe ori de a fi absorbiţi de el, totul este simultan şi contopit, chiar dacă probabil mai tîrziu, după ce se termină muzica, ascultătorii nu sînt în stare să-1 repete ori să-1 rezume, poate nici măcar să continue să înţeleagă ceea ce cu cîteva clipe în urmă înţelegeau atît de bine, pe cînd se simţeau legănaţi de acordurile muzicii şi erau fermecaţi de ele, cu o mare uşurinţă a minţii şi a auzului, cu aceeaşi permeabilitate a amîndurora. Dar nu vorbesc neapărat cu mai mare iscusinţă ori dezinvoltură decît funcţionarul ignorant, insipid şi plicticos care se crede plin de duh şi de farmec şi care e nelipsit din toate birourile din lume, indiferent de latitudine sau de climă, şi chiar dacă e vorba despre birouri de interpreţi şi de spioni...

Wheeler s-a oprit o clipă, înainte de toate — mi s-a părut - pentru a-şi trage sufletul. Spusese în spaniolă cuvintele „duh" şi „farmec", parafrazîndu-1 poate pe Cervantes dintr-o altă scriere decît *Don Quijote,* lucru nu prea frecvent, dar care la el era perfect posibil. N-am rezistat ispitei de a încerca să verific bănuiala asta şi am profitat de pauza pe care o făcuse pentru a cita agale, vorbind rar, silabă cu silabă, de parcă aş fi făcut-o într-o doară sau nu mi-aş fi luat inima-n dinţi s-o fac, muri murind:

— Rămas-bun, clipe de farmec, rămas-bun, vorbe de duh, rămas-bun, prieteni voioşi, că eu mă săvîrşesc...

N-am putut încheia citatul. Pesemne că lui Wheeler nu i-a plăcut să-i aduc aminte această ultimă frază din prologul la *Persile* cu glas tare, adeseori bătrînii nu vor nici măcar să audă vorbindu-se despre asta, despre sfirşitul lor, poate fiindcă încep să-1 vadă ca pe ceva verosimil ori plauzibil, şi nu visat ori fictiv. Dar nu, nu cred sau nu sînt sigur, nimeni nu vede aşa propriul său sfîrşit, nici măcar cei bătrîni de tot, sau cei foarte bolnavi, sau cei foarte ameninţaţi şi mereu în primejdie. Mai degrabă noi, ceilalţi, începem să vedem la ei semnele respective. A trecut peste asta şi a continuat. S-a prefăcut că nu a luat cunoştinţă j de ce recitasem în limba mea, şi aşa se face că n-am i putut să aflu dacă fusese o coincidenţă sau dacă ! se referise la Cervantes cînd îşi luase rămas-bun într-un chip atît de vesel.

! Uneori se spune despre cineva că e lipsit de ; darul conversaţiei. E ridicol. O spune un om cult, primul-ministru (ce mai, e de presupus că nu-i
lipseşte pregătirea intelectuală), despre cineva care nu e deloc cult, bunăoară frizerul lui. De fapt, cel dintîi spune că puţin îi pasă şi că îl plictiseşte peste măsură tot ce-ar putea să-i spună cel de-al doilea. La fel, probabil, cum îl plictiseşte pe frizer ce-i spune premierul în timp ce el îi potriveşte frizura, ăsta e întotdeauna un timp mort deloc uşor de umplut, asemenea mersului cu ascensorul, şi cu atît mai mult cu cît tunsoarea cere o adevărată echilibristică pentru a rămîne cît de cît prezentabilă şi a nu semăna cu o ridiche. Dar nu încape îndoială că frizerul ăsta are darul conversaţiei, poate mai mult decît obtuzul ministru, obsedat de mersul ţării în mod abstract şi de cariera lui în mod concret. Nu ştiu, oameni care nu ştiu nimic, fiinţe care niciodată nu s-au oprit un minut să se gîndească la ceva cu conştiinţa că gîndesc, care n-au nici o idee proprie şi aproape nici una străină, vorbesc totuşi neobosit, necontenit, fără nici o inhibiţie şi fără cel mai mic complex. Nu e numai cazul indivizilor fără formaţie şi fără studii ; în fond, faptul că le ai te ajută foarte puţin ori se dovedeşte a fi ceva secundar; există cazuri mult mai uimitoare decît cel al indivizilor rustici: vezi un grup de pisălogi sau *snobs* idioţi - de fapt, Wheeler a spus în engleză *idiotic,* mă amuză anglicismul ăsta -, majoritatea sînt doctoranzi la Cambridge sau la noi, şi te întrebi despre ce naiba ar putea vorbi între ei după ce trece prima oră în care fac schimb de saluturi şi îşi comunică reciproc cele cîteva ştiri mărunte aflate prin intermediul bîrfelor, se pun la curent cu cele cîteva nimicuri şi tot atîtea fleacuri (m-am întrebat mereu despre ce-or fi discutînd asemenea ipochimeni la recepţiile somptuoase în care se lăfăie tot felul de inşi din tagma lor). Ne închipuim că sînt siliţi să tacă şi să-şi dreagă deseori glasul, să se sperie din pricina pauzelor lungi, să importe tot felul de consideraţii pretins spirituale despre ploaie şi nori şi tăcerile apăsătoare care se instalează în timpii morţi cei mai răspîndiţi sau născuţi morţi din capul locului:

din pricina lipsei totale de idei, de inspiraţie, de cunoştinţe, de har pentru a-şi spune ceva cu noimă, de iscusinţă şi de dialog ori măcar de monolog: de lumini şi de substanţă. Şi nu-i aşa. Nu se ştie bine de ce, nici pentru ce, nici cum, dar cu siguranţă îşi petrec orele şi zilele sporovăind necontenit, cu o poftă nebună, seri întregi de trăncăneală, fără să-şi ţină gura o singură clipă, ba mai mult, smulgîndu-şi cuvîntul unul altuia, încercînd să-1 acapareze. E o taină şi, totodată, nu-i nici o taină. Vorba, mult mai mult decît gîndul, este ceva ce toată lumea are la îndemînă (mă refer la aspectul volitiv, ţin să subliniez din nou, nu la cel pur şi simplu organic sau fiziologic), ceva ce împărtăşesc şi au împărtăşit întotdeauna oamenii răi cu cei buni, victimele cu călăii, oamenii cruzi cu cei miloşi, oamenii sinceri cu mincinoşii, oamenii isteţi, care sînt puţini, cu cei nerozi, care sînt mulţi, sclavii cu stăpînii şi zeii cu muritorii. Se bizuie cu toţii pe facultatea vorbirii, imbecilii, dobitocii, cîinoşii, ucigaşii, tiranii, sălbaticii, prostănacii; ba chiar şi nebunii. într-o asemenea măsură este singurul lucru care ne face să fim egali, încît de veacuri întregi tot creăm diferenţe uşoare, de pronunţie, de dicţie, de intonaţie, de vocabular, fonetice ori semantice, pentru ca fiecare grup să se simtă în posesia unui grai pe care ceilalţi nu-1 cunosc, a unei parole pentru iniţiaţi. Nu e numai o treabă pentru clasele numite pe vremuri „înalte", dornice să se deosebească şi dispreţuitoare faţă de restul lumii; clasele care se numeau „de jos" au făcut şi ele întotdeauna acelaşi lucru, dispreţul lor n-a rămas de ruşine, şi aşa se face că şi-au făurit argourile lor, codurile lor, limbajele lor secrete sau cifrate care să le îngăduie să se recunoască între
ele şi să-i excludă pe duşmani, adică pe cei instruiţi şi puternici şi rafinaţi, şi să le interzică parţial înţelegerea informaţiei pe care şi-o transmiteau membrii lor, la fel cum delincvenţii îşi plăsmuiesc limbajele lor cifrate. în cadrul aceleiaşi limbi se încearcă în mod artificial ca oamenii să nu se înţeleagă sau să se înţeleagă doar pe jumătate; se încearcă să se întunece, să se ascundă, şi pentru asta se caută derivări ciudate şi variante capricioase, metafore şchioape ori cu totul arbitrare, înţelesuri tangenţiale ori oblice care se pot îndepărta de norma comună pentru toţi, ba chiar se născocesc cuvinte noi, substitutive şi nicidecum necesare, pentru a sustrage conţinutul spuselor şi a marca substanţa comunicării. Şi dacă lucrurile se petrec astfel, pricina este tocmai faptul că de obicei şi de fapt limba slujeşte la înţelegerea dintre oameni. Iar acest limbaj ori această limbă este aproape singurul lucru pe care unii oameni îl posedă, îl dau şi îl primesc: cei mai săraci, cei mai umili, dezmoşteniţii, neşcoliţii, robii, nefericiţii, subjugaţii, piperniciţii şi gheboşii, precum acel rege al nostru din Shakespeare, Richard al III-lea, care a ştiut să profite atît de bine de vorba lui mieroasă. Asta nu li se poate lua, vorbirea, limba, poate singurul lucru pe care l-au învăţat şi pe care-1 ştiu, care le slujeşte pentru a se adresa copiilor sau celor dragi, cu care glumesc, iubesc, se apără, înduplecă, salvează şi conving; şi, totodată, cu care otrăvesc, instigă, urăsc, jură strîmb, insultă, blestemă şi trădează, corup, se osîndesc şi se răzbună. De bine, de rău, o au cu toţii, regele şi vasalii săi deopotrivă, preotul şi enoriaşii, mareşalul şi oştenii. De aceea există limbajul sacru, un limbaj care nu aparţine tuturor, care nu e hărăzit oamenilor, ci zeilor. Dar se uită faptul că atît Dumnezeu, cît şi zeii vorbesc şi ascultă tot potrivit vechii noastre credinţe, poate muribundă (ce altceva sînt rugăciunile, daca nu propoziţii, cuvinte, silabe), iar acest limbaj sacru ajunge şi el să fie descifrat pînă la urmă, şi atunci se învaţă, toate codurile sînt susceptibile să fie descifrate într-o bună zi, mai devreme sau mai tîrziu, şi n-o să fie nici o taină pentru veşnicie.

Wheeler s-a oprit din nou, foarte puţin, ca să-şi tragă sufletul. Şi-a pus o mînă pe vinietele pe care le întinsese pe masă, un gest instinctiv, ca şi cum ar fi vrut să le ferească de a fi luate de o rafală de vînt, deşi nu bătea vîntul, ori, poate, să le mîngîie. Nu era frig, soarele era deasupra noastră, leneş şi palid, era doar o răcoare plăcută.

— Atît de mult ne uneşte şi ne asimilează limbajul, încît cei puternici au fost nevoiţi să caute întotdeauna semnale şi devize şi semne niciodată verbale, pentru a fi ascultaţi şi a se deosebi de ceilalţi. îţi aduci aminte de scena aceea din Shakespeare în care regele se înfăşoară într-o pelerină de împrumut şi se apropie, se amestecă printre oşteni în ajunul bătăliei, se aşază acolo pe cîmp cu ei, prefăcîndu-se că e şi el unul dintre luptătorii care stau treji în toiul nopţii, veghindu-şi armele, ori chiar înainte de revărsatul zorilor?

Intră în vorbă cu ei (sînt trei), îi asigură de prietenia lui, stau de vorbă şi seamănă leit toţi patru cînd stau de vorbă, el e mai chibzuit şi mai cult, ei sînt mai neciopliţi şi mai intuitivi, dar

se înţeleg perfect, sînt pe acelaşi plan al înţelegerii şi al vorbirii şi nimic nu-i împiedică să schimbe păreri şi impresii şi chiar temeri, ba chiar ajung să se ia la harţă şi să se grozăvească, regele care nu este rege şi un supus care nici el nu e supus, în clipa aceea.
Stau de vorbă o bucată de vreme, iar regele ştie că stînd de vorbă se află la acelaşi nivel ori că sînt egali cît timp stau de vorbă. De aceea, cînd rămîne singur, reflectînd la cele auzite, ne spune care-i deosebirea dintre ei, şopteşte într-un monolog ce-i
deosebeşte de fapt. îţi aduci aminte, Jaco'
o, scena asta?
Mi-am pus şi eu mîna pe viniete, ca şi cînd mi-ar fi fost frică să nu le ia vîntul.
— Nu, Peter, am spus. Despre ce rege e vorba?
Dar Peter n-a răspuns la întrebarea mea, ci a început să recite cu glas tare de data asta, fără să mai încapă vreo îndoială pentru mine că asta făcea, fiindcă foarte puţini în afară de Shakespeare ar fi scris *great greatness* (şi o mulţime de profesori şi critici de azi din ţara mea l-ar fi pus la stîlpul infamiei din pricina asta).
— „Ce dulce linişte sufletească sînt siliţi regii să piardă, pe cînd ceilalţi muritori se bucură din plin de ea! Şi oare ce bunuri au regii pe care să nu le aibă şi oamenii de rînd, în afară de ceremonial, de pompa generală?" Aşa grăieşte regele rămas singur, şi puţin mai înainte adresează reproşuri ceremonialului, care-1 face să se deosebească de ceilalţi: „Ah, pompă, tare-aş vrea să văd la ce eşti bună!" Şi apoi îl înfruntă: „Ah, cazi la pat, tu, mare măreţie, şi porunceşte-i pompei să te îngrijească!" Ca să vadă de izbuteşte ori ba. Şi după aceea regele ajunge chiar să-1 pizmuiască pe robul mişel care se speteşte muncind cît e ziulica de mare, dar pe urmă doarme buştean, „cu trupul plin de osteneală şi mintea goală de gînduri", şi „nu vede nicicînd cumplita noapte, vlăstar al iadului", şi care „aşa îşi duce traiul, purtat de curgerea necontenită a anilor, pînă-n mormînt în spornicâ-osteneală". Regele încheie cu obligatoria exagerare a oricărui monolog pe care nimeni din cei de pe scenă nu-1 ascultă şi se aude doar în afara scenei, doar în sală: „La adăpost de nefericea pompă, învăluindu-şi zilele cu trudă şi nopţile cu somnu-i greu, mai cîştigat e decît regii şi mai norocit de soartă".
Cam asta a spus şi a recitat Wheeler, şi a adăugat numaidecît:
— Regii din vechime erau nişte neruşinaţi fără pereche, dar cel puţin la Shakespeare nu se amăgeau cu totul: ştiau că au mîinile mînjite de sînge şi nu uitau căror fărădelegi datorau faptul că-şi puteau pune coroana, pe lîngă crimele şi trădările şi uneltirile pe care le săvîrşiseră (eu unul nu ştiu dacă au fost sau nu prea umani). Ceremonial, Jacobo, asta e. Schimbătoarea, nelimitata, generala pompă. Şi, pe deasupra, tăinuirea, misterul:
ermetismul, tăcerea. Niciodată vorba, niciodată povestea, niciodată cuvintele, oricît ar fi acestea de alese ori de răscolitoare. Fiindcă vorbirea este de fapt la îndemîna oricărui cerşetor, şi a oricărui nenorocit, şi a oricărui neisprăvit, şi a oricărei lepădături. Se deosebesc de rege, în privinţa asta, numai printr-un nesemnificativ şi scuzabil grad de perfecţiune.
„What infinite heart's ease must kings neglect that private men enjoy!", asta spusese de fapt sau recitase în limba lui Sir Peter Wheeler, cum am putut să verific mai tîrziu, cînd am găsit şi am recunoscut textele. Şi pe urmă tot restul monologului, continua să-şi păstreze intactă memoria citatelor, reprodusese textul *verbatim.*
— Dar nu e la îndemîna copiilor, am observat eu atunci, nici a muţilor, nici a celor cărora li s-a smuls limba ori a celor cărora nu li se dă sau nu li se îngăduie cuvîntul, au fost multe asemenea cazuri în istorie şi există ţări islamice în care femeile sînt lipsite de acest drept, după cîte ştiu.
Cel puţin, aşa stăteau lucrurile cînd talibanii erau la putere în Afghanistan, dacă am citit eu corect ori nu mă înşală memoria.
— Nu, nu te înşeli, Jacobo: copiii sînt în aşteptare, incapacitatea lor e trecătoare; presupun că se pregătesc, de altfel, de cum încep să icnească la
naştere, şi se fac înţeleşi foarte repede : prin alte mijloace prind îndată să *spună* o mulţime de lucruri.
Cit despre muţi şi cei fără limbă şi cei fără drept la cuvînt, ăştia constituie excepţii, anomalii, pedepse, încuviinţări, ultraje, dar niciodată norma ; ca atare, nu contează. Şi nu sînt de-ajuns pentru a o anula, nici măcar pentru a o contrazice. Cei lezaţi astfel recurg la alte sisteme de semne, la coduri nonverbale în care se instalează foarte repede, şi fii sigur că nu fac altceva

cu ele decît tot să vorbească, îndată socotesc şi transmit din nou, ca toată lumea; chiar dacă o fac în scris şi prin semne şi fără să emită sunete, chiar dacă o fac pe tăcute, continuă să *spună,* Wheeler a tăcut şi s-a uitat la cer, ca şi cum vorbind despre acele lucruri ar fi vrut să se alăture pentru o clipă tăcerii grăitoare pe care o evoca.
Soarele albicios şi apatic i-a luminat ochii, şi i-am văzut cu ape de jasp, ca nişte bile de marmură de culoare predominant roşu-închis.
— Ţi-am spus mai înainte că vorbirea, limba, e un lucru împărtăşit de toţi, pînă şi de victime cu călăii, de stăpîni cu robii şi de muritori cu zeii, e de-ajuns să citeşti Biblia sau pe Homer ca să te convingi, sau pe Teresa din Avila şi San Juan de la Cruz în limba ta. Dar acum îmi dau seama că ai dreptate, că sînt unii care n-o împărtăşesc, cum să-ţi spun, nu au posibilitatea asta, şi aceştia nu sînt muţii şi nici copiii foarte mici.
S-a uitat o clipă în jos, în pămînt, dincolo de iarbă sau chiar mai adînc, în pămîntul nevăzut de sub pămînt, cînd a adăugat după o scurtă pauză:
— Singurii care nu o împărtăşesc, Jacobo, sînt viii cu morţii.
„Mie mi se pare că timpul este singura dimensiune pe care o împărtăşesc şi în care pot comunica, singura pe care o au în comun şi îi uneşte." Mi-am adus aminte de acest citat, ori poate era o parafrază, şi n-am putut să nu-1 spun neîntîrziat, sau să-1 şoptesc.
Dar Wheeler se apropia încetul cu încetul de capătul digresiunii sale, mi-am spus. De fapt, întotdeauna ştia unde se află, şi ceea ce părea la el întîmplător sau involuntar, consecinţă a neatenţiei, a vîrstei ori a percepţiei oarecum confuze a timpului, a tendinţelor lui de divagaţie şi vorbărie fără şir era de obicei un lucru calculat, măsurat şi stăpînit şi făcea parte dintr-o stratagemă de manevre şi ocolişuri prevăzute şi trasate dinainte.
Mi-am spus că n-o să întîrzie mult să se întoarcă la *careless talk* şi la viniete, le privea ţintă din nou, aşezate cum erau pe muşamaua impermeabilă care acoperea măsuţa de parcă ar fi fost cărţi de joc pentru o pasienţă, iar noi eram de asemenea aşezaţi pe husele care protejau fotoliile, şi învelitorile cu pliuri dădeau o înfăţişare vag romană acelui fals bătrîn şi îmi închipui că şi mie, poate ne confereau un aer depărtat de senatori stînd de vorbă în răcoarea dimineţii, avînd la picioare faldurile unor tunici mult prea largi care ne înfăşurau aproape cu totul. Aşa încît nu m-a auzit, ori n-a vrut să ţină seama de ce spusesem eu, ori nu
i-au atras atenţia cuvintele mele care nu erau ale mele, ci ale altuia, erau ale unui mort, deşi vorbise un viu.
— Şi nici măcar n-a fost aşa întotdeauna, şi-a urmat el şirul gîndurilor. De-a lungul veacurilor, şi ei s-au împărtăşit din vorbire, în închipuirea celor vii cel puţin, adică în închipuirea viitorilor morţi. Nu sînt numai nălucile flecare şi stafiile gureşe şi duhurile vorbăreţe şi arătările limbute din mai toate tradiţiile. Se prevedea, de asemenea, să se vorbească şi să se spună şi să se povestească în chip firesc pe lumea cealaltă. în aceeaşi scenă din Shakespeare, nu mai departe, unul dintre oştenii cu care stă de vorbă regele înainte de celebrul monolog anunţă că acesta se va afla la strîmtoare, trebuind să dea socoteală dacă a purtat cu bun temei ori ba războiul acela: „Cînd toate aceste picioare şi braţe şi capete secerate în bătălie", spune, „se vor aduna în ziua de apoi şi vor striga cu toatele: «în locul acesta am murit»". Vezi, dar, această credinţă că or să vorbească şi or să protesteze nu numai morţii, ci pînă şi capetele şi mădularele lor sfîrtecate şi împrăştiate, cînd se vor aduna laolaltă ca să se înfăţişeze cum se cuvine la judecată.
„We died at such a place." Ăsta a fost citatul pe care 1-a dat acum Wheeler în limba lui, şi atunci eu am completat în sinea mea citatul celălalt, din Cervantes, în limba mea, pe care el nu mă lăsase să-1 termin şi care mărturisea şi el această credinţă: „Rămas-bun, clipe de farmec, rămas-bun, vorbe de duh, rămas-bun, prieteni voioşi, că eu mă săvîrşesc şi doresc să vă văd curînd fericiţi în viaţa de apoi". Asta aştepta Cervantes, mi-am spus, nu jeluiri, nici acuzaţii, nici reproşuri, nici răfuieli, nici despăgubiri pentru necazurile şi jignirile suferite pe acest pămînt, lui i-a fost dat să cunoască destule. Nici măcar dreptatea cea de pe urmă, pe care o deplîng cei mai mulţi dintre noi de pe platforma necredinţei. Ci reluarea clipelor de farmec şi duh, de voioşie cu prietenii, la fel de fericiţi şi pe lumea cealaltă. Numai de la ele îşi ia rămas-bun, numai asta şi-ar dori să păstreze pe tărîmul veşniciei, acolo unde merge. De mai multe ori îl auzisem vorbind pe tatăl meu despre acest rămas-bun al lui Cervantes, nu atît de vestit pe cît s-ar cuveni; se află în cartea pe care aproape nimeni n-o citeşte şi care

este, poate, totuşi, mai presus decît toate celelalte, chiar decît *Don Quijote.*
Mi-ar fi plăcut să-i amintesc lui Wheeler acest citat în întregime, dar n-am îndrăznit să insist, să-1 abat din drumul său. Aşa că m-am limitat să-1 însoţesc şi am spus:
— însăşi ideea Judecăţii de Apoi anunţa că asta avea să se săvîrşească înainte de orice altceva, potrivit aşteptărilor tuturor, după moarte:
să povestească istoria vieţii tuturor, prin urmare să vorbească, să relateze, să expună, să argumenteze, să respingă, să facă apel şi la urmă să asculte sentinţa. Şi, de altfel, o judecată atît de înfricoşată, a tuturor celor care au trecut prin lumea asta, săvîrşită într-o singură zi, în care toţi sînt judecaţi în acelaşi timp, faraonii Egiptului amestecaţi cu guvernanţii noştri şi cu taximetriştii, împăraţii romani cu cerşetorii noştri şi gangsterii şi astronauţii şi toreadorii, nu ştiu ce să spun.
închipuie-ţi ce hărmălaie, Peter, întreaga istorie a omenirii, cu toate cazurile ei particulare, preschimbată într-un balamuc. Şi, sătui de atîta aşteptare, morţii cei mai îndepărtaţi şi vechi, sătui să tot aştepte să treacă timpul care mai rămîne pînă la ziua Judecăţii, răzvrătiţi cu siguranţă din pricina întîrzierii nesfîrşite a Judecăţii care nu mai vine.
Iar ei rămîn tăcuţi şi singuri nenumărate veacuri, în aşteptarea ultimului mort şi a clipei cînd nu va mai fi nici un om viu pe pămînt. De fapt, această
credinţă ne osîndea pe toţi la o lungă tăcere. Asta într-adevăr era *„the whips and scorns of time",* asta într-adevăr era *„the law's delay",* şi acum am început eu să recit din poetul lui, „biciuirea şi batjocura timpului", „amînarea judecăţii", am spus în limba lui. Şi după ea, după credinţa asta, pînă în ziua de azi ar număra încă orele de singurătate amuţită, orele trecute şi cele ce aşteaptă să treacă, cel dintîi mort din toate timpurile; iar dacă aş fi eu în locul lui, mi-aş dori cu egoism să se sfîrşească lumea o dată pentru totdeauna şi, în sfirşit, să nu mai fie nimic.
Wheeler a zîmbit. Ceva din ce spusesem eu i se păruse nostim, ori poate chiar mai multe lucruri.
— Aşa e, într-adevăr, mi-a răspuns. O tăcere *sine die*: asta în cel mai bun caz şi cînd credinţa era puternică. Dar totul cu factorul agravant că pe atunci, în timpul celui de-al doilea război al nostru, nu se credea decît foarte puţin în această pledoarie sau justificare sau relatare din urmă a fiecărui individ la sfîrşitul timpurilor şi nu era deloc uşor să te gîndeşti că acele capete şi membre pe care noapte de noapte le sfîrtecau bombele azvîrlite asupra oraşelor ar fi putut să se adune cîndva şi să strige: „în locul ăsta am murit"; şi era o slabă mîngîiere dreptatea cauzei pentru care luptai, şi avea cu atît mai puţină importanţă dacă era dreaptă ori nu cauza, cînd principala cauză pentru care mureai ori omorai a ajuns să fie supravieţuirea, a fiecăruia şi a celor dragi ţie. Cel mai probabil e că această credinţă slăbise mult de mai înainte, poate de la primul război, care n-a fost mai puţin cumplit pentru lumea ce 1-a cunoscut direct, care este şi lumea mea, nu uita, la fel de mult ca lumea care ne suportă astăzi pe tine şi pe mine ori care ne tîrăşte cu ea. Atrocităţile îi fac increduli pe oameni în adîncul conştiinţei lor şi în adîncul sentimentelor, chiar dacă se hotărăsc să lase impresia contrară printr-un reflex în care se amestecă superstiţia, tradiţia şi capitularea şi se adună în biserici să cinte imnuri pentru a se simţi mai aproape unii de alţii şi a dobîndi mai curînd fermitate şi stăpînire de sine decît curaj, tot aşa cum soldaţii cîntau înaintînd aproape lipsiţi de apărare în lupta la baionetă, întîi de toate pentru a se mai anestezia puţin cu strigătele lor înainte de a se lovi cu inamicul ori de a se izbi ori de a sări în aer, pentru a-şi înceţoşa gîndirea rănită mult mai înainte decît carnea trupului şi pentru a amuţi zgomotele vestitoare ale morţii care îi pîndea din toate părţile. Asta eu o ştiu, eu am văzut asta pe cîmpul de luptă. Dar nu ai parte numai de atrocităţi, de cruzimi, pe care le suporţi ori ajungi să le săvîrşeşti chiar tu, din cauza justă şi injustă în acelaşi timp care e dorinţa de supravieţuire. Mai este şi încăpăţînarea faptelor: nimeni n-a venit niciodată de dincolo de moarte pentru a sta de vorbă cu noi, oricît s-au străduit s-o facă spiritiştii, vizionarii, iubitorii de fantome şi de miracole, ba pînă şi actualii noştri credincioşi fără credinţă, din inerţie sau energie remanentă cu toţii, chiar dacă mai rămîn o mulţime... Toată această experienţă ne-a silit să ştim, de-a lungul veacurilor, probabil în ungherele cele mai ascunse ale sufletului şi poate chiar fără s-o recunoaştem, că singurii care nu au acces la limbă şi nu vorbesc niciodată şi nu povestesc şi nu spun nimic sînt morţii.

Peter s-a oprit şi şi-a coborît din nou privirea, adăugind numaidecît fără să şi-o ridice:
— Prin urmare şi noi, cînd o să le îngroşăm rîndurile. Dar numai atunci, nu înainte.
A rămas aşa, privind iarba. Parcă aştepta ca eu să fac un comentariu ori să-i pun o întrebare. Dar eu nu ştiam care, ce întrebare voia să-i pun ori îmi cerea în tăcere, sau dacă într-adevăr avea
nevoie să-i pun o întrebare. Aşa încît n am găsit altceva mai bun decît să şoptesc ce mi-a trecut prin minte, şi am şoptit în limba mea, în care nu fusese scris, dar era singura în care ştiam citatul:
— „Ce ciudat e să nu mai poţi locui pe pămînt.
Ce ciudat e să nu mai fii ce-ai fost şi să fii nevoit să te desprinzi pînă şi de propriul tău nume. Ce ciudat e să nu mai doreşti ce-ţi doreai. Şi ce grea e povara morţii." Din fericire, însă, presupun, Wheeler n-a ţinut seama nici de data asta de vorbele mele.
— Ne vorbesc numai în vis, asta da, a continuat el atunci, ca şi cum frînturile de versuri pe care le spusesem şi pe care nu le luase în seamă i-ar fi reactivat totuşi un resort. Şi-i auzim atît de limpede, iar prezenţa lor e atît de vie în vis, încît atunci cînd dormim se pare că aceste fiinţe cu care nu-i chip să schimbăm o vorbă sau o privire cînd sîntem treji, ori să stabilim vreun contact, ne vorbesc într-adevăr şi ne ascultă şi chiar ne umplu sufletul de bucurie cu rîsul lor de care ne era atîta dor şi care-i la fel cu rîsul de pe vremea cînd trăiau pe acest pămînt: e neschimbat acest rîs; îl recunoaştem fără nici o îndoială. Bineînţeles, e foarte ciudat; dacă mă iei din scurt, inexplicabil, e unul dintre puţinele mistere care-au rămas nedezlegate. De un singur lucru însă nu încape îndoială, cel puţin pentru raţionalişti ca tine şi ca mine şi cum era Toby şi cum e Tupra, si anume că glasurile astea şi noile lor cuvinte se află în noi şi nu în afară, în nici un loc. Se află în închipuirea noastră şi în memoria noastră. Să spunem mai bine: sînt memoria care-şi imaginează şi care, cel puţin de data asta, nu doar îşi aminteşte, ori o face confuz şi cu amestecul imaginaţiei. Se află în visele *noastre* morţii ăştia; noi îi visăm, conştiinţa noastră adormită îi aduce în prezent şi nimeni în afară de noi nu-i poate auzi. Faptul ăsta seamănă mai degrabă cu o incarnare, cu o înlocuire, cu o personificare din partea noastră (de fapt, Wheeler a folosit în engleză un singur cuvînt: *impersonation),* decît cu presupuse vizite ori avertismente de dincolo de mormînt. Nu ne e cu totul necunoscut mecanismul ăsta; vreau să spun, în stare de veghe.
Uneori iubim atît de mult pe cineva, încît nu ne vine deloc greu să vedem lumea cu ochii lui şi să simţim ce simte acest cineva, atît cît pot fi recunoscute sentimentele altcuiva. Să prevedem această fiinţă, s-o anticipăm. Să ne punem în locul ei, literalmente. De aceea există expresia asta, şi aproape nici una nu e fără rost, în nici o limbă. Iar dacă facem asta fiind treji, nu e deloc neobişnuit să se petreacă aceste fuziuni ori preschimbări ori juxtapuneri cînd sîntem adormiţi, ori sînt aproape nişte metamorfoze. Aminteşte-ţi de sonetul lui Milton, îl cunoşti? Milton era orb de ceva vreme cînd 1-a scris, într-o noapte o visează pe soţia lui moartă, Catherine, şi o vede şi o aude perfect în dimensiunea asta, a visului, care primeşte şi îngăduie atît de bine naraţiunea poetică. Şi în vis recuperează viziunea întreit: a lui, ca facultate şi înţeles; chipul soţiei lui imposibile, fiindcă nu numai el, dar nimeni n-o mai poate vedea în prezent, s-a şters de pe faţa pămîntului; şi, mai ales, chipul şi înfăţişarea ei, care nu sînt nici măcar amintite de el, ci închipuite, noi şi nemaivăzute înainte, fiindcă el niciodată n-o contemplase în timpul vieţii altfel decît cu mintea şi pipăitul, a fost a doua căsătorie pentru el şi era orb cînd s-a însurat. Şi cînd ea s-a aplecat să-1 sărute în vis, atunci *J wak'd, she fled, and day brought back my night",* aşa se încheie.
(„M-am trezit, ea s-a risipit, iar ziua mi-a redat noaptea mea.") Cu morţii ne întoarcem mereu la noapte şi nu mai auzim decît tăcerea lor, nu mai obţinem niciodată un răspuns. Nu, nu vorbesc, sînt singurii; şi sînt în acelaşi timp majoritatea,
dacă-i socotim pe toţi cei care au trecut prin lume şi au lăsat-o în urmă. Chiar dacă au vorbit cu toţii, fără îndoială, cît au fost aici.
Wheeler a atins din nou vinietele, le-a lovit uşor cu degetul arătător, ţintuindu-le cu privirea de parcă ar fi fost mai mult decît erau.
— îţi dai seama. Jacobo, ce înseamnă asta? Li s-a cerut cetăţenilor să tacă, să-şi coasă buzele, să-şi pună lacăt la gură, sa se abţină de la orice conversaţie imprudentă, ba chiar şi de la acelea care nu păreau să fie astfel. Au fost cu toţii înfricoşaţi, pînă şi copiii. Li s-a

strecurat în suflet frica de ei înşişi şi de a nu se trăda şi, bineînţeles, frica de ceilalţi, pînă şi de cei mai dragi şi mai apropiaţi şi mai de încredere. Aşa că eu nu ştiu dacă-ţi dai seama, dar tuturor li se cerea, cu aceste lozinci, nu numai să renunţe la aer, ci să se asimileze cu morţii. Şi, pe deasupra, li se cerea asta într-o vreme în care zi de zi ne soseau veşti despre atîţia oameni care mureau, despre morţii de pe nenumăratele fronturi risipite pe jumătate din suprafaţa globului sau pe care îi vedeam chiar aici în cartier, chiar pe strada noastră, victime ale bombardamentelor nocturne, şi oricare dintre noi ar fi putut fi următoarea victimă. Nu erau de-ajuns morţii ăştia? Nu era de-ajuns definitiva şi ireversibila tăcere impusă atîtora, pentru cei care, încă în viaţă, aveam să-i imităm şi să amuţim înainte de vreme?
Cum i se putea cere asta unei ţări întregi şi chiar **unui** individ izolat? **Dacă** priveşti cu luare-aminte **vinietele** astea (şi au fost mai multe), o să vezi că nu era exclus nimeni, oricît ar fi părut de neînsemnat. Ce lucruri care să reprezinte un interes **sau** un risc puteau şti, de pildă, aceste două doamne **care** merg cu metroul şi stau probabil de vorbă **despre** pălărioarele lor sau despre chestiunile mărunte, cele mai nevinovate cu putinţă? A, puteau să aibă un soţ înrolat, sau un frate, sau un fiu, de fapt era lucrul cel mai obişnuit, şi chiar dacă bărbaţii, preveniţi mai de mult, nu le spuneau prea multe, era posibil să ştie şi ele totuşi ceva de care putea profita duşmanul, cum să-ţi spun: fără să ştie că ştiu sau neştiind că e ceva important. Toată lumea poate să ştie ceva, pînă şi cerşetorul cel mai mizantrop şi cu care nimeni nu stă de vorbă, nu numai în război, ci niciodată, şi chiar dacă majoritatea oamenilor nici măcar nu-şi dau seama ce preţ pot avea cunoştinţele lor. Şi cu cît sînt mai puţin conştienţi, cu atît mai primejdioşi devin. Pare o exagerare, dar de fapt nimeni nu e scutit de riscul de a dezlănţui nenorociri, dezastre, crime, neînţelegeri tragice şi răzbunări numai şi numai prin aceea că vorbeşte, în chip nevinovat şi slobod. întotdeauna e cu putinţă şi chiar lesne să *te ia gura pe dinainte,* ce expresie frumoasă, în acelaşi timp amplă şi precisă, aveţi voi în spaniolă, care acoperă atît caracterul intenţional, cît şi caracterul involuntar al acestui fapt.
Şi Wheeler a spus cuvintele astea, bineînţeles, în limba mea, a-1 lua pe cineva gura pe dinainte, frumoasa expresie.
— In orice epocă şi împrejurare, de asta nu e ferit nimeni. Şi, de altfel, nu trebuie să uiţi că pentru orice lucru există un timp cînd poate fi crezut, pînă şi pentru cele mai neverosimile şi anodine, cele mai incredibile şi neghioabe.
Wheeler şi-a ridicat din nou privirea, ca şi cum ar fi auzit înaintea mea ceea ce eu am auzit îndată după aceea, dar cu o diferenţă de cîteva clipe, un zgomot de motor în aer şi vuietul unei elice, poate că el se obişnuise să perceapă cel mai slab sunet ori cea mai uşoară vibraţie a aerului în timpul războiului ori războaielor pe care le făcuse, înainte de a putea fi auzit, presupun că putem învăţa să
presimţim pînă şi presentimentele. Am văzut atunci cum s-a ivit printre copaci un elicopter care zbura la mică înălţime, era ciudată apariţia aceea pe cerul din Oxford, şi cu atît mai mult într-o zi de sărbătoare, într-una din acele duminici exilate din infinit, poate că se desfăşura vreo ceremonie universitară în prezenţa primului-ministru ori a altui înalt funcţionar ori a unuia sau altuia din încărcata schemă monarhică (ducele sau ducesa de Kent tind să se înmulţească, cu ajutor supranatural, se spune) şi noi nu eram la curent, Wheeler era la pensie de mult şi autorităţile universitare uitau tot mai des să-1 invite la festivităţile lor.
Premierii britanici au avut o afecţiune pentru universitatea noastră prin tradiţie, încă îmi amintesc cum, în perioada cînd predam acolo, membrii corpului didactic îi refuzaseră doctoratul *honoris causa,* cu un vot deloc strîns, precautei Mrs Thatcher (ranchiunoasei Margaret Hilda) cînd era doar doamnă, şi nu baroneasă, nici lady. Ea studiase acolo şi pe atunci era la putere, dar asta nu i-a slujit prea mult. Eu aveam în acel moment drept de vot şi m-am alăturat cu înfiorare şi plăcere majorităţii care s-a opus. Femeia aceea a încasat lovitura în plin şi pe urmă se pare că s-a răzbunat prin restricţii şi legi care au adus prejudicii universităţii, şi nu numai nouă, ci şi altora, dar a fost primul premier căruia i s-a refuzat acest titlu, care de fapt li s-a acordat tuturor ori mai tuturor predecesorilor săi aproape fără opoziţie, o formalitate, un titlu dat pe degeaba.
Zgomotul elicei a devenit insuportabil într-o clipă. Peter şi-a dus mîinile la urechi şi în acelaşi timp a început să clipească des, ca şi cum huruitul acela zimţat - o morişcă uriaşă - i-ar fi afectat şi văzul, astfel încît n-a putut împiedica vinietele să zboare, stîrnite de vîrtej. El nici

măcar n-a văzut.
Eu am încercat să opresc cîteva cu mîinile, dar au rămas foarte puţine. Elicopterul a trecut de cîteva ori pe deasupra noastră, ca şi cum noi am fi fost obiectivul pe care-1 avea de supravegheat, pesemne că pilotul se amuza văzînd cum un bătrîn speriat şi însoţitorul său alergau după hîrtiuţele acelea care-şi luaseră zborul şi se îndreptau spre rîu. A trebuit să mă arunc pur şi simplu, plonjînd pe iarbă (nu doar o dată, nici de două ori), ca să opresc şi să înhaţ cît mai multe cu putinţă înainte de a cădea în apă, în timp ce elicopterul zbura razant cu pămîntul, parcă în batjocură, pe cît îmi puteam da eu seama în clipele acelea cînd mă azvîrleam în iarbă să prind vinietele, dar poate că mă înşelam. Pe urmă s-a îndepărtat şi a dispărut în cîteva clipe, la fel cum apăruse. Cîteva viniete încă pluteau în aer, printre care cea din hîrtie de ziar şi, prin urmare, mai uşoară, „Informaţia dată duşmanului" de Fraser, m-am temut să nu se sfărîme ca un papirus (avea şaizeci de ani împliniţi bucăţica aia de ziar), nu doar să se ude. Alergam cînd după una, cînd după alta, cînd am văzut că Wheeler deschisese în sfirşit ochii şi-şi desfundase urechile şi - cu mîinile din nou libere - că îşi ducea acum mîna la frunte - ori, poate, palma la tîmplă -, de parcă l-ar fi durut tare ori ar fi vrut să vadă dacă nu avea febră, sau era doar un gest de coşmar, cine ştie ? Iar mîna cealaltă era întinsă, cu degetul arătător îndreptat în sus, la fel cum făcuse în ajun, cînd nu izbutise să articuleze un cuvînt şi trebuise să-1 ghicesc ori să încerc să-1 nimeresc. Mi-aş fi spus că era din nou numai asta, afazia momentană din ajun, dacă n-ar fi fost precedată de zborul elicopterului şi de surzirea şi orbirea căutate în timp ce zgomotul elicei ne zăpăcea, îl văzusem, cum să spun, lipsit de apărare şi neajutorat, dacă nu cumva transportat. M-am apropiat de el temător, am renunţat prin urmare să umblu după hîrtiuţele alea împrăştiate pe iarbă.

— Te simţi rău, Peter? S-a întîmplat ceva?
A dat din cap că nu şi a continuat să arate cu o expresie îngrijorată spre malul liniştitului rîu Cherwell, n-a fost nevoie de astă dată să umblu pe ocolite: *„The cartoon* ?", l-am întrebat, iar el a încuviinţat numaidecît, chiar dacă am impresia că nu folosisem termenul potrivit, era îngrijorat de pierderea vinietei autentice, îşi dăduse seama de risc abia cînd deschisese ochii după sperietură ori după amintirea fulgerătoare, nu înainte; aşa că am dat fuga din nou, am sărit, m-am aruncat în iarbă, am ajuns-o, am prins-o între degete, neatinsă pe malul rîului cu ape molcome, probabil că semănăm cu un jucător de *cricket* care zboară şi se aruncă în iarbă, jocul ăsta atît de englezesc pe care nu-1 înţeleg, ori cu un portar de fotbal care se aruncă după minge, jocul care nu mai e atît de pur englezesc şi pe care-1 înţeleg perfect. Aerul se liniştise, am mai cules două-trei hîrtiuţe de pe jos, fuseseră salvate toate, nu se rătăcise nici una, nici nu se udase, atîta doar că se mototoliseră cîteva.
— Ţine, Peter, cred că sînt toate, nu s-au stricat decît foarte puţin, mi se pare, i-am spus în timp ce netezeam cîteva.
Dar Wheeler nu putea încă să articuleze cuvintele şi a arătat spre mine cu degetul de mai multe ori, ca spre un moştenitor sau destinatar, am înţeles că acele viniete erau pentru mine, mi le dăruia.
A deschis mapa şi eu le-am pus înăuntru, în afară de cea a lui Fraser, care nu era o reproducere, ci tăietura originală, fiindcă el a ridicat arătătorul, oprindu-mă cînd eu am vrut s-o aşez lîngă celelalte, şi îndată după aceea a arătat spre pieptul lui cu degetul mare. „Asta nu, asta e pentru mine", a spus gestul acela.
— Asta o păstrezi dumneata? am vrut să-1 ajut.
A încuviinţat, am pus-o deoparte. Era ciudat că rămăsese dintr-o dată fără grai, tocmai cînd vorbea despre cei puţini sau mulţi - depinde cum priveşti lucrurile - care erau aşa, fără grai. în ajun, cînd se blocase la cuvîntul „permită", explicase pe urmă, cînd şi-a recuperat graiul sau uşurinţa vorbirii:
„Mi se întîmplă rareori. Ţine doar o clipă, de parcă n-aş mai avea voinţă". Şi atunci folosise acel cultism deloc frecvent, nu atît în engleză, cît în limba mea: „E ca o povestire sau o preştiinţă...", fără a ajunge să completeze propoziţia, nici măcar atunci cînd eu am insistat puţin mai tîrziu s-o facă; la asta îmi răspunsese: „Nu întreba ce ştii dinainte, Jacobo, nu-i stilul tău". Preştiinţă era cunoaşterea lucrurilor viitoare sau ştiinţa prealabilă a evenimentelor

cunoscute în mod sigur. Nu ştiu dacă există aşa ceva, dar uneori numim şi ce nu există, şi atunci se naşte incertitudinea. Acum nu mai aveam nici o îndoială cu privire la finalul propoziţiei, mă întrebase despre el ori îl intuisem eu în ajun, azi aveam răspunsul sigur, chiar dacă el nu mi l-ar fi dat: „E ca un anunţ ori o prezenţă a ceea ce înseamnă să fii mort". Şi probabil ar fi putut adăuga: „E să n-ai grai, chiar dacă ţi-ai dori să grăieşti. Numai că pe deasupra nu mai vrei, voinţa a dispărut. Nu mai există a voi, nici a nu voi, amîndouă s-au dus". M-am uitat spre casă:
doamna Berry deschisese o fereastră de la parter şi ne făcea semne cu mîna. Pesemne că ieşise la fereastră de îndată ce auzise zgomotul asurzitor al elicei care ne hărţuise şi asistase la scena cu alergăturile şi plonjările mele în iarbă fără ca noi să ne dăm seama. Am ridicat glasul, ca s-o întreb :
„E ora mesei ?", şi mi-am însoţit strigătul cu un gest al mîinii la înălţimea gurii oarecum absurd, ca şi cum aş fi înfăşurat *spaghetti* pe furculiţă. Nu cred că m-a auzit, dar m-a înţeles. A făcut semn cu mîna că nu şi pe urmă a aşezat-o o clipă în poziţie de aşteptare, ca şi cum mi-ar fi spus: „Nu, încă nu", apoi a făcut semn spre Peter, cu un gest
de nelinişte ori de îndoială, „El e bine?", s-ar fi putut traduce. Am răspuns afirmativ dînd din cap de cîteva ori, ca s-o liniştesc. Ea a ridicat amindouă mîinile în acelaşi timp, ca şi cînd ar fi făcut faţă unui atac banditesc, „Ah, bine", a închis fereastra şi a dispărut înăuntru. Atunci Wheeler şi-a redobîndit graiul:
— Da, asta o păstrez, îţi dau o copie, dacă vrei, a spus referindu-se la desenul lui Fraser. Celelalte poţi să le păstrezi, le am în mai multe exemplare ori reproduse mai bine în cărţi; mai păstrez cîteva originale. Asta cu păianjenul cu svastică îmi place foarte mult. Fir-ar el să fie de elicopter! a adăugat fără pauză şi cu ciudă. Ce-o fi căutat aici, în zona asta hărăzită cunoaşterii? Sper că n-o să mai vină o dată să ne ciufulească, n-ai cumva un pieptene la îndemînă ? Voi, latinii, aveţi de obicei un pieptene la voi.
Părul lui Wheeler era, într-adevăr, ca spuma înfuriată pe creasta unui val, iar pe al meu îl simţeam zburlit de parcă mi l-ar fi prefăcut în noduri.
— Ce voia Mrs Berry?
întrebarea asta a pus-o tot fără pauză. I-a spus din nou cum i se adresa în societate. îşi refăcuse imaginea onorabilă şi avea nevoie de un asemenea sprijin; ori era forţa acelei vechi deprinderi a disimulării.
— Ne chema să venim la masă?
S-a uitat la ceas, însă n-a văzut ora, încerca să depăşească momentul de spaimă fără să-mi lase timp să fac vreun comentariu, chiar dacă ştia foarte bine că eu n-aveam de gînd să mă las fără să fac măcar o tentativă.
— Nu, încă nu e gata. Presupun că a speriat-o zgomotul, nu ştia ce este, am răspuns şi am adăugat la rîndul meu fără pauză: Ţi s-a pus din nou un nod în gît, Peter. Aseară mi-ai spus că ţi se întîmplă foarte rar. Dar uite că ţi s-a întîmplat de două ori la sfirşitul acestei săptămîni.
— Da' de unde, a răspuns evaziv, a fost o întîmplare, un ghinion, elicopterul ăsta blestemat. Sînt asurzitoare, ăsta huruia ca un Sikorsky H-5 de pe vremuri, numai zgomotul lui era de-ajuns pentru a stîrni panică. Şi pe urmă, nu uita că vorbesc mult, cu tine vorbesc prea mult şi după o vreme mă resimt, nu mai sînt obişnuit. Tu mă laşi să vorbesc, mă laşi, mă laşi, iei o expresie plină de interes şi eu îţi mulţumesc foarte mult, dar ar trebui să mă întrerupi mai des, să mă sileşti să fiu mai la obiect. Sînt cam singur aici la Oxford, îţi închipui, în ultima vreme, iar Mrs Berry şi cu mine ne-am spus tot ce aveam de spus, tot ce se poate vorbi cu ea, bineînţeles, ori ce vrea ea să vorbim. Să nu crezi că mă vizitează multă lume.
Mulţi au murit, alţii s-au dus în America, de îndată ce s-au pensionat, şi trăiesc acolo ca nişte paraziţi, eu n-am vrut să fac asta, se limitează să aştepte stînd cu burta la soare cît pot de mult, îşi permit să meargă în Bermude, se uită la televizor şi ajung să admire fotbalul de acolo, cu tot felul de harnaşamente şi căşti, au grijă cum să-şi umple maţul şi se hrănesc numai cu broccoli, îşi fac de lucru la bibliotecă şi prin campusul unde-au nimerit, consimt ca departamentele lor să se împăuneze cu ei din cînd în cînd pe post de prestigioase mumii de peste Ocean ori de trofee ofilite din nebuloase timpuri eroice despre care nimeni nu ştie acolo în ce-au constat. în sfîrşit, ca antichităţi, sînt nişte figuri jalnice. Ce-i drept, îmi place să

stau de vorbă cu tine. Englezii vorbesc tot ce nu e anecdotă, dat, fapt şi notă marginală sau glosă ironică; speculaţia le displace, raţionamentul li se pare de prisos, pe cînd pe mine mă amuză cel mai mult.
Da, îmi place mult să stau de vorbă cu tine. Ar
trebui să vii mai des; la urma urmei, rşti foarte singur la Londra. Chiar dacă s-ar putea să fii curînd mai puţin singur. Vreau chiar să-ţi propun ceva şi mi-ar face mare plăcere să accepţi fără să te codeşti prea mult şi fără să-mi pui multe întrebări. Şi nici n-o să pierzi un timp pe care oricum îl socoteşti pierdut, timpul convalescenţelor sentimentale se umple cu ce se nimereşte, conţinutul contează cel mai puţin, se umple cu ce ai la îndemînă şi te ajută să mergi înainte, nu-i aşa?
Pe urmă abia îţi mai aduci aminte de perioadele astea şi de ce-ai făcut în ele, ca şi cum totul ar fi îngăduit, ne găsim justificări în dezorientare şi suferinţă; e ca şi cum n-ar fi existat, iar în locul lor ar fi o pată albă. Se produce un gol de responsabilităţi, „înţelegi? Eu nu eram eu atunci." Sigur, suferinţa a fost întotdeauna cel mai bun alibi al nostru, cel care izbuteşte să dea impresia că ne poate dezvinovăţi de orice. Vreau să spun pe oameni, e cel mai bun alibi pentru specia umană, pentru indivizi şi naţiuni.
Toate astea le-a spus ca şi cum n-ar fi dat prea multă importanţă lucrurilor, dar nu mi-am putut înăbuşi o undă de emoţie şi o zvîcnire de mîndrie, la urma urmei eu simţeam că-1 amuzam şi îi eram simpatic şi poate îl flatam uneori, mă îngăduia fără să facă vreun efort, dar niciodată mai mult decît atît. El avea multe lucruri de povestit şi de argumentat întotdeauna, chiar dacă la început le făcea să se prelingă picătură cu picătură; din conversaţia lui aveam multe de învăţat, mă instruia, îmi sugera idei sau mi le împrospăta, ca să nu spun că mă captiva. Eu nu-i ofeream mare lucru în schimb, cred, înainte de toate îi ofeream companie şi atenţie, expresia mea plină de interes nu era prefăcută. Rylands mi-1 lăsase drept moştenire şi, pe lîngă asta, era fratele lui. Poate că Peter mă privea cu bunăvoinţă şi afecţiune pentru că mă vedea la rînduJ lui, întru citva, ca pe o moştenire a lui Toby, cu toate că eu nu mă puteam preschimba într-un înlocuitor al lui. cum era în schimb, în ce mă privea, Wheeler pentru Rylands. îmi lipseau vîrsta, trecutul comun, ascuţimea minţii, cunoştinţele, misterul. M-am simţit uşor tulburat, n-am ştiut ce să răspund, aşa că am scos din buzunarul interior al hainei pieptenele latin pe care mi-1 ceruse.
— Uite, Peter, i-ara spus, un mic pieptene.
L-a privit o clipă descumpănit, uitase că avea nevoie de el. Apoi l-a luat cu grijă, l-a scrutat contra luminii (era curat) şi şi-a aranjat părul cum a putut mai bine, nu-i deloc uşor fără oglindă şi cu un pieptene mic. A reuşit să-1 potrivească în creştet, nu însă şi în părţi, vîntul aeronautic îl zburlise spre frunte şi-i năpădise tîmplele cu ţepi rebeli, dîndu-i un aer şi mai roman.
— Dă-mi voie, i-am spus.
Mi-a întins pieptenele fără suspiciune, i-am îmblînzit firele rebele cu cîteva mişcări rapide deasupra tîmplelor. Nădăjduiam că doamna Berry nu ne observa, m-ar fi luat drept un frizer nebun şi frustrat.
— Ar fi bine să ţi-1 aranjezi şi tu, a spus Wheeler uitîndu-se la capul meu cu un ochi critic ori aproape cu iritare, de parcă aş fi avut un papagal în creştet. Nu ştiu ce-ai făcut, dar ai reuşit să te murdăreşti peste tot de iarbă. Nici măcar nu ţi-ai dat seama, şi a arătat spre pieptul cămăşii mele albe, lăsînd să se înţeleagă că nu asocia cele cîteva pete verzi cu acţiunea de salvare a vinietelor.
După petrecerea din ajun, după cîteva păhărele şi cercetarea care a urmat, după somnul pe sponci, bărbieritul în grabă şi peripeţiile din grădină, pesemne că arătam ca un cerşetor în ultimul hal ori ca un pezevenghi căzut în dizgraţie şi ajuns pe
treapta cea mai de jos. Haina şi pantalonii se mototoliseră cînd mă tăvălisem prin iarbă.
— Ar merita să te vezi, a adăugat, te-ai murdărit ca un copil neascultător.
Fără îndoială, mă lua peste picior, asta îl făcea să se însufleţească. Mi-am trecut două degete peste micul pieptene (un gest mecanic) şi apoi mi-am descîlcit părul, pe ghicite. Cînd am isprăvit, î-am cerut părerea:
— E bine aşa? şi i-am arătat teatral cele două profiluri.
— Merge, a spus după ce şi-a aruncat spre mine o privire condescendentă, ca un superior

care inspectează în grabă cum şi-a pus soldatul casca.
Şi numaidecît s-a întors exact unde rămăsese înainte de atacul aerian, el nu pierdea niciodată firul, în afară de cazurile cînd voia s-o facă. In pofida numeroaselor ocolişuri, meandre, devieri, îşi încheia traseele.
— Ce s-a întîmplat cu campania asta? a întrebat retoric. A eşuat în ansamblu, cum era de aşteptat. Se născuse moartă, era sortită eşecului. Ce-i drept, a slujit totuşi la ceva, bineînţeles, şi nu la puţin lucru: oamenii au devenit conştienţi de primejdia la care se expuneau dacă vorbeau excesiv, celor mai mulţi nici nu le-ar fi trecut prin cap aşa ceva. A avut efect, fără îndoială, asupra trupelor, şi asta era principalul, căci ele erau cel mai informate şi mai expuse să sufere consecinţele neglijenţelor şi exceselor verbale. Şi, bineînţeles, cadrele de conducere, politice şi militare, au început să procedeze cu mare grijă. S-a creat obiceiul de a comunica în cheie sau prin mesaje cu dublu sens sau transferuri semantice, cu sinecdoce şi metalepse improvizate şi limbaj neaoş, şi asta a fost ceva spontan la întreaga populaţie, fiecare pe măsura iscusinţei şi posibilităţilor proprii. S-a creat, s-a implantat sugestia că fiecare putea să asculte cu intenţii duşmănoase. Da, se poate spune (şi asta a fost ceva neobişnuit şi admirabil în sine)
că s-a dobîndit conştiinţa deplină şi colectivă, oricît ar fi fost de trecătoare, a ceea ce ilustrează vinieta cu marinarul şi fata şi secvenţa următoare: că vorbele noastre, o dată pronunţate, nu mai pot fi controlate. Sînt lucrurile care încetează să ne aparţină mai mult decît orice altceva, mult mai mult decît faptele noastre, care, ca să spunem aşa, rămîn în noi, bune sau rele, fără ca altcineva să şi le poată însuşi, în afară de cazurile flagrante de uzurpare ori impostură, pe care oricînd putem să le denunţăm, să le înăbuşim în faşă, să le îndreptăm ori să le demascam, chiar dacă o facem mai tîrziu.
Wheeler a spus „să le îndreptăm" în limba mea, bineînţeles, în ce altă limbă ar fi putut să facă aluzie la îndreptarea strîmbătăţilor de către faimosul cavaler? Tot în limba mea spusese „cum era de aşteptat" şi „în limbaj neaoş", îi plăcea să facă paradă de faptul că stăpînea deopotrivă spaniola vorbită şi spaniola livrescă şi, de asemenea, portugheza şi franceza, presupun, aceste trei limbi le cunoştea foarte bine, şi probabil şi altele, cel puţin avea noţiuni de hindi, germană şi rusă, după cîte ştiam.
— Nimic nu se încredinţează atît de uşor şi atît de complet cum se încredinţează cuvintele. De cum le pronunţăm, ne şi desprindem de ele şi le lăsăm în posesia ori, mai bine zis, în uzufructul celui care le-a ascultat. Acesta le poate subscrie, pentru început, ceea ce nu e tocmai plăcut, fiindcă într-un anumit sens pune stăpînire pe ele; ori le poate respinge, ceea ce iarăşi nu e deloc plăcut; dar, mai ales, le poate transmite la rîndul lui la nesfîrşit, indicînd sursa sau însuşindu-şi-le, după cum îi convine, după cît e de cinstit sau nu ori după cum are chef să ne piardă şi să ne toarne, depinde de împrejurări; şi nu numai asta, la fel de bine poate
să le împodobească, să le dreagă sau să ! H strice, să le tergiverseze, să le folosească pieziş, să le scoată din context, să le schimbe tonul, să le deplaseze accentele şi să le dea astfel un înţeles diferit şi chiar, fără prea mare greutate, contrar celui pe care l-au avut pe buzele noastre ori cînd le-am conceput. Şi, bineînţeles, să le repete cu exactitate absolută, *verbatim.* De asta ne temeam cel mai tare în timpul războiului, de aceea mulţi au încercat să vorbească numai cu jumătăţi de cuvinte, în chip metaforic şi nebulos, cu imprecizii deliberate ori direct în limbaje secrete. Mulţi au învăţat să spună fără să spună, şi s-au obişnuit cu asta.
— Ceva asemănător s-a petrecut în timpul dictaturii lui Franco în Spania, pentru a ocoli cenzura, am spus eu (Wheeler mă invitase să-1 întrerup mai des): mulţi oameni au început să vorbească şi să scrie într-un mod simbolic, aluziv, parabolic şi abstract. Trebuiau să se facă înţeleşi în cadrul unei înceţoşări deliberate a lucrurilor pe care le spuneau. Un nonsens: să se camufleze, să se învăluie şi, chiar aşa, să se încerce totuşi să se recunoască şi să fie recepţionate mesajele cele mai difuze, mai criptice şi mai confuze. Oamenii nu au răbdare pentru munca de descifrare. A ţinut prea mulţi ani, a ajuns să lase impresia că nu e trecătoare, ci definitivă. Au fost unii care nu s-au mai putut dezvăţa pe urmă, şi abia atunci au rămas fără glas.
Wheeler m-a ascultat şi mi-am spus că, dacă ţinea seama de cuvintele mele, ar fi putut să se abată din nou de la traseul lui. Acum însă părea hotărît să-1 urmeze, deşi cu pasul său

măsurat:
— Mulţi au învăţat să spună fără să spună, a repetat această propoziţie; dar ce n-a învăţat aproape nimeni a fost să nu spună, să tacă, adică ceea ce se cerea şi era lucrul cel mai potrivit. Era normal, e firesc: ăsta-i un lucru pe care nu-1 pot învăţa majoritatea sau grosul muritorilor, să nu te îndoieşti de asta, ar însemna să le cerem prea mult, să meargă împotriva propriei lor esenţe, de aceea campania era sortită unui eşec mai mult decît parţial. A fost ca şi cum le-ai fi spus oamenilor: „Ei bine, nu numai că trebuie să suportaţi lipsurile de tot felul şi penuria şi raţionalizarea şi să pătimiţi bombardamentele aviaţiei duşmane fără să ştiţi care dintre voi n-or să se mai scoale mîine, nici măcar în noaptea asta, la urletul sirenelor şi sînt sortiţi să-şi vadă casa incendiată şi transformată în ruine într-o clipă după fulgerele acelea şi zgomotul acela asurzitor, şi să se îngroape ceasuri întregi în adăposturile adînci pentru a nu lua foc pe strada care încă pare cea dintotdeauna, şi să sufere pierderea soţului şi copiilor şi, în orice caz, absenţa lor şi zbuciumul îngrozitor din fiecare zi la gîndul că s-ar putea să nu mai fie în viaţă, că s-ar putea să fie morţi, şi să se suie în avioane ca să fie mitraliaţi în încrîncenatele lupte aeriene unde fiecare încearcă să-şi doboare duşmanul, şi să coboare în submarine şi în distrugătoare şi în crucişătoare sub apele îndepărtate şi cuprinse de flăcări şi să fie asfixiaţi ori să ardă în interiorul unui tanc, şi să-şi dea drumul cu paraşuta în teritoriul ocupat şi să primească focul bateriilor ori să fie urmăriţi apoi cu cîini, dacă ajung să pună teferi piciorul pe pămînt, şi să explodeze în bucăţi dacă au nenorocul, deloc exclus, să fie nimeriţi de un obuz ori de o grenadă, şi să suporte tortura şi să-1 înfrunte pe călău dacă sînt îmbrăcaţi în civil pentru a-şi îndeplini misiunea şi sînt capturaţi într-o ţară unde le era interzisă intrarea, şi să lupte corp la corp pe front în atacuri la baionetă, pe cîmp, în păduri, în jungle, în mlaştini, în zone îngheţate şi în pustiuri, şi să-i sfîrtece cît mai iute capul băiatului care se iveşte dintr-o dată '4*
cu casca şi uniforma vrăjmaşe, şi să igmri zi de zi şi noapte de noapte dacă nu cumva vei pierde acest război şi pînă la urmă nu va duce la altceva decît la preschimbarea ta şi a camarazilor tăi în cadavre de care nimeni nu-şi va aduce aminte ori în prizonieri pe viaţă ori în robi ai învingătorilor, şi să înduri frigul şi foamea şi setea şi căldura toridă şi sufocantă şi mai ales frica, să vă intre frica-n oase ţie şi camarazilor tăi, o spaimă continuă cu care pînă la urmă o să vă obişnuiţi, chiar dacă uite că au trecut cîţiva ani şi tot nu v-aţi obişnuit..." Da, a adăugat Peter, după ce s-a oprit brusc şi a făcut o pauză foarte scurtă şi şi-a tras răsuflarea, a fost ca şi cum le-ai fi spus oamenilor:
„Ei bine, pe lîngă toate astea, trebuie să vă ţineţi gura. Nu mai vorbiţi, nu mai povestiţi, nu mai glumiţi, nu mai întrebaţi, şi cu atît mai mult să nu răspundeţi, nici cînd staţi de vorbă cu nevasta, nici cu bărbatul, nici cu copiii, nici cu tata şi în nici un caz cu mama, nici cu fratele, nici cu cel mai bun prieten. Iar iubitei sau iubitului... fiinţei iubite să nu-i şoptiţi nici măcar la ureche, să nu-i daţi explicaţii cu adevăruri ori cuvinte dulci ori minciuni, să nu-i spuneţi adio, să nu-i daţi nici măcar mîngîierea glasului şi cuvîntul, să nu-i lăsaţi drept amintire nici măcar ecoul ultimelor făgăduinţe mincinoase pe care le facem la despărţire".
Wheeler s-a oprit şi a rămas dintr-o dată parcă desprins de lume, se lovea cu nodurile degetelor în bărbie, nişte lovituri foarte uşoare, ca şi cînd şi-ar fi adus aminte, mi-am spus, ca şi cum chiar el ar fi avut parte de toate acele experienţe, ar fi trebuit să-i refuze iubitei sale cuvintele cele mai importante, cele pe care vrei să le auzi şi pe care vrei să le spui, cele pe care pe urmă le uiţi atît de uşor ori se confundă cu altele ori se repetă adresîndu-se altora, cu aceeaşi uşurătate şi aceeaşi bucurie, dar care în ultima clipă par de fiecare dată foarte necesare, chiar dacă sînt dulcegării exagerate şi, prin urmare, oarecum nesincere, dar asta n-are prea mare importanţă, în ultima clipă, de fiecare dată.
— Asta a ajuns să fie, sau aproape asta. Nu într-o expunere atît de crudă, nu pusă în termenii ăştia. Dar aşa au înţeles lucrurile mulţi, aşa le-au înţeles şi le-au asumat cei mai pesimişti şi mai demoralizaţi, cei mai speriaţi şi mai abătuţi şi cei înfrînţi, iar în vreme de război ăştia formează majoritatea. In vremea războaielor nedecise, desigur, pe care ne temem să nu le pierdem în fiecare clipă, şi pe bună dreptate, şi care atîrnă mereu de un fir de păr, zi de zi şi noapte de noapte, de-a lungul unor ani care nu se mai sfîrşesc, care sînt într-adevăr pe viaţă şi pe moarte, de exterminare totală ori de supravieţuire murdară şi jalnică.

Printre ele nu se numără, cu siguranţă, toate războaiele astea mai recente, cel din Afghanistan, nici cel din Kosovo, nici cel din Golf, nici cel din Insulele Falkland, ce mai glumă. Ori Malvine, cum vrei, să fi văzut cum s-a înfierbîntat aici lumea, era de-a dreptul înduioşător, vreau să spun în faţa televizoarelor, pentru mine a fost greu de suportat.
In războaiele astea de acum sînt prea mulţi euforici, care asistă încîntaţi la ele stînd acasă în fotoliu fără nici o grijă. Euforici, da, euforici. Ce dobitoci! Şi criminali. Nu ştiu. Dar atunci li se cerea oamenilor prea mult, nu ţi se pare? Se cerea ca lumea să suporte totul şi, pe deasupra, să păstreze tăcerea asupra lucrurilor care-i apăsau chinuitor, fără o clipă de răgaz. Nu era de-ajuns tăcerea mormîntală a atîtor şi atîtor morţi.

— Ai făcut asta şi dumneata, ai păstrat tăcerea?
l-am întrebat. Ţi-a adus pagube campania?
— Sigur. Mie şi celor mai mulţi dintre noi. în teorie, crede-mă, foarte mulţi au urmat recomandările întocmai. Şi nu doar în teorie, ci şi în memoria colectivă. Eu am spus că a eşuat în ansamblu şi că nici nu se putea altfel, dar dacă-i întrebi pe alţi oameni care au apucat vremurile alea ori care au auzit povestindu-se despre ele din surse de primă mînă sau dacă citeşti referinţele la *careless talk* din unele cărţi, fie de istorie, fie de sociologie, fie de un amestec al amîndurora care acum a primit denumirea pompoasă de microistorie, o să vezi că versiunea stabilită şi chiar amintirile personale sincere despre toate acele lucruri coincid în acest sens, afirmă şi exprimă părerea că această campanie a reprezentat un mare succes. Şi nu e vorba că mint în mod conştient şi de comun acord, nici nu se înşală în masă, ci că efectul real produs de aşa ceva nu poate fi verificat ori măsurat (cum să ştim cîte catastrofe a dezlănţuit imprudenţa ori cîte a evitat secretul?), devine lesne, chiar inevitabil, să ne gîndim retrospectiv că toate eforturile făcute au fost pline de abnegaţie şi vitale şi eroice şi că toţi şi fiecare dintre noi am contribuit la obţinerea victoriei. De vreme ce am trecut prin clipe atît de grele şi ne-a măcinat incertitudinea, cel puţin să depanăm povestea care ne uşurează durerea doliului şi ne aduce mîngîiere pentru
suferinţe. Oh, da, cred şi eu, au existat milioane de britanici bine intenţionaţi care au luat foarte în serios avertismentele şi lozincile şi care au crezut că trebuie să le aplice întocmai: aşa le-a dictat conştiinţa, şi unii le-au dus cu adevărat la îndeplinire, mai ales trupele şi oamenii politici şi funcţionarii şi diplomaţii, ţi-am mai spus. Şi, bineînţeles, eu însumi, dar fără nici un merit: ţine seama că între 1942 şi 1946 n-am rămas în Anglia decît în perioade nu prea lungi, cînd veneam în permisie sau cu o însărcinare concretă care nu-mi permitea să stau prea mult, principalul meu loc de muncă era departe, postul meu era foarte schimbător. Cum ai citit în *Who's Who,* am umblat prin locurile cele mai diverse în anii aceia şi am îndeplinit funcţii în care erau incluse ori încorporate secretul, discreţia, prevederea, prefăcătoria, înşelăciunea, trădarea, dacă era nevoie (în mod imperios), şi, bineînţeles, tăcerea. Eu judecam cu avantaj, pe mine nu mă costa nimic să observ asta, fără doar şi poate. Ba mai mult, probabil din pricină că eram mereu în alertă, acolo unde eram trimis, devenea pentru mine mai perceptibil ce li se întîmpla în general oamenilor aici, acasă, în ariergardă. Campania a fost, de asemenea, o ispită îngrozitoare, cum să spun, pentru întreaga populaţie : pe cît de neobişnuită, pe atît de neobservată, pe cît de irezistibilă, pe atît de inconştientă, pe cît de neprevăzută, pe atît de sibilină.
— La ce te referi, Peter? Nu înţeleg.
— Cetăţenii din orice naţiune, Jacobo, majoritatea imensă, în mod normal n-au de povestit nimic cu adevărat valoros pentru nimeni. Dacă stăm să ne gîndim noaptea la ce au spus ori au povestit în timpul zilei oamenii, mulţi sau puţini, cu care am stat de vorbă (gradul de cultură sau cunoştinţele lor nu contează), o să vedem că rareori am auzit ceva cu adevărat valoros sau interesant sau inteligent, lăsînd la o parte amănuntele şi chestiunile pur practice şi incluzînd, bineînţeles, în schimb tot ce a ajuns în mintea lor prin intermediul unui ziar, al televiziunii ori radioului (altceva e dacă am citit anumite opinii într-o carte, dar şi asta depinde). Aproape tot ce spunem şi comunicăm cu toţii e de doi bani, e umplutură, e superfluu, e vulgar, plicticos, interşanjabil şi arhicunoscut, oricît ar fi de „al nostru" şi lumea, cum se repetă acum cu o mitocănie neînchipuită, „ar simţi nevoia de a se exprima". Nimic nu s-ar fi schimbat dacă nu s-ar fi exprimat milioane de opinii, sentimente, idei, fapte şi ştiri

care se exprimă şi se relatează zilnic în toată lumea. (De prisos să spun că Wheeler a recurs la limba mea pentru cuvîntul „mitocănie", care nu are un echivalent exact în nici o altă limbă.) „Din vorbă-n vorbă se-ajunge la ciorbă", spuneţi voi adesea în spaniolă. „De vorbeşti, te pricopseşti", se spune de obicei, în diferite situaţii şi contexte. Nu mai lipseşte decît ca psihologii şi experţii în domeniul ăsta să vîre o asemenea noţiune absurdă în capul vorbitorilor pentru ca aceştia să dea frîu liber şi mai abitir tendinţei lor fireşti dintotdeauna. Să vorbeşti nu e în sine ceva bun sau rău, iar în ceea ce priveşte înţelegerea la care ajungi sau ciorba despre care pomeneşte proverbul, în aceeaşi măsură vorba e prilej de conflicte şi neînţelegeri ca şi de armonie şi înţelegere, de nedreptăţi ca şi de reparaţii, de războaie ca şi de armistiţii, de crime şi trădări ca şi de loialităţi şi iubiri, de osînde ca şi de mîntuiri, de ofense şi furii ca şi de mîngîieri şi alinări. Să vorbeşti e, în orice caz, cea mai mare risipă a întregii populaţii, fără deosebire de vîrstă, sex, clasă, bogăţie şi cunoştinţe, e iroseala prin excelenţă. Aproape nimeni nu dispune de argumente zdrobitoare pentru a spune că posibilii lui ascultători socotesc într-adevăr că tot ce spune el
e vrednic de preţuire, de atenţie, ca să nu
punem de a fi cumpărat. Cine plăteşte pentru un lucru de care se poate bucura degeaba întotdeauna, cu foarte puţine excepţii, ba pe care uneori e chiar silit să-1 înghită? Şi totuşi, în mod ciudat, majoritatea se încăpăţînează să vorbească fără oprire şi, pe lîngă asta, zilnic. E uimitor, Jacobo, dacă-ţi dai osteneala să te gîndeşti la asta: bărbaţii şi femeile explică şi povestesc cu nemiluita şi, de asemenea, se explică la nesfîrşit pe ei înşişi, căutînd pe cineva care să-i asculte sau impunîndu-şi discursurile dacă pot, tatăl copiilor săi, profesorul elevilor, preotul enoriaşilor, bărbatul nevestei şi nevasta bărbatului, comandantul trupelor şi şeful subalternilor, politicianul adepţilor săi şi chiar naţiunii întregi, televiziunile spectatorilor, scriitorii cititorilor şi pînă şi cîntăreţii adolescenţilor, care pe deasupra le cîntă în cor refrenele ca prinos de admiraţie. Tot astfel pacienţii psihiatrilor, numai că aici natura relaţiei este revelatoare, e vorba despre o tranzacţie foarte limpede : încasează cine ascultă, plăteşte cine vorbeşte. Cheltuieşte cine trăncăneşte, plăteşte cine la vorbă se lungeşte. (Şi aceste patru ultime verbe au fost tot în spaniolă.
Mi-am adus aminte de o prietenă a mea din Madrid, doctoriţa Garcia Mallo, psihanalistă foarte pricepută: i-aş recomanda să mărească onorariile fără cea mai mică mustrare de cuget.) Asta e o relaţie exemplară, ar fi potrivită în fond pentru toate împrejurările. Căci oameni care să te asculte de bunăvoie nu sînt mulţi, nu găseşti pe toate drumurile, înainte de toate din pricină că sînt nenumăraţi cei care luptă în tabăra vrăjmaşă, adică cei care vorbesc ei şi, prin urmare, vor să fie ascultaţi. în realitate, dacă iei aminte, se dă o luptă permanentă şi universală ca să iei cuvîntul:
în orice loc unde se adună lume multă, particular sau public, există zeci, dacă nu sute de glasuri nestăpînite care se încaieră pentru a fi auzite ori a-şi deschide drum, fiecare avînd drept *desideratum* să se ridice deasupra tuturor celorlalte şi să le acopere: şi nu ostenesc să încerce. In măsura în care li se îngăduie s-o facă. E totuna dacă e vorba despre o stradă, sau despre o piaţă, sau despre Parlament, singura deosebire este că în ultimul caz se stabileşte rîndul vorbitorilor şi cei care aşteaptă sînt somaţi sa se prefacă interesaţi să asculte; e totuna dacă e *unpub* ori un ceai într-o casă aristocratică, variază numai intensitatea şi tempoul, în cazul al doilea se începe mai uşurel, . se maschează cîtva timp intenţiile pînă se cîştigă încrederea pentru a se desfăşura ca la tavernă, chiar dacă pe un ton mai scăzut. Şi e de-ajuns să fie patru persoane în jurul unei mese pentru ca măcar două să rivalizeze pentru rolul de solist. Eu am făcut bine că am fost profesor: mulţi ani m-am bucurat fără luptă de enormul privilegiu de a nu fi întrerupt de nimeni, ori nu fără consimţămîntul meu prealabil. Şi încă mă bucur de el în cărţile şi articolele mele. Ăsta e mirajul celor care scriem, să credem că volumele noastre sînt deschise şi parcurse de la un capăt la altul cu respiraţia tăiată şi cu foarte mici pauze. Este şi a fost al tuturor, nu te îndoi de asta, eu ştiu din experienţa altora, precum şi din propria mea experienţă, pe cînd ţie-ţi lipseşte aceasta din urmă, din cîte ştiu, nu-ţi închipui ce bine-ai făcut că nu te-ai lăsat ispitit de scris. Asta e iluzia romancierilor care-şi lansează numeroasele şi imensele lor volume pline de aventuri şi reflecţii nemăsurate, ca Cervantes al vostru, Balzac, Tolstoi, Proust, ori acel plicticos cvartet din *Alexandria* care a fost atît de la modă, ori Tolkien al nostru de la Oxford (era sud-african

din naştere, ştiai?), de cîte ori nu ne-am încrucişat drumurile în Merton College sau l-am văzut bînd ceva la *The Eagle & Child* cu Clive Lewis la
căderea serii fără ca nici unul dintre noi să bănuiască ce avea să se întîmple cu cele trei fascicule atît de excentrice pe atunci, el mai puţin chiar decît noi, scepticii lui colegi; ori cu scrierile acestor poeţi torenţiali care pun şi concentrează atîtea lucruri în fiecare dintre înşelătoarele lor versuri care sînt atît de scurte, ca Rilke sau Eliot sau înainte Whitman şi Milton şi înainte marele vostru Manrique; şi cu piesele acestor dramaturgi care au pretenţia să-i ţină pe spectatori ţintuiţi în scaune timp de patru ore şi mai bine, cum face chiar Shakespeare în *Hamlet* şi în *Henric al IV-lea :*
sigur că pe vremea lui mulţi stăteau în picioare şi intrau şi ieşeau din teatru fără să deranjeze pe nimeni şi cînd aveau chef; şi cu scrierile acestor cronicari şi autori de jurnale precum Saint-Simon, Casanova, Inca Garcilaso al vostru, Bernal Diaz tot al vostru ori ilustrul nostru Pepys, care nu se satură niciodată să mîzgălească filele ca nişte maniaci; şi ca scrierile acestor eseişti precum incomparabilul Montaigne ori chiar eu însumi (păstrînd distanţele de netrecut, te implor), care ne închipuim cu naivitate, cînd scriem, că cineva o să aibă miraculoasa răbdare de a înghiţi tot ce vrem să-i spunem despre Henric Navigatorul, poţi să-ţi dai seama ce nebunie, ultima mea carte despre el are aproape cinci sute de pagini, o impoliteţe, un abuz. Ai citit-o, desigur?
— încă nu, Peter, te rog să mă ierţi, îmi pare tare rău. Mi-e foarte greu să mă concentrez cînd citesc, în ultima vreme, i-am răspuns, şi nu-1 minţeam. Dar cînd o să încep, fii fără grijă, o s-o citesc de la un capăt la altul, ţinîndu-mi respiraţia şi fără întrerupere, sînt sigur de asta, am adăugat zîmbindu-i şi pe un ton de uşoară şi afectuoasă glumă, iar el a zîmbit puţintel aruncîndu-mi o privire rapidă, ochii lui erau mai tineri decît înfăţişarea lui în ansamblu; l-am întrebat numaidecît:
Care a fost ispita ? A fost urmarea campaniei contra *careless talk* ? Mi-ai vorbit despre asta, nu-i aşa, ori aveai de gînd s-o faci.
— A, da. Aşa te vreau, să-mi urmezi instrucţiunile şi să mă ţii din scurt.
Răspunsul ăsta al lui avea de asemenea ceva glumeţ.
— Nimeni nu şi-a dat seama la început, dar ispita era foarte simplă şi deloc surprinzătoare în fond: uite cum stau lucrurile, acestei populaţii, care în mod normal n-are de povestit multe lucruri importante ori cu adevărat interesante, i s-a comunicat dintr-o dată că limba ei, sporovăielile şi limbuţia puteau constitui o primejdie şi i s-a cerut stăruitor să aibă grijă ce spune şi să bage de seamă unde, cînd şi cu cine stă de vorbă; i s-a atras atenţia că aproape oricine putea fi un spion nazist ori un ins cumpărat care stătea la pîndă cu urechea ciulită la cuvintele ei, cum se ilustrează în vinieta cu cele două gospodine care călătoresc cu metroul ori în cea cu indivizii care trag la ţintă.
Şi asta a fost, bagă de seamă, ca şi cum li s-ar fi spus cetăţenilor: „în majoritatea cazurilor nu ştiţi care sînt ele, dar din gura voastră pot ieşi lucruri importante, cruciale şi, prin urmare, ar fi mai bine să nu fie rostite niciodată, în nici o împrejurare.
Nu ştiţi ce, dar printre nimicurile pe care le scoateţi pe gură zilnic poate fi ceva de valoare, şi chiar de o valoare imensă pentru duşman. Contrar obiceiului, adică în pofida dezinteresului general al celor mai mulţi faţă de ceea ce voi ţineţi să spuneţi şi să le explicaţi, este foarte probabil ca în clipa asta chiar să existe printre noi urechi interesate în cel mai înalt grad să vă acorde cea mai mare atenţie din lume şi chiar să vă tragă de limbă. Mai bine zis, există cu siguranţă: sînt mulţi paraşutişti germani care au aterizat pe teritoriul britanic în ultima vreme, şi toţi sînt bine pregătiţi, antrenaţi
special pentru a vă înşela, ştiu limba noastră de parcă s-ar fi născut la Manchester, la Cardiff sau la Edinburgh şi cunosc obiceiurile noastre fiindcă nu puţini dintre ei au trăit aici în trecut ori sînt pe jumătate englezi, din partea tatălui sau a mamei, chiar dacă astăzi au optat pentru jumătatea mai rea a sîngelui lor amestecat. Aterizează ori debarcă lipsiţi de scrupule şi înarmaţi pînă-n dinţi, cu documente false imitîndu-le perfect pe ale noastre, iar dacă nu au, complicii lor au grijă să le pună la dispoziţie, chiar aici în Insule, mulţi dintre ei compatrioţi de-ai noştri get-beget, la fel de britanici ca strămoşii noştri, iar trădătorii ăştia stau la pîndă la fel ca duşmanii şi abia aşteaptă să prindă un cuvînt de la noi şi să-1 transmită şefilor care au pus la cale măcelul, abia aşteaptă să ne scape ceva. Aşa că fiţi cu ochii în patru: de

sporovăială voastră iresponsabilă sau de tăcerea voastră loială pot să depindă destinele aviaţiei noastre, ale flotei noastre, ale trupelor de uscat, ale prizonierilor şi spionilor noştri. Poate că nu în mîinile voastre, dar cu siguranţă pe buzele voastre se află soarta acestui război care ne-a costat pînă acum atîta sînge, dîrzenie, lacrimi şi sudoare". (Wheeler a citat în ordinea cuvenită, fără a uita să menţioneze *toii,* care e omis întotdeauna.) „Şi ar fi de neiertat să-1 pierdem pînă la urmă din pricina unei neglijenţe de-a voastre, a unei imprudenţe care poate fi evitată, din pricină că unul dintre noi, oricare, n-ar fi în stare să-şi ţină limba şi să şi-o stăpînească." Aşa se vedeau lucrurile, ţara împînzită de agenţi nazişti cu urechea ciulită, care nu fac altceva decît să asculte pe furiş (aici Wheeler a folosit un verb englezesc anevoie de tradus, *to eavesdrop),* nu numai la Londra şi în marile oraşe, ci şi în cele mici şi în sate şi, bineînţeles, pe litoral şi chiar la ţară, în zonele mai slab populate. Puţinii germani şi austrieci antinazişti care se exilaseră aici cu cîţiva ani în urmă, după venirea lui Hitler la putere, n-au avut o viaţă prea uşoară, am auzit cum a trăit Wittgenstein. de exemplu, care a lucrat la Cambridge şi n-a dus-o deloc pe roze, şi i-am cunoscut pe marele actor Anton Walbrook şi pe scriitorul Pressburger şi pe acei minunaţi eruditi în domeniul artelor de la Institutul Warburg, pe Wind, pe Wittkower, pe Gombrich, pe Saxl şi, de asemenea, pe Pevsner, şi cîţiva dintre vecinii lor vechi au început dintr-o dată să se îndoiască de ei, sărmanii, erau cetăţeni britanici şi doreau mai mult decît toţi, probabil, înfrîngerea nazismului.
A fost epoca în care s-a introdus aici pentru prima dată un document oficial de identitate, împotriva tradiţiei şi preferinţei noastre, pentru a le îngreuna situaţia puţin mai mult decît înainte germanilor care se infiltrau printre noi. Dar unii îl pierdeau, nefiind obişnuiţi să-1 poarte asupra lor, şi carnetul cu pricina a stîrnit atîta aversiune, încît a trebuit să fie suprimat mai tîrziu, prin 1951 sau 1952, ca să se potolească nemulţumirea pe care o provoca obligativitatea lui. Mi-a spus Tupra că se vorbeşte acum, la nivel înalt, de posibilitatea de a introduce ceva asemănător din nou, împreună cu celelalte măsuri inchizitoriale, mediocrii ăştia care ne guvernează cu un spirit atît de totalitar şi cărora masacrul produs la Turnurile Gemene mai-mai că le dă mînă liberă. Sper să nu aibă cîştig de cauză.
Oricît ar încerca să ne convingă de contrariu, acum nu ne aflăm într-un adevărat război, nu într-un război de permanentă incertitudine şi durere. Şi chiar dacă nu mai sîntem mulţi cei care am văzut şi am luat parte activă la cel de-al doilea război mondial, pentru noi e o jignire şi o mare ocară ceea ce, în numele siguranţei, oh, pretext preistoric!, au de gînd să facă şi să impună prostănacii ăştia în acelaşi timp fricoşi şi autoritari. N-am luptat împotriva unor oameni care voiau să
controleze toate şi fiecare dintre aspectele vieţii indivizilor pentru ca acum să vină nepoţii noştri şi să ducă la îndeplinire cu viclenie şi îndîrjire plăsmuirile trăsnite ale duşmanilor pe care i-am biruit. Nu ştiu, în sfîrşit, oricum ar fî, însă, eu n-o să mai am prilejul să le văd mult timp, în orice caz, din fericire.
Şi Wheeler s-a uitat din nou în jos, la iarbă, în timp ce murmura cuvintele acestea de prisos, ori poate se uita la mucurile pe care eu le aruncasem pe jos şi le strivisem cu pantoful. De data asta şi-a recăpătat singur şi cu uşurinţă ţinuta:
— Ce rezultat a avut faptul că li s-au spus toate astea cetăţenilor de atunci? S-au aflat într-o situaţie ciudată, poate chiar paradoxală: puteau să posede informaţii preţioase, dar cei mai mulţi nu ştiau dacă sînt sau nu într-adevăr astfel şi nici care naiba erau acele informaţii, în cazul în care erau; şi nu ştiau nici pentru cine din anturajul lor puteau fi preţioase: pentru cei apropiaţi sau cunoscuţi sau măcar pentru unul dintre ei, ceea ce avea drept consecinţă faptul că niciodată nu puteau exclude pe nimeni ca potenţială primejdie; ştiau, în sfîrşit, că dacă se întruneau aceşti doi factori sau aceste două elemente, de altfel imposibil de verificat - inconştienta posesie a unei informaţii preţioase şi vecinătatea unui duşman ascuns care ar fi putut să o smulgă ori să o audă din întîmplare (şi aici a apărut alt verb din aceeaşi gamă fără echivalent exact în limba mea, *to overhear) —,* coincidenţa putea să aibă o importanţă enormă şi să pricinuiască cine ştie ce calamităţi. Gîndul că ceea ce spunem, vorbim, săvîrşim, menţionăm ori povestim poate să aibă importanţă şi să facă rău şi să fie jinduit de altcineva, chiar dacă ar fi diavolul însuşi cu oştirile lui nenumărate, e insuportabil pentru cei mai mulţi dintre noi; şi astfel s-au împreunat şi au convieţuit în mintea celor mai mulţi cele două tendinţe opuse, contradictorii, adverse: una, de a ţine mereu totul sub tăcere, pînă şi

lucrurile cele mai anodine şi nevinovate, pentru a alunga orice ameninţare şi, de asemenea, orice senzaţie de vinovăţie ori de a fi căzut într-o înspăimîntătoare greşeală; cealaltă, de a povesti şi a spune totul faţă de toţi şi în toate părţile (cît a aflat şi a auzit fiecare, de cele mai multe ori mărunţişuri, fleacuri, nimic), pentru a încerca astfel aventura ori spectrul ei şi a cunoaşte riscul şi, de asemenea, înfiorarea nemaisimţită şi nouă a importanţei proprii. La ce bun să ai ceva preţios, dacă nu te lauzi şi nu te făleşti şi nu te împăunezi faţă de ceilalţi, la ce bun să ai ceva jinduit, dacă nu simţi jinduirea aceea ori, cel puţin, posibilitatea ei şi primejdia de a-ţi fi smulse, la ce bun să deţii un secret, dacă nu-1 spui măcar o dată şi nu-1 trădezi? Numai aşa se poate aprecia adevărata măsură a caracterului său îngrozitor şi a prestigiului său. Mai devreme sau mai tîrziu ne saturăm să ne spunem mereu în sinea noastră: „Vai, dacă ar şti ei, ah, dacă el ar afla, oh, dacă ea ar avea cunoştinţă de ce păstrez eu doar pentru mine". Şi mai devreme sau mai tîrziu vine momentul să-1 scoatem la suprafaţă, să-1 desprindem de noi, să încredinţăm cuiva secretul nostru, chiar dacă o facem o singură dată şi faţă de o singură persoană, mai devreme sau mai tîrziu ni se întîmplă tuturor.
Dar cum cetăţenii nu ştiau (cu unele excepţii) să facă deosebirea dintre un giuvaier şi o simplă tinichea, mulţi puneau totul pe galantar ori pe masă, înfioraţi de plăcere, încîntaţi, atraşi de perspectiva de a avea în faţă un spion primejdios şi încrucişîndu-şi degetele şi rugîndu-se lui Dumnezeu să nu dea ochii cu vreunul, cu nimeni care să divulge secretul, vreau să spun povestea lor încîlcită şi fără cap şi coadă. Şi nimic nu-i mai emoţionant atunci decît faptul că un compatriot mai responsabil
şi integru le-ar putea face semn să-şi ţma gura şi le-ar reproşa uşurătatea, fiindcă asta era dovada aproape neîndoielnică pentru guraliv că intrase pe teritoriul interzis al lucrurilor grave şi semnificative şi cu greutate, unde niciodată nu-i călcase piciorul mai înainte. Această excitare plină de teamă, produsă de faptul că se aventurase în săvîrşirea unui prejudiciu, expunînd astfel fără să vrea întreaga naţiune, este ilustrată de vinieta cu bărbatul care dă telefon din cabina asediată de mici Fuhreri, precum şi de tabloul al treilea, mai mult decît de al doilea, din vinieta care începe cu marinarul şi logodnica lui, uite-le aici. In marea lor majoritate, oamenii, inteligenţi sau nătîngi, respectuoşi sau necuviincioşi, vitriolici sau buni ca pîinea caldă, seamănă mult, destul sau puţintel cu fata asta cu părul şaten strîns în coc : în general ascultă cu uimire şi cu plăcere, chiar dacă e înfricoşător ce li se comunică, fiindcă e mai puternică şi precumpăneşte (şi de aceea consimt să acorde atenţie, momentan şi ocazional, fiindcă se şi imaginează povestind altora ce-au aflat) plăcerea anticipată de a transmite la rîndul lor ştirea, chiar dacă e respingătoare, îngrozitoare ori presupune o senzaţie foarte neplăcută, şi de a suscita în sufletul altora aceeaşi reacţie pe care o stîrneşte acum în sufletul lor. în fond, nu ne interesează şi nu are importanţă pentru noi decît ceea ce împărtăşim, ceea ce încălcăm şi ceea ce transmitem. Vrem să facem parte mereu dintr-un lanţ, cum să spun, să fim victime şi agenţi ai unei nesfîrşite molime. Iar cea mai cumplită şi la îndemîna tuturor este molima adusă de cuvinte, de această plagă a vorbăriei de care sufăr şi eu, vezi bine ce se întîmplă cu mine, cum îi dau drumul de îndată ce-mi slăbeşti hăţurile. De aceea e cu atît mai mare meritul celor care au refuzat cîndva să urmeze această înclinaţie predominantă a noastră, a tuturor. Şi încă şi mai mare este meritul celor care au fost supuşi la interogatorii brutale şi totuşi n-au spus nimic, n-au ciripit nimic. Chiar dacă riscau să-şi piardă viaţa, şi unii dintre ei şi-au pierdut-o.
Am auzit pianul din casă, muzică de fond pentru rîu şi arbori, pentru grădină şi glasul lui Wheeler.
O sonată de Mozart, pesemne, ori putea să fie ceva de Bach, Johann Christian, maestrul său şi biet genial fiu al geniului, trăise în Anglia timp îndelungat şi acolo e cunoscut de fapt sub numele de „Bach al Londrei" şi e interpretat adesea şi e pomenit, un german englez precum cei de la Institutul Warburg, şi acel admirabil actor vienez care se numise mai întîi Adolf Wohlbrtick şi care s-a desprins şi el de numele lui, precum Comandorul Mountbatten care a fost Battenberg la origine, falşi britanici cu toţii, nici Tolkien nu scăpa de condiţia asta. (Şi precum colegul meu Rendel, şi el era un englez austriac.) Doamna Berry îşi isprăvise toate treburile şi acum n-avea altă grijă decît să se uite la ceas din cînd în cînd pentru a ne anunţa la timp să venim la masă. La pian cînta ea şi cînta şi Wheeler; ea cînta cu energie, pe el rareori îl văzusem sau îl auzisem cîntînd, îmi aduc aminte că odată a vrut să cunosc un imn

intitulat *Lillabullero* sau *Lilliburlero* sau ceva în genul ăsta, hispanizant, pianul nu era în salon, ci la catul de sus, într-o cameră de altfel goală, nu puteai face în ea nimic altceva decît să te aşezi în faţa instrumentului. S-ar putea ca muzica aceea veselă, prin contrast, ori frazele lui tînguitoare să fi fost pricina schimbării, fapt e că Wheeler mi s-a părut dintr-o dată foarte obosit, şi-a dus o mînă la frunte şi a lăsat-o apoi să cadă cu toată greutatea, bizuindu-se pe cotul bine proptit pe măsuţa acoperită cu husa cu falduri bogate. „Aşa trăim de veacuri", mi-am spus, aşteptînd să continue ori să pună capăt reflecţiilor lui, m-am temut că ar fi
putut decide că era cazul să încheie, dobîndise conştiinţa deplină că divagase prea mult şi l-am văzut cum închide ochii ca şi cum i s-ar fi înroşit, chiar dacă degetele lui duse la frunte îi ascundeau de privirea mea. „Aşa trăim de veacuri şi nimeni nu se dă bătut şi nimic nu se sfîrşeşte niciodată, totul e cuprins de molimă, nimeni nu ne dă drumul.
Şi toate astea se aştern pe umeri ca neaua alunecoasă şi moale, numai că e nea care călătoreşte în timp şi dincolo de noi şi care poate nu se opreşte niciodată." — Aridreu Nin şi-a pierdut-o, bunăoară, am spus într-un tîrziu, încă pluteau în mintea mea cercetările improvizate ale nopţii pe care o prelungisem pînă spre ziuă. Andres Nin. am insistat observînd descumpănirea lui Wheeler, am observat-o în pofida faptului că nu şi-a schimbat atitudinea, continua să stea nemişcat şi parcă leşinat.
El n-a vorbit, n-a răspuns, n-a dat nume şi n-a spus nimic. Nin, cînd se afla sub tortură. L-a costat viaţa, chiar dacă pînă la urmă i-ar fi curmat-o oricum.
Dar Wheeler continua să nu dea semne că înţelege ce-i spun, ori nu mai dorea alte bifurcări:
— Eh? a izbutit să îngîne, şi l-am văzut că deschidea ochii, o sclipire de uimire, ca şi cum m-ar fi socotit incoerent, ce legătură are asta ?
Mintea lui era prea departe de Madrid şi de Barcelona din primăvara lui '37, se prea poate ca tot ceea ce trăise în Spania, orice ar fi fost, să fi rămas puţin mai îndepărtat decît ceea ce s-a întîmplat după aceea, începînd din vara tîrzie a lui '39 pînă în primăvara lui '45 ori, poate, pînă mai tîrziu, în cazul lui. Aşa am încercat atunci să mă întorc la ţara în care ne aflam, la Oxford, la Londra (uneori uitam că are cu mult peste optzeci de ani; ori, mai curînd, uitam mereu şi numai uneori îmi aduceam aminte de asta):
— Atunci a avut efecte contrare celor dorite, campania, am spus.
Şi-a descoperit faţa cu o mişcare lentă şi i-am văzut-o din nou proaspătă, era admirabil cum se redresa şi se refăcea după momentele de cădere ori de oboseală ori de blocare a vorbirii; ca de obicei, interesul - mintea lui ingenioasă ori silinţa de a spune sau de a auzi ceva, încă ceva - îl reînsufleţea. Ori poate simţul umorului, o ironie, o glumă, o vorbă de duh.
— Nu tocmai, mi-a răspuns cu ochii uşor mijiţi, de parcă usturimea nu i-ar fi trecut. Ar însemna să simplificăm mult lucrurile, pe lîngă faptul că ar fi nedrept, dacă am afirma aşa ceva. Fiindcă n-a fost nici o răutate în sufletul oamenilor, ori a fost foarte puţină, n-a fost aşa ceva, nici măcar la cei mai indiscreţi şi mai lăudăroşi, la cei mai nesăbuiţi.
Iar acest ultim cuvînt l-a spus în spaniolă, uneori se vedea că nu-i mai călcase piciorul în ţara mea, acesta e un termen care nu se mai aude, la fel ca şi alţii din acelaşi registru, din motive lesne de înţeles: cînd într-o societate precumpănesc nătărăii, neghiobii, nesăbuiţii şi măscăricii, n-are nici un sens să numeşti astfel pe cineva.
— Şi au mai fost unii care s-au preschimbat în morminte. Mişcătoare, acum nu mă refer la morţi: oameni scrupuloşi, voluntari, cu un puternic simţ al datoriei, foarte stăruitori, care şi-au pecetluit buzele fără şovăire, chiar dacă nimeni n-ar fi aflat ceva despre atitudinea lor obedientă şi nici nu i-ar fi felicitat pentru asta. Au fost foarte mulţi, dar poate nu chiar atît de mulţi cît se crede, era o chemare greu de îndeplinit, aproape nesocotită, „Nu vorbiţi, nici o şoaptă, nici un murmur, nimic, fiindcă vă pot fi citite cuvintele după mişcarea buzelor, aşa că uitaţi că aveţi limbă". („Taci, şi atunci salvează-te", mi-a trecut prin minte, şi de asemenea, o clipă, dacă a vorbit sau a tăcut
unchiul meu Alfonso, n-o să ştim niciodată.) Dacă spun că în ansamblu campania a eşuat, nu o fac fiindcă oamenii n-ar fi fost dispuşi s-o ducă la îndeplinire, au fost în cea mai mare parte; şi a slujit cu siguranţă, a slujit pentru a se dobîndi o conştiinţă generală că nu eram singuri, ci la fel de mult înconjuraţi de ceilalţi ca actorii de teatru; şi că dincolo de luminile reflectoarelor, în penumbră, umbră sau întuneric, aveam un public numeros, foarte atent şi

cu o bună ţinere de minte, oricît de invizibil ori imposibil de recunoscut şi împrăştiat ar fi fost, alcătuit din spioni, iscoade ascunse (aici cuvîntul englezesc a fost din nou imposibil de tradus exact, *eavesdroppers),* oameni din Coloana a cincea, confidenţi şi descifratori profesionişti; că fiecare cuvînt pe care l-ar fi surprins de la noi putea fi mortal pentru cauza noastră, la fel cum se dovedeau vitale cele pe care noi le-am fi putut fura de la duşman. Dar în acelaşi timp campania asta - şi de aici eşecul ei obligatoriu, în pofida indiscutabilelor cîştiguri şi succese - a făcut să crească, în chip inevitabil şi incredibil, numărul guralivilor, al marilor palavragii. Şi la fel cum mulţi oameni care pînă atunci vorbiseră în mod normal şi fără grijă au învăţat sa cumpănească de două ori înainte de a scoate o vorbă, aşa cum recomanda o vinietă, tot astfel mulţi oameni care pînă atunci fuseseră tăcuţi sau, cel puţin, zgîrciţi la vorbă, inhibaţi sau taciturni, nu din fire ori din prudenţă, ci pentru că socoteau că tot ce-ar fi putut ei să povestească şi să spună ar fi fost indiferent, nevrednic de a trezi interesul nimănui şi fără nici o înrîurire asupra celorlalţi, acum n-au fost în stare să reziste ispitei de a se simţi primejdioşi şi de a-şi atrage dezaprobarea celorlalţi, de a fi o ameninţare, devenind astfel vrednici de atenţie şi, într-un anumit fel, protagonişti, fiecare în mediul lui, chiar dacă de cele mai multe ori acest rol era numai ceva nebunesc, ireal, iluzoriu, fictiv, deziderativ. Dar au început să trăncănească mai rău ca o moară stricată, e un fapt sigur; să-şi dea importanţă şi să facă pe cunoscătorii, iar cine se preface că este ajunge să încerce chiar să fie, pe măsura posibilităţilor lui, un spion în plus, gratuit şi benevol. Şi fie că izbuteşte, fie că nu, la fel de sigur e faptul că toată lumea ştie ceva întotdeauna, chiar atunci cînd nu ştie că ştie, nici nu-şi închipuie cu adevărat că ştie în realitate ceva. Dar pînă şi omul cel mai retras şi singuratic, care nu face altceva toată ziulica decît să mîrîie la consoarta lui dacă se loveşte de ea, pînă şi femeia cea mai toantă şi mai obtuză şi cu minte de găină, pînă şi copilul cel mai puţin curios sau sociabil şi mai interiorizat de pe lume, cu toţii ştiu întotdeauna ceva, deoarece cuvintele, ca o molimă lacomă, se răspîndesc fără a avea nevoie de ajutor şi biruind orice piedică şi se întind şi pătrund tot mai mult, mult mai mult, cum nu se poate spune mai mult decît îşi poate închipui cineva, adică nimeni. Şi e de-ajuns un auz ascuţit de detectiv şi o minte asociativă şi nocivă pentru a distinge şi a profita de orice informaţie, storcind din ea toate semnificaţiile posibile. Cu asta nu încape îndoială că erau la curent factorii de răspundere ai campaniei, cu faptul că avem cunoştinţă cu toţii de unele efecte şi de unele cauze, chiar dacă nu putem stabili legătura dintre ele. Ce informaţie preţioasă, insist, puteau deţine în principiu cele două doamne din metrou ori bărbatul ăsta atît de simplu şi obişnuit, cu şapcă, ce spune: „Ceea ce eu ştiu...
păstrez pentru *mine"* ? Şi totuşi, s-au adresat şi lor, ca egali ai lor, au încercat să-i convingă şi pe ei să uite că au limbă. Muncă zadarnică, străduania asta de a-i cuprinde pe toţi, nu ţi se pare? Şi
întotdeauna un efort mai degrabă steril, fiindcă nici un rezultat parţial nu-1 poate compensa.
Wheeler s-a oprit şi a arătat spre pachetul meu de ţigări, cerîndu-mi una. I l-am întins, i-am oferit o ţigară, i-am aprins-o îndată. A tras de cîteva ori şi s-a uitat cu surprindere spre vîrf, temîndu-se că nu s-a aprins, neobişnuit, fără îndoială, cu fumuri atît de slabe şi insipide cum scot ţigările pe care le fumez eu.
— Dar ce amestec ai avut dumneata în toate astea? am îndrăznit să-1 întreb.
— Nici unul. Nici unul, ori am fost unul printre ceilalţi, privilegiat, ce-i drept. Ţi-am mai spus că am nimerit în locuri mai puţin primejdioase decît Londra, ceea ce m-a făcut să am conştiinţa încărcată, o bună parte din anii aceia. Am avut în schimb un amestec în ceea ce toate astea au adus cu sine curînd, în mod indirect: formarea acelui grup. Cînd oamenii din MI6 şi din MI5 şi-au dat seama de ceea ce se petrecea cu o frecvenţă mult prea mare, de ceea ce astăzi am numi efectul colateral al iniţiativei, şi contrar ei, cineva s-a gîndit să tragă cel puţin foloase din el şi să-1 întoarcă în favoarea noastră puţintel, punîndu-1 în slujba noastră. Oricine a fost - Menzies, Hollis ori Churchill în persoană, ce mai contează -, a văzut că era de-ajuns să asculţi cum trebuie şi să laşi să vorbească lumea doritoare să vorbească şi să fie ascultată (ba chiar uneori nici nu era nevoie de asta) şi s-o observi cu sagacitate, capacitate deductivă, îndrăzneală interpretativă şi talent asociativ, cu alte cuvinte, cu însuşirile pe care se presupunea şi chiar se admitea că le au experţii germani care se infiltrau în rîndurile noastre şi simpatizanţii naziştilor ascunşi care se aflau pe teritoriul nostru

încă de la început, se putea cunoaşte fondul ori baza persoanelor, aproape esenţialul din ele, se putea afla la ce erau bune şi la ce nu erau bune şi pînă unde te puteai bizui pe ele: care erau caracteristicile şi calităţile lor, defectele şi limitele lor, dacă spiritul lor era rezistent ori fragil, coruptibil ori incoruptibil, fricos ori curajos, trădător ori loial, impermeabil ori sensibil la flatări, egoist ori dezinteresat, arogant ori servil, ipocrit ori sincer, hotărît ori şovăitor, certăreţ ori paşnic, crud ori milostiv, totul, orice lucru, totul. Se mai putea şti dinainte cine ar fi în stare să ucidă cu sînge rece şi cine să se lase ucis dacă era nevoie ori i se ordona, chiar dacă întotdeauna este mai greu să fii sigur dacă cineva e dispus să se lase ucis sau nu; cine ar putea da înapoi, cine ar face un pas înainte, cine ar fi în stare de o asemenea nebunie; cine ne-ar turna, cine ne-ar sprijini, cine ar amuţi, cine s-ar îndrăgosti, cine ne-ar invidia, ne-ar pizmui ori ar fi gelos, cine ne-ar lăsa de izbelişte ori ne-ar acoperi întotdeauna. Cîne-ar putea să ne vîndă; şi cine ne-ar vinde scump ori ne-ar vinde pe nimic.
S-ar putea ca persoanele care vorbesc puţin să povestească lucruri deloc grave sau interesante, dar să ajungă să spună aproape tot despre ele însele, chiar atunci cînd s-ar preface. Asta au constatat. Şi asta se întîmplă în continuare în ziua de azi, şi asta ştim.
— Dar oamenii nu sînt toţi dintr-o bucată, am spus eu. Depind de împrejurări, de ceea ce îi afectează şi, pe deasupra, se schimbă, devin mai buni sau mai răi decît înainte ori se dovedesc a fi aşa cum îi ştiam. Tatăl meu spune adesea că, dacă n-ar fi existat un război ca acela prin care am trecut, majoritatea indivizilor care au săvîrşit mişelii în cursul lui, ori la încheierea lui, ori mai tîrziu ar fi dus cu siguranţă o viaţă curată sau, cel puţin, fără multe pete; şi niciodată nu şi-ar fi dat seama de ce sînt în stare, din fericire pentru ei şi pentru victimele lor. Tata a fost una dintre ele, dumneata ştii asta.

— Da, oamenii nu sînt toţi dintr-o bucată, Jacobo, şi tatăl tău are dreptate. Şi nimeni nu e pentru totdeauna aşa sau altfel, cine n-a văzut ivindu-se dintr-o dată la o fiinţă dragă o trăsătură alarmantă şi neaşteptată (şi atunci simte că-i fuge pămîntul de sub picioare); întotdeauna trebuie să fii cu ochii în patru şi să nu consideri nimic definitiv; ori nu totul, mai bine zis, fiindcă unele lucruri sînt cu adevărat încheiate o dată pentru totdeauna. Şi totuşi, totuşi: la fel de adevărat e şi că, de fapt, de la început vedem, la alţii şi la noi înşine, mult mai mult decît recunoaştem. Ţi-am spus puţin mai înainte că cea mai mare problemă e că de obicei nu vrem să vedem, nu îndrăznim să vedem. Aproape nimeni nu îndrăzneşte să privească într-adevăr, şi cu atît mai puţin să-şi mărturisească ori să-şi spună sieşi ce vede cu adevărat, fiindcă adesea nu e plăcut ceea ce contemplăm ori întrezărim cu privirea asta care nu ne înşală, cu privirea aceea profundă care nu se mulţumeşte să străbată toate straturile, ci scormoneşte mai departe şi atunci cînd a ajuns la ultimul. Aşa se petrec lucrurile în general, atît în ceea ce-i priveşte pe ceilalţi, cît şi în ceea ce ne priveşte pe noi înşine, iar cei mai mulţi simt nevoia să se înşele şi să fie niţel optimişti pentru a putea trăi mai departe cu un dram de încredere şi calm, eu unul nu numai că-i înţeleg, ci, de-a lungul nenumăratelor zile pe care le-am trăit, am simţit lipsa acestor lucruri, tihna şi încrederea: e neplăcut şi greu să trăieşti ştiind prea multe şi avînd încredere în prea puţine. Dar uite: ceea ce s-a gîndit şi şi-a propus grupul ăsta a fost tocmai să cerceteze de ce ar fi în stare indivizii independent de împrejurările în care trăiesc şi să cunoască azi chipul lor de mîine, ca să spunem aşa: să ştie de pe acum cum vor fi în viitor aceste chipuri; şi să cerceteze, ca să citez cuvintele tale sau ale tatălui tău, dacă o viaţă curată ar fi fost aşa în toate împrejurările ori era doar din întîmplare, cu alte cuvinte, doar fiindcă nu se ivise nici un prilej de a o murdări, nici o ameninţare serioasă a unei pete care să nu mai iasă. („Nu l-am întrebat încă despre pată", mi-am adus aminte dintr-o dată, „pata de azi-noapte pe care am curăţat-o în capătul de sus al scării"; dar numaidecît m-am gîndit că nu era momentul potrivit, nici lucrurile nu mai erau atît de clare în mintea mea.) Asta se poate şti, fiindcă oamenii îşi poartă probabilităţile în interiorul venelor, şi nu e decît o chestiune de timp, de ispite şi împrejurări care pînă la urmă duc la înfăptuirea lor. Se poate şti. Cu erori, desigur, dar şi cu multe reuşite. în orice caz, se lucrează pe o bază, chiar dacă principalul punct de sprijin constă întotdeauna într-un pariu. („Aici are dreptate", mi-am spus: „eu cred că ştiu cine mă va împuşca dacă într-o zi izbucneşte un alt război civil în Spania, să-mi încrucişez degetele ori să bat în lemn; sau cine o să-mi tragă un glonţ în tîmplă fără veste, ca unchiului meu Alfonso.

Prea mulţi prieteni mi-au înşelat încrederea pe care mi-am pus-o în ei, iar cine e neloial faţă de cineva nu-1 iartă niciodată că 1-a trădat; şi cu cît e mai mare trădarea, cu atît mai mare este socotită în ţara mea şi jignirea adusă de cel trădat, iar trădătorul se simte cu atît mai ofensat. Cît priveşte duşmanii, este, poate, singurul domeniu în care n-am fost săraci niciodată, şi nimeni nu duce lipsă de ei".) Lucrul care s-a dovedit neaşteptat de anevoios a fost să-i găsim pe cei care ştiu să vadă, să interpreteze, să aplice privirea asta cu destulă detaşare şi seninătate, fără a da orbeşte cu parul în dreapta şi-n stînga. (Wheeler recurgea la expresii şi cuvinte din spaniolă din ce în ce mai des, fără îndoială îi plăcea să facă vizite-fulger în această limbă, nu mai avea atîtea ocazii ca înainte de a o vorbi.) încă de pe atunci era o înzestrare rară, şi curînd s-a văzut că oamenii cu un asemenea dar sînt mult mai puţini decît s-a putut prevedea în prima clipă, cînd s-a încropit grupul sau a fost creat peste noapte şi în mare grabă, misiunea lui iniţială şi urgentă (şi-a creat derivaţii ori s-a amplificat mai tîrziu) era să descopere, în plin război, nu spioni şi informatori de-ai lor şi posibili spioni şi informatori de-ai noştri (vreau să spun, femei şi bărbaţi care nu puteau sluji pentru aşa ceva), ci, pe deasupra, prada uşoară ori jertfa lor, a şarlatanilor care nu rezistau ispitelor şi a căror predispoziţie la dialog era întotdeauna imprudentă; şi asta atît pe teritoriul nostru, cît şi în orice altă zonă de ariergardă şi în locuri neutre, pretutindeni erau spioni şi agenţi informatori şi nătăfleţi şi gură-spartă, pînă şi la Kingston, te asigur, mă refer la Kingston din Jamaica, nu la ăsta de aici, de pe malul rîului Huli ori de pe malul Tamisei. Şi la Havana de asemenea, bineînţeles. („Aşadar, în Marea Caraibilor, a fost în Cuba şi Jamaica", mi-am spus, şi în clipa aceea n-am putut să nu înregistrez acele date pe deplin conştient. „Ce misiune o fi avut în locurile alea?") Pe vremea aceea foarte mulţi britanici dovedeau un spirit inchizitorial ori o mentalitate paranoidă ori şi una, şi alta şi, cuprinşi de suspiciune, erau gata să denunţe pe oricine şi să vadă nazişti pînă şi în oglindă înainte de a se recunoaşte pe ei înşişi, aşa că nu erau buni de nimic. Era apoi marea mulţime de gură-cască, de obicei ăştia văd puţin şi bagă de seamă nimic şi disting şi mai puţin, pesemne că au urechile astupate permanent de căşti bine strînse şi ochii acoperiţi cu bandaje ori voaluri cu ochiurile descusute şi mărunte, în cel mai bun caz. Pe urmă erau smintiţii şi uşuraticii şi entuziaştii, care, cu condiţia să ia parte la ceva util şi important (nu cu rea-voinţă unii dintre ei, sărmanii), n-aveau nici cea mai mică jenă să slobozească orice gogomănie care le trecea prin minte, pentru ei a face aprecieri era ca şi cum ai da cu zarul, toate consideraţiile lor fără valoare şi fără fundament. în sfîrşit, erau cei mulţi care, la fel cum se întîmplă şi astăzi, simţeau o adevărată aversiune, ba mai mult, panică faţă de arbitrarul şi posibila injustiţie a părerilor lor; cei care preferau să nu se pronunţe niciodată, blocaţi de simţul răspunderii şi de invincibila teamă de a nu greşi, cei care se întrebau angoasaţi în faţa fiecărui chip: „Dar dacă omul ăsta pe care eu îl socotesc vrednic de încredere şi cinstit se dovedeşte un agent străin şi din pricina nepriceperii mele mor compatrioţi de-ai mei, mor eu însumi?" „Dar dacă femeia asta pe care eu o văd atît de bănuitoare şi tulburată e cu totul inofensivă şi o duc la pierzanie cu judecata mea pripită?" Nu erau în stare nici să ne orienteze.

Aşa că pare o neghiobie, dar curînd s-a vădit că nu prea aveam de unde alege, dacă pretindeam un minim de încredere. A fost nevoie să căutăm în întregul regat, la repezeală, ca să recrutăm cîţiva, nu mai mult de douăzeci ori douăzeci şi cinci aici, în Anglia, şi alţi cîţiva împrăştiaţi pe unde se nimerea, şi cînd ne întorceam ne adunam laolaltă.

Majoritatea au provenit chiar din cadrul Serviciilor Secrete, din armată, cîţiva din vechiul OIC, n-ai auzit niciodată de el - Wheeler a prins din zbor expresia mea de ignoranţă. Este vorba despre Operaţional Intelligence Centre de la Marina, erau puţini, dar foarte buni, poate cei mai buni; şi, nu mai încape vorbă, din universităţile noastre: întotdeauna se apelează la cărturari, la oamenii de bibliotecă, pentru treburile dificile şi delicate. Nici nu-ţi poţi închipui cît de mult ne datorează începînd din anii războiului, cînd au început să se folosească de noi în mod serios, şi lui Blunt ar fi trebuit să-i respecte imunitatea şi pactul încheiat pînă în ziua morţii lui şi chiar pînă în ziua Judecăţii

de Apoi („Murim într-un anumit loc", rrr'-am spus ; ori am citat pentru mine însumi), chiar dacă ar fi fost în semn de recunoştinţă şi din respect pentru breaslă. Sigur că a trebuit să ne obişnuim cu toţii şi să ne perfecţionăm, să ne şlefuim, să ne adaptăm privirea şi să ne ascuţim auzul, numai exerciţiul ascute orice simţ şi, de asemenea, orice dar, e acelaşi lucru.

Niciodată n-am avut nume, niciodată nu ne-am spus în nici un fel, nici în timpul războiului, nici după aceea. Numai unui lucru lipsit de nume i se poate tăgădui ori i se poate ascunde în mod verosimil existenţa; de aceea nu vei găsi nimic în cărţi, nici în cele mai documentate, cel mult indicii, presupuneri, intuiţii, cîte un caz izolat, lucruri nelămurite. Era mai bine aşa: ajunsesem să facem rapoarte pînă şi despre fiabilitatea şefilor, despre Guy Liddell, despre Sir David Petrie, chiar şi despre însuşi Sir Stewart Menzies, şi cred că cineva a întocmit un raport despre Churchill, nu întru totul curat, pornind de la jurnalele de actualităţi. într-un anumit sens, ne-am situat deasupra lor, a fost un mare proces de îndrăzneală.
Sigur că n-au aflat nimic despre excesul nostru, a fost semiclandestin. De aceea mi se pare o eroare gravă a lui Tupra această tendinţă de a vorbi în discuţii particulare (sper să rămînă între noi, dar ăsta e deja un risc) despre „interpreţi de persoane" ori despre „traducători de vieţi" ori despre „anticipatori de întîmplări" şi altele asemenea; cu o anumită infatuare, de altfel, dat fiind că el e în frunte şi implicat în toate astea. Apelativele, supranumele, poreclele, pseudonimele, eufemismele prind foarte repede şi nici nu ne dăm seama cît de tare se lipesc de noi, ajungem să ne referim la lucruri ori la persoane întotdeauna la fel, şi felul ăsta se preschimbă uşor într-un nume. Şi pe urmă nu mai poţi să-1 desprinzi, nici să-1 uiţi. („Şi totuşi, atîţia dintre noi ne desprindem chiar de propriul nostru nume.")
Wheeler a tăcut atunci şi s-a uitat la ceas şi a văzut ce oră arătau limbile; apoi şi-a întors privirea spre casă, pianul doamnei Berry ne ţinea încă tovărăşie.
— Vrei să mă duc să văd dacă-i gata masa, Peter? m-am oferit. Sîntem cumva în întîrziere? E vina mea.
— Nu, piesa se apropie de sfîrşit, lipseşte doar un *minuetto* foarte scurt. Ea o să ne anunţe la fără cinci, acum e fără douăsprezece minute. Cunosc bine piesa asta.
Am fost ispitit să-1 întreb ce piesă era, dar preferam să-mi răspundă la altă întrebare, prilejul ar fi putut să se risipească mai pe urmă:
— Trebuie să înţeleg, Peter, că ceea ce dumneata numeşti „grupul" continuă să acţioneze şi că Mr Tupra e acum şeful lui?
— O să vorbim mai pe larg despre asta curînd, vreau să-mi faci un serviciu în privinţa asta. O să fie şi pentru tine un lucru bun, aşa cred, şi mi-am îngăduit să-1 sun pe Tupra cînd tu încă dormeai, ca să-i confirm sagacitatea ta mai presus de orice îndoială la proba pe care ţi-am dat-o, mă refer la caracterizarea pe care le-ai făcut-o lui şi lui Beryl.
într-adevăr, însă, presupun că aşa s-ar putea spune, chiar dacă toate s-au schimbat atît de mult, încît aproape nimic nu mai e de recunoscut pentru mine. Azi e greu să afirmi că ceva, ori cineva, e la fel ca pe vremea aceea, pentru aşa ceva. Aceste funcţii sau activităţi fără nume au evoluat mult, după cîte ştiu eu, au apărut alte necesităţi. îmi închipui că s-au degradat, la fel ca toate celelalte lucruri: e doar o presupunere realistă, nu o spun cu gîndul de a critica ori de a învinovăţi pe cineva.
Dar nu ştiu ce să cred. Uită-te la mine: sînt eu acelaşi ca atunci? Pot fi eu, bunăoară, cel care a
fost însurat cu o fată foarte tînără şi carp a rămas mereu aşa şi nu m-a însoţit o singură zi pe drumul lung al bătrîneţii mele? Nu pare posibilitatea asta, gîndul ăsta, acest adevăr asumat, nu pare întru totul incongruent, de exemplu, cu cel care am fost pe urmă? Ori cu faptele pe care le-am săvîrsit mai tîrziu, cînd ea nu mai era martor? De pildă, cu înfăţişarea mea de acum? O fată foarte tînără, închipuie-ţi, şi cum pot eu să fiu acelaşi?
Wheeler şi-a dus din nou o mină la frunte, dar de data asta n-a fost din pricina unei epuizări subite ori a unei spaime, gestul lui a fost unul reflex, de parcă l-ar fi pus pe gînduri propriile lui întrebări. Atunci am încercat să-1 fac să-mi răspundă la o altă întrebare, chiar dacă poate era absurd să i-o pun în clipa aceea, cînd mai erau doar cîteva minute pînă la dejunul cu doamna Berry. Deşi probabil că puţin i-ar fi păsat că îmi răspunde în prezenţa ei, căci ea ştia mai mult ca sigur povestea asta, presupunînd că s-ar fi hotărît să-mi răspundă.
— Cum a murit soţia dumitale, Peter? Niciodată nu mi-ai vorbit despre asta. Niciodată nu te-am întrebat. Niciodată nu mi-ai povestit.
Wheeler şi-a luat mîna de pe frunte şi m-a privit ţintă, nu surprins, nici supărat, ci cu ochi sfredelitori.
— De ce mă întrebi asta acum? a spus.

— Cum să-ţi zic, am răspuns zîmbind, poate pentru ca să nu-mi reproşezi într-o bună zi, cum ai făcut aseară, cînd după atîta amar de vreme am aflat că ai trecut prin războiul nostru, că n-am arătat nici o curiozitate pentru asta şi că nu te-am întrebat niciodată nimic. Aşa că o fac acum.
Wheeler şi-a reţinut un zîmbet, şi-a înăbuşit pe loc ispita asta. Şi-a dus mîna la bărbie şi a îngăimat la fel cum făcea Toby Rylands:
— Hmm.
Ăsta era sunetul. „Hmm", ăsta era sunetul de la Oxford. Apoi a vorbit:
— Nu cumva eşti îngrijorat pentru Luisa şi dintr-o dată te-au covîrşit gîndurile negre şi te-ai văzut ca într-o oglindă aflînd ce mi s-a întîmplat mie? Asta e? Nu cumva te temi să rămîi văduv mai curînd decît divorţat? Ai grijă cu presimţirile.
Depărtarea te face să vezi stafii. Şi singurătatea.
Şi, mai mult decît orice, ignoranţa.
Cuvintele lui m-au cam descumpănit, puteau fi o arguţie a lui Wheeler pentru a evita chestiunea, un viraj rapid. Dar eu n-aveam de gînd să-i dau drumul. Cu toate astea, am rămas cîteva clipe pe gînduri. Nimerise la ţintă, în parte fără să vrea, şi n-aveam nici un motiv să nu i-o spun, îi făcea plăcere să i se remarce perspicacitatea:
— Da, sînt puţin îngrijorat. Şi nu numai din pricina ei, ci şi a copiilor, în consecinţă. De cînd sînt aici nu ştiu prea multe lucruri despre ei, iar despre Luisa şi mai puţine. E un fel de opacitate, chiar dacă vorbim destul de des. Nu ştiu cu cine se vede, cu cine nu se vede, cine intră, cine iese, e un proces de necunoaştere, a ei şi a lumii ei schimbate sau poate încă doar în prefacere. Adevărul e că nu mai ştiu bine ce se petrece în casa mea, nu mai am imagini. E ca şi cum cele vechi, dintotdeauna, şi-ar fi pierdut lumina şi pe zi ce trece s-ar întuneca tot mai mult. Dar nu de asta te-am întrebat, Peter, ci pentru că dumneata ai pomenit-o. Pe Valerie.
Şi-am îndrăznit să pronunţ acel nume atît de tainic, încît niciodată nu-1 auzisem pînă în dimineaţa aceea. Am avut o senzaţie de abuz pe buze.
— De ce a murit, spune-mi.
Atunci Wheeler nu s-a mai jucat. L-am văzut încleştîndu-şi fălcile, am băgat de seamă cum îşi strînge măselele, ca atunci cînd facem o acumulare
de aplomb ca să ne dregem glasul înainte de a vorbi din nou după un moment de mare emoţie.
— Asta, a spus. Lasă-mă să-ţi povestesc altă dată, nu te supăra. Dacă nu ai nimic împotrivă.
Părea că cere o favoare, fiecare cuvînt era pronunţat cu mare greutate.
Nu aveam de gînd să insist. M-am trezit fluierînd ceea ce auzisem puţin mai înainte la pian, un pasaj uşor de reţinut, pentru a încerca să risipesc ceaţa care-1 învăluise dintr-o dată. Dar încă aveam datoria să-i răspund, tăcerea n-ar fi fost un răspuns.
— Cum crezi dumneata, am zis. O să-mi spui cînd crezi dumneata de cuviinţă sau, dacă nu simţi nevoia să-mi spui, e mai bine să n-o faci, Şi abia atunci am început să fluier. Ştiu că fluieratul e molipsitor, şi aşa a fost şi atunci:
Wheeler a prins să fluiere şi el împreună cu mine, cu siguranţă fără să vrea; nu degeaba ştia pe de rost melodia, pesemne că şi el o cînta adesea. S-a întrerupt totuşi o clipă, brusc, pentru a adăuga ceva:
— In realitate, nimeni n-ar trebui să povestească niciodată nimic.
Asta a spus Wheeler ridicîndu-se în picioare, de îndată ce s-a ridicat, şi eu am făcut acelaşi lucru. M-a luat de braţ, s-a sprijinit de mine ca să-şi refacă forţele. Doamna Berry ne făcea semne de la fereastră. Muzica se oprise şi nu s-a mai auzit decît fluieratul nostru, slab şi nesincronizat, în timp ce ne întorceam cu spatele la rîu şi ne îndreptam spre casă.
Continua să plouă, şi eu priveam ploaia fără să mă dezlipesc de fereastra care dădea spre Square, sau piaţă, era o ploaie aşezată, răbdătoare, atît de stăruitoare şi puternică, încît părea să lumineze ea singură noaptea cu şiroaiele ei neîntrerupte ca nişte vergi flexibile de metal sau ca nişte lănci interminabile, era ca şi cum ar fi exclus pentru totdeauna cerul senin şi ar fi îndepărtat posibilitatea oricărui alt timp deasupra capului şi n-ar fi îngăduit nici măcar să-i fie concepută absenţa, aşa cum pacea e singurul lucru care există cînd e pace şi războiul e singurul lucru care există cînd e război. Dansatorul meu din partea cealaltă a pieţei

executa la nesfîrşit cu partenera lui nişte stupide *country square dances* cu figuri anodine şi paşi măsuraţi după mitralierele de paşi gaelici, şi amîndoi îşi îndesaseră pe cap nişte pălării de cow-boys pentru acel sfîrşit de petrecere decepţionant, nebunii de ei ori fericiţii de ei. Acum tocmai stinseseră luminile, femeia mulatră avea să doarmă acolo, pe ploaia aceea, dar înainte de a mă putea gîndi o bucată de vreme cu simpatie la ea trebuia să verific, aşa că timp de cîteva minute m-am uitat în jos şi dincolo de copaci şi de statuie, am supravegheat piaţa, doar-doar aveam s-o văd ieşind şi depărtîndu-se, în pofida tuturor probabilităţilor. Atunci am văzut îndreptîndu-se spre intrarea clădirii în care locuiam cele două siluete, femeia şi cîinele, ea cu umbrela care-i acoperea faţa, iar patrupedul luînd-o cînd încoace, cînd încolo - lipa, lipa, lipa —, neavînd unde să se adăpostească. Apropiindu-se de faţadă, au ieşit din cîmpul meu vizual aproape cu totul, perspectiva mea era prea verticală cînd s-au oprit în faţa porţii, nu puteam zări decît o bucată din umbrela deschisă. S-a auzit soneria, era cea de jos. M-am mai uitat zadarnic o clipă pe fereastră, ridicîndu-mă pe vîrful picioarelor, aplecîndu-mă (m-am udat pe ceafă şi pe spate), înainte de a mă duce la intrare să răspund: totul, cu excepţia bucăţii de pînză impermeabilă a calotei umbrelei, rămînea în afara viziunii mele în picaj. Am ridicat receptorul.
— Da? am spus în engleză.
A fost o traducere literală din limba mea în care gîndeam, şi tot în limba mea, mi s-a vorbit:

— Jaime, sînt eu, a spus glasul acela feminin.
Poţi să-mi deschizi, te rog? Ştiu că e cam tîrziu, dar am ceva să vorbesc cu tine. Ceva scurt, doar un moment.
Numai asta fac cînd sună, la telefon sau la uşă, spun doar „Sînt eu" şi omit să-şi spună numele cei care nu-şi amintesc niciodată că „eu" nu e niciodată nimeni, şi tot aşa cei care sînt siguri că persoana pe care o caută se gîndeşte mult sau destul de mult la ei. Ori cei care nu se îndoiesc că vor fi recunoscuţi fără să fie nevoie de nimic altceva - cum altfel? -, de la primul cuvînt şi din prima clipă. Şi femeia cu căţelul avea dreptate să fie încredinţată de aşa ceva, chiar dacă o făcea inconştient şi fără să se fi gîndit anume la asta.
Fiindcă, într-adevăr, i-am recunoscut glasul şi i-am deschis uşa fără să-mi pun intrebări, ca să intre noaptea în casa mea şi să urce să stea de vorbă cu mine.
 Cuprins I. Febră II. Lance 7